

# RUCH FILOZOFICZNY

Kwartalnik założony przez  
KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

wydawany przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne

Komitet Redakcyjny: Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor: Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji: Leon Gumański

---

Adres Redakcji i Administracji: Toruń, Uniwersytet, Zakład Logiki. Rachunek czekowy PKO Toruń Nr 24-9-170. Cena tomu XIX w prenumeracie 60 zł. Cena niniejszego zeszytu 40 zł

---

W DWUDZIESTOLECIE ŚMIERCI KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO  
(11.II.1938 — 11.II.1958)

Odczyty wygłoszone w czasie Akademii urzędowej przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne w Warszawie 11 lutego 1959 r.

Tadeusz Kotarbiński

## Styl pracy Kazimierza Twardowskiego

Zebraliśmy się tutaj, uczniowie Kazimierza Twardowskiego i uczniowie Jego uczniów, aby wspólnie przypomnieć zasługi tego niezwykłego człowieka, którego styl pracy zaważył jako wzór na formach działalności szerokich kół inteligencji, urobionej duchowo przez Uniwersytet lwowski w latach 1895—1930. Ze wszech miar tedy warto poświęcić postaci Twardowskiego chwilę skupienia.

Syn dostojnika skarbowego monarchii austriackiej, z domu i ze środowiska wiedeńskiego wyniósł umiejętność sprawnego urzędowania na stanowiskach kierowniczych. Wychowawiec tamecznego gimnazjum klasycznego starej daty, prowadzonego przez wytrawnych pedagogów niemieckich, uzyskał w szkole średniej zaprawę do roboty niezmiernie solidnej. Studia akademickie na uniwersytecie wiedeńskim odbył pod kierunkiem mistrza celującego w jasności słowa i przejrzystości wykładu, kontynuatora doskonałości formalnych dydaktyki scholastycznej.

Wyposażony w takie dziedzictwo przybył do Lwowa, aby nauczać filozofii, a opowiadał się świetnie bynajmniej nie tylko jako dostarczy-

ciel pouczeń w nauce ustalonych, lecz jako zdobywca nowych w nauce osiągnięć. Upodobał był sobie problematykę osobliwie ważną dla analizy mistrzowskiego myślenia, Kartezjuszową koncepcję idei jasnej i wyraźnej. Wszak do tego, by wydawać sądy w pełni dojrzałe, trzeba dobrze sobie uprzytamniać przedmioty, o których się sądy wydaje. Otóż analizie struktury i form uprzytamniania sobie obiektów rozmyślań ludzkich poświęcone są wnikliwe, dociekliwe, w głąb świdrujące prace myślicielskie młodego Twardowskiego. Traktują one o rozróżnieniu idei i percepcji u Descartes'a, o treści i przedmiocie przedstawień, o wyobrażeniach i pojęciach... Druga zwłaszcza z tych prac, ogłoszona po niemiecku, odegrała określoną rolę w rozwoju nowoczesnej teorii myślenia na Zachodzie, dzięki stanowczemu odgraniczeniu treści aktów intelektualnych od ich przedmiotu.

Zdawało się więc, że działalność nowego, wybitnie zdolnego profesora potoczy się torem normalnym, że będzie on nadal coraz świetniej uprawiał wybraną dziedzinę badań i dzielił się z młodzieżą wynikami tych badań, nie poprzestając na przekazywaniu im wspólnych osiągnięć znawców danej dyscypliny. Jednak stało się inaczej: nie funkcja naukowa, badawcza, lecz funkcja nauczycielska, szkolna, nierozzerwalnie spleciona z funkcją organizatora, stała się rdzeniem i ośrodkiem jego profesury. Owszem, włożył w nią Twardowski własny wkład oryginalnej myśli badawczej, ów wkład wypracowany na początku, i wszystko, co głosił, było prześwietlone promieniami tego wstępnego rozbłysku. Ale nowej twórczości badawczej potem już nie było, tak dalece przejął się nauczaniem i kierownictwem. Podobnie macierz mrówczego gniazda, zapłodniona raz na całe życie w locie godowym, osiadłszy na wybranym płacie ziemi odłamuje sobie skrzydła i od tej pory już tylko wprowadza w ruch założone przez siebie pracowite mrowisko. Twardowski mawiał o sobie, że zamierzał przede wszystkim budować filozofię, ale wkrótce zrozumiał, że musi przede wszystkim przekazywać głowom nieinformowanym treść nauk filozoficznych; niebawem jednak zrozumiał z kolei, że musi przede wszystkim uczyć uprawiania filozofii, rzetelnego sposobu pracy w dziedzinie filozofii, i wreszcie doszedł do przeświadczenia, że musi przede wszystkim uczyć studentów pracy, uczyć ich dobrej roboty w ogóle, przez własny przykład dobrej roboty na stanowisku profesora filozofii. Zastał był bowiem gromadę głów zdolnych, lecz niedyscyplinowanych, skłonnych i zachęcanych do fantazjowania, obdarzonych generalnymi przywarami, wprost przeciwnymi niezbędnym warunkom sprawności. Nagiał się tedy do zadania społecznego. Zamiast być nadal wytwórcą produktów, został dostarczycielem usług. Przestał produkować teorie, oddał się uprawianiu umysłów. I stał się żywym przykładem metody brania się do rzeczy w fachu nauczycielskim.

Jakież są cechy jej znamienne? Oto sama już owa ofiara zasadnicza mówi niezmiernie wiele. Precz z kaprysem indywidualnego widzimisię, precz z uleganiem chętności doraźnych zainteresowań: trzeba się oddać określonej sprawie wyznaczonemu przez sprawę, której postanowiło się służyć, robić to, czego rzecz wymaga. Objąłeś katedrę, ambonę nauczania, to ucz, powołano cię do nauczania filozofii, to ucz filozofii, a więc

tych przedmiotów, które wedle zastanego programu do niej należą, masz uczyć określoną rzeszę studentów, to ucz ich tak, jak tego wymaga natura, stan ich umysłów. Ależ to lekkoduchy, nie chce im się wcześniej wstawać, spóźniają się na wykłady, zaniedbują terminy składania prac ćwiczebnych, to źle... Trzeba ich tego oduczyć. Więc wykład ogłosimy w leśnim semestrze o szóstej rano, więc spóźnialców będziemy gromili tak, że opieszali maruder spali się ze wstydu, więc w ogóle będzie się wymagającym, bardzo wymagającym i zacznie się praktykować surowość od siebie. Czy kto ze świadków przeszłości pamięta choć jeden przypadek, kiedy profesor zawiódł, nie przybył na czas, nie dotrzymał zapowiedzi?

Pierwszy to zatem aksjomat metody — rzeczowość. Drugi — dyscyplina, karność — wewnętrzna przede wszystkim, zwierzchnicza *secundo loco*. Trzeci — działanie własnym przykładem. A kto, jak Twardowski, przejmie się tym trzecim przykazaniem — stanie się, podobnie jak on, wyznawcą i czwartej również zasady, która brzmi: bądź hojny w podejmowaniu się osobistym zadań, podejmuj się ich nie szczędząc wysiłku i nie wymawiając się brakiem czasu z powodu przeładowania. Doprawdy, ci mają dużo czasu, którzy mają pełne ręce roboty, oni bowiem cenią sobie czas i umieją tak nim gospodarować, że nic się nie marnuje. I Twardowski, jak to się mówi, „miał czas na wszystko”... Nasze czwarte przykazanie zaleca pośrednio i to jeszcze, by pamiętać, że naczelnikowi korona z głowy nie spadnie, jeżeli osobiście wykona robotę wykonawczą albo pomocniczą, ilekroć okoliczności będą tego wymagały: osobiście sporządzi protokół, osobiście przypilnuje korekty, ba osobiście wartować będzie z bronią w ręku przy studni w podwórzu, gdy w dniach zamieszek niepokój ogarnie dzielnicę.

To były hasła ogólnopraktyczne, a teraz kolej na przykazanie dotyczące dydaktyki, ze specjalnym akcentem położonym na dydaktykę filozofii w nauczaniu uniwersyteckim. Osąd powierzchowny gotów w tym hasle widzieć całość, a przynajmniej składnik bezkonkurencyjnie najważniejszy wzorowej techniki funkcjonowania Kazimierza Twardowskiego. Mamy na myśli osławioną jasność jego słowa. Tak, wykłady jego i pisma celują klarownością. Całą pracę eliminacji mgły i zamętu autor wykonał sam, czytelnikowi dając wytwór gotowy, skończony. Podobnie pracują wytwórcy produktów inżynierskich. Skoro odbiorca nabywa żarówkę absolutnie wykończoną i gotową do znakomitego użytku, dla czego miałyby być przywilejem dostarczycieli utworów słownych prawo częstowania czytelnika lub słuchacza półfabrykatami *in statu nascendi*. A tak czynią właśnie pisarze, przelewający na papier myśli niedojrzałe, niedopracowane... I niestety, śmiało rzec można, że pospolita to praktyka w pisarstwie filozofów...

Stąd nowe się wyłania zadanie dla nauczycieli historii filozofii: teksty mętne, chaotyczne, nieokreślone, zinterpretować w sposób współtwórczy. Wniknąć w intencję autora i spróbować myśl jego wyrazić lepiej niż on sam zdołał to uczynić: tą drogą doprowadzić tekst do jasności... A mamy sposób, żeby się przekonać, czy myśl autora jest dostatecznie jasna: postarać się streścić ją w słowach powszechnie zrozumia-

łych dla osób z maturalnym wykształceniem... Streszczenie takie udaje się bez trudu, jeśli ideom nie zbywa na jasności, w przeciwnym razie idzie jak po grudzie. To znak, że myśl autora wymaga od nas interpretacji współtwórczej... Zbyteczne dodawać, że ów wymagalnik jasności — jak bardzo przypominający wskazania Sokratesa! — może się w pełni stosować nie tylko do tekstów pisanych lub drukowanych, lecz także do wypowiedzi ustnych. Stąd przykazanie pochodne, a w naszym wykazie ostatnie: pomagajcie sobie wzajem filozofować, prowadząc wyświetlające dyskusje, zmuszając się wzajemnie do rozjaśniania pojęć przez domaganie się wzajemne wypowiedzi określonych, jednoznacznych.

Oto kontury stylu pracy Twardowskiego. Cechy tego stylu czyniły zeń mistrza propedeutyki. Jego działalność odpowiadała zadaniom, które stawiały sobie średniowieczne *facultates artium*, przygotowujące swych adeptów do studiów innych specjalności, mianowicie przygotowujące ich przez zaprawę w technice pracy umysłowej. Atoli *facultates artium* dawały też studentom komplet pouczeń merytorycznych tak zwanego filozoficznego poglądu na świat. Otóż tego Twardowski nie dawał. Nie głosił on ani materializmu, ani spirytualizmu, ani determinizmu, ani indeterminizmu, ani jakiegokolwiek metafizyki. Dawał uczniom do rąk narzędzia pojęciowe i metodyczne, a każdy musiał sobie sam budować szafas...

Temu ograniczeniu zadań towarzyszyła z natury rzeczy istotna, niekłamana tolerancja w stosunku do wszystkich możliwych syntez światopoglądowych, byleby wytrzymujących krytykę surowej propedeutyki.

Czy to wszystko wystarcza jako szkoła filozofii racjonalnej? Nie, nie wystarcza. Czy można Twardowskiemu czynić z tego zarzut? Nie, nie można. Nigdy żaden nauczyciel nie dał żadnemu uczniowi wszystkiego, co mu było potrzebne do spełnienia głównego zadania, jeżeli tylko zadanie owo było twórcze. Dziękujemy za to, co nam dają jako owoc maksymalnego pomocnego wysiłku, a nie wołajmy: „Daj jeszcze, daj więcej”. Kazimierzowi Twardowskiemu dziękujemy za to, co od niego wzięliśmy. I pomyślmy: czy jego styl pracy nie zasługuje na uznanie teraz zwłaszcza, w dobie organicznego budownictwa u podstaw, wymagającego sprawności w robocie, rzetelności w współpracy, myślenia z łądem oraz pojęć prześwietlonych jasnością.

Tadeusz Czeżowski

## Wkład Kazimierza Twardowskiego do teorii nauki

Twardowski uważał się sam, przynajmniej we wcześniejszych swych pracach, za psychologa. Ale trzeba zaznaczyć, że była to epoka psychologizmu w teorii nauki, to jest poglądu, według którego rozważania dotyczące przedmiotu i zakresu wiedzy należą do psychologii; proces poznawczy — powiadano bowiem — jest procesem psychicznym, a przedmioty poznania są nam dostępne jedynie w naszych myślach; często przy tym za wzorem Kanta przedmioty poznania pojmowano jako zjawiska

rzeczy, będące wytworami czynności poznawczych. Wychodząc z tego stanowiska psychologistycznego, stawiał sobie Twardowski zagadnienia, które uważał za psychologiczne, ale które faktycznie leżały poza dziedziną psychologii, gdyż dotyczyły nie procesów myślowych, lecz przedmiotu i struktury wiedzy. Toteż w rezultatach, do których doszedł, przełamał stanowisko psychologistyczne i był jednym z pierwszych, którzy wskazali właściwe granice psychologii poznania, należycie formułując podstawowe dla teorii nauki pojęcia i rozróżnienia.

Twardowski wkraczał w dziedzinę teorii nauki już w swych podstawowych zasadach metodologicznych. Postulował uprawianie filozofii naukowej, to jest stosującej metody naukowe w swych badaniach, a nie takiej, która opiera się na przeświadczeniach osobistych, choćby te wydawały się najbardziej nieodparte, wyznaczającej sobie cele badania leżące w zakresie świata dostępnego badaniu naukowemu, a nie takie, które by miały rozwiązywać najdalsze zagadnienia światopoglądowe. Stosował zarazem metodę, którą przejął od swego nauczyciela Brentano i którą nazywał analityczną. Metoda ta różni się zasadniczo od metody analizy genetycznej, rozkładającej zjawiska psychiczne na ich pierwotne elementy, jaką uprawiała psychologia XVIII-wieczna, a także od metody eksperymentalnej, wykształconej w psychologii XIX w. Owa metoda analityczna jest natomiast stosowana w teorii nauki, a zwłaszcza w metodologii nauk, do analizy i opisu metod badania naukowego oraz do charakterystyki badań naukowych w ogóle, wtedy np. gdy opisujemy odmiany dowodzenia lub sprawdzania, typy teorii naukowych itp. Jest ona w zasadzie podobna do metody analitycznej, zastosowanej przez Galileusza w mechanice (jakkolwiek bez wprowadzania stosunków ilościowych i aparatu matematycznego), a polega na tym, że szuka się na niewielu prostych przykładach tzw. analitycznych definicji badanych przedmiotów, z tych definicji wysnuwa się twierdzenia (zwane znów w logice analitycznymi) i wreszcie sprawdza się owe twierdzenia empirycznie w badanej dziedzinie.

Uzbrojony w tę metodę podjął Twardowski w swej pracy habilitacyjnej *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen* (1894) zagadnienie o podstawowym znaczeniu dla teorii nauki. Praca bowiem z pozoru psychologiczna, mająca za przedmiot rozróżnienie treści i przedmiotu przedstawień, w rzeczywistości wykracza poza to zagadnienie i dotyczy kwestii, jaki jest przedmiot poznania naukowego. Trzeba wziąć pod uwagę, iż dwa istniały w nowożytnej teorii poznania stanowiska w tej kwestii. Jedno — nazwijmy je genetycznym — dążyło do celu drogą badania genezy poznania, rozróżniało treść i przedmiot przedstawień, lecz wiązało je stosunkiem przyczynowym, gdyż zakładało, że przedmiot działając na umysł wytwarza treści przedstawień, sam jednak niejako ukrywa się za nimi; one go reprezentują, on sam staje się częściowo lub całkowicie niedostępny poznaniu. Takie było stanowisko twórców nowożytnej teorii poznania, Locke'a i Kanta oraz postępujących śladami Kanta tzw. realistów krytycznych. Stanowisko drugie, którego reprezentantem był między innymi Brentano, bliższe pogładowi naturalnemu zakładało, że w akcie psychicznym przedstawienia dostępny

jest bezpośrednio sam jego przedmiot; wydawało się więc zbędne odróżnienie treści, powstającej pod wpływem działania przedmiotu na narządy poznawcze, od tego przedmiotu. Stanowisko pierwsze, które nazwaliśmy genetycznym, niewątpliwie przesunęło zagadnienie poznawcze na niewłaściwy tor, nie rozróżniając przedmiotu poznania i bodźca wytwarzającego reakcję poznawczą w organizmie. Pomieszenie to sprawiło, iż zagadnienie poznawcze zostało źle postawione; dołączyło się jako dalszy czynnik komplikacji założenie kartezjuszowskiej metafizyki, przyjmujące, iż istnieją substancje jako ukryte pod własnościami przedmiotów ich podłoża; założenie to prowadziło do wniosku, że właśnie ukryte substancje są przyczynami działającymi w procesie poznawczym. Krytyka pojęcia substancji, przeprowadzona przez empiryków angielskich, doprowadziła jak wiadomo do rezygnacyjnego zacieśnienia zakresu poznania, tak że znalazły się w nim jedynie same treści myślowe.

Brentano, wznawiając średniowieczne jeszcze dystynkcje, wyraźnie odróżnił stosunek poznawczy między psychicznym aktem poznawczym a jego przedmiotem, zwany stosunkiem intencjonalnym, od tamtego stosunku genetycznego. Jednak i jego ujęcie nasuwało wątpliwości z dwóch powodów: po pierwsze nie wyjaśniało, jak to się dzieje, że jeden i ten sam przedmiot rozmaicie przedstawiamy sobie w rozmaitych perspektywach i sytuacjach, po drugie pociągało za sobą niepokojącą konsekwencję w przypadku przedstawiania sobie przedmiotów fikcyjnych, które trzeba było uznać, mimo ich fikcyjności za istniejące w pewien sposób, mianowicie za istniejące jakoś fikcyjnie. Twardowski wyszedł od brentanowskiego ujęcia stosunku między psychicznym aktem poznawczym przedstawienia lub sądu a jego przedmiotem jako swoistego stosunku, różnego od stosunku między bodźcem a reakcją psychiczną, i ujęcie to poddał szczegółowej analizie. Stosunek intencjonalny między aktem i przedmiotem oznacza się zwrotem „przedstawiam sobie coś” lub „stwierdzam (zaprzeczam) coś”. Twardowski zwrócił uwagę na dwuznaczność zwrotów językowych tego rodzaju, jak „koń przedstawiony”, podobnych do zwrotów „koń malowany”. Jak te drugie oznaczają bądź wizerunek, bądź przedmiot wizerunku, tak i tamte pierwsze można rozumieć jako zwroty oznaczające bądź treść myślową, bądź przedmiot dany w owej treści. Dwuznaczność tę spostrzegli przedtem już inni (Hoefler), lecz dopiero Twardowski wysnuł z niej konsekwencje, czego wynikiem stało się rozróżnienie treści przedstawienia, związanej z aktem stosunkiem egzystencjalnym, oraz jego przedmiotu, który nie jest związany z aktem egzystencjalnie, lecz jedynie intencjonalnie, tzn. jest odpowiednikiem aktu przedstawienia, w tym akcie przedstawionym, jakkolwiek może nie istnieć, tj. być przedmiotem fikcyjnym. Tamten zaś stosunek egzystencjalny między aktem i treścią przedstawienia Twardowski opisał w późniejszej pracy jako stosunek czynności psychicznej do jej psychicznego wytworu.

Nie tylko jednak tym momentem egzystencjalnym różni się treść przedstawienia od jego przedmiotu. Drugie przez Twardowskiego podane rozróżnienie powołuje się na fakt, że np. jeden i ten sam przedmiot geometryczny — koło — może być przedstawiony przez różne treści,

a więc np. przez rysunek, przez definicję słowną, przez charakterystyczne równanie drugiego stopnia w geometrii analitycznej. W sposób przenośny mówi się, że treści są różnymi widokami lub aspektami przedmiotu.

Po trzecie wreszcie jest widoczne, że twierdzenia, w których stwierdza się własności przedmiotu, np. twierdzenia geometrii o własnościach koła, są różne od twierdzeń psychologii o własnościach treści przedstawienia koła (np. że jest ona konkretna lub abstrakcyjna).

Rozróżnienie treści i przedmiotu przedstawień stało się podstawą dla przewyciężenia psychologizmu w pojmowaniu nauk, o którym poprzednio była mowa. Jasną bowiem stało się rzeczą, że do psychologii należą jedynie badania aktów i treści psychicznych, natomiast inne nauki zajmują się przedmiotami poznania i twierdzenia ich nie są zależne od wyników badań psychologicznych. Zarazem zaś takie określenie przedmiotu poznania rozwiązuje pozytywnie zagadnienie poznawalności przedmiotu, transcendentnego w stosunku do treści psychicznych. Tak że staje się wyraźna granica między tym, co jest przedmiotem bezpośrednio dostępnym poznaniu w spostrzeżeniu, a tym, co jest jedynie przedmiotem hipotezy.

Druga podstawowa praca Twardowskiego, *Wyobrażenia i pojęcia* (1898), zajmuje się zagadnieniami ważnymi dla struktury wiedzy. Od dawna rozróżniano w obrębie wiedzy dwa rodzaje elementów: pojęcia i sądy. Ich wzajemny stosunek był rozmaicie pojmowany. Istniała w logice tradycyjnej tendencja, aby uważać pojęcia za ostateczne składniki wiedzy, a sądy za utwory wtórne, za konstrukcje złożone z pojęć. Tendencja ta znajdowała oparcie w okoliczności, że logika Arystotelesa operowała jedynie sądami dwuczłonowymi, zbudowanymi z par terminów; przewagę zaś zdobyła wspomniana tendencja zwłaszcza w psychologii asocjacyjnej, która pojmowała sądy jako pary skojarzonych ze sobą idei. Wbrew tej tendencji współczesna logika i teoria wiedzy, w pracach Fregego, Peana i Russella, wysuwa na pierwszy plan sądy, a pojęcia (i klasy jako ich odpowiedniki) określa przez funkcje propozycjonalne, stanowiące uogólnienie pojęcia sądu. Poglądy Twardowskiego na naturę sądów były bliskie takiemu pojmowaniu, gdyż przyjął on brenntanowską teorię idiogeniczną sądów, według której akty sądenia są swoiście różne od przedstawień. Sąd nie składa się z przedstawień, lecz dołącza się do przedstawienia przez odrębny akt psychiczny orzekania.

Książka *Wyobrażenia i pojęcia* wnosi w zagadnienie przedstawień i sądów oraz ich stosunku wkład o dużym znaczeniu. Przede wszystkim trwale porządkuje nieustaloną poprzednio terminologię oraz jasno rozróżnia dwa zasadnicze rodzaje przedstawień: intuicyjne i konkretne wyobrażenia oraz nieintuicyjne i abstrakcyjne pojęcia. Lecz — co najważniejsze — zawiera analizę pojęć, która okazuje, że pojęcia są zbudowane z tzw. przez Twardowskiego „sądów przedstawionych”, a więc z elementów, które można zestawić z funkcjami propozycjonalnymi Peana i Russella. Twierdzi mianowicie Twardowski i popiera to twierdzenie decydującymi argumentami, że treść pojęcia jest koniunkcją owych sądów przedstawionych, a myśl o kwadracie jest myślą o tym, że jest to przedmiot

o takich a takich własnościach. Tak zatem analiza Twardowskiego, przeprowadzona inną drogą niż analizy Peana i Russella, dochodzi do zgodnych z nimi wyników.

W rozważaniach Twardowskiego dużą rolę odgrywa pojęcie sądów przedstawionych, w czym znów zawiera się trafne spojrzenie na ich rolę w strukturze wiedzy. Pojęcie to dzisiaj dalej się różnicuje, mianowicie obejmuje utwory, które nazywamy supozycjami, oraz utwory, które nazywają się funkcjami propozycjonalnymi i które zawierają składnik nieokreślony lub zmienny „coś jest takie a takie”. Z takich supozycji lub funkcji propozycjonalnych składają się zdania warunkowe, połączenia alternatywne i inne formy zdań złożonych.

Do zagadnienia przedmiotu wiedzy powraca Twardowski w rozprawie *O czynnościach i wytworach* (1911). Rozważa w niej raz jeszcze stosunek aktu psychicznego do związanej z nim treści i ujmuje go jako stosunek czynności do wytworu, określając starannie oba te pojęcia. Wytwory czynności psychicznych, tj. treści myślowe, są równie przemijające jak czynności, mogą jednak być utrwalone w postaci fizycznej w piśmie, w dziełach sztuki, w różnorodnych przedmiotach kultury materialnej. Powstają w ten sposób trwałe wytwory psychofizyczne, których analiza i klasyfikacja jest w rozprawie szeroko rozwinięta.

W naukach humanistycznych przedmiotem badań są właśnie owe trwałe wytwory psychofizyczne jako wytwory kultury. Są one psychofizyczne w dwojakim znaczeniu: ponieważ powstają jako wynik czynności psychicznych i czynności fizycznych twórcy oraz ponieważ składa się na nie zewnętrzna postać fizyczna i utrwalona w nich jako ich znaczenie treść psychiczna. Przez swe znaczenie, dodajmy tutaj, wytwór kultury staje się członem relacji łączącej go z podmiotem psychicznym, dla którego on to znaczenie posiada. Opis humanistyczny uwzględnia oba składniki, winien mianowicie dotrzeć poprzez postać fizyczną do owej treści, tj. znaczenia, co dzieje się drogą zrozumienia wytworu kultury.

Ten sposób pojmowania przedmiotu i zadań nauk humanistycznych jest dziś rozpowszechniony w polskiej humanistyce. Teoria wytworów psychofizycznych ma jednak drugie jeszcze zastosowanie, mniej na ogół uświadomione. Mianowicie stosuje się również do nauk o przedmiotach abstrakcyjnych, takich jak matematyka i logika. Liczby, zbiory, relacje ujęte w symbolice matematycznej i logicznej są z punktu widzenia tej teorii również wytworami psychofizycznymi, których kształt fizyczny, napis, otrzymuje znaczenie przez dyrektywy języka symbolicznego nadające to znaczenie.

Naszkiecowane tu główne wyniki analiz Twardowskiego znajdują uzupełnienie w drobniejszych pracach, precyzujących bardziej szczegółowe sprawy: prawdy względne, rozróżnienie nauk apriorycznych i empirycznych, przyczynki do metodologii porównawczej. Wszystkie one zamykają się w przemyślaną całość poglądu na to, czym jest nauka. I wreszcie jedno jeszcze wymaga podkreślenia. We wszystkich swych pracach, o których tutaj mowa, Twardowski przeprowadzał analizy semantyczne, kładąc silny nacisk na rolę języka w poznaniu i na stosunek my-



sli do języka — w szczególności trzeba tu przypomnieć jego analizę pojęcia rozumienia. Tak przeto inicjował u nas, a czasem i wyprzedzał późniejszy rozwój badań semantycznych.

Te rezultaty pracy badawczej Twardowskiego wydają nam się dzisiaj proste i zrozumiałe same przez się, gdyż oswoiliśmy się z nimi i stały się one narzędziem naszej własnej pracy. Ale trzeba zdać sobie sprawę z tego, że mamy je właśnie od Niego i że On je zdobywał swoim systematycznym wysiłkiem twórczym. To jest tytuł Jego zasługi i to — obok Jego pracy nauczycielskiej i organizacyjnej — sprawia, że czcimy Jego pamięć.

Daniela Gromska

## Poglądy etyczne Kazimierza Twardowskiego

(Rozszerzony tekst przemówienia)

Mówić o poglądach etycznych Kazimierza Twardowskiego jest rzeczą niezupełnie prostą. Jego spuścizna w postaci prac drukowanych jest w tej dziedzinie niewielka: cztery artykuły w periodykach nie wyłącznie filozoficznych, autoreferaty trzech odczytów, cztery recenzje. Z publikacji tych trzy tylko pochodzą z w. XX, reszta jest dziewiętnastowieczna, a więc z okresu bardziej lub mniej młodzieńczego. Nadto należą tu jeszcze pewne partie rozprawy *O tzw. prawdach względnych* (1900). Skądinąd jednak etyka była dziedziną, która dawała najgłębszy wgląd w osobowość Twardowskiego, ponieważ tu zbiegały się jego zainteresowania teoretyczne z jego pasją wychowawczą — połączenie znamienne a nieczęste w dziejach filozofii. Szukając prócz prac drukowanych innych jeszcze źródeł, znalazłam się w sytuacji o tyle szczęśliwej, że na prośbę moją zostały mi wspaniałomyślnie udostępnione maszynopisy niektórych jego wykładów, a mianowicie *Głównych kierunków etyki naukowej* i *Sceptycyzmu etycznego*. Z pożółkłych kart tych maszynopisów przemawia do nas uczoney, nauczyciel i wychowawca w jednej osobie.

Uzyskany w ten sposób dwójaki, bardzo niejednolity, materiał źródłowy obejmuje lata 1894—1928. Na przestrzeni tych trzydziestu pięciu lat jesteśmy świadkami okazałej ewolucji stanowiska Twardowskiego w kwestiach etycznych; podobna ewolucja dokonała się u niego w kwestiach logiki, psychologii i wzajemnego ich stosunku; podobna też w kwestiach metafizyki i jej stosunku do nauk filozoficznych. Rzecz to więcej niż naturalna, bo żaden wszak filozof nie opuszcza murów uniwersytetu z nieodwołalnie gotowym systemem poglądów. Rozwój, w którym znalazły swój wyraz i własne dociekania Twardowskiego, i stały jego kontakt z postęпами współczesnej myśli etycznej, obserwujemy w obu rodzajach naszych źródeł: zarówno w pracach publikowanych, jak w wykładach. Te drugie — jak wszelkie pisma akroamatyczne, tj. przeznaczone do wysłuchania — przedstawiają swoisty rodzaj literacki. Swoistość polega tu na miejscach niedookreślonych, niekiedy jednym tylko wyrazem zaznaczonych, na częstym braku — zbędnej w tym wypadku — dokumentacji,

a nade wszystko na strukturze warstwicznej; była ona wobec wspomnianej tendencji rozwojowej nieunikniona w kilkakrotnie powtarzanych wykładach, a nie zawsze została przewyciężona przez ostateczną redakcję. Mimo rodzące się stąd trudności źródłem naszym głównym muszą być właśnie wykłady. Co więcej, są one naszym źródłem niemal jedynym, ponieważ, jak zobaczymy, wchłonęły w siebie — zwłaszcza wykłady o sceptycyzmie etycznym — wszystkie prawie publikacje z dziedziny etyki. Z takiego ich ustosunkowania wynika interesujący dla historyka wniosek, że własne na tematy etyczne dociekania Twardowskiego, których owocem są właśnie prace publikowane, pozostawały prawie wszystkie w związku ze sprawą sceptycyzmu etycznego i zmierzały koncentrycznie do jego podważenia. Rekonstruując poglądy etyczne Twardowskiego, będziemy tu przeważnie abstrahowali od charakteru akroamatycznego naszych źródeł i od momentu ewolucyjności, usiłując wypreparować, jako główną, formę najdojrzalszą i najbardziej zakotwiczoną w całokształcie i stwarzając w ten sposób fikcję jednolitości.

Wykład *Główne kierunki etyki naukowej* powstał z przeredagowania wcześniejszych a nieznanych mi wykładów z r. 1901/02, pt. *Historyczno-krytyczny przegląd głównych kierunków etyki naukowej* oraz *Współczesne kierunki etyki naukowej*. Produkt ich przekształcenia był wygłoszony po raz pierwszy w r. 1905/06, a następnie jeszcze pięć razy do r. 1927/28. Za każdym razem wprowadzał autor pewne, czasem bardzo spore modyfikacje, wobec czego maleje ciężar gatunkowy faktu, iż w zimie r. 1909/10 Profesor dyktował swoim słuchaczom przed każdym wykładem streszczenie wykładu poprzedzającego. Wykłady o „głównych kierunkach” nie chcą rozwijać przed słuchaczem — nb. przed słuchaczem masowym, bo audytoria Twardowskiego liczyły po kilkaset osób, wypełniających największe pozauniwersyteckie sale w mieście — jakiegoś nowego, własnego systemu etyki. Chcą ułatwić orientację w labiryncie pojęć i teorii etycznych, ukazać ich problematykę, zaznajomić w sposób obiektywny ze współczesnym stanem badań.

Zupełnie inny jest charakter wykładów o sceptycyzmie etycznym, wygłaszanych po *Głównych kierunkach* jako ich uzupełnienie. Wykład ten, modyfikowany podobnie jak *Kierunki* każdym razem, jest monografią poświęconą szczegółowemu rozbirowi jednego kierunku i przedyskutowaniu wiążących się z nim kwestii spornych.

Stanowisko etyczne Twardowskiego wyrosło na ogół na podłożu etyki brentanistów. Brentanistów, a nie samego Brentany. Intuicyjna bowiem etyka Brentany, operująca pojęciem „słusznej miłości”, słusznego upodobania, tj. upatrująca kryterium tego, co dobre czy złe, w pewnym charakterze naszych pragnień, pożądań, spotkała się z ostrą krytyką w łonie samego brentanizmu. Pojawiła się tam w ostatnim dziesięciu lat wieku XIX etyka oparta na teorii wartości, a właściwie — zgodnie z duchem epoki — na psychologii wartości. Twórcami, a raczej odnowicielami tego kierunku, podejmującego koncepcje siedemnasto- i osiemnastowiecznych etyków angielskich, byli A. Meinong i Chr. Ehrenfels, a re-

prezentowali go też H. Schwarz, F. Krüger i A. Höfler<sup>1</sup>. Tkwiąc korzeniami w tym podłożu, a obok tego także we współczesnej etyce angielskiej, starają się poglądy Twardowskiego sprecyzować podstawowe pojęcia i terminy, którymi operują — i to jest charakterystyczną cechą, która je łączy z innymi dociekaniem badawczymi ich autora. Twardowski poprzedził rozpatrzenie istniejących kierunków etyki naukowej przeglądem wyłaniających się tu zagadnień i sposobów ich rozwiązywania, tj. właśnie owych kierunków. W tych ramach uwzględnił pięć podstawowych zagadnień etycznych, tj. zagadnienia: zakresu etyki, źródła moralności, fundamentu moralnego, kryterium etyki i jej zadania. Liczne sposoby rozwiązywania tych zagadnień dały początek różnym kierunkom, na ogół powszechnie znanym. Wprowadzone w ten sposób podziały odnaleźć można chociażby we *Wstępie do filozofii* O. Külpego<sup>2</sup>, chociażby w nowym wówczas wydaniu *Słownika filozoficznego* R. Eislera<sup>3</sup>. Wyjątek stanowi zagadnienie kryterium etycznego, w którym Twardowski wyróżnia szereg podporządkowanych mu problemów. Są to zagadnienia: brzmienia kryterium etycznego, jego uzasadnienia oraz wyłaniające się w obrębie ich obu zagadnienie zdolności oceny etycznej (jej istoty i jej pochodzenia), wreszcie zagadnienia waloru, przedmiotu i skali kryterium i oceny. Otóż z zagadnień tych nie wszystkie i nie zawsze łączono w dotychczasowej literaturze z problemem kryterium; dotyczy to zwłaszcza zagadnienia zdolności oceny etycznej. Do podpadających pod problem kryterium etycznego zagadnień należy — jak widzieliśmy — zagadnienie jego brzmienia, ze względu na które dzielą się etyki na teleologiczne i ateologiczne, czyli nomiczne: te drugie nie wymieniają celu postępowania, lecz jakąś zasadę, jakieś prawo; wartość etyczna czynu uzależniona jest tutaj od tego, czy on owej zasadzie odpowiada. Rozróżnienie tych dwu kierunków i sam termin „nomiczny” zaczerpnięte są — jak o tym świadczą marginalia wykładów — od etyka angielskiego J. St. Mackenzie'ego<sup>4</sup>.

W dokonanym przez Twardowskiego zestawieniu podkreślić należy dwa momenty: przede wszystkim nie jest ono suchym wyliczeniem, lecz konfrontując różne kierunki usiłuje dotrzeć do stosunków ich wzajemnej zależności logicznej; a po wtóre, stosując uściśloną i usprawnioną przez siebie aparaturę pojęciową Twardowski wykrywa dwuznaczności, a nawet więcejznaczności pewnych terminów technicznych, których mgliste dotąd kontury przyczyniały się do niejednego nieporozumienia, wprowadza dystynkcje, precyzuje i ustala terminologię. Tak więc dociera do

<sup>1</sup> A. Meinong, *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werttheorie*, 1894; Ch. Ehrenfels, *System der Werttheorie. I: Allgemeine Werttheorie. Psychologie des Begehrens*, 1897. II: *Grundzüge einer Ethik*, 1898; H. Schwarz, *Grundzüge der Ethik*, 1896; F. Krueger, *Der Begriff des absolut Wertvollen als Grundbegriff der Moralphilosophie*, 1898; A. Höfler, *Psychologie*, 1897.

<sup>2</sup> Por. O. Külpe, *O zadaniach i kierunkach filozofii. Przełożyli... pod redakcją K. Twardowskiego Członkowie „Kółka Filozoficznego”*, Lwów 1899, t. II, rozdz. II, §§ 14—17.

<sup>3</sup> R. Eisler, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 2. Aufl. 1902 „Ethik”, „Sittlichkeit”.

<sup>4</sup> J. St. Mackenzie, *Manual of ethics*, 1893, 6 ed. 1929.

dwóch znaczeń technicznych wyrazu „intelektualizm” (pogląd, wedle którego 1. pobudką postępowania etycznie dodatniego jest rozum; 2. zdolność oceny etycznej jest zdolnością rozumową); do dwóch znaczeń terminu „rygoryzm etyczny” (skrajny intelektualizm w kwestii fundamentu, wyłączający udział elementów uczuciowych, i pogląd przyjmujący tylko dwa stopnie skali oceny etycznej, znany z etyki stoików). Wykrywa dalej trzy znaczenia terminu „intuicjonizm etyczny”: 1. idiogenetyzm w kwestii zdolności oceny etycznej; 2. pogląd uważający uzasadnienie kryterium etycznego, z powodu jego oczywistości, za zbędne i 3. kierunek uzasadniający kryterium etyczne apriorycznie i niezależnie od wyników innych nauk. Także w „ewolucjonizmie etycznym” dopatruje się trzech znaczeń; są nimi: 1. teza przyjmująca, że zdolność oceny etycznej rozwinęła się równolegle z rozwojem etyki; 2. etyka uzasadniająca kryterium empirycznie i zależna od wyników teorii ewolucji i 3. kierunek określający dobro jako to, co leży w kierunku rozwoju. Poddając zaostreniu inne pojęcia, Twardowski rozróżnia etykę społeczną, tj. pogląd, że pod etykę podpada postępowanie człowieka jako istoty społecznej, etykę socjologiczną, czyli kierunek uzasadniający kryterium empirycznie w oparciu o wyniki socjologii, i etykę uniwersalistyczną jako etykę społeczną, która za przedmiot etyki uważa postępowanie w stosunku do grup społecznych. Analogicznie rozróżniona jest etyka indywidualistyczna, tj. pogląd, że pod etykę podpada postępowanie człowieka jako jednostki, i etyka singularistyczna, która jest etyką społeczną, uważającą za przedmiot etyki postępowanie w stosunku do jednostek.

Posługując się tą aparaturą przy przedstawianiu doktryn etycznych, które pojawiły się w historii etyki, Twardowski stwierdza, że doktryny te, z powodu braku swej spójności, pozbawione są często jednolitej podstawy i usiłują złączyć w sobie różne punkty widzenia, nie zawsze dające się zespolić. Przytoczę jeden tylko przykład: Sokratesa. Łączy on w swych poglądach eudajmonizm (bo dobre bywa dlań to, z czym człowiekowi dobrze) z perfekcjonizmem (skoro stanem najdoskonalszym jest mieć jak najmniej potrzeb). Łączy dalej indywidualizm ze społecznym pojmowaniem etyki (sprawiedliwość bowiem jest u niego zachowaniem zgodnym z wymaganiami prawa, i to zarówno pozytywnego, jak naturalnego). Ale przyjmując ten pogląd nomistyczny, waha się między autonomizmem a heteronomizmem, a jego krańcowy intelektualizm w kwestii fundamentu (bo przecież cnota jest dla Sokratesa wiedzą), niezgodny już z perfekcjonizmem, jest wręcz paradoksalny wobec nomizmu, a tym bardziej wobec roli dajmonion u Sokratesa. Interpretacja ta wydała się potem samemu autorowi „może zbyt daleko idąca” — jak dopisuje ołówkiem — ale, tak czy owak, rezultatem jej jest wniosek interesujący dla historyka filozofii: tą właśnie różnorodnością etycznych punktów widzenia Sokratesa tłumaczy się fakt, że stał się on punktem wyjścia, „wywierzyskiem” tak rozbieżnych kierunków etycznych, jak etyki cyników, cyrenaików, Platona i wszystkich, którzy czerpali od tych bezpośrednich uczniów Sokratesa. Wszyscy oni bowiem, głosząc poglądy często zupełnie z sobą niezgodne, powoływali się — i nie bez słuszności — na Sokratesa.

Przechodząc do sceptycyzmu etycznego, Twardowski ujmuje jego stanowisko w trzy twierdzenia, na wzór trzech słynnych tez Gorgiasza: 1. Nie ma różności między złem a dobrem (nihilizm etyczny). 2. Gdyby istniała, nie można by jej poznać ani ująć w sposób posiadający bezwzględny walor (to teza agnostycyzmu etycznego). 3. Gdyby istniała i można było ją tak ująć, nie miałyby to żadnej wartości, gdyż nie można by nikogo przekonać, że powinien czynić to, co dobre, a unikać tego, co złe — dla samego takiego postępowania, a nie z pobudek egoistycznych. To treść pesymizmu etycznego, czyli praktycznego sceptycyzmu etycznego.

Polemikę ze stanowiskiem sceptycyzmu etycznego Twardowski zaczyna od agnostycyzmu, gdyż jego ewentualne obalenie oznaczałoby zarazem obalenie nihilizmu. Owóż agnostycyzm etyczny jest specjalnym wypadkiem relatywizmu epistemologicznego, utrzymującego, że istnieją tylko prawdy względne. Twierdzenie to zwalcza Twardowski za pomocą argumentów znanych z jego rozprawy O tzw. *prawdach względnych*. Przypomnę krótko, że relatywizm sprowadzony tam jest do pomieszania sądów z ich wyrazami słownymi, tj. powiedzeniami (których prawdziwość, w przeciwstawieniu do prawdziwości sądów, może być nazwana względną) oraz do eliptyczności powiedzeń, które operując wyrazami wieloznacznymi stają się same wieloznaczne. Z rozprawy o prawdach względnych zaczerpnięte też są argumenty przeciw specjalnej formie relatywizmu, jaką jest subiektywizm. Rozprawa ta jest znana, a w każdym razie łatwo dostępna, więc nie będziemy się przy tym zatrzymywali. Poza nią wychodzą wykłady tylko w rozważaniach dotyczących zagadnień prawdomówności i odwieczności prawdy. Pierwsze kulminują w tezie, że wolno kłamać, jeśli z mówienia prawdy wynikłaby większa szkoda niż z kłamstwa. Przypominając Grocjuszowe (*De iure belli ac pacis*, ks. III) rozróżnienie *mendacium* i *falsiloquium*, sprowadza Twardowski i tutaj pozorną prawdziwość względną nakazu absolutnej prawdomówności do nieścisłości powiedzenia<sup>5</sup>. Co się zaś tyczy odwieczności prawdy, to wykłady o sceptycyzmie etycznym akcentują potrzebę odróżniania prawdziwości sądu od chwilowej możności jej stwierdzenia i nawiązują do dyskusji, jaką toczyła się w r. 1913 między doktorami Tadeuszem Kotarbińskim<sup>6</sup> a Stanisławem Leśniewskim<sup>7</sup> jak również do jednego z artykułów Hansa Pichlera<sup>8</sup>.

Co się tyczy pesymizmu etycznego, to głównymi jego rzecznikami są hedonizm psychologiczny i — mówiąc skrótowo — determinizm. Hedonizm psychologiczny twierdzi, że jedyną sprężyną działania ludzkiego jest egoizm, a celem pozornie nieegoistycznego postępowania jest zawsze własne zadowolenie. W twierdzeniu tym tkwi — zdaniem Twar-

<sup>5</sup> Sprawą tą zajmował się Twardowski w jednym ze swych odczytów, którego autoreferat ukazał się w Przeglądzie Filozoficznym, 1906, przedruk — w „Rozprawach i artykułach filozoficznych”, s. 414.

<sup>6</sup> T. Kotarbiński, Zagadnienie istnienia przyszłości, Przegląd Filozoficzny, 1913 — przedruk w „Szkicach praktycznych”, 1913.

<sup>7</sup> St. Leśniewski, Nowe Tory, zes. X, 1913.

<sup>8</sup> H. Pichler, Die Unverträglichkeit des Indeterminismus mit „der“ Logik, Die Geisteswissenschaften, t. I, nr 24.

dowskiego — podwójny błąd: słowny i rzeczowy. Pierwszy z nich polega na dowolnej zmianie znaczenia wyrazu „egoizm”. Nie wszelkie bowiem poszukiwanie własnego zadowolenia jest egoizmem: do egoizmu trzeba jeszcze, by poszukiwanie to łączyło się z niezważaniem na cudzą przykrość, za pomocą której okupuje się własną przyjemność. Gdzie brak tego drugiego momentu, tam nie można mówić o egoizmie, lecz tylko o ipsiszmie. (Sam termin „ipsyzm”<sup>9</sup> wprowadził Twardowski w pierwszej redakcji wykładów o sceptycyzmie etycznym, jednakże pojęciem ipsiszmu operuje już w rozprawie *Czy człowiek postępuje zawsze egoistycznie?* (1899), stanowiącej podstawę tej części wykładów). Ale gdyby nawet takie zbyt obszerne określenie egoizmu było trafne, pozostawałby jeszcze błąd rzeczowy: bo jeśli ktoś zmierza do osiągnięcia własnego zadowolenia, to celem jego postępowania jest osiągnięcie tego zadowolenia; aby zaś było coś celem naszego postępowania, musimy o tym myśleć w chwili, gdy postanawiamy tak postąpić. W analizowanych jednak przez hedonistów psychologicznych przykładach (np. w przykładzie kogoś, kto ratuje tonącego lub w przykładzie matki, która wyrzekając się zabawy czuwa nad chorym dzieckiem) nie ma myśli o własnym zadowoleniu. Towarzyszy ono wprawdzie stale osiągnięciu celu, ale nie jest z nim identyczne. — Tyle na odparcie hedonizmu psychologicznego.

Najwięcej miejsca, najwięcej wysiłku dialektycznego poświęcają wykłady o sceptycyzmie etycznym sprawie determinizmu, a mianowicie obaleniu zarzutu, że na stanowisku determinizmu nie ma sensu mówić o tzw. uczuciach moralnych (o poczuciu odpowiedzialności, skruse, o wyrzutach sumienia itp.), że niepodobna ich na tym stanowisku wyjaśnić ani zrozumieć. Twardowski rozważa szczegółowo ten zarzut, dopuszcza wielokrotnie do głosu jego wyznawców, roztrząsa wynikające z obu przeciwnych stanowisk konsekwencje, mnoży dystynkcje pojęciowe, zbija dociekliwie coraz dalsze, mogące się jeszcze wyłonić argumenty. Z żarliwości, z jaką prowadzi tę polemikę z indeterministami, wyziera ku nam oblicze nieugiętego bojownika o możliwość i potrzebę, o niezbędną i celową, o rację bytu uczuć moralnych. Teoretyk i badacz wyczerpuje tu cały arsenał środków w obronie słusznych uroszczeń i uprawnień, w obronie skuteczności i możebności — pracy wychowawcy. *Nervus probandi* wywodów Twardowskiego stanowi nie obalenie stanowiska deterministycznego — bynajmniej: „osobiście jestem deterministą” wyznaje w jednej z późniejszych redakcji (1928). To, czemu przeczy i co tutaj zwalcza — to związek między determinizmem a brakiem racji bytu uczuć moralnych, takich jak poczucie odpowiedzialności, jak skrucha itp. Konkluzja Twardowskiego orzeka, że racją bytu tych uczuć, które tyczą się zawsze postanowień minionych, są postanowienia przyszłe, jest możliwość, by one wypadły inaczej niż dotychczasowe. Na tym polega doniosłe znaczenie tych uczuć. (U nielicznych tylko teoretyków, o bojowych poglądach deterministycznych, miejsce uczuć moralnych muszą zająć inne uczucia: uczucia wartości dodatniej i ujemnej pewnych postanowień).

<sup>9</sup> Termin ten ukuł K. Thieme, *Die sittliche Triebkraft des Glaubens*, 1895.

Stanowisko, które Twardowski zajmuje w starym sporze o stosunek determinizmu do sensowności uczuć moralnych, nie jest samo w sobie nierzadko zasadniczo nowym. Ale dynamika argumentacji, zaciekle obrona racji istnienia uczuć moralnych nawet na gruncie determinizmu, bijące ze słów obrońcy — jego zaangażowanie uczuciowe w tej sprawie, wreszcie uzupełnienia i uściślenia wykładów z dnia poprzedniego (tak np. nazajutrz po wykładzie z 21 VI 1920) — wszystko to nasuwa tu przekonanie o rozmyślaniach własnych, głęboko przeżytych i jakby niedawnych. Redakcja tej partii wykładów o sceptycyzmie etycznym pochodzi z r. 1920, żadna wcześniejsza się nie dochowała, ale modyfikacje z roku 1920 dotyczyć muszą chyba argumentów, a nie tezy, która — o ile pamiętać nie myli słuchaczy wykładu o sceptycyzmie etycznym w r. 1910 — pozostała niezmienną.

Uporawszy się z argumentami sceptyków etycznych przystąpił Twardowski do delimitacji i określenia pojęcia etyki naukowej. Znalazł się tym samym w centralnej dziedzinie swych zainteresowań czysto teoretycznych: jakkolwiek bowiem dyscyplinę filozoficzną uprawiał, pociągały go w niej zawsze — a czasem nade wszystko — związane z nią zagadnienia z teorii i metodologii nauk. Prócz dyscypliny opisowej o zjawiskach moralnych i prócz dyscypliny normatywnej, operującej nakazami i zakazami, postuluje on tu jeszcze coś trzeciego, co właśnie uważa za etykę naukową *par excellence*: dyscyplinę teoretyczną, stanowiącą podbudowę etyki normatywnej. Pod tym względem wyłaniają się u niego różne koncepcje. Więc przede wszystkim Twardowski wyłącza z etyki naukowej wszystko, co do niej nie należy, a zatem: 1. etykę opisową, naukę o moralności, którą nazywa etykologią<sup>10</sup>. Nie należy dalej do etyki naukowej 2. wyrabianie gotowości postępowania etycznego, tj. stwarzanie fundamentu etycznego i dostarczanie sankcji; obie te rzeczy należą do czynników wychowawczych w najszerszym tego słowa znaczeniu. Co więcej, nie należy do etyki naukowej 3. to, co się zwykle nazywa etyką jednostkową, inaczej: biotechniką, filozofią czy sztuką życia<sup>11</sup>. W ten sposób Twardowski dochodzi do pojęcia etyki naukowej, która dzieli się na teoretyczną, czyli kryteriologiczną, i na praktyczną, czyli normatywną. To jest koncepcja niejako główna. Kiedy indziej — pod wpływem Husserla — odróżnia: 1. etykę teoretyczną jako kompleks sądów ujętych w całość jednością przedmiotu; 2. etykę praktyczną w znaczeniu pierwszym, jako kompleks sądów ujętych w całość jednością celu; 3. etykę praktyczną w znaczeniu drugim, jako kompleks wysnutych, na podstawie jednej z dwóch poprzednich etyk, prawideł, wskazań, norm. Tę koncepcję, naszkicowaną jako możliwą w wykładach,

<sup>10</sup> Nazywa ją tak może niechętnie, bo w „Głównych kierunkach etyki naukowej” zarzuca temu terminowi, iż „etykologia to tyle, co nauka o etyce”, a nie etyka opisowa. Mimo to nie używa nazwy „etologia”, proponowanej przez A. Świętochowskiego — por. M. Ossowska, Podstawy nauki o moralności, 1947, s. 29.

<sup>11</sup> To stanowisko jest znowu wynikiem ewolucji: w recenzji pracy A. Skorśkiego, Filozofia jako nauka akademicka, Przegląd Prawa i Administracji, 1895, s. 393, Twardowski sądził, że „czyny samotnego na wyspie jakoby Robinsona podpadają pod sąd moralny”.

Twardowski uznał za trafną w jednej ze swych recenzji<sup>12</sup>. — Jeszcze inna jest koncepcja, którą Twardowski ogłosił jako autoreferat odczytu, wygłoszonego w lwowskim Związku Naukowo-Literackim w r. 1907<sup>13</sup>. Według tej koncepcji miano etyki naukowej przysługuje tylko temu, co poprzednio nazywał etyką teoretyczną. „Nauka — mówi tam — powiada tylko, co i jak jest, ale nie mówi, co być powinno [...] Więc i etyka naukowa może tylko badać, pozostawiając wysnuwanie norm ze swych wyników czynnikom zdążającym do pewnych celów praktycznych. Etyka naukowa dojdzie, a po części już doszła, drogą rozbioru i uogólnienia pewnych faktów danych w doświadczeniu do szeregu twierdzeń czysto teoretycznych”. To określenie łączyło się niewątpliwie z ówczesną, antypsychologistyczną już postawą autora<sup>14</sup>, która nie zgadzała się z etyką opartą na psychologii wartości, „timiologiczną” — jak ją później nazwano. (O tej niezgodności mówi sam w jednym z wykładów z r. 1914). Ale to skrajne — Schopenhauerowskie zresztą — sformułowanie wywołało ożywioną dyskusję w Związku Naukowo-Literackim — o ile wnosić można z zapisków poczynionych przez prelegenta na odwrocie maszynopisu (tego samego, który służył jako substrat wykładów). Oponentom przeciwstawił wówczas charakterystyczne dlań słowa: „Pragnę tak ograniczyć etykę, aby mogła być naukową, a nie deklamować”. („Deklamacją” nazywał Twardowski wszelką wypowiedź mętną, dowolną, operującą frazesem). Uświadomiwszy sobie następnie, że z każdego prawa, tj. sądu stwierdzającego stały związek dwóch zjawisk, można wysnuć normę, że więc nie ma tak zasadniczej różnicy między etyką kryteriologiczną a normatywną, doszedł Twardowski do sformułowań łagodniejszych, jak np.: „Etyka naukowa ograniczając się do formułowania i uzasadniania kryterium etycznego wcale przez to jeszcze nie traci charakteru normatywnego. Albowiem każda prawda da się wyrazić w formie normy” — albo: „Etyka naukowa uzasadnia kryterium etyczne, a tym samym podaje normę”.

Właściwym przedmiotem tak pojętej etyki naukowej jest wedle Twardowskiego sprecyzowanie warunków i sposobów, w których nieuniknione sprzeczności między dążeniami i działaniem jednostek, a dążeniami i działaniem innych jednostek są jak najmniejsze. (To samo dotyczy się wzajemnego stosunku grup społecznych oraz grup i jednostek). Dąży więc etyka do maksimum swobody przy minimum ograniczenia swobody innych. Z takiego określenia wynika nie tylko wykluczenie z dziedziny etyki tzw. etyki jednostkowej, lecz nadto podział etyki według sposobów i warunków godzenia sprzecznych interesów jednostek lub ich związków. Zachodzą tu dwie możliwości: 1. Każda jednostka

<sup>12</sup> I. Halpern, Stanowiska w etyce — recenzja K. Twardowskiego, Ruch Filozoficzny, 1923.

<sup>13</sup> „O zadaniach etyki naukowej”, Przegląd Filozoficzny, 1907, przedruk w „Rozprawach i artykułach filozoficznych”, s. 416—17.

<sup>14</sup> Stanowiska antypsychologistycznego bronił Twardowski już w r. 1902 w „Ankiecie w sprawie nauczania propedeutyki filozoficznej w gimnazjach” — por. Przegląd Filozoficzny, 1903, s. 241. Podobnie też w „Streszczeniach wykładów psychologii myślenia”, powielanych maszynowo w r. 1908/09.



pozwala ograniczać swą sferę interesów tylko do minimum. 2. Jednostka utożsamia swoje interesy z interesami innych jednostek. W pierwszym wypadku mamy do czynienia z obowiązkami sprawiedliwości (*neminem laede*), w drugim — z obowiązkami miłości (*neminem laede, immo omnes quantum potes iuva*). Te dwie możliwości, rozróżniane znowuż przez Schopenhauera, poprzedza stan naturalny, w którym jednostki zmuszają inne jednostki, by utożsamiały swe interesy z interesami zmuszających. Mamy więc trzy stopnie. Zadaniem etyki jest wykazać, że najlepsza jest droga miłości, a droga sprawiedliwości jest tylko pomocnicza, reprezentuje tylko minimum.

Tego jednak zadania Twardowski nie podjął, przynajmniej nie podjął go w wykładach o sceptycyzmie etycznym. Ongi, w zaraniu swej twórczości naukowej (*Etyka wobec teorii ewolucji*, Przełom, 1895) Twardowski uważał zdanie, że „trzeba kochać bliźniego”, za pewnik, nie ustępujący swą oczywistością pewnikom logicznym<sup>15</sup>. Potem aprioryzm ten porzucił, przeszedł — jak widzieliśmy — na pozycje empirystyczne, każąc etyce dochodzić do twierdzeń teoretycznych na podstawie uogólniania faktów danych w doświadczeniu<sup>16</sup>. Ale w tej fazie empirystycznej nie podał żadnego uzasadnienia nakazu miłości. Być może, że oznacza to i tutaj, i w dziedzinie etyki, tak charakterystyczną dlań w innych dziedzinach postawę minimalistyczną, być może zadowolił się tym, co sam nazwał minimum, zadowolił się — sprawiedliwością. Wskazywałyby na to końcowe słowa *Przemówienia*, które wygłosił w r. 1931 w czasie uroczystości wręczenia mu medalu wybitego przez uczniów na cześć profesora ustępującego z katedry po trzydziestopięcioletniej działalności. Powiedział wtedy (rzecz jest drukowana jako rękopis): „starłem się nie-strudzenie tchnąć w wasze dusze to, co jest najlepszą czątką mojej duszy własnej: szczerze ukochanie pracy, gorące umiłowanie prawdy i usilne dążenie do sprawiedliwości”. W tych słowach testamentu odchodzącego Nauczyciela wolno może dosłuchać się odpowiedzi na nurtujące go pytanie teoretyczne: sprawiedliwość czy miłość?

Helena Słoniewska

## Kazimierz Twardowski w psychologii polskiej

Kiedy Kazimierz Twardowski rozpoczął w 1895 r. swą filozoficzną działalność w Uniwersytecie lwowskim, na polu psychologii czynny był w Polsce Julian Ochorowicz, wprowadzający do Polski nowe prądy psychologii francuskiej; w tym samym duchu wykladał po Ochorowiczu

<sup>15</sup> Por. przedruk tej rozprawy w „Rozprawach i artykułach filozoficznych”, s. 353—356. O „absolutnym walorze” zasad moralnych mówił też Twardowski w recenzji przytoczonej wyżej pracy A. Skorskiego.

<sup>16</sup> Por. przytoczony powyżej autoreferat odczytu „O zadaniach etyki naukowej” i zgodny z tym głos w dyskusji nad jednym z referatów w Sekcji Filozoficznej X Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich, *Przegląd Filozoficzny*, 1907, s. 569.

w Uniwersytecie lwowskim, przed Twardowskim, Aleksander Raciborski; badania psychogenetyczne rozpoczął Władysław Dawid. Współcześnie z Twardowskim w Uniwersytecie krakowskim pracował Władysław Heinrich, w Warszawie działał Edward Abramowski. Mimo to stan psychologii, podobnie zresztą jak innych nauk filozoficznych, pozostawał zarówno pod względem ilościowym jak też jakościowym wiele do życzenia i trzeba w niej było zacząć pracę od podstaw. Pracę tę podjął Kazimierz Twardowski.

O tym, co wziąć z przeszłości, jak ustosunkować się do zastanych i nowopowstających współczesnych kierunków psychologicznych, jak wiązać nowe ze starym, decydowała u Twardowskiego charakteryzująca go w nauce i w życiu praktycznym wielka trafność sądu i tendencja do arystotelesowskiego umiaru i unikania skrajności.

Psychologia rozwijała się od starożytności do XIX w. w obrębie różnych systemów filozoficznych. Kiedy zaczęła się ona usamodzielniać, wyodrębniać jako osobna nauka, jedni zaliczali ją jeszcze do filozofii, inni do nauk przyrodniczych. Twardowski, podkreślając odrębność psychologii jako nauki ze względu na jej przedmiot i metody, uważał ją za naukę filozoficzną. Co więcej, Twardowski był przez pewien czas zwolennikiem w filozofii tzw. psychologizmu, tj. poglądu głoszącego, że psychologia jest podstawową nauką filozoficzną, na której opierają się logika, teoria poznania, etyka, estetyka. Z psychologizmem zerwał około 1902 r. po ukazaniu się Husserla *Logische Untersuchungen*. Później, po napisaniu swej rozprawy *O czynnościach i wytworach*, był skłonny dopatrywać się źródła psychologizmu w pomieszaniu czynności i wytworów psychicznych i w „przeoczeniu faktu, że wytwory psychiczne mogą posiadać własności, których stosunki (np. stosunki między sądami ze względu na ich prawdziwość i mylność) można określać a priori, zatem niezależnie od empirycznych wyników psychologii”<sup>1</sup>. Rzeczą psychologii jest, twierdził wówczas, badanie zjawisk psychicznych jako czynności, natomiast wytwory tych czynności, od nich różne, wchodzą w zakres badania innych nauk.

Twardowskiego żywo interesowało zagadnienie, jaką pozycję zajmuje psychologia w systemie nauk. Stąd pochodzi zapewne, że tak często wracał w swoich pismach do odgraniczenia psychologii od innych nauk, że większość jego wysiłków naukowych skupiała się na zagadnieniach z pogranicza psychologii, logiki i epistemologii, że prace jego, które sam nazywał psychologicznymi, wykraczają poza zakres psychologii, ponieważ poruszają zagadnienia z ogólnej teorii wiedzy. I co ciekawe: wyniki ich są zgodne z wynikami współczesnej metodologii.

Twardowski uprawiał psychologię bez założeń metafizycznych zarówno idealistycznych (ściślej: spirytualistycznych), jak materialistycznych. Stał na stanowisku, że stosunek między psychologią a metafizyką uległ odwróceniu: metafizyczny pogląd na świat staje się — twierdził — zależny od wyników empirycznych badań psychologicznych. Metafizyka,

<sup>1</sup> T w a r d o w s k i K., *O psychologii, jej przedmiocie, zadaniach, metodzie stosunku do innych nauk i o jej rozwoju*, Warszawa 1913.

jako najogólniejsza nauka o przedmiocie, ma zespolic w systematyczną całość wyniki badań opartych na doświadczeniu zewnętrznym i wewnętrznym. Podkreślał empiryczny charakter psychologii, której przedmiotem jest życie psychiczne, a na nie składają się zjawiska, fakty psychiczne, poznawalne bezpośrednio w spostrzeżeniu wewnętrznym przez introspekcję. Polemizował z poglądami filozofów, którzy identyfikowali zjawiska psychiczne z procesami fizjologicznymi i walczył w obronie introspekcji. Problematyka ta ma tak bardzo współczesny charakter, tak mało poszliśmy w niej naprzód, że ilustrując to pozwolę sobie krótko tę polemikę zreferować. Prowadził ją Twardowski w 1897 r. w swej rozprawie *Psychologia wobec fizjologii i filozofii*.

Na twierdzenie, że psychologia powinna być częścią fizjologii, ponieważ między funkcjami systemu nerwowego i zjawiskami psychicznymi nie ma zasadniczych różnic, odpowiada Twardowski, że między procesami fizjologicznymi a procesami psychicznymi istnieją zasadnicze różnice: 1) w pierwszych z nich istnieje determinacja przestrzenna, której brak drugim, zlokalizowane są bowiem tylko procesy fizjologiczne, które są niezbędnym warunkiem procesów psychicznych, 2) zjawiska psychiczne spostrzegamy inaczej niż zjawiska fizjologiczne. Z różnic tych wynika — zdaniem Twardowskiego — że nie można identyfikować tych dwu szeregów zjawisk.

W związku zaś z twierdzeniem, że zjawiska psychiczne są funkcjami mózgu, Twardowski rozróżnia dwa znaczenia wyrazu „funkcja”. W matematyce nazywa się funkcją wielkość, która wedle pewnego prawa zależy od innej i stosownie do niej zmienia swą wartość (np. obwód koła jest funkcją jego promienia). W drugim znaczeniu przez funkcję rozumie się czynność, którą wykonuje osoba lub rzecz (nauczanie jest funkcją nauczyciela, wydzielanie żółci funkcją wątroby). Twardowski przyjmuje, że zjawiska psychiczne są funkcją mózgu w pierwszym znaczeniu, tzn. zmiany zachodzące w mózgu pociągają za sobą zmiany w procesach psychicznych. Fakt zależności zjawisk psychicznych od pewnych procesów nerwowych nie przesądza stosunku psychologii do fizjologii.

Argumentacja skierowana przeciw metodzie introspekcji wysuwa dwa znane argumenty: 1) Osobnik myślący nie może się rozdzielić na dwie istoty, z których by jedna myślała, a druga myślenie śledziła, 2) założenie obserwacji wewnętrznej prowadzi do sprzeczności, ponieważ jeśli mamy obserwować, nie możemy wykonywać innej czynności psychicznej, jeśli zaś jej nie wykonujemy, nie ma przedmiotu obserwacji. Stąd konsekwencja, że w miejsce doświadczenia wewnętrznego, które istnieć nie może, należy postawić doświadczenie zewnętrzne, a w miejsce psychologii — fizjologię mózgu.

Stanowisko Twardowskiego wobec tych zarzutów jest następujące: gdybyśmy byli w stanie śledzić nawet najsubtelniejsze procesy fizjologiczne w mózgu, towarzyszące zjawiskom psychicznym, nie poznalibyśmy przez to samych zjawisk psychicznych. Można zająć stanowisko najskrajniejszego materializmu, ale nie można twierdzić, że znajomość funkcji fizjologicznych mózgu starczy za doświadczenie wewnętrzne. Zarzuty są słuszne, jeśli chodzi o obserwację zjawisk psychicznych,

ale doświadczenie polega na spostrzeżeniach. Doświadczenie wewnętrzne nie wymaga obserwacji, ale może istnieć, skoro istnieje spostrzeganie własnych przeżyć psychicznych. O tym zaś, że spostrzegamy własne zjawiska psychiczne trudno wątpić, ponieważ skąd wiedzielibyśmy coś o nich, o ich różnej treści. Doświadczenie wewnętrzne nie jest więc urojeniem zacofanych psychologów, a nauka, której przedmiot jest dostępny w doświadczeniu wewnętrznym, nie może być częścią nauki, która posługuje się wyłącznie doświadczeniem zewnętrznym, ponieważ nie może ono zastąpić pierwszego.

Twardowski widział niewątpliwe braki metody introspekcji, a mianowicie: 1) podmiotowość, a tym samym ograniczenie spostrzeżenia wewnętrznego do własnej psychiki, 2) niemożność zastosowania obserwacji. Pierwszy brak usuwa — jego zdaniem — rozszerzenie metody podmiotowej przez przedmiotową. Drugiemu brakowi zapobiega zastosowanie eksperymentu, który — pozwalając dowolnie często i w określonych dokładnie warunkach powtarzać pewne zjawiska psychiczne i odnoszące się do nich spostrzeżenia wewnętrzne — nadaje tym spostrzeżeniom dużą ścisłość.

Twardowski sądził na podstawie tych rozważań, że stosunek między psychologią a fizjologią został już definitywnie ustalony, a pojawiające się jeszcze spory o granice między nimi mogą tylko dotyczyć kwestii, w jakiej mierze psychologia może sama, bez danych fizjologicznych, wyjaśnić badane przez siebie zjawiska. Ale wszelkie odpowiedzi na to pytanie mogą mieć — zdaniem Twardowskiego — z natury rzeczy tylko charakter dowolnych twierdzeń, ponieważ kwestię, co może, a czego nie może dokonać pewna nauka we własnym zakresie, rozstrzyga wyłącznie faktyczny postęp badań.

Z psychologią eksperymentalną nawiązuje Twardowski kontakt już w 1894 r., studiując przez krótki czas w Lipsku u Wundta i w Monachium u Stumpfa. Potem stale śledzi jej postępy. W 1898/9 r. wygłasza w Uniwersytecie lwowskim pierwsze wykłady z psychologii eksperymentalnej. W 1904 r. bierze udział w zjeździe psychologów eksperymentalnych w Giessen, w 1910 r. w zjeździe w Innsbrucku. Zwiedza pracownie psychologiczne w Grazu, Pradze, Würzburgu, Lipsku, Getyndze, Paryżu, a już w 1901 r. zaczyna prowadzić w Uniwersytecie lwowskim ćwiczenia z psychologii eksperymentalnej i zakłada w tym roku pierwszą w Polsce pracownię psychologiczną we Lwowie dla ćwiczeń i prac z zakresu psychologii eksperymentalnej. W 1920 r. przekształca tę pracownię w osobny Zakład psychologiczny, którym szereg lat kieruje. Uczy tam najpierw sam, potem przy pomocy swych uczniów techniki eksperymentowania, zapoznaje z przyrządami psychologicznymi, z elementami statystyki psychologicznej. Wszystko to świadczy o tym, że Twardowski docenia znaczenie tego kierunku psychologii dla rozwoju psychologii w ogóle. Daleki jest jednak od wszelkiej skrajności i przeceniania wartości eksperymentu i liczby w rozwiązywaniu zagadnień psychologicznych. Mówiąc o eksperymencie w psychologii Twardowski ma na myśli nie tylko eksperyment psychofizjologiczny i psychofizyczny, ale także ściśle psychologiczny (np. eksperymenty pamięciowe, asocjacyjne itp.).

Zwraca uwagę na to, że sam eksperyment i statystyczne zestawienie jego wyników nie wystarcza w naukowych badaniach psychologicznych. Uczy, że wykonanie eksperymentu musi być poprzedzone jasnym sprecyzowaniem zagadnienia, które chcemy rozwiązać, że nie zastąpi ono pracy myślowej, potrzebnej do poprawnego definiowania pojęć, którymi się posługujemy, interpretowania uzyskanych wyników, wysnuwania z nich tylko takich wniosków, do których nas one uprawniają, wykrywania związków z wynikami już kiedyś uzyskanymi w tej samej dziedzinie lub innych dziedzinach. I nic nie jest mu bardziej obce, jak prace psychologiczne ograniczające się jedynie do przeprowadzenia mniej lub więcej dokładnie opisanych eksperymentów i do zestawienia ich w statystycznych tabelach. Twierdzi, że nie zasługują one jeszcze na miano prac naukowych. Wymagając jak najdalej posuniętej ścisłości i dokładności w eksperymentowaniu, zaleca ostrożność w stosowaniu operacji rachunkowych, by nie zatracić właściwego sensu uzyskanych twierdzeń psychologicznych jako odpowiedzi na postawione zagadnienia psychologiczne. Wreszcie i o tym wspomnieć warto, że Twardowski w czasach, kiedy na szeroką skalę stosowano eksperyment w psychologii posługując się przedmiotową metodą badania, wskazuje na wartość eksperymentu stosowanego w metodzie introspekcyjnej. Stojąc na stanowisku, że psychologia bez introspekcji obejść się nie może, widzi w eksperymentcie jeden ze sposobów uściślenia introspekcyjnej metody.

Ażeby uprawiać badania naukowe, trzeba mieć nie tylko uzasadnione, wypróbowane sposoby postępowania, metody naukowe, ale niezbędna jest terminologia naukowa oraz zasób jasnych i wyraźnych pojęć, będących znaczeniami terminów. Ustalonej terminologii psychologicznej Twardowski prawie nie zastał w Polsce, rozpoczynając tu w 1895 r. swą pracę. Psychologia dlatego właśnie, że język jej jest w szerokich granicach wspólny z językiem życia potocznego i że porusza ona szereg zagadnień dostępnych i ważnych dla laika, ulega stale niebezpieczeństwu zejścia na mieliznę frazesów, naiwnych uogólnień i pustej retoryki. Niebezpieczeństwo to groziło (a może i grozi?) psychologii w Polsce nie mniej, a może więcej nawet, niż w innych krajach. Twardowski podjął więc trud definiowania podstawowych pojęć psychologicznych (przedstawiń, wyobrażeń, pojęć, sądów itp.). A definiował je nie jakoś umownie, ale na podstawie analizy faktów psychicznych danych w doświadczeniu wewnętrznym, analiza ta zaś prowadzi do definicji realnej. Taką analizą posługiwał się Twardowski oczywiście nie tylko w celach definicyjnych, ale dla opisywania zjawisk psychicznych, poznawania ich przebiegu, wzajemnej zależności i prawidłowości. Wnikliwa, trafna analiza nawet jednego faktu wystarcza do uzyskania twierdzeń ogólnych, a potem to już tylko sprawdzenie tego, co zostało wykryte, na materiale przeżyć takich samych lub choćby tylko bardzo podobnych. To jest właśnie ta opisowa analityczna metoda psychologiczna, którą Twardowski sam pracował i przez uczniów swoich w Polsce w psychologii ugruntował.

Twardowski w sposób bardzo zdecydowany bronił zawsze charakteru psychologii jako nauki ścisłej. Unikał kierunków budujących swe teo-

rie na założeniu podświadomości i nieświadomości. Wyraźnie przeciwstawiał się fenomenologicznej, transcendentalnej metodzie analizy świadomości. Wolał pozostawać na mocnym gruncie faktów doświadczenia wewnętrznego i faktów zewnętrznych, związanych z faktami psychicznymi stosunkiem wyrażania, bądź — jeśli chodzi o fizjologiczne procesy nerwowe — związanych z procesami psychicznymi stosunkiem funkcjonalnym w znaczeniu wyżej wspomnianym. Widział, ile jest jeszcze do zrobienia na tej płaszczyźnie psychologii i na niej pracował. Nie stworzył jakiegś nowej, ogólnej teorii psychologicznej, ponieważ stan badań psychologicznych na to nie pozwalał. Teoria taka — to wysoki stopień uogólnienia szczegółowych wyników badań nauki empirycznej i nie może powstać na jej początku, u jej progu. Ograniczał się więc poza omawianymi zagadnieniami metodologicznymi do szczegółowych zagadnień psychologicznych. Dużo uwagi poświęcał zagadnieniom z pogranicza psychologii myślenia, epistemologii i logiki. „Na tym polu był on twórcą i pionierem” — jak pisał kiedyś prof. Kotarbiński. Odróżnienie dokładne wyobrażeń i pojęć, rozróżnienie stanowcze aktu, treści i przedmiotu we wszelkim przedstawieniu, wskazanie roli wyobrażeń i sądów w budowie pojęcia, a w związku z tym uwzględnienie różnicy między sądem wydanym a sądem przedstawionym, charakterystyka porównawcza postawy psychologicznej i postawy logicznej względem sądów i pojęć, stosunek sądu do jego wypowiedzi słownej, idiogeniczna teoria sądów — oto przykłady problemów w tej dziedzinie.

Sledząc bacznie rozwój psychologii eksperymentalnej, Twardowski nie pomija i nie lekceważy też psychologii stosowanej. W znanych mi wykładach psychologii z 1922 r. poświęca szereg obszernych wykładów psychotechnice. A czyni to bodaj że pierwszy w Polsce. Uważa psychotechnikę nie za zbiór wskazówek praktycznego postępowania, ale za psychologię stosowaną, a jako taką za część nauki, w skład której wchodzi zagadnienia naukowe wywołane nie celami teoretycznymi, lecz potrzebami praktycznymi i kulturalnymi. Zapoznaje słuchaczy w tych wykładach z pierwszymi badaniami nad pracą telefonistek, maszynistek, nad skutecznością reklamy. A przedstawia te sprawy tak, że tych, których interesuje i pociąga związek psychologii z życiem praktycznym, może tylko do pracy w tej dziedzinie zachęcić. Wolno przypuszczać, że interesowały go owe zagadnienia psychologii stosowanej, że rozumiał dobrze wartość praktyczną naukowych poczynań w tej dziedzinie. Cechowało go bowiem nastawienie konkretne w życiu i konkretyzm w psychologii. Własne badania przeprowadzał na życiowych, żywych przykładach i drugich na nich uczył, ułatwiając w ten sposób w analizach psychologicznych trafianie w „sedno rzeczy”. To, że analizował, obmyślał w najdrobniejszych szczegółach każde działanie, racjonalnie organizował pracę własną i cudzą, uwzględniając w niej momenty psychologiczne, nasuwa także powyższe przypuszczenie. Uznawanie wielkiego zróżnicowania w ludzkich zdolnościach, zamiłowaniach, cechach charakteru, temperamentach i przyznanie tym czynnikom decydującego wpływu na kierunek i wyniki pracy, a wreszcie umiłowanie pracy zawodowej, które uważał za podstawowy warunek szczęścia, bliskimi mu musiały czynić nau-

kowe wysiłki psychotechników, zmierzające do racjonalnej organizacji pracy, selekcji zawodowej i poradnictwa zawodowego. Zdawał sobie jasno sprawę z całej niedoskonałości tej młodej nauki, z małego stopnia jej ścisłości w porównaniu z innymi. A jeśli mimo to do pewnego stopnia ją propagował, to może dlatego, że podzielał stanowisko Arystotelesa: „Jest bowiem cechą człowieka wykształconego, w każdej dziedzinie żądać ścisłości w tej mierze, w jakiej na to pozwala natura przedmiotu”.

Twardowski niejednokrotnie jednak dawał wyraz temu, że praktyczną działalność psychotechników uważa za przedwczesną i byłby chętnie widział, ażeby ich praca jeszcze przez długi czas ograniczała się do badań w pracowniach psychologicznych. Skoro jednak sprawy ułożyły się inaczej i nie można było powstrzymać rozpędu praktycznej działalności psychotechniki, Twardowski zaczął się z tym liczyć jako z faktem dokonanym. Nie ustosunkował się do tej działalności negatywnie, stanowiący na stanowisku, że dalszy kierunek i stopień rozwoju psychotechniki zależą będzie niewątpliwie od fachowego psychologicznego przygotowania, taktu i umiaru tych, którzy będą pracowali w tej dziedzinie. Nigdy nikogo w pracy tej nie zniechęcał, zalecał tylko krytycyzm i wielką ostrożność. Co więcej, od 1931 r. do końca swego życia był sam czynnym członkiem Rady Patronatu nad Młodzieżą Rzemieślniczą i Przemysłową we Lwowie, stowarzyszenia utrzymującego Instytut Psychotechniczny i Poradnię Zawodową. Tym samym działalność tych instytucji aprobował, bo trzeba wiedzieć, że tylko jako wyraz afirmacji i aprobaty można było uważać członkostwo Twardowskiego w jakimkolwiek stowarzyszeniu. Poza tym moralnym poparciem Twardowski zawsze w miarę możliwości służył swą cenną radą tym, którzy pracowali w tych instytucjach.

Znany jest wśród filozofów i w literaturze filozoficznej termin „szkoła lwowska” lub szkoła Twardowskiego. Czy można mówić o jakiejś psychologicznej szkole Twardowskiego? Sądzę, że ponieważ „szkoła” nie oznacza tu wyznawania poglądów filozoficznych takiej czy innej treści ani nawet przynależności do określonego kierunku filozoficznego, ale charakteryzują ją pewne poglądy metodologiczne i etyczne — głoszone przez Twardowskiego i przyjmowane przez jego uczniów a dotyczące pracy badawczej — więc można do niej zaliczyć także psychologów uczniów Twardowskiego. Poglądy te są ujęte ogólnie w wypowiedziach dwu uczniów Twardowskiego: filozofa i psychologa. Pierwszy (Czeżowski) pisze: „Pojmowanie pracy naukowej jako obowiązku na siebie przyjętego, który należy spełniać wytrwale i z pełnym poświęceniem, wymaganie skrupulatnej sumienności — jako przeciwieństwa lekkomyślności — w podawaniu twierdzeń, bezkompromisowej uczciwości, wykluczającej podsuszanie pozorów zamiast naukowych wyników, wreszcie niezależności w sądach, niedopuszczającej podporządkowania nauki jakimkolwiek innym interesom”<sup>2</sup>. A oto wypowiedź drugiego ucznia, psychologa Błachowskiego: „Ale wielkość Twardowskiego jako twórcy szkoły nie tylko polegała na tym, że rzucał hasła, podawał metody, zakreślał ramy

<sup>2</sup> T. Czeżowski, *Odczyty filozoficzne*, Toruń 1958, s. 13.

badań, lecz także przede wszystkim na tym, że uczył, jak po ścieżkach, które wskazywał, należy samodzielnie chodzić [...]. Szkoła bowiem Twardowskiego ma swoiste oblicze: słabszych prowadzi i strzeże, czyniąc z nich pożytecznych pracowników naukowych i wyznawców prawdy, silnym dodaje mocy i potęguje ich ekspansywność, czyniąc z nich pionierów nauki"<sup>3</sup>. Przypomnijmy zaś jeszcze, co Twardowski sam uważał za najmocniejszą więź łączącą Jego uczniów między sobą i z Nim. Oto Jego słowa na ten temat, skierowane do nas w ostatnim Jego publicznym przemówieniu na uroczystości wręczenia Mu medalu pamiątkowego, wybitego staraniem Jego uczniów: „Staralem się niestrudzenie tchnąć w wasze dusze to, co jest najlepszą cząstką mojej duszy własnej: szczere ukochanie pracy, gorące umiłowanie prawdy i usilne dążenie do sprawiedliwości. Wspólna cześć dla pracy, prawdy i sprawiedliwości, rozumiana jako zasadnicza treść życia, jako posłannictwo naukowe i społeczne związała nas węzłem silnym i nierozzerwalnym”.

**Kazimierz Sońnicki**

## Działalność pedagogiczna Kazimierza Twardowskiego

Działalność pedagogiczna Kazimierza Twardowskiego zasługuje bez wątpienia na opracowanie o wiele pełniejsze niż ten szkic. Obejmuje ona tak wiele dziedzin pracy pedagogicznej i zawiera tak wiele składników stanowiących o jej charakterze a zarazem o wielostronności i bogactwie osobowości Profesora, że mój referat może przedstawić zaledwie jej zarys.

Twardowski nie zostawił wprawdzie jakiegoś obszernego dzieła, w którym by można znaleźć pełny, systematycznie ułożony obraz zamkniętej teorii i systemu pedagogicznego. Mimo to jednak z prac, które ukazały się drukiem, z jego przemówień i wystąpień, z jego pracy organizacyjnej można ten obraz odtworzyć prawie równie wyraźnie, jak gdyby był on ujęty w osobnym dziele przez autora. Obecny szkic dąży do przedstawienia zarysu takiego obrazu.

Jedyna praca pedagogiczna Twardowskiego w postaci książkowej ukazała się w 1901 r. pod tytułem: *Zasadnicze pojęcia dydaktyki i logiki*. Jest to podręcznik przeznaczony dla seminariów nauczycielskich i wydany przez ówczesne Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie. Ale oprócz niej liczne artykuły i przemówienia, zwłaszcza z czasów przewodnictwa w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie — wydane w Księdze Pamiątkowej tego Towarzystwa w 1912 r., wystąpienia w bardzo bogatej działalności uniwersyteckiej, w dziedzinie popularyzacji wiedzy, w dziedzinie organizowania średniej szkoły żeńskiej lub też do-

<sup>3</sup> Błachowski St., Kazimierz Twardowski, *Kwartalnik Psychologiczny*, t. X, 1938.



kształcania nauczycieli zawierają wiele dowodów, że Profesor zajmował wyraźne stanowisko w sprawach pedagogicznych, stojąc na gruncie jednolitej i konsekwentnej teorii pedagogicznej.

Teoria ta powstawała w okresie przełomowym dla dziejów rozwoju pedagogiki. Tzw. „szkoła tradycyjna”, ujęta w konsekwentny system pedagogiczny przez następców Herbart, zwłaszcza przez Zillera i Reina, już się przeżywała. Nowe prądy pedagogiczne, określane jako „pedagogika od dziecka”, dopiero rozpoczynały swój burzliwy żywot. W jakim więc miejscu należy umieścić system Twardowskiego? Czy zaliczymy go do obrońców dawnych pozycji obiektywistycznej pedagogiki tradycyjnej, czy też do nowego obozu psychologizującej pedagogiki „nowego wychowania”? Pozycja Twardowskiego jest już całkiem wyraźna w *Zasadniczych pojęciach dydaktyki i logiki*. Ale coraz jaśniej występuje ona w późniejszych artykułach i przemówieniach i w całej jego działalności nauczyciela, wychowawcy i organizatora. Wyszła kultura filozoficzna i logiczna jego umysłu nie mogła sprowadzić go na teren psychologizmu pedagogicznego, którym całe „nowe wychowanie” było przesiąknięte, a które często w zapale reformatorskim i polemicznym nie chciało się liczyć z rzeczywistością. Także jego głębokie rozumienie i odczuwanie naszego życia społecznego i narodowego w okresie zaboru nie pozwalało mu ulegać związanym z nowym kierunkiem, ponętym hasłom skrajnego indywidualizmu, sięgającego niemal w anarchizm. Z drugiej jednak strony widział Twardowski liczne niedomagania szkoły tradycyjnej, przywiązującej nadmierną wagę do treści nauki teoretycznej bez uwzględniania potrzeb i możliwości związanych z rozwojowym procesem psychiki młodzieży, gospodarczych potrzeb społeczeństwa i jego zmieniającej się kultury. Epoka szkoły tradycyjnej już się kończyła. A ponadto była to szkoła obca duchowi narodu polskiego i jego tradycjom. Wszakże mieliśmy za sobą nie niemiecką „szkołę tradycyjną”, ale Komisję Edukacji Narodowej. Twardowski, sam wychowany w niemieckiej szkole, odczuwał jak bardzo różni się ona od tego, czego wymaga rozumna, kształcąca charakter i umysł szkoła polska.

To też już w *Zasadniczych pojęciach dydaktyki i logiki* widzimy wyraźne dążenie Profesora do zmodyfikowania zarówno jednej, jak drugiej pozycji. Obie one nie odpowiadały życiu polskiemu w okresie pracy pedagogicznej Profesora, ale obie zawierały momenty, których można było z pożytkiem użyć dla szkoły polskiej. Twardowski wybierając je, nie tworzył z nich jakiejś eklektycznej sumy, ale uważał je za materiał, który w postaci zmodyfikowanej, nabierając nowego charakteru, może wejść w jednolity system pedagogiczny. Jest to system, który raczej zbliża się do pedagogiki obiektywnej niż do pedagogiki subiektywistyczno-psychologizującej. Jest on oparty o logikę, etykę i psychologię, chociaż dwie pierwsze są dla niego zasadnicze, a ostatnia spełnia rolę tylko posiłkową. Głównym celem nauczania jest uzyskanie przez ucznia wiedzy o obiektywnych treściach naukowych; na tej wiedzy oraz na obiektywnych normach życia etycznego, uznawanego przez społeczeństwo, opiera się wychowywanie. Nauczyciel jest wraz z uczniem współrealizatorem tej wiedzy i tego wychowania, uczeń jednak jest raczej przedmiotem pro-

cesu pedagogicznego. W miejsce pajdocentryzmu „nowego wychowania”, który wysuwał ucznia na plan pierwszy jako „ośrodek” całego procesu pedagogicznego i pielęgnacyjnych zabiegów nauczyciela ochraniającego jego „swobodny rozwój”, Twardowski w psychice ucznia widzi materiał, który zabiegi pedagogiczne przekształcają. Ale to przekształcanie musi się posługiwać prawami psychologii, jak przy przekształcaniu materiału w pracy fizycznej konieczne jest stosowanie praw przyrodniczych. Stąd też w pedagogicznym systemie Twardowskiego pierwsze miejsce zajmuje dydaktyka, program i organizacja nauczania opartego o treści nauki i pracę uczenia się, wraz z nimi zaś nauczyciel i organizacja szkoły — a na drugim miejscu jest dopiero uczeń. „Rodzaj wiadomości udzielanych uczniom wpływa przede wszystkim na sposób, w jaki oni będą się później zapatrywać na swój stosunek do innych ludzi” czytamy w *Zasadniczych pojęciach dydaktyki i logiki* (str. 12). Nauczanie jest więc podstawą wychowawczego oddziaływania szkoły. Wprawdzie oba zasadnicze procesy są równie ważne, ale pierwszy z nich jest głównym środkiem w stosunku do drugiego (str. 111). Stąd też płynie troska Twardowskiego o program, o wiedzę naukową, prawdziwą, uporządkowaną systematycznie, a razem z tym o naukowe przygotowanie nauczyciela. Aby należycie uczyć, winien on posiadać gruntowną wiedzę i wyrobione myślenie logiczne. Dlatego Profesor włącza w dydaktykę obszerny rozdział logiki. Konieczne zaś uwagi psychologiczne są w niej zamieszczone okolicznościowo, o ile stanowią podstawę dla procesu nauczania, przy tym uwagi te są raczej czerpane z psychologii ogólnej niż z psychologii dziecka.

Troska o kształcenie i doksztalcenie nauczyciela towarzyszy całej pracy pedagogicznej Profesora, a więc zarówno gdy idzie o pracę uniwersytecką, jak też poza nią. Wszakże niemal każdy student ówczesnego Wydziału Filozoficznego był słuchaczem Twardowskiego, a w szkolnictwie średnim niemal każdy nauczyciel, wychowanek tego Wydziału, stwierdzał, że to właśnie od Profesora Twardowskiego nauczył się, jak logicznie myśleć, a zarazem uznawał, jak wielkie znaczenie posiada ta umiejętność dla pracy dydaktycznej. Nie był też obojętny dla kształcenia nauczycieli fakt, że przez szereg lat Profesor był przewodniczącym Komisji dla egzaminów nauczycielskich. Jeżeli „Muzeum” w ciągu trzech pierwszych lat prezesury Twardowskiego w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych zwiększyło swą objętość z 1300 stron do 1900 oraz ilość prenumeratorów z 950 do 1700, rozszerzając się na korzyść zagadnień pedagogicznych, to było to również wyrazem starań Twardowskiego o kształcenie nauczycieli. A oto jeszcze inny szczegół: kiedy po roku 1920 zaczęli do szkoły powracać nauczyciele, którzy przez pięć lub sześć lat na wojnie lub w niewoli nic nie mieli wspólnego z nauką, to z inicjatywy Twardowskiego Kuratorium lwowskie zorganizowało dla wszystkich kierunków naukowych szereg kursów doksztalcających, którymi on kierował i w których brał bezpośredni udział jako wykładowca.

Przez postulat obiektywizmu w kształceniu zbliżał się Twardowski do szkoły tradycyjnej. A jednak nie szedł we wszystkim jej torami. Gdy bowiem szło o program nauki, odbiegał od niej daleko. Można zauwa-

żyć dwie zasadnicze różnice między jego programem a programami szkoły tradycyjnej. Wyraziły się one w podkreśleniu nauk matematyczno-przyrodniczych oraz w postulacie opierania programu o własną, narodową kulturę. Program szkoły tradycyjnej położył główny nacisk na naukę języków i kultury starożytnej oraz na naukę historii europejskiej. Historia Polski była przedmiotem nadobowiązkowym. Po macoszemu były traktowane w nim te dziedziny nauk, które zbliżałyby wykształcenie średnie do potrzeb nowego życia gospodarczego i narodowego, zwłaszcza polskiego. Tymczasem programy „nowego wychowania” coraz wyraźniej podkreślają utylitaryzm programu kształcenia średniego. Z pewnością był to wpływ filozofii pozytywizmu, a może przede wszystkim Spencera, którego Twardowski wysoko cenił. W tym też kierunku szły postulaty Profesora w dziedzinie reformy szkolnej i programowej. Żądał więc wzmocnienia nauki przedmiotów realistycznych, reformy szkoły realnej i zrównania w prawach jej abiturientów z absolwentami gimnazjów klasycznych. Witął z uznaniem utworzenie nowego typu gimnazjum, gimnazjum realnego.

Ale jeszcze inny moment różnił Twardowskiego od dydaktyki tradycyjnej, mianowicie silne podkreślanie narodowego charakteru szkoły. Szkoła tradycyjna pod tym względem była raczej bez wyrazu. Nacisk na starożytność i na taką wiedzę, która „przetwała próbę czasu”, czyniły ten program oderwanym od teraźniejszości i od bieżącego życia narodu. W swoich wystąpieniach Twardowski bardzo często przeciw takiemu stanowi rzeczy wysuwa postulat szkoły opartej o narodową kulturę polską, „odpowiadającą duchowi narodu”. Nie chce on jednak zamykać wykształcenia w tych jedynie granicach. Młodzież więc — według niego — powinna poznawać, nauczyć się cenić i korzystać z dorobku naukowego i kulturalnego innych narodów, ale zarazem nie może być ograniczana jedynie do kultury niemieckiej. Obok niej w program szkolny winny wejść języki oraz kultura francuska i angielska.

Nacisk na unarodowienie szkoły wyraża się u Twardowskiego nie tylko w postulacie odnoszącym się do programu. Wystąpił on również w dążeniu do możliwie bliskiej współpracy pedagogicznej nauczycieli ówczesnego zaboru rosyjskiego i pruskiego z nauczycielstwem Galicji. Osobiste kontakty, wspólne zjazdy, uczestnictwo wzajemne w różnych konferencjach, głównie nauczycieli zaboru rosyjskiego i austriackiego, prowadziły do porozumień w różnych sprawach pedagogicznych, do coraz bliższej więzi, która wystąpiła w całej pełni pod koniec pierwszej wojny światowej. Pierwsze kroki w tym kierunku były dokonane za sprawą Twardowskiego. To działalność prezeasa TNSW doprowadziła ostatecznie do tego, że zlikwidowano niemieckie gimnazjum w Brodach, przekształcając je na polskie i że na Śląsku Cieszyńskim powstało Koło TNSW, skupiające polskich nauczycieli.

Przedmiotem troski Twardowskiego było nie tylko kształcenie młodzieży i nauczycieli. Obejmował on bowiem swą działalnością także popularyzację nauki. Był więc twórcą i organizatorem „Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich”, które przez lata prowadził w całym zaborze austriackim i utrzymywał przez nie kontakt szerokiej publiczności z Uni-

wersytetem lwowskim. Przy ich pomocy pragnął przyczynić się do rozwoju „światłego społeczeństwa”, które w jego projekcie utworzenia „Rady Pedagogicznej” miało mieć wpływ na publiczne wychowanie. Wprawdzie Rada Szkolna Krajowa Galicji była ciałem oświatowym o dużej autonomii i opierała się o Sejm Galicyjski, a tylko w ograniczonym zakresie zależała od centralnego Ministerstwa Oświaty we Wiedniu, jednak Twardowski słusznie uważał, że Rada Szkolna, jako organ urzędowy, nie może w dość szerokiej mierze poznać postulatów oświatowych społeczeństwa i dążyć do ich spełnienia. Dlatego wymagał utworzenia ciała autonomicznego, niezależnego od sfer urzędowych, które byłoby wyrazem dążeń „światłego społeczeństwa” poza Radą Szkolną i poza Sejmem. Miałoby ono charakter doradczy dla obu tych instytucji.

Swoją myślą pedagogiczną sięgał nadto Twardowski w dziedzinę praktycznego zorganizowania szkoły średniej dla dziewcząt, co wyraziło się w założeniu przez niego Towarzystwa żeńskiej szkoły średniej im. J. Słowackiego we Lwowie, którego był przewodniczącym przez wiele lat.

Cele wychowania w poglądach pedagogicznych Twardowskiego miały charakter moralno-obywatelski. Wprawdzie w *Zasadniczych pojęciach dydaktyki i logiki* mówi on o moralności chrześcijańskiej, ale i tutaj idzie mu raczej o etykę opartą na rozumowym uzasadnieniu, którego źródła leżą w potrzebach życia społeczno-narodowego, niż o etykę na religijnej podstawie. Dlatego mówi się tu o obowiązkach wypływających nie z motywów metafizycznych, lecz z potrzeb życia społeczeństwa i narodu. Mimo to nie ma dostatecznych podstaw sądzić, że stał on na pozycji szkoły świeckiej — przeciwnie, widział potrzebę nauczania religii w „szkole ludowej”. Wśród właściwości charakteru, które uważa za ważne w wychowaniu, znajdziemy zdolność panowania nad sobą, poczucie obowiązku, sumienność i systematyczność w pracy, porządek trybu życia i postępowania. Za właściwości ważne społecznie uważa: sprawiedliwość, życzliwość, usłużność, poszanowanie drugich, prawdomówność i uczciwość.

Także ten program wychowania moralnego odbiega od stanowiska zajmowanego przez szkołę tradycyjną. Widziała ona bowiem cele wychowania w pięciu ideach moralnych Herbarta, które raczej uważała za aprioryczne formy moralne. Przymioty wysuwane na czoło przez Twardowskiego, chociaż częściowo są zbliżone do cnót Herbarta, są raczej empirycznego pochodzenia. Wywodzą się one bowiem z empirycznego życia społeczeństwa, z potrzeby utrzymania w nim łączności i współdziałania. Normy, mające za przedmiot te przymioty, poznaje uczeń przez naukę i styka się z nimi w treściach nauczania. Przez nie też nauka posiada „charakter wychowujący”. Samo moralizowanie natomiast nie jest skutecznym środkiem wychowania. Środkiem takim obok nauki jest także bieg pracy i życia w szkole, które pozwalają na realizowanie norm moralnych w postępowaniu ucznia. Ważną rolę odgrywa nadto przykład nauczyciela.

Nie mam wątpliwości, że postać Twardowskiego odegrała w naszym szkolnictwie niepoślednią rolę. Chociaż teoria pedagogiki leżała na obwodzie jego pracy filozoficznej, chociaż nie zostawił jakiegoś syntetycz-

nego dzieła pedagogicznego, to jednak w swoich okolicznościowych wypowiedziach i w swojej działalności pedagogicznej faktycznie dał jasny obraz systemu pedagogicznego, który czeka na szczegółowe opracowanie. Jest rzeczą charakterystyczną, że właśnie dziś, kiedy wyraźnie zaznacza się zmierzch pedagogiki psychologizującej, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych Ameryki, zjawiają się systemy, które w bardzo wielu ry-  
sach są zbliżone do tego, czego pragnął Twardowski.

Kazimierz Ajdukiewicz

## Pozanaukowa działalność Kazimierza Twardowskiego

Od daty śmierci Kazimierza Twardowskiego upływa dziś 21 lat. Były to lata brzemienne w wypadki, które poprzez najstraszliwsze wojenne wstrząsy doprowadziły do zupełnej zmiany tego stanu rzeczy, który panował w naszym kraju za życia Twardowskiego. Zmiany te odbiły się szczególnie dotkliwie na węższym i na szerszym środowisku, w którym On działał i pracował. Ten bieg wypadków dziejowych sprawił, że my, uczniowie Twardowskiego, składając w 21 rocznicę Jego śmierci hołd Jego zasługom, nie czynimy tego tam, gdzie żyła tradycja przechowująca pamięć także i tych Jego czynów, które nie uwieczniły się w dziełach o trwałości większej niż trwałość ludzkiego żywota.

W referatach, które tu zostały wygłoszone, naszkicowana została przede wszystkim sylwetka Twardowskiego jako uczonego. Ale Twardowski nie był tylko uczonym i nie był nim przede wszystkim. Był człowiekiem ogromnej wiedzy, władającym wspaniałym narzędziem pracy naukowej, ale nie był twórcą naukowym o bogatym dorobku, który by olśniewał wielkimi pomysłami, wytyczającymi drogę dalszym osiągnięciom. Dlatego też trudno mówić o Twardowskim jako o założycielu pewnej szkoły filozoficznej, o charakterystycznych dla niej tezach. Wielkość Twardowskiego nie tyle leży więc na polu jego własnych osiągnięć naukowych. Leży ona raczej w innych dziedzinach Jego działalności, która dobrze była znana i Jego uczniom i Jego kolegom, profesorom lwowskiej uczelni, a także szerokim kołom społeczeństwa Jego ojczystego miasta. Mniej są one znane tutaj, gdzie dziś odbywa się posiedzenie poświęcone Jego pamięci. Dlatego zamykając — jako ostatni mówca — dzisiejsze Zebranie sądzę, że powinienem zwrócić uwagę na te nie uwiecznione w napisanych pracach wspaniałe strony osoby Twardowskiego, które uzupełniają Jego charakterystykę, podaną w wygłoszonych już referatach. Pięknie niegdyś o tym mówił na Akademii, zorganizowanej ku czci Twardowskiego wkrótce po Jego śmierci przez Uniwersytet Jana Kazimierza i Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Stanisław Lempicki, zarysowując charakterystykę Twardowskiego jako człowieka i obywatela, dokumen-

tując ją bogactwem konkretnych faktów. Ja ograniczę się do uwag ogólnych, które nielicznymi tylko konkretami będę ilustrował.

W pamięci wszystkich, którzy w bliższym kontakcie pozostawali z Uniwersytetem lwowskim w latach 1895—1930, pozostanie postać Twardowskiego jako postać centralna tej uczelni. Uniwersytet lwowski chlubić się mógł w tych czasach wspaniałym poczem uczonych wielkiej miary. Działali w nim historycy: Oswald Balcer, Ludwik Finkel, Stanisław Zakrzewski, Jan Ptaśnik, Adam Szelągowski, poloniści: Roman Pilat, Konstanty Wojciechowski, Juliusz Kleiner, Eugeniusz Kucharski, antropolog Jan Czekanowski, zoologowie: Józef Nusbaum-Hilarowicz i Kazimierz Kwietniewski, botanicy: Marian Raciborski, Seweryn Krzemieniowski, geolog Rudolf Zuber, petrograf Julian Tokarski, fizycy: Marian Smoluchowski, Wojciech Rubinowicz, Stanisław Loria, matematycy: Wacław Sierpiński, Stefan Banach, Hugo Steinhaus, biochemik Jakób Parnas i wielu, wielu innych, którzy mogliby być chlubą każdego uniwersytetu w świecie. Twardowski, choć może nie dorównywał rangą swych osiągnięć naukowych najwybitniejszym spośród swych kolegów, był tego uniwersytetu — rzecz by można — kręgosłupem. Ta centralna pozycja Twardowskiego polegała po pierwsze na tym, że swoim niezłomnym charakterem, wysokim poczuciem sprawiedliwości, szczytnym pojmowaniem zadań uniwersytetu i powołania profesora wyższej uczelni, umiejętnością głębokiego ujmowania i rozumnego rozwiązywania konkretnych zagadnień, jakie sprawy życia uniwersyteckiego wysuwały, wybitnym talentem organizacyjnym zdobył sobie wyjątkowy autorytet, zarówno w uniwersytecie jak również u władz państwowych, które w wielu sprawach uniwersytetu miały głos rozstrzygający. Nie uchylał się też Twardowski od służby dla uniwersytetu zarówno w sprawach wielkiej wagi, jak i w sprawach, które mogły się wydawać druzgorednymi. Służbę dla uczelni leżącą poza obowiązkami dydaktycznymi uważał też Twardowski za swój ważny obowiązek i temu obowiązkowi poświęcał ogromną część swoich sił i swojego czasu. Szczytowymi latami tej służby były lata, w których trzykrotnie był wybierany na rektora i które wypadły na czas wielkiej próby, na czas I-ej wojny światowej. W tych latach, gdy większość profesorów i studentów została odcięta od swego uniwersyteckiego miasta, kontynuował Twardowski działalność uniwersytetu na obczyźnie w postaci zorganizowanych tam kursów naukowych i komisji egzaminacyjnych. Równocześnie zorganizował wspaniałe pomoc dla młodzieży akademickiej, dwojąc się i trojąc dla zdobycia na ten cel środków materialnych. Po powrocie do Lwowa pracował z największym wysiłkiem dla ponownego uruchomienia uniwersytetu jeszcze w czasie trwającej dalej wojny, w czasie kiedy miasto leżało w strefie przyfrontowej i huk armat słychać w nim było. Ale i przed okresem swego rektoratu i po nim, tzn. jeszcze w czasach zaborów i w latach niepodległej Polski zaznaczyła się wybitnymi osiągnięciami pozadydaktyczną służba Twardowskiego dla uniwersytetu. Jemu to w znacznej mierze zawdzięczać należy dopuszczenie kobiet do studiów uniwersyteckich, jego głównie zasługą jest to, że abiturienti szkół z Królestwa Kongresowego mogli na równych prawach z absolwentami

szkół galicyjskich studiować w Uniwersytecie lwowskim. Twardowski podjął się też dla dobra Uniwersytetu zadania tak szarego, a przecież niezmiernie ważnego, jak organizacja biur uniwersyteckich, regulamin studiów i regulamin wpisów itp. Organizacja ta stała się wzorem, który później przejęły inne polskie uniwersytety i która bez większych zmian dotrwała do drugiej wojny światowej. — Już chyba dosyć szczegółów, ale niepodobna nie wspomnieć jeszcze o jednym i to ogromnej wagi. Twardowski zorganizował w ramach Uniwersytetu i doprowadził w wieloletnim kierownictwie do pełni rozkwitu Powszechny Wykłady Uniwersyteckie, za pomocą których Uniwersytet popularyzował naukę w szerokich kołach społeczeństwa Lwowa i dalekiej nawet prowincji. Była to instytucja o takim niemal zakresie działania jak dzisiejsze Towarzystwo Wiedzy Powszechniej. Twardowski był nie tylko wieloletnim kierownikiem Powszechnych Wykładów, ale jednym z najbardziej ofiarnych i najchętniej słuchanych prelegentów.

Mówiłem dotąd o wielkim autorytecie Twardowskiego i o Jego ofiarnej służbie dla Uniwersytetu jako o jednym z przejawów Jego centralnej w tym Uniwersytecie pozycji. Ale obok tego istniała inna strona Jego działalności, która uczyniła go centralną postacią Uniwersytetu lwowskiego. Była nią działalność dydaktyczna i wychowawcza. Postawiła ona Twardowskiego w Uniwersytecie na centralnym miejscu z tego powodu, że obejmowała swoim zasięgiem szersze kręgi słuchaczy niż działalność dydaktyczna któregokolwiek innego profesora. Słuchali Jego wykładów wszyscy słuchacze wydziału filozoficznego, którym objęte były wszystkie kierunki studiów prowadzone w dzisiejszych uniwersytetach, zarówno humanistyczne jak i matematyczne i przyrodnicze prócz nauk prawnych. Ale i prawnicy na wykłady Twardowskiego chodzili. Twardowski wykladał w największej sali Uniwersytetu, ale i ta okazała się za małą, aby pomieścić chętnych słuchaczy i Uniwersytet musiał wynajmować największą salę koncertową w mieście dla wykładów Twardowskiego. Poza wykładami prowadził Twardowski seminarium i pro-seminarium, do których zgłaszali się nie tylko studenci filozofii, ale również studenci poświęcający się studium innych nauk. Nauczyć się można było u Twardowskiego podstawowych wiadomości z wszystkich nauk filozoficznych, bo każdej z nich — z wyjątkiem bodaj jednej estetyki — poświęcał Twardowski jednoroczny, a czasem i dłuższy kurs. Można się było pod Jego kierunkiem zaznajomić z najwybitniejszymi dziełami klasyków filozofii, które się czytało, interpretowało i analizowało krytycznie na seminariach. Można się było jednak nauczyć jeszcze czegoś więcej: rzetelnej metody pracy naukowej, której naczelną przykazania można by streścić w następujących trzech postulatach: myśl tak, abyś dobrze wiedział, o czym mówisz, ale też tak, żebyś miał pewność, że ten, do kogo mówisz, słuchając cię uważnie, będzie myślał o tym samym co i ty; cokolwiek twierdzisz, twierdź z taką stanowczością, na jaką pozwala siła logiczna twojej argumentacji. Było to ABC porządnego myślenia i niejeden mógłby je lekceważyć, traktując je jako elementarną szkółkę. Ale ta elementarna szkółka niestety nie często bywa udziałem uczniów

szkoły średniej, a nawet absolwentów uniwersytetów. Tej naukowej *Kinderstube* brakowało też wielu, którzy uzyskali sławę wielkich myślicieli, zdobywając ją ekscytującymi pozorami głębi, stworzonymi przez mętność myślowego nurtu. Dydaktyczne dzieło Twardowskiego polegało zaś właśnie na tym, by uwolnić się od mętów, aby przez przezroczystry nurt zobaczyć, czy sedno sprawy jest głębią, czy płytszą, by wytworzyć w słuchaczach potrzebę klarownego myślenia i wstręt do symulującego głębię frazesu. — Ta elementarna szkółka rzetelności, to ABC porządnego myślenia stawiane jako główne zadanie dydaktycznej działalności wycisnęło na uczniach Twardowskiego, nie tylko tych, którzy się filozofii poświęcali, lecz także na innych, wyraźne piętno. Ktokolwiek z uczniów Twardowskiego został nim naznaczony, należał do Jego szkoły, niezależnie od tego, czy był to filozof, czy polonista, historyk, czy przyrodnik.

Powiedziałem wyżej, że Twardowski nie stworzył szkoły filozoficznej, która by się odznaczała swoistymi dla niej twierdzeniami. Stworzył on za to szkołę inną, której nie można nazywać szkołą filozoficzną, bo była to szkoła o szerszym zasięgu — szkołę rzetelnego myślenia. — Zarzucał kiedyś Lutosławski Twardowskiemu i Jego uczniom, że wciąż ostrzą tylko noże, którymi niczego nie krają. Zarzut ten nie był słuszny, wyostrzonych noży używał Twardowski i Jego uczniowie do preparowania jasnych i wyraźnych pojęć, przede wszystkim zaś tych pojęć, z którymi się spotykali w filozofii — ale nie tylko tych. To samo wspólnie z nimi robiła i robi działająca w Anglii szkoła zwana filozofią analityczną, której założycielem był G. E. Moore, a której kontynuatorami stali się Broad, Bertrand Russell, Wittgenstein, Gilbert Ryle i inni. Do tej to właśnie angielskiej filozofii analitycznej najbardziej zbliżona była szkoła Twardowskiego. Omówienie roli i znaczenia takiej szlifowni czy rafinerii pojęć, takiej oczyszczającej i porządkującej pojęcia roboty we współpracy z tymi, którzy pojęcia te z empirycznie badanej rzeczywistości w surowej nieraz formie wydobywają, wymagałoby osobnego referatu. Wspomnę tu tylko, że robotę tę cenią wszyscy ci, którzy za naczelne kryterium poprawności pracy naukowej uważają jej zgodność z naczelnymi postulatami metodologicznymi szkoły Twardowskiego.

Dużo by można mówić o tym, jak Twardowski zaprawiał swych uczniów do rzetelnego myślenia, ile trudu i czasu swoim obowiązkom dydaktycznym poświęcał; brak tutaj czasu na to, by w te sprawy wnikać. Wspomnieć jednak należy, że Twardowski swoich słuchaczy nie tylko uczył, ale ich nadto i nie tylko ich, lecz wszystkich ludzi, z którymi się stykał, wychowywał. Cele tego wychowania widział jasno: jako ideały wysuwał kult prawdy, kult sprawiedliwości, stawianie dobra społecznego ponad dobrem własnym; jako cechy charakteru, niezbędne dla zbliżenia się do tych ideałów uważał panowanie nad sobą, obowiązkowość, systematyczność i planowość pracy, życzliwość dla innych, zachowanie godności własnej i godności stanowiska społecznego, które się zajmuje. Wychowywał Twardowski przede wszystkim przez przykład własnego postępowania i przez konsekwentne i nieubłagane egzekwowanie od słuchaczy słowności, punktualności, obowiązkowości i systema-



tyczności: Był na tym punkcie nieubłagany. Studenta, który się spóźnił na wykład, w sposób bardzo stanowczy wypraszał z sali. Studenta, który bez usprawiedliwienia opuścił 2 lub 3 posiedzenia seminarium, skreślał z listy. Sam nigdy się nie spóźniał, nigdy bez koniecznej przyczyny nie opuszczał żadnego wykładu czy zebrania, był systematyczny aż do pedanterii, każda godzina dnia miała swoje przeznaczenie.

Ale ten srogi i wymagający profesor dawał też żywy przykład życzliwości dla innych. Ilu osobom w trudnych sytuacjach życiowych służył radą, pociechą, serdecznym słowem, ilu materialnie pomagał! Jak do rabina szli do niego ludzie z miasta, a nawet z innych miejscowości w kraju, w których był znany, po poradę w sprawach osobistych lub częściej w sprawach społecznej natury, a Twardowski nigdy jej nie odmawiał. Dom własny prowadził po spartańsku i sam żył nadzwyczaj skromnie. Na więcej nie wystarczał jego budżet, bo z wysokich podówczas poborów profesorskich, wzbogaconych jeszcze o pogłównę, które w czasach austriackich profesor otrzymywał za każdego studenta zapisanego na jego wykład, lwia część szła na pomoc dla potrzebujących. Bywała to pomoc doraźna, ale byli też ludzie nieszczęśliwi, których Twardowski przez wiele lat wraz z ich rodzinami utrzymywał. Ilu studentom dopomógł Twardowski do stypendium, ilu do uzyskania posady, ilu do zdobycia miejsca w sanatorium lub klinice, tego by nie zliczyć. Studenci bali się profesora jako surowego sędziego, którego naganę odczuwali jako wyrzut własnego sumienia, a pochwałę jako argument dla podniesienia swego samopoczucia. Ale bojąc się go, kochali go równocześnie, bo wiedzieli, że ich dobro leży mu na sercu i że mogą się do niego zwracać jak do ojca. Że w słowach tych nie ma żadnej przesady, ani żadnego brązownictwa, to poświadczą jednomyślnie wszyscy, którzy byli uczniami Profesora. Poświadczą to też, że Profesor wszystkich traktował jednakowo. Byli wśród jego słuchaczy Polacy, byli Żydzi i byli Ukraińcy. Mimo ducha czasu, który temu bynajmniej nie sprzyjał, Twardowski nie robił między nimi żadnej różnicy. Studenci wszystkich trzech narodowości odwzajemniali mu się też takim samym szacunkiem i przywiązaniem. W ten sposób, świecąc przede wszystkim własnym przykładem, wychowywał Twardowski swoje otoczenie w kulcie dla prawdy i dla sprawiedliwości, wyrabiał poczucie obowiązkowości, systematyczność w pracy, życzliwość dla innych.

Wszystko to, co wyżej mówiłem, miało pokazać, na czym polegało wyjątkowe stanowisko Twardowskiego w Uniwersytecie. Nie obeszło się przy tym bez wskazania na pewne cechy jego charakteru, którym to stanowisko zawdzięczał.

Ale uniwersytecka działalność Twardowskiego to tylko jeden z odcinków Jego pracy. Był bowiem Twardowski czymś więcej jeszcze niż profesorem uniwersytetu. Był człowiekiem szkoły w najszerszym rozumieniu tego wyrazu. To też sprawom organizacji szkolnictwa niższego i średniego, sprawie wiania w życie tych szkół właściwej treści dydaktycznej i wychowawczej poświęcił wiele swych myśli i wysiłków organizacyjnych. Czynił to głównie w latach, w których stał na czele Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, organizacji obejmu-

jącej w tym czasie ogół polskiego nauczycielstwa w Galicji. O tej stronie działalności Twardowskiego mówił tu już profesor Sośnicki, ograniczyć się więc tylko do tej krótkiej wzmianki.

Jeszcze inną dziedziną życia, której się Twardowski z pełnym poświęceniem oddawał, była organizacja życia naukowego. Twardowski założył w 1904 r. pierwsze w Polsce Towarzystwo Filozoficzne, które, choć działało tylko na terenie Lwowa, nosiło nazwę Polskiego Tow. Filozoficznego i nosiło ją słusznie. Albowiem gdy później powstały Towarzystwa Filozoficzne w Warszawie, Krakowie i w innych miastach i nie było organizacji łączącej je razem w jedną całość, akcje o ogólnopolskim znaczeniu przejmowało Polskie Tow. Filozoficzne we Lwowie. Ono zorganizowało I Polski Zjazd Filozoficzny w 1923 r., ono przede wszystkim dbało o skład reprezentacji polskiej na Kongresy Międzynarodowe. Twardowski był do chwili swej śmierci prezesem tego Towarzystwa i rozszerzył jego działalność również na teren wydawniczy, redagując sam „Bibliotekę Wydawnictw Polsk. Tow. Filozof.”, w której ukazało się kilkadziesiąt tomów zawierających oryginalne prace polskie i przekłady klasyków filozofii. Obok tego wydawał Twardowski z ramienia Polsk. Tow. Filozof. „Biblioteczkę Filozoficzną”, zawierającą prace przeważnie popularne o mniejszych rozmiarach. Pod koniec swego życia stanął Twardowski na czele obcojęzycznego organu Towarzystwa, który pod nazwą „Studia Philosophica” szedł za granicę i zapoznawał świat z dorobkiem polskich myślicieli. Skoro mowa o pracy redakcyjno-wydawniczej, to niesposób nie wspomnieć o redagowanym przez Twardowskiego „Ruchu Filozoficznym”, czasopiśmie wychodzącym w 10 zeszytach rocznie. Przeważną część tych zeszytów stanowiła bibliografia nowości filozoficznych z całego świata i kronika życia filozoficznego w kraju i za granicą. Dział ten opracowywał Twardowski osobiście przy udziale p. Gromskiej, ówczesnej sekretarki redakcji. Był więc nie tylko redaktorem ale i autorem przeważnej części „Ruchu Filozoficznego”.

Kierowanie Towarzystwem Filozoficznym, organizowanie zjazdów i kongresów, redakcja „Ruchu Filozoficznego” nie wyczerpują jeszcze listy działalności Twardowskiego na polu organizacji nauki. Aktywny udział organizatorski w Lwowskim Towarzystwie Naukowym, którego kontynuatorem jest dzisiejsze Wrocławskie Tow. Naukowe, działalność na terenie Związku Polskich Tow. Nauk. we Lwowie listę tę uzupełniają, a zamknąć ją należy przypomnieniem, że i na terenie Warszawy organizacyjna działalność Twardowskiego też się zaznaczyła. Był on bowiem w latach 1922—1932 przewodniczącym Rady Naukowej Kasy im. Mianowskiego. Instytucja ta mieściła się w Pałacu Staszica, a więc na tej sali, gdzie dziś obradujemy, zasiadał przed laty Twardowski przy stole prezydyjnym, nad którym widnieje dzisiaj Jego portret.

Praca naukowa własna, działalność organizacyjna, dydaktyczna i wychowawcza w Uniwersytecie, działalność na polu organizacji oświaty i wychowania na wszelkich poziomach, działalność organizacyjna w dziedzinie życia naukowego, działalność redaktorska i wydawnicza, — czy to już wszystko? Daleki jestem od wyczerpania wszystkiego, co byłoby potrzebne, by zarysować pełną sylwetkę Kazimierza Twardowskiego.

Chciałoby się jeszcze powiedzieć, jak pojmował dostojeństwo uniwersytetu, jak szczytnie pojmował stanowisko profesora wyższej uczelni. Chciałoby się uzupełnić Jego sylwetkę ludzką, którą się tu nakreśliło jako surowy obraz człowieka ze spiżu, znającego tylko pracę i obowiązek. Chciałoby się powiedzieć, jakim był Twardowski w obcowaniu bezpośrednim. Odmalować Jego niezwykły urok osobisty, Jego takt i delikatność. Chciałoby się powiedzieć, jak bardzo wrażliwy był na piękno, jak kochał muzykę, której był głębokim znawcą, i nie tylko znawcą ale również odtwórcą i twórcą utworów muzycznych. Chciałoby się powiedzieć, że choć oficjalnie wyrzekał się problematyki światopoglądowej, ponieważ nie widział nie tylko możliwości jej naukowego rozwiązania, ale nawet odpowiedzialnego jej sformułowania, to jednak problematykę tę przeżywał głęboko i miał w niej własne stanowisko. Uważał je jednak za swoją sprawę osobistą, za niedojrzałe do tego, by je z poczuciem odpowiedzialności naukowej głosić i innych dla niego zjednywać. Był też — jako racjonalista — wrogiem wszelkiej skodyfikowanej i zdogmatyzowanej konfesji, i uważał za rzecz niegodną naukowca przynależenie do jakiegokolwiek organizacji, której członków obowiązywałoby wyznawanie pewnych twierdzeń bez względu na to, czy są, czy też nie są uzasadnione.

Starłem się tu w zarysie dać obraz osobowości Twardowskiego i Jego działania. Wiele z tych Jego dzieł, którym swe gorliwe wysiłki poświęcał, przestało istnieć. Nie istnieje Jego Zakład Filozoficzny, nie istnieje Uniwersytet Jana Kazimierza. Jedno jednak z tych dzieł przetrwało wszystkie wstrząsy i burze. Przetrwiał posiew, który rzucił w dusze swych słuchaczy i którzy ten posiew przekazywali dalej. Wierne przestrzeganie naczelných przykazań rzetelności naukowej w filozofii i w każdej innej nauce cechuje uczniów Twardowskiego i uczniów Jego uczniów. Ten zbawienny wpływ działalności nauczycielskiej Twardowskiego promieniuje jednak w Polsce i poza krąg Jego duchowych potomków. Oddziałuje on także na przedstawicieli różnych kierunków filozoficznych z innych pochodzących źródeł, a krzewiących się mniej lub bardziej bujnie w Polsce i sprawia, że i te inne kierunki filozoficzne stoją w Polsce na wyższym poziomie naukowym niż gdzie indziej.

Wpojenie w dusze polskich filozofów nałogu rzetelnego myślenia jest trwałą i nieocenioną zasługą Twardowskiego, która usprawiedliwia głęboką wdzięczność, jaką wszyscy uprawiający w Polsce filozofię, bez różnicy stanowiska, jakie zajmują, czują dla Niego.

\* \* \*

Artykuły Tadeusza Kotarbińskiego, Heleny Słoniewskiej i Kazimierza Sośnickiego były drukowane już poprzednio, mianowicie pierwszy w „Nowej Kulturze”, nr 7 z. 15. II.1959, drugi — w nieco innym brzmieniu — w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego”, Seria A, nr 17, 1959, trzeci w „Nowej Szkole”, nr 4, 1959. Drukujemy je ponownie, za zgodą wymienionych wydawnictw, gdyż tworzą całość z pozostałymi artykułami.

Lidia Wołoszynowa

## Psychopatologia i psychologia amerykańska

W miesiącach letnich 1958 r. odwiedził Polskę w celach naukowych prof. dr Bogdan Zawadzki, psycholog, wychowanek Uniwersytetu Warszawskiego, były uczeń i asystent prof. dra Władysława Witwickiego, w latach 1935—1939 kierownik Katedry Psychologii w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, od 1940 r. przebywający w Stanach Zjednoczonych, ostatnio profesor psychologii w City College of New York. W okresie od 7.VI. do 23.VIII.1958 r. wygłosił w Warszawie cykl wykładów poświęconych zagadnieniom psychopatologii oraz kilka odczytów w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu poświęconych wybranym zagadnieniom z psychologii amerykańskiej. Zwiedził jednocześnie główne uniwersyteckie ośrodki psychologiczne w Polsce oraz wiele innych placówek psychologicznych i pokrewnych, zapoznając się z ich pracą i konsultując liczne problemy psychologiczne wysuwane przez polskich psychologów, psychiatrów, socjologów, filozofów i in.

Główną tematyką 30-godzinnego cyklu wykładów były problemy psychopatologii w takim ujęciu, jak je traktują dzisiaj uczeni amerykańscy. Przez psychopatologię — zgodnie z nową klasyfikacją uchwaloną w 1952 r. przez Amerykańskie Narodowe Stowarzyszenie Psychiatryczne — rozumie się w Ameryce tę gałąź psychologii, która zajmuje się chorobami psychicznymi i zjawiskami pokrewnymi. Zasadnicze grupy zjawisk wchodzące w zakres tak pojętej psychopatologii są następujące: 1. upośledzenie umysłowe, 2. psychozy organiczne, 3. psychozy psychogenne, 4. zaburzenia psychosomatyczne, 5. psychoneurozy, 6. zaburzenia osobowości, 7. przejściowe zaburzenia sytuacyjne. Pierwszych pięć grup dotyczy zjawisk wyraźnie chorobowych, które wymagają współdziałania lekarza i psychologa w ich leczeniu. Dwie ostatnie grupy obejmują pogranicze między zdrowiem psychicznym a chorobą. Charakteryzują się one bowiem z jednej strony brakiem symptomów klinicznych, a z drugiej wyraźnymi zaburzeniami w funkcjach społecznych i w obcowaniu społecznym osobnika z innymi ludźmi. Przekształcanie osobowości ludzi należących do dwu ostatnich grup jest możliwe na drodze psychoterapii i jest zadaniem psychologa. Terapia taka jest terapią słowa, często wspomaganą przez dokonywaną według wskazań psychologa zmianę w warunkach życia osobnika zdradzającego takie zaburzenia. Współczesna psychoterapia nie jest jednak ani tradycyjną, ani nową psychoanalizą. Oparta jest na analizie faktów z historii życia osobnika w związku z cechami jego osobowości, na badaniu warunków (przede wszystkim społecznych) jego życia, wykrywaniu możliwości uzdolnień i potrzeb konkretnych osób w celu lepszego włączenia ich w życie.

Zaburzeniami osobowości i psychicznymi zaburzeniami przejściowymi, zależnymi od warunków życia, oraz ich psychoterapią zaczęto zajmować się w Ameryce w latach 1920—1930. Psychoanalitikom przestała wystarczać analiza freudowska, zauważyli oni zależność między ce-

chamí osobowości a społecznymi i ekonomicznymi warunkami życia. Zaczęto wytyczać „nowe drogi psychoanalizie” i badać „osobowość neurotyczną naszych czasów”. Ogólnego kompendium tego problemu nie ma jeszcze w naukowym piśmiennictwie. Praktyka psychologów w zakresie psychoterapii, która była wynikiem tych przemian, i zbierane przez nich dokumentowane obserwacje i materiały pozwolą wkrótce na uogólnienie i syntezę. Badania w tym zakresie prowadzi także prof. dr Bogdan Zawadzki.

Zaburzenia osobowości nie będąc jeszcze chorobą psychiczną mogą do niej doprowadzić. Analiza zaburzeń pozwala niejednokrotnie na wykrycie genezy chorób psychicznych. Wyróżnia się cztery zasadnicze grupy zaburzeń osobowości jako zjawiska: 1. osobowość nieadekwatna, 2. schizoidalna, 3. paranooidalna i 4. cyklotymiczna.

Psychoterapia nie polega na leczeniu manii, depresji i innych zjawisk chorobowych, ale pomaga pacjentowi przejść przez okresy przejściowe i nie pogrążyć się w stany chorobowe. Zaburzenia osobowości mogą się także wyrażać w zaburzeniu poszczególnej, jednej cechy osobowości. Wyróżnić się tu dają pewne typy ludzi: 1. bierny zależny, 2. bierny agresywny, 3. agresywny, 4. sztywny, 5. emocjonalnie niestały. Nasilenie się zaburzeń osobowości lub poszczególnych jej cech prowadzi do różnego rodzaju nerwic. Przejściowymi zaburzeniami bywają np. zaburzenia w stosunku do źle obranej pracy i inne. Zmiana w warunkach życia, usuwając przyczynę zaburzenia osobowości, prostuje ją.

Specjalny dział psychopatologii stanowią tzw. socjopaci. Należą do nich typy: 1. dyssocjalny (np. dynastie złodziejskie, ich środowisko jest wyspą w oceanie społeczeństwa normalnego, które traktowane jest przez nich jako wrogie), 2. antysocjalny (klasyczni psychopaci, pozbawieni sumienia. Nie mają poczucia winy, ani poczucia obowiązku. Amoralni. Potrafią zachować się tak, aby to było dla nich korzystne, ale brakuje im zdolności do kochania), 3. zboczeńcy seksualni. (W tym określeniu wiele jest przeżytku. Za zboczenie uważa się to, co popada w kolizję z prawem. Wiele praktyk seksualnych nie będąc patologicznymi prowadzi do neurozy z racji potępienia ich przez społeczeństwo. Najczęściej są to nawyki zakorzenione w dzieciństwie, których można się pozbyć), 4. narkomani.

Pomoc psychologa w wypadkach trudności życiowych, społecznych i osobistych jest w Ameryce pomocą poszukiwaną i traktowaną na równi z lekarską.

Poza problematyką z zakresu psychopatologii prof. Zawadzki wygłosił w różnych ośrodkach psychologicznych w Polsce kilka odczytów poświęconych głównie tematyce warunków społecznych rozwoju psychologii amerykańskiej oraz problemom osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej (z wykorzystaniem własnych badań). W wielu partiach nowa na gruncie polskim problematyka tych wykładów, odczytów i konsultacji wywołała wielkie zainteresowanie w polskim świecie psychologicznym.

Zapoznanie się z nią uznano za bardzo potrzebne i pożyteczne. Pożytek naukowy i społeczny z zapoznania polskich psychologów i licznych przedstawicieli ubocznych dyscyplin z psychopatologią i niektórymi problemami psychologii amerykańskiej będzie tym większy, iż wykłady prof. Zawadzkiego zostały opracowane w postaci autoryzowanego skryptu, który ukaże się w wydawnictwach Uniwersytetu Warszawskiego w 1959 r. Tymczasem załączamy ważniejsze wskazówki bibliograficzne do głównych zagadnień psychologii w opracowaniu prof. Zawadzkiego:

#### Książki o znaczeniu historycznym

1. Binet A. and Fere Th., *Animal Magnetism*, London, Kegan Paul, 1891.
2. Janet P., *Major Symptoms of Hysteria*, N. Y., Macmillan, 1907.
3. Janet P., *Psychological Healing*, 2 vols, London, Allen & Unwin, 1925.
4. Dubois P., *The Psychic Treatment of Nervous Disorders*, N. Y., Funk & Wagn.
5. Freud S., *A General Introduction to Psychoanalysis*, N. Y., Garden City Publ. Col., 1943.
6. Freud S., *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, N. Y., Norton, 1933.
7. Wohlgemuth A., *A Critical Examination of Psychoanalysis*, London, Allen & Unwin.
8. Dalliez R., *Psychoanalytic Method & the Doctrine of Freud*, 2 vols, N. Y., Longmans, 1941.
9. Adler A., *The Neurotic Constitution*, N. Y., Moffat, Lord & Co, 1921.
10. Adler A., *The Practice and Theory of Individual Psychology*, London, Kegan Paul, 1925, 1946.
11. Way L., *Adler's Place in Psychology*, London, Allen & Unwin, 1920.

#### Początki złego przystosowania

12. Symonds P. M., *The Dynamics of Parent-Child Relationships*, N. Y., Bu. Publ. Teachers College Columbia, 1949.
13. Levy D., *Maternal Overprotection*, N. Y., Columbia University Press, 1943.
14. Levy J. & Monroe R., *The Happy Family*, N. Y., Knopf, 1938.
15. Hoch P. & Zubin J., *Psychosexual Development in Health & Disease*, N. Y., Grune & Stratton, 1949.
16. Ford C. & Beach F., *Patterns of Sexual Behavior*, N. Y., Harpers, 1951.
17. Kinsey et al., *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphia, Saunders, 1948, chs. 1—5, 10, 14, 21.
18. Kinsey et al., *Sexual Behavior in the Human Female*, Philadelphia, Saunders 1953, part. III.

#### Biologiczne problemy psychoterapii

19. Walter W. G., *The Living Brain*, N. Y., Norton, 1953.
20. 108 Authors, *The Biology of Mental Health and Disease*, N. Y., Kroeber, 1952, part chs. 29—32.

21. Penfield W. & Rasmussen, *The Cerebral Cortex of Man*, N. Y., Macmillan, 1952.
22. Kalmann F. J., *Heredity in Health & Mental Disorder*, N. Y., Norton, 1953.
23. Freeman C. L., *The Energetics of Human Behavior*, Cornell University Press.
24. Hebb D. O., *Organization of Behavior*, N. Y., Wiley, 1949.
25. Hoskins R. S., *Biology of Schizophrenia*, N. Y., Norton, 1946.
26. Lennox W. G., *Science and Seizures*, N. Y., Harpers, 1946.
27. Kalinowsky L. & Hoch P., *Shock Treatment & Psychosurgery etc.*, N. Y., Grune & Stratton, 1952.
28. Pavlov P. P., *Conditioned Reflexes & Psychiatry*, N. Y., International Publ., 1941.
29. Kempf E. [ed.], *Comparative Conditioned Neuroses*, Annals N. Y., Acad. Science, vol. 56, 1953.

#### Zagadnienia i pojęcia podstawowe

30. Maier N. R. F., *Frustration*, N. Y., McGraw Hill, 1949.
31. Luria A. R., *The Nature of Human Conflict*, N. Y., Liveright, 1932.
32. Lewin K., *Dynamic Theory of Personality*, N. Y., McGraw Hill, 1935, chs. 4—6.
33. Hoch P. & Zubin J. [eds.], *Anxiety*, N. Y., Grune & Stratton, 1950.
34. Maslow A., *Motivation & Personality*, N. Y., Harpers, 1954.
35. Miller J. G., *Unconsciousness*, N. Y., Wiley, 1942.
36. Sears R. S., *Survey of Objective Studies of Psychoanalytic Concepts*, Social Science Research Council, 1943.
37. Schaffer L. F., *The Psychology of Adjustment*, Boston, Houghton Mifflin, 1936, chs. 5—10, 14.
38. Cantril H. & Sherif M., *The Psychology of Ego-Involvements*, N. Y., Wiley, 1947, chs. 7—9, 12.
39. Dollard J. & Miller N., *Personality & Psychotherapy*, N. Y., McGraw Hill, 1950.
40. Mowrer O. H., *Learning Theory & Personality Dynamics*, N. Y., Ronald Press, 1950.
41. Hull C. L., *Hypnosis & Suggestibility*, N. Y., Appleton—Century, 1933.
42. Wolberg L. R., *Medical Hypnosis*, vol. I, N. Y., Grune & Stratton, 1948.

#### Zaburzenia osobowości

43. Kretschmer E., *Physique & Character*, London, Kegan Paul, 1925 (1945).
44. Horney K., *Neurosis & Human Growth*, N. Y., Norton, 1950.
45. Horney K., *Self-Analysis*, N. Y., Norton, 1942.
46. Fromm E., *Man for Himself*, N. Y., Binehart, 1947.
47. Cleckley H., *The Mask of Sanity*, St. Louis, Mosby, 1950.
48. Evans J., *Three Men*, N. Y., Knopf, 1954.

### Neurozy

49. Grinker R. & Spiegel J., *Men Under Stress*, Philadelphia, Blakiston, 1945 (War Neuroses).
50. Cameron N., *Psychology of Behavior Disorders*, Boston, Houghton—Mifflin, 1947, chs. 7—12.
51. Muncie W., *Psychology & Psychiatry*, St. Louis, Mosby, 1949, pp. 212—284.
52. Franz G. J., *Persons One and Three*, N. Y., MacGraw Hill, 1933.
53. Prince M., *Dissociation of a Personality*, N. Y., Longmans, 1906.

### Afazje

54. Goldstein K., *Language & Language Disturbances*, N. Y., Grune & Stratton, 1948.

### Upośledzenie umysłowe

55. Sarason S., *Psychological Problems of Mental Deficiency*, N. Y., Harpers, 1954.
56. Abel Th. & Kinder E., *The Subnormal Adolescent Girl*, N. Y., Col., U. Press, 1942.

### Psychozy

57. Cameron N., *Psychology of Behavior Disorders*, Boston, Houghton—Mifflin, 1947, chs. 13—16.
58. Cameron N., *Reasoning, Regression and Communication in Schizophrenies Psychological Monographs*, vol. 50, No 221, 1938.
59. Muncie W., *Psychology & Psychiatry*, St. Louis, Mosby, 1949, pp. 285—433.
60. Beers C., *A Mind that Found Itself*, N. Y., Doubleday, 1935.
61. Boisen A., *The Exploration of the Inner World*, N. Y., Willett, Clark, 1936.
62. Anonymous, *Philosophy of Insanity*, N. Y., Greenberg, 1947.

### Socjologiczne problemy psychopatologii

63. Landis C. & Bolles M., *Textbook of Abnormal Psychology*, N. Y., Macmillan, 1950, chs. 19, 20.
64. Frank L. K., *Society as the Patient*, New Brunswick, N. Y. Rutgers U. Press., 1948.
65. Halliday A., *Psychosomatic Medicine*, N. Y., Norton, 1948.
66. Weinberg S. K., *Society & Personality Disorders*, N. Y., Prentice-Hall, 1952.

### Zbiory artykułów

67. Taylor W. S., *Readings in Abnormal Psych. & Mental Hygiene*, N. Y., Appleton, 1926.
68. Murphy G., *An Outline of Abnormal Psychology*, N. Y., Modern Library, 1929.



69. Hunt J. McV., *Personality & the Behavior Disorders*, 2 vols., N. Y., Ronald Press.
70. Tomkins S., *Contemporary Psychopathology*, Cambridge (Mass.), Harvard U. Press.
71. Kluckhohn C., Murray H. & Schneider D., *Personality in Nature, Society and Culture*, N. Y., Knopf, 1953.
72. Rappaport D., *Organisation & Pathology of Thought*, N. Y., Columbia, U. Press.

Zapowiedziany skrypt już został wydany pt. Uniwersytet Warszawski, Dział Wydawnictw — Wykłady z psychopatologii, skrypt, Prof. Bohdan Zawadzki, City College of New York, USA — Warszawa, 1959 str. 223. (Red.).

## Recenzje i sprawozdania

KARL SCHLECHTA, *Der Fall Nietzsche. Aufsätze und Vorträge*. München 1958, Carl Hanser Verlag, str. 116.

Autor tej książeczki, jak sam zaznacza, przez dwadzieścia lat zajmował się Nietzschem, a przez sześć, jako jeden z czołowych pracowników Archiwum Nietzschego w Weimarze, miał dostęp do wszystkich przechowywanych tam papierów. W 1957 r. ukazało się, w trzech wielkich tomach, jego wydanie *Dzieł* filozofa wraz z wyborem listów i częścią już tylko drukowanej w wydaniach wcześniejszych spuścizny rękopiśmiennej. Zwracała w szczególności uwagę znacznie z mniejszą ilością aforyzmów znanych poprzednio pod tytułem *Wola ku mocy*, sam zaś tytuł — *Wille zur Macht* — był usunięty. W szczegółowym komentarzu filologicznym do tej części swego wydania zaatakował Schlechta niezmiernie ostro wydawców z pierwszych lat po śmierci Nietzschego, przede wszystkim zaś, jako główną inicjatorkę, jego siostrę Elżbietę, za sztuczne niejako, z luźnych fragmentów zmontowanie i niemal sfabrykowanie dzieła, które w umyśle twórcy istniało tylko jako jeden z projektów obok szeregu innych i którego układu, a w znacznej mierze i samej treści, przy faktycznym stanie spuścizny w ogóle nie dawało się rzetelnie odtworzyć. Wyłącznie już pod adresem Elżbiety Förster padł poza tym, w nieco innym już związku, formalny zarzut fałszerstwa. Wszystko to wywołało w Niemczech gwałtowną polemikę, tym gwałtowniejszą, że spór miał wyraźne tło polityczne; bo wszak to do *Woli ku mocy* przede wszystkim nawiązywali narodowi socjaliści, gdy z jej autora usiłowali uczynić jednego ze swych poprzedników i mistrzów. Kwestionując *Wolę ku mocy* sprowadza się do minimum nikłe już i bez tego związku między filozofią Nietzschego a ideologią nazizmu, co zależnie od stanowiska jednych serdecznie cieszy, drugich oburza.

Z pięciu rozpraw i odczytów, składających się na obecną książeczkę, trzy krótsze — choć poruszają także ważne kwestie filozoficzne — stanowią przede wszystkim epizody tej właśnie polemiki edytorskiej. Kilka tylko tych wypowiedzi, w dodatku jednej tylko strony, mając przed sobą, nie łatwo jest czytelnikowi uświadomić sobie dokładnie, około jakich właściwie tez i przeciwteż spór

się obraca; z samej jednak uważnej lektury tego tylko, co tu mamy przed sobą, wynika z całą jasnością, że o fałszerstwie w grubszym znaczeniu, tj. o podawaniu za tekst Nietzschego czegoś, co by nie było tekstem Nietzschego, ani chwilę nie ma tu mowy. Zarzut taki, wysunięty faktycznie, przez kompetentną komisję uznany za udowodniony i dla dobrego imienia pani Förster rzeczywiście zabójczy, dotyczy nie *Woli ku mocy*, tylko pewnej ilości listów w Nietzschego i wiąże się z istotą sprawy tylko pośrednio. Istota zaś sprawy jest taka: Nietzsche gdzieś pod koniec swej działalności, faktycznie, obok paru innych, planował dzieło pt. *Wola ku mocy* i próbował dla niego różnych sposobów ujęcia; pewna ilość dyspozycji się zachowała. Kwestią natomiast otwartą jest, co z pozosta-wionych fragmentów miało znaleźć się w tym właśnie dziele. I tu pojawia się zarzut Schlehty: zarzut karygodnej lekkomyślności filologicznej na usługach niewątpliwej tendencji. Zachęceni tą lub ową zbieżnością między rzeczywistą myślą Nietzschego a tzw. *Machtprinzip* górującym w myśli politycznej niemieckiej, wiedzeni chęcią czy to taniego spopularyzowania myśliciela, który do tej popularyzacji się nie nadawał, czy jeszcze gorzej — poparcia jego autorytetem postaw i dążeń, które jak najradykałniej były mu obce, wydawcy z całej olbrzymiej masy pozostawionych zapisek podobierali to wszystko, co ich zamiarowi odpowiadało, nie troszcząc się ani o to, czy uwzględnione przez nich fragmenty miały w intencji autora ukazać się rzeczywiście w takim a nie innym kontekście, ani czy tych właśnie wybór raczej niż innych nie powodował poważnego przesunięcia akcentów. A już nawet i pomyśleć nie wolno, by tak sklecona całość miała stanowić ową „sumę” filozofii Nietzschego, którą próbowano z niej zrobić, ów „gmach”, do którego *Zaratustra* miał być „przedsi-onkiem”. Nie fałszerstwo więc, ale jednak coś więcej niż sama tylko niesolidna robota; najlepiej chyba rzecz ujmuje formuła Schlehty, że jest to *Eigenmächtig-keit*, akt samowoli rozporządzającej się tekstem dla własnych celów i to takich, których by autor nie aprobował. Zarzut i w tej chyba formie dość ciężki, a wszystko zdaje się wskazywać na to, że słuszny.

Ponadto zawiera książka dwa studia od całej tej polemiki niezależne. Jedno, to zwięzłe syntetyczne ujęcie „dzieła i jego intencji” wziętych w całości. Drugie, nieco bardziej specjalne, dotyczy stosunku Nietzschego do historioznawstwa i historyzmu. Poza tym — po części także w pracach polemicznych — poruszone są jeszcze takie problemy, jak „Nietzsche w ciągłości duchowej (*geistiger Zusammenhang*) wieków XIX i XX”, „Nietzsche w naszej świadomości współczesnej”, stopień orientacji Nietzschego w naukach przyrodniczych i rola, jaką one odegrały w jego myśleniu, oraz kilka traktowanych bardziej pobieżnie. Studia te są poważne i świadczą tak o dużej znajomości przedmiotu, jak i o są-dzie dojrzałym, przemyślanym i zrównoważonym. Czy znajdująca w nich wyraz ogólna koncepcja Nietzschego w pełni zadowala, to inna sprawa. Wydaje się, że w jej przedstawieniu tkwi jakaś osobliwa niejasność spowodowana nie brakiem jasności w umyśle autora, ale raczej pewnym, poprzez całą książeczkę ciągnącym się niedomówieniem. Istotną mianowicie w filozofii Nietzschego jest dla Schlehty sama jej część negatywna: przekonanie o bezsensowności świata, o braku w nim celowości i ładu, a nawet wyraźnej granicy między tym, co nierzeczywiste, a rzeczywiste — to co Nietzsche nazywał swym „nihilizmem”. Wszystkie natomiast wielkie, w świadomości ogólnej najbardziej z jego nazwiskiem związane koncepcje pozytywne, jak nadczłowiek, wieczny po-

wrót, „wielkie południe”, no i sama przede wszystkim wola ku mocy, są przez Schlechtę uznane za jakieś raczej rozpaczliwe w pomysle, a w wyniku mało udane „próby wyjścia z impasu”, „wybiegi”. Jeśli teraz zapytamy, dla czego ten ostatni sąd tak wypada, to na „dlaczego” psychologiczne można chyba odpowiedzieć, że Schlechte i jego raczej trzeźwej naturze bardziej dogadza krytyczna, a bardzo mało „prorocza”, twórczo-inspiracyjna strona Nietzschego; dość powiedzieć, że o *Zaratuście* wyraża się ze szczególną niechęcią. Odpowiedzi na „dlaczego” logiczne właściwie nie ma. Nieoczekiwaną natomiast odpowiedź w pewnym sensie praktyczną otrzymujemy od innej strony, tam gdzie Schlechte ujmuje Nietzschego już nie w perspektywie spraw wiecznych, ale z punktu widzenia tej roli, którą filozof sobie wyznaczył w stosunku do swojej epoki, do dziejów i do kultury. Rolę tę Schlechte ujmuje przede wszystkim jako rolę lekarza i sąd swój tak tu formułuje: Nietzsche był świetnym diagnostą, ale terapia — jak wykazały smutne doświadczenia dziesięcioleci, które upłynęły od jego śmierci — fatalnie mu się nie udało. Terapia to wieczny powrót, nadczłowiek, wola ku mocy — a diagnoza? diagnoza brzmi właśnie: „nihilizm”. Ten sam nihilizm, którego namiętnemu uzasadnieniu poświęcił filozof swoje najbardziej uporczywe, zawzięte wysiłki. Stosunek więc Nietzschego do nihilizmu jest głęboko ambiwalentny: to jest ten punkt, który u Schlechte pozostał jakby trochę domyślny i nie wydobyty na światło, — czy w wyniku zbyt wielkich trudności w bliższym tej ambiwalencji ujęciu? Sprawa jest istotnie trochę zawiła, ale o kierunku zamierzonego wyjaśnienia wątpić nie można. W epoce panował nihilizm wyznawany jakby cichaczem, w tajemnicy przed świadomością, sam przed sobą się maskujący tymi lub owymi „ideałami”; była to — i jest dziś w znacznym stopniu — choroba przeżywana kłamliwie. Nietzsche był tym, który ją przeżył rzetelnie. Ujawnił on — zdaje się myśleć Schlechte — nihilizm nie przez same tylko znane swoje, drażące, bezlitosne analizy epoki i całej naszej kultury (choć ta krytyczna część jego dzieła jest może najznakomitsza), ale przez to, że we własnej osobie urzeczywistnił go w czystej, niczym nie zamglonej postaci, bez najmniejszej resztki samoułudy, świadomie doprowadzając do tych ostatnich objawów, które dawały już tylko wybór między przewycięzeniem a katastrofą. I przeżył go reprezentacyjnie, rewelacyjnie: epoka w nim się poznała. Niestety przewycięzenie, które by nie było powrotem na drogi metafizyczne, nie mówiąc już o religijnych, okazało się nawet dla niego zadaniem niewykonalnym.

Henryk Elzenberg

KS. STANISŁAW KAMIŃSKI: *Gergonne'a teoria definicji*. — Lublin 1958, Towarzystwo Naukowe KUL, str. 142, cena 25,— zł.

We wstępie autor zaznacza, iż pragnie przypomnieć swą książką wielką postać Gergonne'a w setną rocznicę jego śmierci. Joseph Diez Gergonne (1771—1859), matematyk i astronom, zainteresował się teorią definicji, którą chciał w nowy sposób opracować. Dążeniem Gergonne'a było dokończenie oceny dotychczasowych koncepcji, określenie roli definicji i powiązanie teorii definicji z teorią języka. Autor zaznacza, że przedstawiając osiągnięcia Gergonne'a starał się ukazać je na tle dziejów nauki o definicji w świetle współczesnych poglądów.

Pierwsza część książki, poświęcona pojęciu definicji, zawiera sporą ilość wiadomości z dziejów teorii definicji, wskazuje na wieloznaczność terminu „definicja”, podaje ogólną charakterystykę i różne rodzaje definicji. Gergonne przez „definicję” rozumiał wypowiedź określającą przynajmniej zakres nazwy. Uważał on, że celem definiowania jest takie scharakteryzowanie zakresu, które umożliwi posługiwanie się nazwą; przedmiotem zaś definiowania jest pojęcie jako abstrakt rzeczy. Odróżniał definicje nazw (czyli projektujące, syntetyczne) i rzeczy (sprawozdawcze, analityczne), definicje kompletne i niekompletne oraz jako pierwszy przeciwstawił definicjom wyraźnym tzw. uwikłane.

W części następnej autor zajmuje się rolą definicji we wzbogacaniu języka, kwestią definiowalności wyrażen oraz semiotycznym charakterem definicji. Według Gergonne'a definiowanie jest operacją służącą przede wszystkim do wzbogacenia języka nowymi skrótami, które choć teoretycznie zbędne, praktycznie są bardzo pożyteczne.

Część trzecia, ostatnia, przynosi analizę wypracowanych przez Gergonne'a reguł definiowania rozpatrując je w zestawieniu z regułami tradycyjnymi. Omówione też tu zostały Gergonne'owskie metody uzyskiwania i formułowania definicji. — W krótkim wreszcie zakończeniu autor zebrał swoje wyniki.

Książka zawiera wiele cennego, pracowicie zgromadzonego materiału, podaje bibliografię oraz streszczenie w języku francuskim.

L. G.

PIERRE DE LATIL: Sztuczne myślenie. Wstęp do cybernetyki. Z XI wydania francuskiego tłumaczył mgr inż. Karol Wołowski przy współudziale prof. Stefana Manczarskiego — Warszawa 1958, Państwowe Wydawnictwo Techniczne, str. 448, cena 28,— zł.

Wyraz „cybernetyka”, występujący już w *Gorgiaszu* Platona, oznacza obecnie naukę o automatyce maszyn i istot żyjących. Cybernetyka rozpatruje maszyny i organizmy żywe jako systemy samorządzące się, samoregulujące. Nowa ta nauka powstaje dzięki współpracy specjalistów różnych dziedzin: matematyków, medyków, fizyków, psychologów, fizjologów itp., toteż, dzieła z tego zakresu najeżone są symbolami matematycznymi i terminami specjalistycznymi. Pierre de Latil pokazuje w swej książce, że można jednak wprowadzić laika w zagadnienia cybernetyki odrzucając cały niemal balast terminologii i symboliki matematycznej. Książka napisana przystępnie i bardzo ciekawie, choć trochę po dziennikarsku, przedstawia najważniejsze idee i osiągnięcia cybernetyki, przy czym autor stara się podkreślić powszechność „zasady parsimonii”, czyli ekonomii środków oraz stopniowe zacieranie się granicy między światem przedmiotów martwych i ożywionych. Autor podaje liczne i interesujące wiadomości z historii cybernetyki, opisy urządzeń o różnym stopniu automatyzacji i daje wyraz wielu myślom mającym znaczenie filozoficzne. W jego oświetleniu zasada sprzężenia zwrotnego, czyli zasilania wstecznego, w połączeniu z pojęciem funkcji, zastępującym pojęcie przyczyny, urasta do miary podstawowej zasady przyrody martwej i ożywionej, a nawet przejawiającej się w życiu społecznym. Świat przedstawiony jest jako układ układów zależnych „międzysobnie” i poszukujących własnego stanu równowagi.

Książka zawiera liczne rysunki i ilustracje. Krótką przedmowę do wydania polskiego napisał prof. Stefan Manczarski.

L. G.

WŁADYSŁAW SLUCKIN: *Mózg i maszyny*. Zarys cybernetyki. Tłum. z angielskiego H. Stępień-Sluckin. Tytuł oryginału: *Minds and Machines*. — Warszawa 1957, Wiedza Powszechna, str. 249.

Rozwój narzędzi wytwarzanych przez człowieka jest dobrą ilustracją rozwoju samego człowieka. Gdy analizujemy drogę rozwoju, to widzimy, że człowiek zaczął swą karierę od wytwarzania narzędzi, które miały usprawnić skuteczność jego pracy fizycznej. Po upływie wielu wieków mógł on zacząć już marzyć o wyzwoleniu się od trudów pracy fizycznej. Jednakże realizacja tego marzenia mogła nastąpić dopiero w naszych czasach i znalazła swój wyraz w zjawisku, które w technice nazywa się *m e c h a n i z a c j ą*.

Ale praca fizyczna człowieka, to tylko jedna dziedzina jego działalności. Drugą stanowi praca umysłowa. Rzecz oczywista, i w tej dziedzinie czyniono wysiłki, które zmierzały również najpierw do usprawnienia skuteczności pracy umysłowej. Wystarczy tu przypomnieć takie nazwiska, jak Arystoteles, Fr. Bacon, L. da Vinci, T. Kotarbiński i in. Należy jednak i o tym pamiętać, że do naszych czasów nie widziano możliwości wyręczenia człowieka przez maszynę w pracy umysłowej.

Problemem, w jakiej mierze właśnie „mózg elektronowy” będzie mógł zastąpić człowieka, zajmuje się autor omawianej pracy w rozdz. VIII, w którym też charakteryzuje myślenie. Jego zdaniem myślenie można uważać za proces dwubiegunowy. Na jednym jego krańcu jest rozumowanie, na drugim wyobraźnia praktyczna, społeczna, artystyczna i naukowa. Między wymienionymi biegunami brak wyraźnej granicy, istnieją jednak pewne różnice. Rozumowanie charakteryzuje on następująco: „jest to myślenie dedukcyjne, precyzyjne, które można poddać analizie matematycznej i logicznej” (str. 191). Z punktu widzenia logiki taka charakterystyka rozumowania nie jest poprawna, gdyż nie każde rozumowanie jest dedukcyjne. Prawdą jest natomiast, że rozumowanie dedukcyjne można poddać zarówno analizie matematycznej, jak i logicznej. Z tego też powodu ma rację autor, gdy twierdzi, że rozumowanie to może być naśladowane przez tzw. „mózgi elektronowe”. Problematyczne wydaje się obecnie owo naśladowanie odnośnie np. rozumowań zawodnych (redukcyjnych) oraz odnośnie wyobraźni czy myślenia twórczego, które — jak słusznie mówi autor — jest kapryśne i nieobliczalne.

Ale z automatyzacją, która jest rewolucją w technice XX w., wiążą się nie tylko poruszone problemy. Pojawienie się „mózgów elektronowych” i ich zastosowanie w budowie różnych typów maszyn liczących, „zwierząt syntetycznych” itp. dało podstawę do twórczych uogólnień teoretycznych w takich naukach, jak fizjologia, neurologia, biologia, fizyka i in. W wyniku tych uogólnień doszło do powstania nowej nauki zwanej *c y b e r n e t y k ą*.

Rozwój cybernetyki datuje się od lat trzydziestych naszego stulecia, kiedy to fizjolog A. Rosenbluth i matematyk N. Wiener zwrócili uwagę na konieczność objęcia nauką obszarów wiedzy stojących na pograniczu fizjologii, fizyki i matematyki. Około 1940 r. psychiatra W. Ross Ashby wskazywał na analogię

między zjawiskami przystosowalności zwierząt i ludzi a stanami stałej równowagi w układach mechanicznych. W 1943 r. psycholog K. J. W. Craik przedstawił koncepcję układu nerwowego jako maszyny rachującej. Równocześnie wysunięto przypuszczenie, że procesy łączności i sterowania przebiegają analogicznie w organizmach żywych i maszynach. Procesy te stały się objektem badań wielu specjalistów. Rezultaty, a także problemy wspomnianych badań N. Wiener w 1947 r. nazwał „cybernetyką”.

Czym jest cybernetyka? Jakie są jej osiągnięcia, kłopoty i perspektywy, jest właśnie przedstawione w omawianym dziełku w sposób jasny i ciekawy.

J. S.

FILOZOFIA AMERYKAŃSKA. Wybór rozpraw i szkiców historycznych. Wybrał i przełożył Jerzy Krzywicki. Wydane staraniem East Europe Institute przez Boston University Press — Boston 1958, str. 322.

J. Krzywicki w przedmowie podaje, że celem tej antologii jest udostępnienie czytelnikowi polskiemu niektórych prac filozofów amerykańskich. Przy wyborze starał się bez uprzedzeń i niezależnie od własnych poglądów przedstawić różne kierunki i pokolenia filozofów. W dziejach filozofii Stanów Zjednoczonych wyróżnił trzy okresy: pierwszy, trwający do roku 1890, charakteryzowała wielka zależność od myśli europejskiej; drugi tzw. klasyczny (należą do niego Peirce, James, Santayana, Dewey) był okresem usamodzielnienia się filozofii amerykańskiej; trzeci trwa obecnie, a cechuje go wielka różnorodność kierunków i stanowisk. Z reprezentantami okresu klasycznego zapoznają czytelnika pośrednio szkice historyczne zawarte w pierwszej części książki. Rozprawy zamieszczone w drugiej części antologii pochodzą z okresu trzeciego i dać mają przybliżony obraz współczesnej myśli amerykańskiej. Pominięte zostały całkowicie prace z zakresu psychologii, estetyki, historii filozofii, logiki i metodologii.

Na całość antologii złożyły się następujące rzeczy: Część I: Szkice historyczne: Morton White, Pragmatyzm amerykański na tle prądów filozoficznych XX wieku; Justus Buchler, Rola Peirce'a w filozofii amerykańskiej; Irwin Edman, Paradoks Santayany; Ernest Nagel, Santayana: Bez złudzeń i bez rozpacz; Gail Kennedy, Filozofia Johna Deweya; William Frankena, Filozofia moralna w Ameryce; Ernest Nagel, Filozofia jako wyraz charakteru amerykańskiego. Część II: Wybór rozpraw współczesnych filozofów amerykańskich: Brand Blanshard, Czy ludzie mogą być rozumni?; Vernon J. Bourke, Zagadnienie własności z punktu widzenia tomistycznej etyki; Curt J. Ducasse, Metoda poznawcza filozofii; Sidney Hook, Materializm dialektyczny a metoda naukowa; Clarence I. Lewis, Poznanie, działanie i wartościowanie; Ernest Nagel, Naturalizm; Arthur Pap, Co to jest filozofia analityczna?; Willard V. Quine, O tym co istnieje; Charles L. Stevenson, O istocie sporów etycznych; Morton White, Ku zjednoczeniu w filozofii.

W końcu książki znajduje się dość obszerne omówienie bibliografii oraz noty biograficzne o autorach zamieszczonych prac.

L. G.

KATHARINA KANTHACK, Vom Sinn der Selbsterkenntnis.  
— Berlin 1958, Walter De Gruyter Co, str. 8 nlb. + 211.

Stanowisko i zamiar autorki objaśniają wstępne słowa przedmowy: „Das vorliegende Buch ist die erste Veröffentlichung aus einem Kreis von Besinnungen die von der umstürzenden Fragestellung Martin Heideggers ausgehen. [...] Unsere Denkansätze sind von der Überzeugung getragen, dass das Gespräch mit Heidegger, wenn die schweren Missverständnisse seines Werkes zurückgewiesen sein werden, ein dauerndes Gespräch in der Geschichte bleiben wird. [...] Von der Überzeugung her, dass im Werk Heideggers ein geniales sprachliches Können ein Grundanliegen im Reichtum immer neuer Fassungen und Beleuchtungen aufstrahlen lässt, wird auf den folgenden Seiten gewagt, Früheres und Späteres aus diesem Schrifttum zusammenzuholen und zu übersetzen in die Sprache, die auch ein ehrfurchtsvoll Folgender als seine eigene zu sprechen nicht ganz vermeiden kann [...] Es sei ferner hervorgehoben, dass, wenn hier das Wagnis eines „Weiterdenkens“ eingegangen wird, nur eine Entfaltung dessen versucht wird, was in Latenz in jenem Schrifttum schlummert und dort selbst als noch bedenkenwürdig bezeichnet wird“.

Tematem rozważań autorki jest poznanie samego siebie, które prowadzi do uwyrażnienia związków międzyludzkich, jakie zawierają się w strukturze osobowości. Treść książki jest następująca: Einleitung: Die Selbsterkenntnis des Menschen als Forderung und Möglichkeit. Vorbereitender Teil: Die Frage nach dem Sinn des menschlichen Seins — I. Die Fragemöglichkeiten der Metaphysik. — II. Die Unterwanderung des metaphysischen Fragens. — III. Der Rückblick auf die Metaphysik von ihrer Unterwanderung her. — IV. Besonderheiten des metaphysischen Seinsverständnisses: A. Der Ansatz des Substanz-Eigenschaftsschemas und des Seins als Vorhandensein; B. Die Deutung der Wahrheit als Adäquation zwischen Intellekt und Sache; C. Die Subjekt-Objekt-Spaltung und die Lehre vom Primat der Erkenntnis. — V. Selbsterkenntnis und Selbsttäuschung von den benannten metaphysischen Aspekten her und Kritik jüngster metaphysisch-psychologischer Ansätze. — VI. Sartres Deutung der Selbsttäuschung. Hauptteil. Erster Abschnitt: Die Möglichkeiten des Mitseins. — I. Der Ursprung in Gemeinsamkeit und die von ihm mitgebrachte Beirung als das „Man“. — II. Der Wandel im Mitsein als Entwurf von Sonderung. — III. Die Weite und die Durchschwungenheit des Seinsverständnisses als Hintergrund von Sonderung. — IV. Die Aufzählung der Weisen des Mitseins. — V. Die beiden ersten Weisen des Mitseins. Zweiter Abschnitt: Mitsein in lebendiger Inkarnation. — I. Die Begleitung im Einzelnen, die Anfälligkeit und der Taumel als Selbsttäuschung. — II. Die Begleitung im Ganzen: A. Die Objektivierung als der Versuch unrechten Fremdverstehens: 1. Die Not des Ausgeliefertseins und ihr Widerschein in der Spiegelbegegnung des Menschen mit sich selbst, 2. Der „Blick“ Sartres und dessen Vorschlag objektivierender Fremdverstehens, 3. Das Scheitern des Versuches objektivierender ganzheitlicher Fremderkenntnis; B. Rechtes Fremdverstehen als Einstimmigkeitssorge im Mitsein: 1. Die Möglichkeit ganzheitlichen Mitvollzugs, 2. Die Begegnung mit der Natur, 3. Das Mitsein als Schuld und als Möglichkeit in weiteren Sozialbindungen. — III. Zusammenfassung: Der Sinn des Menschen als möglicher Sorge um Einstimmigkeit.

Wśród nielicznych powołań się na innych autorów występują obok Sartre'a Augustyn, Scheler, Nietzsche, Lavelle i Gabriel Marcel.

T. C.

RUDOLF CARNAP: *Inductive Logik und Wahrscheinlichkeit*. Bearbeitet von Wolfgang Stegmüller. — Wien 1959, Springer-Verlag, str. 261.

Carnap i Stegmüller we wspólnej przedmowie wyjaśniają, że książka jest oparta na Carnapa *Logical Foundations of Probability*, Chicago, 1950. Pierwszym zadaniem pracy jest rozważenie ogólnego problemu filozoficznego istoty prawdopodobieństwa i wnioskowania indukcyjnego, drugim zadaniem — faktyczna budowa systemu logiki indukcyjnej. Odpowiednio do tego książka dzieli się na dwie części, z których pierwsza nosi tytuł „Filozoficzne ugruntowanie logiki indukcyjnej”, druga — „Zarys formalnej struktury logiki indukcyjnej”. Całość poprzedzona jest wstępem Stegmüllera szkicującym Carnapowskie ujęcie logiki indukcyjnej. Ujęcie to charakteryzuje się przez następujące twierdzenia: 1. Każdy wniosek indukcyjny jest wnioskiem na podstawie prawdopodobieństwa; 2. Logika indukcyjna jako teoria zasad wnioskowania indukcyjnego jest logiką prawdopodobieństwa; 3. Pojęcie prawdopodobieństwa, które ma służyć jako podstawowe w logice indukcyjnej, jest logicznym stosunkiem między dwoma zdaniem, mianowicie stopniem potwierdzenia (*Bestätigung*) hipotezy na podstawie danych przesłanek; 4. Pojęcie częstości jest nieprzydatne dla logiki indukcyjnej jako podstawowe pojęcie; 5. Wszelkie zasady i twierdzenia logiki indukcyjnej są analityczne, przeto 6. Ważność wniosków indukcyjnych nie zależy od żadnych założeń syntetycznych.

Teoria Carnapa stanowi pierwszy system logiki indukcyjnej mogący zająć miejsce obok ścisłych systemów logiki dedukcyjnej. Książka zawiera bibliografię oraz indeks nazwisk i rzeczy. Do zrozumienia jej nie konieczna jest znajomość logiki współczesnej, ponieważ podstawowe pojęcia są wyjaśnione w tekście.

L. G.

HENRYK MEHLBERG, *The Reach of Science*. — Toronto 1958, University of Toronto Press, str. 356.

Książka stanowi monograficzne studium z dziedziny filozofii nauki, będące próbą systematycznego przedstawienia obszaru i granic metod naukowych. Autor przeprowadza tezę, iż każdy problem, który w ogóle może być rozwiązany, w zasadzie da się rozwiązać dzięki zastosowaniu naukowych sposobów postępowania. Uzasadnienia tej tezy dostarcza przeprowadzona przez autora wnikliwa analiza głównych metod naukowych, wykorzystująca obficie odkrycia z zakresu logiki i metodologii nauk.

Całość dzieła została podzielona na trzy części, z których pierwsza, o charakterze wprowadzającym, podaje wstępne uwagi i omawia podstawowe pojęcia, takie jak pojęcie nauki, metody naukowej, poznania naukowego itp. W części tej autor naświetla społeczną funkcję i wartość nauk, panującą zasa-



dę sprawdzalności twierdzeń naukowych, logiczną strukturę nauk, typy metod naukowych oraz wskazuje problemy, które w naukowy sposób rozwiązane być nie mogą. W rezultacie przeprowadzonych rozważań wyłania się pojęcie prawdy jako niezbędne dla zrozumienia nauki i określenia jej zakresu. Istotą metody naukowej okazuje się sprawdzenie i dowód, nie zaś dokonywanie odkryć.

W części drugiej autor stawia sobie za cel zbadanie trzech zasadniczych grup metod naukowych: metod ustalania faktów, ustalania praw, kształtowania teorii. Konkluzją tych metodologicznych rozważań jest twierdzenie, iż podstawowe sposoby postępowania naukowego mogą być zastosowane do danej kwestii jedynie wtedy, gdy da się na nią odpowiedzieć przy pomocy zdań sprawdzalnych.

Część trzecia poświęcona jest uniwersalności nauki. Autor uzasadnia tezę, że problem, który nie posiada rozwiązania sprawdzalnego, nie posiada żadnego rozwiązania. Ta zasada sprawdzalności, wskazująca na uniwersalność nauki, stanowi przekształcenie teorii znaczenia operującej pojęciem sprawdzalności. W nowym sformułowaniu zasady nacisk jest jednak położony raczej na pojęcie prawdy niż na pojęcie znaczenia. W końcowym ustępie autor zarysował wnioski, które płyną z uniwersalności nauki.

Obok teoretycznych walorów omawianego dzieła zasługuje na podkreślenie jego walor estetyczno-formalny: utrzymanie równowagi poszczególnych części, trychotomiczny podział całości i części. Orientację w bogatej treści ułatwia indeks rzeczowo-nazwiskowy.

Henryk Mehlberg studiował w Uniwersytecie Lwowskim, potem we Fryburgu u Husserla oraz w Sorbonie i Collège de France. Po drugiej wojnie światowej był profesorem w Uniwersytecie Łódzkim i Wrocławskim, a od 1949 r. wykładał w University of Toronto (Canada) i Princeton University. Obecnie jest profesorem Uniwersytetu w Chicago.

L. G.

PHILIP FRANK: *Philosophy of Science. The Link Between Science and Philosophy.* — New York 1957, Prentice—Hall, Inc. Englewood Cliffs, str. XXII + 394.

Spośród dokonanych na przestrzeni XIX i XX w. prób unaukownienia filozofii do ciekawszych należą niewątpliwie wysiłki podejmowane w tym kierunku przez pozytywistów, a zwłaszcza tych, którzy tworzyli powstałe w latach dwudziestych XX w. tzw. „Koło Wiedeńskie”.

Problem unaukownienia filozofii łączy się z wieloma zagadnieniami. Do najważniejszych sędzę należałoby zaliczyć zagadnienia metodologiczne, a w szczególności zagadnienia wiążące się z określeniem przedmiotu filozofii i uzasadnieniem jej twierdzeń. O ile pierwsze z wymienionych zagadnień odnosi się tylko do filozofii, to drugie jest niezmiernie ważne dla wszystkich nauk. Z tego powodu być może uwaga autora omawianej pracy koncentruje się właśnie na nim.

Rozważania swoje rozpoczyna on od wprowadzenia w problematykę i robi to w sposób wszechstronny. Zwraca przy tym uwagę na istniejące rozbieżności między nauką a filozofią, nie ustosunkowując się do tego, czy rozbieżności te

są konieczne. Nadmieniam natomiast, że równolegle do wspomnianych rozbieżności istnieje również pewna więź między nauką a filozofią. Ogniwem łączącym obie te dziedziny jest logika i metodologia.

Szczególnie ciekawe są myśli autora na temat naukowych i filozoficznych kryteriów prawdy. W związku z tym, zastanawia się on np. nad warunkami, od których zależy przyjęcie tej, a nie innej tezy. Powtarza za Tomaszem z Akwinu, że decydującą rolę w uzasadnianiu spełnia wiara w to, 1) iż przyjęta teza została wyprowadzona z takiego założenia, które może być sprawdzone przez obserwacje, czyli przy pomocy zmysłów, bądź to, 2) iż teza wynika logicznie z innej tezy dostępnej tylko rozumowi, a nie sprawdzanej zmysłami. Zdaniem autora kryterium 1) jest stosowane w naukach, natomiast kryterium 2) w filozofii.

Pomimo że kryterium 2) łączy się z wiarą w istnienie „intelligibiliów”, to jednak autor uważa je za istotne dlatego, gdyż — jego zdaniem — sama obserwacja nie może być decydującą w uzasadnianiu. Bowiern na podstawie stwierdzonego faktu jesteśmy w stanie przyjąć wiele możliwych hipotez, z których zawsze tylko jedna będzie prawdziwa. Prawdziwą jest ta hipoteza, która jest konieczna. Stąd wniosek, że żadna hipoteza nie może być uzasadniona przez doświadczenie, chociaż samo doświadczenie potwierdza zawsze pewną hipotezę (str. 15—17).

Autor próbuje również odpowiedzieć na pytanie, od czego zależy przyjęcie pewnej teorii, a nie innej. Nawiązuje przy tym do poglądów pragmatyzmu, pozytywizmu logicznego i operacjonizmu dotyczących schematu teorii naukowych. Otóż zgodnie z tymi poglądami nauka bada:

1<sup>o</sup> stosunki między fizycznymi przedmiotami, znakami i symbolami; wyniki tych badań tworzą „semantyczne” składniki wiedzy;

2<sup>o</sup> stosunki między układami symboli, które tworzą „logiczne” składniki wiedzy;

3<sup>o</sup> stosunki między psychologicznymi i socjalnymi okolicznościami, w których uczony wypracowuje swoje teorie, czyli „pragmatyczne” składniki wiedzy.

Oczywiście w „czystych” naukach uznaje się za istotne dwa pierwsze składniki, jak mówi autor. Nie wystarczają one jednak przy teoriach o bardzo dużej ogólności i dlatego trzeba przy nich uwzględniać również owe składniki „pragmatyczne” (str. 348). Autor zajmuje w tym względzie stanowisko konwencjonalistyczne i pragmatyczne. Uważa on bowiem, że możemy wybierać między teoriami, które odpowiadają naszym celom. Dla pewnych grup np. głównym celem teorii naukowych może być ich przydatność w obraniu słusznej bądź porzuceniu niesłusznej drogi itp. Wymienia on dwa główne cele teorii naukowych: a) użyteczność, przydatność w konstruowaniu rad (cel technologiczny) i b) użyteczność dla postępującego rozwoju ludzkości (cel socjologiczny). Aktualne przyjęcie pewnej teorii jest — jego zdaniem — zawsze kompromisem między technologicznymi a socjologicznymi wartościami teorii. Zauważa przy tym, niewątpliwie słusznie, że ludzie lubią te teorie, które służą ich celom.

Obok wymienionych autor zajmuje się problemem, czy geometria może być wzorcem dla filozofii, a także zagadnieniami: ruchu, względności, zasad przyczynowości, prawdopodobieństwa, pewności, wolnej woli w świecie atomu

i in. Wszystkie rozważania swoje ilustruje przykładami z fizyki, z tego też powodu książka ta będzie ciekawia szczególnie filozofów o zainteresowaniach i przygotowaniu przyrodniczym.

J. S.

KARL R. POPPER: *The Logic of Scientific Discovery*. -- London. 1959, Hutchinson, str. 480, cena 50 s.

Książka jest pierwszym angielskim przekładem *Logik der Forschung*, Wiedeń 1934. Wydanie obecne zostało poprzedzone nową przedmową autora oraz znacznie rozszerzone licznymi przypiskami i dołączeniem ponad 150 stron uzupełnień (*Appendices*), wśród których znajduje się list A. Einsteina omawiający dokonywane przez niego oraz Podolskiego i Rosena eksperymenty myślowe.

W przedmowie Popper stwierdza, że nie należy redukować problematyki filozoficznej do zagadnień językowych. Ożywienie zainteresowania zagadką świata i ludzkiego poznania może uratować naukę i filozofię od ścisłej specjalizacji i dogmatycznej wiary w umiejętność, wiedzę i autorytet specjalistów. Filozof nie powinien być specjalistą. Nie ma do swej dyspozycji jakiejś specjalnej metody badania, posługuje się metodą krytycznych rozważań, stosowaną także przez nauki przyrodnicze.

Treść właściwa książki dzieli się na dwie niewspółmierne części, z których pierwsza — stosunkowo bardzo krótka — nosi tytuł „Wstęp do logiki nauki”. W części tej autor dał przegląd zasadniczych kwestii metodologii nauki, takich jak problem indukcji, psychologizmu, dedukcyjnego badania teorii, doświadczenia, sprawdzalności oraz naukowej obiektywności, a także omówił problematykę teorii metod naukowych, zwłaszcza naturalistycznego jej ujęcia. Część druga nosi tytuł „Niektóre składniki strukturalne teorii doświadczenia”. Poszczególne rozdziały tej części poświęcone zostały następującym zagadnieniom: budowa teorii naukowych, obalanie twierdzeń, podstawa empiryczna zdań naukowych, stopnie sprawdzalności, pojęcie prostoty, prawdopodobieństwo, teoria kwantów, potwierdzenie teorii naukowych.

W oświetleniu autora nauka jest usiłowaniem znalezienia spójnej teorii świata. W usiłowaniu tym wielką rolę gra śmiały domysł i wnikliwy krytycyzm. W dziejach nauki czynnikiem otwierającym drogi nowemu poznaniu okazała się myśl i teoria, nie zaś wynalazek, eksperyment i obserwacja. Jednakże eksperyment ochrania przed błędem i zmusza do szukania nowych dróg.

Książka zawiera indeks nazwisk i indeks rzeczowy.

Karl R. Popper urodził się we Wiedniu i tam studiował matematykę, fizykę, muzykologię, psychologię i filozofię. Poza Europą wykładał w Nowej Zelandii i w Harvard University w USA. Obecnie jest profesorem logiki i metodologii w London School of Economics. Należy do grona naukowego British Academy oraz International Academy for the Philosophy of Science, jest ponadto członkiem licznych towarzystw naukowych.

L. G.

MICHAEL POLANYI: *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy.* — London 1958, Routledge and Kegan, str. XIV + 428, cena 42 s.

Michael Polanyi ukończył studia medyczne w Budapeszcie i w czasie pierwszej wojny światowej był lekarzem wojskowym. Potem przez dwadzieścia lat prowadził badania w dziedzinie fizyki i chemii, pracując naprzód jako członek Instytutu Chemii Fizycznej Cesarza Wilhelma, później jako profesor Uniwersytetu w Manchester. Za zasługi położone na tym polu został wybrany do Royal Society i obdarzony doktorami *honoris causa* uniwersytetów w Princeton i Leeds. W 1948 r. przeszedł z katedry chemii fizycznej Uniwersytetu w Manchester na katedrę nauk społecznych tegoż uniwersytetu.

Książka obecnie wydana stanowi rozwinięcie myśli zawartych w wykładach, które Polanyi wygłosił w University of Aberdeen, dokąd został zaproszony na rok akademicki 1951/52. W przedmowie autor wyjaśnia, że celem jego jest przeciwstawienie się izolacji nauki i traktowaniu jej jako beznamiętnego, bezosobistego poznania. Wiedza jest aktywnym zrozumieniem rzeczy poznawanych, jest działaniem, sztuką, która wymaga umiejętności. Sprawną wiedzę i aktywność uzyskuje się przez wciągnięcie zbioru rzeczy, takich jak narzędzia, do pracy nad kształtowaniem zręcznych osiągnięć praktycznych lub teoretycznych. Narzędzia funkcjonują jako rozszerzenie cielesnego wyposażenia człowieka. Osobisty udział badacza we wszelkich aktach zrozumienia nie czyni jednak naszego poznania subiektywnym. Wiedza jest obiektywna ze względu na jej związek z ukrytą rzeczywistością.

Książka dzieli się na cztery części. W pierwszej autor omawia zagadnienie obiektywności wiedzy, rozpatrywane na tle dziejów fizyki, oraz szereg kwestii wiążących się z pojęciami prawdopodobieństwa, przypadku, ładu i umiejętności naukowych. Część następną poświęcona jest analizie czynników biorących udział w powstawaniu wiedzy. Roztrząsane są tu zagadnienia języka, namiętności intelektualnych i działania wpływów społecznych. W części trzeciej autor przechodzi do rozważań nad czynnikami decydującymi o uznawaniu twierdzeń i zajmuje się krytyką różnych przejawów sceptycyzmu. Poglądy na naturę życia istot żywych, zwłaszcza ludzi, zawarte są w ostatniej części. Tu też omawiane są zagadnienia, które autor obejmuje wspólną nazwą „logiki osiągnięć”.

W oświeceniu autora osobisty udział badacza jest niezbędną częścią nauki. Poznanie jest sztuką, w której umiejętność poznającego — kierowana przez jego namiętność i pragnienie uściślenia kontaktu z rzeczywistością — stanowi konieczny element. Nacisk, by uczynić poznanie nieosobistym, rozdzielił w naszej kulturze fakt od wartości, naukę od humanitarności. Nauce trzeba przywrócić jej właściwe miejsce w kulturze.

Książka zawiera indeks rzeczowo-nazwiskowy.

L. G.

DAVID BOHM: *Causality and Chance in Modern Physics.* — London 1957, Routledge and Kegan, str. XII + 170, cena 21 s.

Autor postawił sobie za cel zbadanie stosunku między stawianiem się przy czynowym i przypadkowym w przyrodzie. Za podstawę analizy posłużył mu

materiał dostarczony przez współczesną fizykę, na terenie której zarysowała się ostrą kontrowersja między stanowiskiem deterministycznym a indeterministycznym. Nowsze odkrycia, szczególnie w zakresie teorii kwantów, doprowadziły wielu fizyków do wniosku, iż podstawowe zjawiska w mikrokosmosie są czysto przypadkowe, przyczynowość zaś obserwowana w makrokosmosie stanowi tylko statystyczny wynik fluktuacji mnogości przypadków. Bohm stara się wykazać, że teoria ta jest niesłuszna.

W pierwszym z pięciu rozdziałów książki autor snuje ogólne rozważania na temat przyczynowości i przypadku, omawia zwłaszcza kryteria stosunku przyczynowego, pojęcia prawa przyczynowego, praw statystycznych i prawdopodobieństwa. Zauważa, że konieczność w stosunku przyczynowym jest — jak wskazuje doświadczenie — zawsze ograniczona i uwarunkowana przez czynniki przypadkowe, posłuszne swoistym prawom prawdopodobieństwowym. Z drugiej strony zbiór przypadkowych zjawisk ujmowanych w prawie statystycznym może być traktowany jako jeden byt, w którym działają przybliżone prawa przyczynowe. To nasuwa Bohmowi myśl, że istnieją bardziej podstawowe prawa natury tłumaczące zarówno przyczynowość jak i przypadkowość zjawisk. W rozdziale drugim autor rozważa pojęcia przyczyn i przypadku występujące w fizyce klasycznej oraz kształtowanie się mechanistycznej formy determinizmu. Daje też przegląd ewolucji fizyki klasycznej od Newtona począwszy aż po koniec XIX wieku. Dwa następne rozdziały poświęcone są omówieniu historycznego rozwoju mechaniki kwantowej oraz próbie jej alternatywnej interpretacji. Pod wpływem rozmów z A. Einsteinem autor w 1951 r. znalazł proste wyjaśnienie przyczynowe mechaniki kwantowej, które — jak potem się dowiedział — było wznowieniem niektórych idei ogłoszonych jeszcze w 1927 r. przez L. de Broglie. Koncepcja ta, nie pozbawiona sztuczności, uległa później pewnym przekształceniom, ale zdaniem Bohma świadczy o możliwości zinterpretowania zjawisk kwantowych w sposób, który podcina korzenie mechanistycznego punktu widzenia. W ostatnim rozdziale Bohm zajmuje się krytyką filozofii mechanistycznej przyjmowanej na przestrzeni wieków przez ogół fizyków i kreśli zarysy własnego, niemechanistycznego poglądu na przyrodę, który uważa za lepiej dostosowany do całości doświadczenia naukowego. Podczas gdy na pozycjach mechanistycznych zakłada się, że zmienność podstawowych jakości i właściwości jest w naturze ograniczona, ze stanowiska autora rzecz przedstawia się odmiennie. W przyrodzie istnieje nieskończoność jakości mających potencjalne lub aktualne znaczenie. Każdy zbiór cech i prawa wyrażone w terminach tych cech mają zastosowanie jedynie w ograniczonych zakresach, pod pewnymi warunkami i w pewnym stopniu przybliżenia. Istotną cechą naukowego badania jest to, że prowadzi ono do poznania rzeczy względnych w ich niewyczerpalnej mnogości i różnorodności.

Książkę krótkim wstępem poprzedził L. de Broglie, wyrażając się z uznaniem o autorze i jego dziele. David Bohm urodził się w 1917 r. w Pensylwanii, studiował w Pennsylvania State College, California Institute of Technology oraz University of California, potem został profesorem w Princeton University. Wykładał też w Sao Paulo, a obecnie jest profesorem Politechniki w Haifie.

WILLARD VAN QUINE: *Mathematical Logic*. Revised edition. — Cambridge (Mass.) 1958, Harvard University Press, str. XII+346.

W przedmowie do pierwszego wydania autor zaznacza, że książka zawierając materiał wykładany przez niego w Harvard University stanowi zarówno podręcznik, jak i ekspozycję nowych pomysłów i ujęć z zakresu logiki matematycznej. Z tego względu może być interesująca dla specjalisty, choć nie wymaga od czytelnika znajomości logiki ani matematyki czy filozofii. Starając się poprowadzić wykład przedmiotu jak najprzystępniej, autor nie rezygnował ze ścisłości i precyzji.

Książka dzieli się na siedem rozdziałów poprzedzonych wstępem. Rozdział pierwszy wprowadza podstawowe pojęcia teorii funkcji prawdziwościowych, pomijając jednak dedukcyjną budowę teorii. Położony natomiast został nacisk na rozróżnienie pojęć językowych i metajęzykowych oraz na metodę sprawdzania matrycowego. Rozdział drugi zajmuje się teorią kwantyfikatorów, przedstawioną przy pomocy środków metamatematyki. Wobec niemożności wskazania metody rachunkowej, pozwalającej ustalić prawdziwość wyrażeń teorii kwantyfikatorów, autor podaje metodę łączącą dedukcję z rachunkiem. Mianowicie, metodą kalkulatoryjną wyodrębnia się nieograniczony zbiór tzw. aksjomatów kwantyfikacji, z których przy pomocy dyrektywy *modus ponens* wyprowadza się pozostałe tezy teorii. W następnym rozdziale omówione są pojęcia elementu i klasy oraz deskrypcji, a przy ich pomocy nazwy przedmiotów zostają potraktowane jako skróty łatwo dające się wyrugować. Rozszerzona teoria klas jest przedmiotem rozdziału czwartego. Zwraca tu uwagę szczególna metoda unikania antynomii — zbliżona do metody von Neumanna. Na podstawie teorii klas w rozdziale piątym określa się relacje metodą Wiener—Kuratowski. Na gruncie zaś teorii stosunków definiuje się funkcje. Rozdział szósty jest poświęcony liczbom. Omówione w nim m. in. zostały pojęcia liczb naturalnych, zbiorów skończonych i nieskończonych, sumy, iloczynu, potęgi, proporcji i liczb rzeczywistych. W rozdziale ostatnim poruszone są zagadnienia syntaktyczne. Teoremat Gödela został wyprowadzony w nowy sposób, przy czym zakres jego się rozszerzył.

Obecne wydanie książki zawiera w porównaniu z pierwszym daleko idące zmiany. Autor podaje, iż wobec odkrycia przez Rossera sprzeczności w aksjomatach teorii klas zmuszony był do poczynienia poprawek, których sposób wskazał Wang. Pod wpływem Berry'ego uległy redukcji aksjomaty kwantyfikacji. Wprowadzono również szereg mniejszych poprawek i uzupełnień. Książka zawiera wykaz definicji i teorematów, bibliografię, indeks nazwisk i indeks rzeczowy.

L. G.

S. F. BARKER: *Induction and Hypothesis*. A Study of the Logic of Confirmation. (Contemporary Philosophy — General Editor Max Black). — Ithaca, New York 1957, Cornell University Press, str. XVI+203, cena 2.75 doll.

Autor analizuje epistemologiczne podstawy wnioskowania indukcyjnego z uwzględnieniem najnowszych teorii (Carnap, Williams, Reichenbach, Goodman, Kneale, von Wright), lecz bez aparatu symbolicznego.

Celem książki jest po pierwsze wskazanie, iż pojęcie potwierdzenia hipotezy pociąga za sobą filozoficznie ważne problemy, oraz po drugie podanie cześ-

ciowych odpowiedzi na owe problemy. Książka dzieli się na dziesięć rozdziałów. W pierwszym, wstępnym autor wywodzi, że wynikanie niededukcyjne, przy pomocy którego budowana jest wiedza empiryczna, nasuwa filozoficzne zagadnienie, na jakiej podstawie można ufać temu wynikaniu. Zagadnienie to nie jest wewnątrznie sprzeczne, lecz nie może być rozstrzygnięte ani na drodze badań empirycznych, ani konwencji językowych. Drugi rozdział poświęcony jest zagadnieniu istoty hipotezy empirycznej i oczywistości. W dwóch następnych omówiona jest indukcja eliminacyjna i indukcja przez wyliczenie. W rozdziale piątym zwraca się uwagę na trudności wyjaśnienia, dlaczego z dwu współzawodniczących hipotez wolimy prostszą, oraz wyjaśnienia, jak indukcja może potwierdzać liczne i ważne hipotezy, implikujące istnienie bytów niezab obserwowanych. W następnym z kolei rozdziale przedyskutowana jest kwestia redukcjonistycznego sprowadzania rzeczy niezab obserwowanych do konstrukcji logicznych. Z kolei Barker przechodzi do krytycznego omówienia doktryny formalistycznej, według której hipotezy o rzeczach niezab obserwowanych są po prostu napisami, z których zgodnie z regułami można uzyskać zdania obserwacyjne. W ósmym rozdziale autor wskazuje metodę hipotez (w myśl której hipoteza jest lepiej uzasadniona, im więcej logicznych jej konsekwencji sprawdza się) jako nieindukcyjny sposób wnioskowania, umożliwiający potwierdzenie hipotez o rzeczach niezab obserwowanych. Zagadnienie, jak można uniknąć wad metody hipotez, stanowi przedmiot rozdziału dziewiątego. W rozdziale ostatnim autor konkluduje, iż skoro się przyjmie proponowane kryterium uzasadniania hipotez, to można mniemać, że uprawnione wyjaśnienie naukowe musi dać pewne uproszczenie, a bytów wymienionych w hipotezie nie trzeba uważać za fikcje. Książka zawiera analityczny spis treści oraz indeks rzeczowo-nazwiskowy.

L. G.

## Autoreferaty z odczytów i wykładów

MARIA OSSOWSKA: Główne modele systemów etycznych.  
(Pol. Tow. Filoz. w Warszawie, 27 kwietnia 1959 r.).

Spśród wielkiego bogactwa systemów etycznych prelegentka obiera jako przedmiot analizy szczególnie pospolite systemy, które rozwijały się *modo geometrico*, oraz systemy szczególnie aktualne, które rozpoczynały od obserwacji psychologicznej, by dopiero na drugim etapie przejść do dedukcji.

Przykładem pierwszych są systemy, które przyjmują jako jedyną dyrektywę naczelną dyrektywę pomnażania przyjemności i zmniejszania cierpienia w skali ogólnej. Systemy te — jak okazuje bliższe wejrzenie w sprawę — wprowadzają zawsze milcząco jakieś dodatkowe założenia, które rozsadzają ich pozorny kształt piramidy i naruszają rzekomą jednolitość. Pospolicie dzieje się to np. przez akceptowanie jakichś zasad dystrybucji albo wprowadzanie koncepcji „prawdziwego” szczęścia, osiągalnego tylko poprzez realizację wzoru osobowego, drogiego sercu autora. Stosunkowo najbardziej wolny od zarzutów jest spośród systemów tego typu system Benthama, jednakże i on nie daje się utrzymać.

Do szczególnie aktualnych należą w tej chwili systemy, które zaczynają od ustalania wspólnych ludziom potrzeb, domagających się zaspokojenia. Do tego wątku myśli, pospolitego w wieku XVIII, nawiązują dzisiaj różni pisarze, m. in. pisarze amerykańscy mieniący się operacjonistami. Systemy te — rzekomo całkowicie empiryczne — domagają się uzupełnienia przez różne dyrektywy nieempiryczne, jak np. postulat głoszący, że elementarne potrzeby winny być zaspakajane, postulaty dotyczące selekcji potrzeb, które na to zaspokojenie zasługują, postulaty ustalające jakąś hierarchię pośród tych ostatnich, dyrektywy dystrybucji, zasady eliminowania środków prowadzących wprawdzie do zaspokojenia potrzeb, ale etycznie niedopuszczalnych itd. itd.

Analiza tych wybranych systemów skłania prelegentkę do zalecenia struktury pluralistycznej tym, którzy pragną nadać myśli etycznej bardziej spójną postać niż ta, którą zazwyczaj posiadają one w tej chwili, i która pozwala na stosowanie w odniesieniu do nich słowa „system” tylko w sensie bardzo odległym od tego, jaki ma się na myśli, gdy się mówi np. o systemach logicznych czy matematycznych.

HENRYK MOESE: Typy dydaktycznych dzieł z logiki. (Odział Pol. Tow. Filoz. w Toruniu, 16 stycznia 1958 r.).

Zadanie odczytu polega na wyodrębnieniu i uszeregowaniu opracowań dydaktycznych (popularnych) z logiki, metodologii, semantyki oraz treści zbliżonej, z pogranicza tych nauk.

Dzieła naukowe, zależnie od swego przeznaczenia, zawierają w różnym stopniu elementy twórcze. Ich ilość oraz jakość decydują o oryginalności utworu. Dzieła naukowe uszeregowane według stopnia oryginalności dzielą się na trzy klasy: dzieła pośredniczące, dzieła dydaktyczne (podręczniki szkolne i dzieła popularne) oraz dzieła odkrywcze. Dzieła pośredniczące, jak np. recenzje, streszczenia, wypisy, przeglądy, posiadają najmniej oryginalności, pośredniczą bowiem pomiędzy utworami danych autorów a czytelnikiem. Podręczniki i opracowania popularne podają przeważnie cudze poglądy nie kładąc na ogół nacisku na ich pochodzenie oraz wierność w stosunku do źródeł. Mają one więcej oryginalności od pośredniczących. Dzieła odkrywcze (wśród nich systematyzujące i historyczne) zawierają najwięcej elementów twórczych. W miarę potrzeby rozgraniczają one oryginalne i reprodukowane w całości lub częściowo poglądy, które dokumentują cytataми oraz informacjami bibliograficznymi<sup>1</sup>. Prócz klas czystych istnieją klasy mieszane, pośrednie pomiędzy trzema wyżej wymienionymi<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Analogiczne sprawy w socjologicznym aspekcie omawia Z n a n i e c k i F. I., *The Social Role of the Man of Knowledge*, New York 1940. W rozdz. 3 autor analizuje rozmaite kategorie uczonych, wśród których wymienia: odkrywców prawdy, uczonych systematyzujących, współpracowników naukowych, kombatanów w walce o prawdę, eklektyków, historyków nauki oraz popularyzatorów.

<sup>2</sup> Do klasy mieszanej należy dzieło: R o b i n s o n D. S., *Illustrations of the Methods of Reasoning*, New York 1927. Jako typowe dzieło o modelu pośredniczącym zawiera wypisy z dzieł naukowych oraz informacje bibliograficzne. Jego podstawowa funkcja jest jednak nie pośrednicząca lecz pomocnicza w nauczaniu szkolnym. Nie jest bowiem tutaj ważne, co poszczególni autorzy powiedzieli na dany temat, tylko sam materiał ilustracyjny jest ważny niezależnie od poglądów autora.



Opracowania dydaktyczne (popularne) dzielę według dwóch zasad: celów (pojedynczych lub w zespole) oraz zakresu treści logicznej. Zależnie od tego, jaki cel spośród trzech (poznawczy, praktyczny, rozrywkowy) przeważa, dzielimy dzieła dydaktyczne na: poznawcze, praktyczne oraz rozrywkowe.

Jednym z zadań opracowań naukowych jest wywołanie przekonań uzasadnionych w sposób właściwy naukom. Dzieła dydaktyczne poznawcze i praktyczne wyrabiają uzasadnione przekonania. Pierwsze stosują przeważnie środki przekonywania właściwe tylko naukom, chociaż nie mogą ich wyczerpać, jak to jest w dziełach odkrywczych. Natomiast opracowania praktyczne prócz argumentów naukowych stosują chętnie środki przekonywania pozanaukowe, wobec laika na ogół skuteczniejsze od pierwszych. Dzieła rozrywkowe nie tyle przekonują, ile wywołują zainteresowanie wiedzą przez pobudzenie wyobraźni lub wynalazczości, czyli wywołanie emocji intelektualnych. Emocje te bywają motywem do indywidualnego lub społecznie zorganizowanego samokształcenia.

Według drugiej zasady podziału — zakresu treści (logika formalna, probabilistyczna, semantyka, metodologia, prakseologia, erystyka) dzielimy opracowania dydaktyczne na typy, które w ramach poszczególnych grup staramy się uporządkować według wzrastającego bogactwa treści.

Do grupy poznawczej należą typy: formalny, probabilistyczny, szkolny i naukoznawczy<sup>3</sup>, ich głównym celem jest udzielenie wiadomości teoretycznych. Trzy ostatnie służą ponadto celowi praktycznemu, uczą bowiem w sposób ogólny posługiwać się pojęciami i narzędziami nauki dla poznania i opanowania środowiska, w którym żyjemy.

W grupie praktycznej mieszczą się typy: prakseologiczny, erystyczny, psychologiczny, semantyczny oraz ogólny<sup>4</sup>. Mają one przede wszystkim cel praktyczny. Typy te są bliższe sytuacjom potocznym niż typy poznawcze. W przeciwieństwie do poprzednich redukują informacje teoretyczne oraz najczęściej unikają wiadomości historycznych jako mniej praktycznych. Autorom chodzi bowiem nie o wyjaśnienie zasad logicznych, tylko o ich zastosowanie w życiu. Pojmują oni logikę jako sztukę myślenia krytycznego i szerzą kulturę logiczną. Autorzy badają postępowanie pod względem celowości oraz analizują sens i uzasadnienie wypowiedzi języka potocznego. Na tej podstawie podają nor-

<sup>3</sup> Oto niektóre przykłady: Typ formalny: Grzegorzczyk A., *Logika popularna*, Warszawa 1955, PWN; Lorenzen P., *Formale Logik*, Berlin 1958, W. de Gruyter & Co; Słupecki J., *Czym jest logika?*, Warszawa 1948, Wiedza; Tarski A., *O logice matematycznej i metodzie dedukcyjnej*, Lwów 1936, Książnica Atlas. — Typ probabilistyczny: Laplace P. S., *A Philosophical Essay on Probabilities*, New York 1951, Dover Publications Inc. — Typ szkolny: Jé vons W. St., *Logika objaśniona figurami i pytaniami*. Tłum. z ang. Warszawa 1907; Stebbing L. S., *Logic in Practice*, London 1934. — Typ naukoznawczy: Bocheński I. M., *Die zeitgenössischen Denkmethode*, Bern 1954, Francke; Łukasiewicz J., *O nauce*, Lwów 1936, Książnica Atlas.

<sup>4</sup> Typy praktyczne reprezentują kolejno następujące pozycje: Czeżowski T., *O działaniu planowym*, w: *Odczyty filozoficzne*, Toruń 1958, s. 249—52; Kotarbiński T., *Czyn*, Lwów 1937; Cabot R. Cl., *Dyskusja wojownicza i poszukiwanie prawdy*, Warszawa 1903; Dewey J., *Jak myślimy?*, Warszawa 1957; Hayakawa S. I., *Language in Thought and Action*, New York 1949, Harcourt, Brace & Co; Małewski A., *ABC porządnego myślenia*, Warszawa 1957, PZWS; Thoulless R. H., *Straight and Crooked Thinking*, London 1958, PAN—Books G 187.

my skutecznego postępowania. Wskazówki ich ogólne należą do prakseologii, podobnie jak zalecenia Kartezjusza z *Rozprawy o metodzie*. Ich rady szczegółowe stanowią materiał do wyprowadzenia uogólnień prakseologicznych.

W grupie rozrywkowej wobec nielicznych przykładów trudno chwilowo wymienić poszczególne typy, w których mogą występować tematy spotykane w typach poprzednio wymienionych, lecz inaczej potraktowane. Dzieła rozrywkowe mogą mieć wyłącznie cel rozrywkowy lub tenże w połączeniu z poznawczym. W pierwszym wypadku występują tylko zagadki logiczne, najczęściej na tle fikcji literackiej, np. paradoksy logiczne, poszukiwania przestępcy na podstawie niekompletnych danych, zagadki definicyjne lub obrazkowe, do których rozwiązania na ogół nie potrzeba podręcznikowej wiedzy. Dzieła o celu rozrywkowym a zarazem poznawczym zawierają zwięzłe wprowadzenie teoretyczne, które umożliwi rozwiązanie zadań znanych z tradycyjnych podręczników lub zadań innego rodzaju<sup>5</sup>. Pełny schemat takiego dzieła rozrywkowego zawiera: wprowadzenie teoretyczne, ćwiczenia (zagadki) oraz wyniki w celu ułatwienia kontroli rozwiązań<sup>6</sup>. Oprócz utworów z zagadkami istnieją dzieła rozrywkowe inne, mające na celu pobudzenie fantazji czytelnika. Zakres stosowności tej formy w logice jest jednak ograniczony, w przeciwieństwie do innych nauk (chemia, fizyka, astronomia). Autorzy podają szereg tematów atrakcyjnych w luźnym związku ze sobą, np. paradoksy logiczne<sup>7</sup>.

Powstaje wątpliwość, czy dzieła rozrywkowe pozbawione informacji teoretycznych należą do dzieł naukowych we właściwym tego słowa znaczeniu.

Wszystkie wymienione typy podają nieraz ćwiczenia lub pytania oraz rysunki i wykresy. W dziełach rozrywkowych ćwiczenia miewają formę atrakcyjną, a rysunki ułatwiają rozwiązywanie zadań.

Prócz naukowych i rozrywkowych form przekazywania wiedzy istnieją formy artystyczne o celu poznawczym, praktycznym lub estetycznym. Występują w nich składniki fikcji literackiej, w którą wpleciono elementy treści naukowej.

Wśród takich utworów trzeba rozróżnić pozorne oraz właściwe dzieła sztuki. Pierwsze mają powierzchownie narzuconą formę artystyczną i łatwo w nich wykryć schematy w układzie treści, spotykane w typach poprzednio wymienionych. Autorzy używają form dialogu, listów lub innych, stosowanych chętnie w XVIII i XIX w., a współcześnie rzadziej spotykanych. W razie stwierdzenia schematów naukowych w powyższych dziełach dydaktycznych, zaliczymy je do odpowiednich typów, pomijając ich formę artystyczną, w tym wypadku nieistotną.

<sup>5</sup> Pytania i ćwiczenia logiczne w zakresie logiki uniwersyteckiej nawiązujące do tekstów naukowych zawiera w dużym wyborze dzieło Robinson D. S., *Illustrations of the Methods of Reasoning. A Source Book in Logic and Scientific Method*, New York 1927, D. Appleton & Co.

<sup>6</sup> Oryginalnym dziełem rozrywkowym jest Carroll L., *Symbolic Logic*, London 1897. Po teoretycznym wprowadzeniu autor dał ponad 200 zagadek sylogistycznych. Większość z nich zawiera przesłanki, z których należy wyszukać konkluzję. Najtrudniejsze są zagadki końcowe w liczbie 60-ciu, zawierające od dwóch przesłanek w pierwszych aż do dziesięciu w ostatniej. Carroll używa własnego pomysłu kwadratów do rozwiązywania sylogizmów, spełniających lepiej zadanie niż koła Eulera i rysunki Venna.

<sup>7</sup> Ajdukiewicz K., *Paradoksy starożytnych*, *Filomata*, 1931, nr 35, s. 6—14, nr 36, s. 51—58.

Dzieło dydaktyczne zaliczone do typu, czyli trafnie scharakteryzowane, otrzymuje przydawki: rodzajową, gatunkową i dalsze w miarę potrzeby, podobnie jak to jest w systematyce botanicznej. Dane dzieło dydaktyczne jest więc poznawcze, formalne, historyczne, dotyczące logiki tradycyjnej<sup>8</sup>, inne dzieło jest praktyczne, erystyczne, o sporze dociekliwym<sup>9</sup>, jeszcze inne jest rozrywkowe, formalne, sylogistyczne<sup>10</sup>.

Zaliczenie dzieł dydaktycznych do poszczególnych typów sprawia trudności, ponieważ zakresy ich treści zachodzą na siebie, a oprócz tego istnieją formy przejściowe. W wątpliwych wypadkach decyduje przewaga jakiegoś jednego elementu nad pozostałymi. Typy te lepiej odpowiadają dziełom o kompleksach zagadnień (zbiorczym), aniżeli opracowaniom na pojedyncze tematy. Przeszkodą są różnice w terminologii, szczególnie kiedy porównujemy dzieła z odległych od siebie okresów (w. XVIII i XX). Trudności zachodzą w stosunku do dzieł o źle dobranych, nie harmonizujących ze sobą tematach.

Wymienione wyżej typy nie wyczerpują aktualnych możliwości typów dydaktycznych dzieł z logiki. Ustalono je na podstawie materiału empirycznego, z natury rzeczy niekompletnego.

Powstaje pytanie, czy grupy dzieł poznawcze, praktyczne oraz rozrywkowe są uszeregowane według stopnia malejącej trudności dla czytelnika. Zagadnienie jest skomplikowane, gdyż w ramach każdej z wymienionych grup znajdują się dzieła o różnym stopniu trudności. Można sobie wyobrazić sytuację, że wynajdziemy po jednym dziele poznawczym, praktycznym oraz rozrywkowym, które będą na zbliżonym poziomie przystępności dla czytelnika. Chcąc rozstrzygnąć kwestię globalnie, należy prowizorycznie ustalić stopnie trudności oraz zapytać, jakie jest prawdopodobieństwo występowania dzieł o danym stopniu trudności w poszczególnych wystarczająco liczebnych grupach. Najłatwiejsze są dzieła, które przede wszystkim budzą zainteresowanie dla przedmiotu i przekazują jak najmniej wiadomości teoretycznych. Następnie są dzieła pośrednie, które budząc zainteresowanie jednocześnie udzielają w sposób potoczny informacji naukowych. Do najtrudniejszych należą dzieła wyłącznie informujące w sposób właściwy nauce. Otóż największe jest prawdopodobieństwo, iż dzieła najłatwiejsze wystąpią najliczniej w grupie rozrywkowej, dzieła pośrednie w grupie praktycznej, a dzieła najtrudniejsze w grupie poznawczej.

Wydaje się, że dla dzieł dydaktycznych jest podstawowe pojęcie „zbiorczości”, którego analiza bliżej wyjaśni, na czym polega różnica pomiędzy dziełami odkrywczymi a dydaktycznymi. Niektóre dzieła odkrywcze (systematyzujące) bywają też zbiorcze, ale w jakiś inny sposób. Posiadają one prawdopodobnie jeden ośrodek krystalizacyjny, podczas gdy dzieła dydaktyczne mają ich kilka albo są w ogóle ich pozbawione w sensie naukowym lub są ukształtowane w sposób artystyczny. Zbiorczość dydaktyczna i zbiorczość odkrywcza są więc odmienne.

<sup>8</sup> Kaczorowski St., Logika tradycyjna. Zarys dziejów, Lwów 1939, Licealna Biblioteczka Filozoficzna, t. 2, s. 24.

<sup>9</sup> Czeżowski T., O dyskusji i dyskutowaniu, w: Odczyty Filozoficzne, s. 280—288; Witwicki Wł., Co to jest dyskusja i jak ją trzeba prowadzić, Warszawa 1949, Wiedza Powszechna, s. 22.

<sup>10</sup> Carroll L., The Game of Logic, London 1887, Macmillan, s. 96; Carroll L., Symbolic Logic. Part I. Elementary, ed. 4. London 1897, Macmillan, s. XXX + 201.

Na podstawie pobieżnej obserwacji dzieł naukowych można sformułować regułę: im więcej dane dzieło w stosunku do swej objętości zawiera tematów, tym mniej jest ściśle a zarazem mniej odkrywczе. Odwrotnie, ograniczanie ilości tematów zwiększa prawdopodobieństwo większej ściśłości a zarazem odkrywczości naukowej.

Niniejsze rozważania stanowią przygotowanie do dokładnego opisu poszczególnych typów dzieł dydaktycznych z logiki. Opis taki wymaga podania rozpiętości tematyki z zaznaczeniem maksimum oraz minimum dla nich charakterystycznych. Musi on uwzględnić układ, sposób podania treści, argumentację oraz sposoby utrwalania informacji.

Kiedy będziemy dysponowali opisami typów dzieł popularnych, a ponadto opisem podręczników szkolnych, powstanie podstawa do zgromadzenia materiału ilustrującego zastosowanie ogólnych zasad dydaktycznych<sup>11</sup>. Logika bowiem, jako jeden z najtrudniejszych do nauczania przedmiotów, od wieków nakłaniała pedagogów do wynalazków dydaktycznych, usprawniających jej nauczanie. Pomysły te należy wydobyć z zapomnienia i usystematyzować.

Niniejsze rozważania są oparte na materiale z logiki (od XVIII w.) obejmującym ponad 150 pozycji bibliograficznych. Zastosowana wyżej metoda porównawcza daje wyniki dostatecznie pewne tylko przy bardzo licznych i różnorodnych materiałach. Należy więc liczyć się z tym, że nowe przykłady różniące się od już poznanych skłonią do poprawek w niniejszych uogólnieniach.

JANUSZ SZTUMSKI: O dowodzeniu retorycznym. (Oddział Pol. Tow. Filoz. w Toruniu, 11 listopada 1958 r.).

W każdym dowodzie klasycznym rozróżniamy: 1. przesłanki dowodu, czyli założenia, z których wyprowadza się to, co mamy udowodnić; 2. reguły dowodu — różne sposoby wnioskowania, które po zastosowaniu do przesłanek pozwalają wyprowadzić; 3. konkluzję. Ponieważ jednak dowodzenie jest procesem złożonym, dlatego nie wystarczy ograniczenie rozważań tylko do zagadnień formalnych. Wydaje się więc celowe zwrócenie uwagi na następujące elementy dowodzenia: I podmiot dowodzenia, II przesłanki dowodzenia, III sposób dowodzenia, IV przedmiot dowodzenia i V cel dowodzenia.

Ad. I. W zasadzie dowodzenie jest dziełem osoby, która je przeprowadza, przeznaczonym dla pewnego odbiorcy. Podmiotami dowodzenia są więc a) dowodzący i b) adresat.

a) Przy przeprowadzaniu dowodu naukowego osobowość dowodzącego nie odgrywa w zasadzie żadnej roli. Natomiast w dowodzeniu retorycznym osobowość dowodzącego ma znaczenie kapitalne. Solidny wygląd dowodzącego jest niekiedy gwarantem prawdziwości jego słów, a zawsze jest czynnikiem decydującym w przekonywaniu.

b) Dowód skierowany do audytorium uniwersalnego (*ad omnes*) musi być rzetelny, tak jak dowody naukowe, ale istnieją też dowody *ad hominem*, skierowane tylko do szczególnie pojętych audytoriów częściowych, np. do wyznawców pewnej religii. Dowody te mogą być skuteczne nawet w stosunku do

<sup>11</sup> Sośnicki K., *Dydaktyka ogólna*, Wrocław 1959, rozdz. VIII: Metody nauczania — Zasady nauczania, s. 277—296.

audytorium dowolnie licznego, jeśli jednak nie obejmują wszystkich możliwych audytoriów, nie są *ad omnes*. Zarazem zaś argumentacji *ad hominem* nie należy mieszać z argumentacją *ad personam*, na co słusznie zwraca uwagę Perelman<sup>1</sup>.

Ze względu na zakres stosowalności podzielono dowody jeszcze przed Arystotelesem na dwie grupy: jedna obejmowała dowody naukowe, tzn. obiektywne, druga — dowody retoryczne, subiektywne. Widać stąd, że już ze względu na podmiot dowodu zaznaczają się istotne różnice między dowodzeniem naukowym i retorycznym.

Ad II. Przesłanki są istotną częścią każdego dowodu, bowiem w nich właśnie tkwi jego siła. Rzetelność dowodu wymaga rzetelności przesłanek. Stąd w dowodach naukowych przesłanki winny być pewne, natomiast w dowodach retorycznych wystarczy, aby były wiarygodne.

Ad III. Sposób dowodzenia zależy od przyjętej techniki, tj. od reguł wnioskowania i reguł operacji. Reguły wnioskowania mogą być zawodne lub niezawodne. Regułami niezawodnymi są te, które się opierają na tezach rachunku zdań. Dowody naukowe wymagają niezawodnych reguł wnioskowania. W dowodzeniu retorycznym na ogół nie stawia się tego warunku; wymaga się tylko poprawności wnioskowania<sup>2</sup>.

Ad IV. Przedmiotem dowodzenia są określone tezy. Ze względu na treść rozróżniamy tezy: a) obiektywne — zgodne z przedmiotową rzeczywistością oraz b) subiektywne — co do których przekonana jest tylko dana osoba. Tezy o treści obiektywnej możemy podzielić na przyrodnicze, językowe i historyczne. Tezy subiektywne dzielimy na pragmatyczne, moralne, poetyckie itp. Wszystkie tezy mogą mieć charakter prawd formalnych lub materialnych. W dowodzeniu prawd o charakterze formalnym można osiągnąć prawdziwość absolutną, a w dowodzeniu prawd o charakterze materialnym można osiągnąć tylko prawdopodobieństwo albo pewność, czyli prawdziwość względną. Najwyższy stopień prawdopodobieństwa można osiągnąć przy dowodzeniu tez o charakterze obiektywnym, najmniejszy — dla tez subiektywnych. Jeżeli na skutek rozwoju nauki lub praktyki teza subiektywna osiągnie wysoki stopień prawdopodobieństwa, to taka teza obiektywizuje się. W świetle powyższych rozważań przedmiotem dowodu naukowego mogą być tylko i wyłącznie tezy o treści obiektywnej<sup>3</sup>. Przedmiotem dowodu retorycznego może być wszystko.

Ad V. Celem każdego dowodu jest wykazanie prawdziwości określonej tezy. Ale „prawdziwość” ma wiele znaczeń. Wyróżniamy następujące: a) realne, b) tautologiczne, c) pragmatyczne, d) moralne i e) poetyckie.

a) Kryterium prawdziwości realnej będzie stanowiła obiektywna i żywa praktyka. Przykładem prawdy realnej są zdania: „Warszawa leży nad Wisłą”, „Gruszki nie rosną na wierzbie” itp.

b) Tautologiczne znaczenie może być obiektywne albo nieobiektywne, zależnie od obiektywności lub nieobiektywności użytych przez nas aksjomatów. Kryterium będzie tu też zależec od przyjętego systemu sformalizowanego. Przy-

<sup>1</sup> Perelman Ch., Olbrechts - Tyteca L., *Traité de l'argumentation*, Paris 1958, Presses Universitaires de France, t. I, s. 150.

<sup>2</sup> Arystoteles, *Rhet.* I, 2.

<sup>3</sup> Frank Th., *Philosophy of Science — The Link between Science and Philosophy*, New York, Prentice-Hall, Inc., 1957, s. 348—349.

kładem twierdzeń tautologicznie prawdziwych w sensie nieobiektywnym są różne twierdzenia, np. teologiczne, czy też całe ich zbiory.

c—d) Pragmatyczne znaczenie prawdziwości ma charakter obiektywny lub subiektywny w zależności od przyjętego celu. Kryterium jest wtedy też ustalone pod kątem widzenia owego celu. To samo odnosi się do moralnego znaczenia prawdziwości. Kryterium jest tu najczęściej wewnętrzne przeżycie konkretnej osoby.

e) Poetyckie znaczenie prawdziwości jest zawsze subiektywne. Kryterium jego stanowi wiara w autorytet, dogmat itp.

Ten krótki przegląd wskazuje, że różnice znaczeń prawdziwości sprowadzają się do różnic w stopniu prawdopodobieństwa. Właściwą dla tez naukowych jest ich prawdziwość w sensie realnym lub tautologicznym obiektywnym. Zatem wszelkie dowodzenia, przy pomocy których osiąga się inne znaczenie prawdziwości, są nienaukowe lub retoryczne. Wynika stąd także, że celem dowodu naukowego jest ustalenie faktycznych, rzeczywistych relacji istniejących w obiektywnym świecie. Natomiast celem dowodu retorycznego jest uzasadnienie lub nawet usprawiedliwienie subiektywnych pragnień i dążeń, niezgodnych przeważnie z przedmiotową rzeczywistością<sup>4</sup>.

WACŁAW KUBIK: Kilka uwag metodologicznych w sprawie wykładni norm prawnych. (Oddział Pol. Tow. Filoz. w Toruniu, 15 grudnia 1958 r.).

Prawo jest skutecznym środkiem oddziaływania na stosunki społeczne. Stosuje prawo ten, kto zachowuje się zgodnie z normami, jakie ono zawiera. W węższym zakresie przez stosowanie prawa rozumie się działalność sądów i innych organów, polegającą na rozstrzyganiu konkretnych przypadków w/g zasad ujętych w formie ogólnej przez ustawodawcę. Po zbadaniu faktu, który wymaga rozstrzygnięcia, stosujący prawo dokonuje tzw. subsumcji ustalonego stanu faktycznego pod przepis i określa skutki, jakie z niego wynikają. Poprawność orzeczenia wymaga zastosowania normy właściwej dla danego przypadku; nadto wymaga się, aby norma była użyta zgodnie ze swą treścią. Niekiedy znalezienie właściwej normy czy też ustalenie jej treści osiąga się w drodze specjalnej czynności myślowej zw. wyjaśnianiem, interpretacją lub wykładnią prawa. Od właściwego ujęcia normy prawnej zależy m. in. jej skuteczność. Stąd też umiejętnością wykładni winny się wykazać zwłaszcza te osoby, które z urzędu powołane są do stosowania prawa, ponieważ ich rozstrzygnięcia mają znaczny wpływ na wyobrażenie przeciętnego obywatela o tym, co prawnie dozwolone lub zakazane. Wydaje się pożądane zwrócenie uwagi na niektóre powody uzasadniające niezbędność tej umiejętności. Wymienia się zwykle okoliczności następujące:

1) Stosujący prawo ma do swej dyspozycji pisane znaki (współczesne prawo ma z reguły formę pisemną), których treść nie zawsze jest dla niego oczywista. Nie są to także znaki precyzyjne, takie np. jakimi operują matematycy czy logicy, gdyż język symboliczny obcy jest w zasadzie ustawodawstwu. Zbyt-

<sup>4</sup> Perelman Ch., *Olbrechts-Tyteca L., Rhétorique et philosophie*, Paris 1953, Presses Universitaires de France, rozdz. 1.

nia ścisłość nie jest nawet możliwa do zrealizowania na gruncie prawa. Ustawodawca w swym dążeniu do wyczerpującego objęcia niewielką ilością postanowień rozmaitych sytuacji w ich dynamice jest zmuszony posługiwać się takimi wyrażeniami jak: „sprawa zasadnicza”, „sprawa o istotnym znaczeniu”, „ważna przyczyna”, „właściwy stosunek” itp. Na stosującego prawo spada więc ciężar odpowiedzi na pytanie, jakie jest znaczenie i zakres tych nie dość wyraźnych czy nie dość jasnych słów. Musi on także prostować ewentualne usterki i błędy aktów ustawodawczych.

2) Ustawodawca regulując jakąś kwestię posługuje się zwykle pewnym zespołem postanowień, między którymi występują powiązania logiczne (treściowe). Ów związek treściowy przenika całe ustawodawstwo, gdyż prawo nie jest mechaniczną sumą przepisów, lecz łączy je wszystkie w jeden system, w którym każdy przepis ma swoje wyznaczone miejsce. Uwzględnienie więzi logicznej między normami oraz położenie normy w systemie zmusza niekiedy stosującego prawo do zmodyfikowania treści przepisu.

3) Prawem są nie tylko normy ujęte bezpośrednio w systemie, lecz również te, które dadzą się z systemu wywieść. Jeśli więc stosujący prawo nie jest w stanie dokonać zwykłej subsumcji przypadku pod przepis z braku wyraźnej odpowiedzi w ustawie, winien on utworzyć normę z norm istniejących w oparciu o prawa logiki. Ten proces zwany logicznym rozwijaniem norm nabiera znaczenia zwłaszcza wtedy, gdy ustawa jest bardziej zwarta. Logiczne rozwijanie norm umożliwi nieraz rozstrzygnięcie przypadków, których ustawodawca nie przewidział, a nawet przewidzieć nie mógł.

4) Prawo spełnia ważną rolę społeczną. Jego zadaniem najogólniej mówiąc jest ochrona, umacnianie i rozwijanie stosunków korzystnych zwłaszcza dla klasy władającej środkami produkcji. Uwzględnienie tej okoliczności staje się szczególnie ważne, gdy chodzi o stosowanie przepisów wydanych przez ustawodawcę, który reprezentuje inne poglądy, oceny itp., niż ustawodawca z chwili stosowania przepisu.

Wykładnia prawa jest procesem złożonym. Jej zadanie nie ogranicza się tylko do sprawozdawczego uchwycenia sensu norm prawnych. Interpretator jest do pewnego stopnia współtwórcą prawa, unowocześnia je, dostosowuje sztywny przepis do nowych wymagań życia, wydobywa z niego to, co wprost nie zostało wypowiedziane. Twórczość ta ma jednak swoje granice. Są nimi słowa ustawy.

## Przegląd czasopism

### I

Roczniki Filozoficzne T. VI z. 1 (1958).  
Prace z zakresu filozofii bytu: KALINOWSKI J. — O istocie i jedności filozofii, 5—17. STRÓŻEWSKI Wł. — Próba systematyzacji określeń piękna, występujących w tekstach św. Tomasza, 19—51.

JAWORSKI M. ks. — Rozwój poglądów Józefa Geysera na zasadę przyczynowości, 53—96. KRĄPIEC A. M. OP — Zagadnienie jednostkowania bytów materialnych, 97—148. BEJZE B. ks. — Zastosowanie analogii w dowodzeniu istnienia Boga, 149—173. Summaries, 175—180.

**Roczniki Filozoficzne T. VI z. 2 (1958).**  
STRZESZEWSKI Cz. — Praca jako źródło szczęścia w nauce św. Tomasza z Akwinu, 5—12. WOJTYŁA K. ks. — O kierowniczej lub służebnej roli rozumu w etyce, 13—31. MAJKA J. ks. — Encyklika *Vix pervenit* i jej wpływ na rozwój katolickiej nauki o lichwie, 33—61. ŚLIPKO T. ks. — Kłamstwo a słuszna obrona sekretu, 63—82. KASPERKIEWICZ K. M. SNSJ — Stałość w świetle nauki św. Tomasza z Akwinu, 83—103. RODZIŃSKI A. — Sprawiedliwość i miłosierdzie w dysponowaniu dobrem materialnym, 105—118. Materiały: KOZŁOWSKI K. — Problem filozofii prawa, 119—125. Bibliografia wybrana prac z zakresu etyki społecznej i zagadnień pokrewnych za lata 1950—1957, 127—130. Recenzje (131—141): Bartoli H. — *Science économique et travail* (Cz. Strzeszewski), Bednarski F. OP — Przedmiot etyki w świetle zasad św. Tomasza z Akwinu (ks. K. Wojtyła), Jarra E. — Socjologia katolicka (T. Zembrzusi). Résumés, 143—148.

## II

**Studia Filozoficzne Nr 4 (7) (1958).**  
KOTARBIŃSKI T. — Fazy rozwojowe konkretyzmu, 3—13. AJDUKIEWICZ K. — Zagadnienie racjonalności zawodnych sposobów wnioskowania, LAZARI-PAWŁOWSKA I. — O pojęciu typologicznym w humanistyce, 30—53. GORDON M. — Zagadnienie powtarzalności jako cechy prawidłowości koegzystencjalnych i przyczynowych w ujęciu Arthura Papa i Philippa Franka, 54—88. WIATR J. — Socjologia a ideologia, 89—106. MORAWSKI S. — Spór o nazwę czy spór o fakty? 107—126. Książki i czasopisma: SZACKI J. — W kręgu nowych doświadczeń i historycznych analogii, 127—137. WESOŁOWSKI Wł. — Klasyfikacja i analiza schematów struktury klasowej, 138—144. PODGÓRECKI A. — Prace prakseologiczne w I tomie „Wyboru Pism” Tadeusza Kotarbińskiego, 145—153. JANKOWSKI H. — Problematyka moralna w pracach Tadeusza Kotarbińskiego, 154—160. KRZEMIEŃ S. — Prace estetyczne Thomasa Munro, 161—166. BACZKO Br. — Współczesna filozofia francuska w encyklopedii, 167—174. SZCZUCKI L. — Z badań nad reformacją, 175—178. Kratkiye sodierzhanija statiej, 179. Summaries of the Articles, 185.

**Studia Filozoficzne Nr 5 (8) (1958).**  
AJDUKIEWICZ K. — Trzy pojęcia definicji, 3—16. LEFEBVRE H. — O związku filozofii i polityki we wczesnych pracach Marksa (1842—1843), 17—51. SZCZENIOWSKI S. — Nowe fakty dotyczące cząstek elementarnych i ich znaczenie dla zagadnienia struktury czasoprzestrzeni, 52—80. GAWECKI B. J. — Zarys realizmu ewolucyjnego, 81—100. WESOŁOWSKI Wł. — Uwarstwienie społeczeństwa według kryterium prestiżu, 101—137. Z materiałów na XII Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Wenecji i Padwie: KOTARBIŃSKI T. — Próba redukcji poznania psychologicznego do ekstraspekcji. Przyczynek metodologiczny do problemu poznawania natury ludzkiej, 138—141. Polemiki: GIERULANKA D., POŁTAWSKI A. — O istnieniu i strukturze dzieła literackiego. Uwagi na marginesie artykułu Jerzego Pelca, 142—157. MALEWSKI A. — Jeszcze o sensie teorii materializmu historycznego — po raz ostatni, 158—163. Książki i czasopisma: ORŁOWSKI Al. — Młodzieńcze lata Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, 164—173. POMIAN K., SZCZUCKI L. — Studia o dziejach socjalianizmu, 174—182. POMIAN K. — Idea tolerancji w dobie Reformacji, 183—190. Kratkiye sodierzhanija statiej, 191—200. Summaries of the Articles, 201—210.

**Studia Filozoficzne Nr 6 (9) (1958).**  
FRITZHAND M. — U podstaw etyki Marksa, 3—39. GRZEGORCZYK A. — Jeszcze o podstawach etyki naturalnej, 40—55. ADAMSKI J. — Wolter i przesłanki postawy deistycznej, 56—86. BACZKO Br. — Hegel a Rousseau. Cz. I, 87—120. EILSTEIN H. — Przyczynki do koncepcji materii jako bytu fizycznego. Cz. I, 121—151. KERSZMAN G. — Koncepcja form ruchu materii u Engelsa, 152—162. SZANIAWSKI K. — Wnioskowanie czy behaviour?, 163—175. Książki i czasopisma: LAZARI-PAWŁOWSKA I. — O źródłach i upadku metafizyki, 176—179. MORTIMER H. — O pewnym niedefiniowanym sposobie ustalania sensu terminów, 180—186. BUCZYŃSKA H. — Dwa artykuły o historii, 187—190. Wykaz artykułów opublikowanych w „Studiach Filozoficznych” w 1957 i 1958 roku, 191—195.

## III

**Studia Logica T. VII (1958).** BORKOWSKI L. — O terminach modalnych, 7—38.



KAMIŃSKI S. — Hobbesa teoria definicji, 43—70. BORKOWSKI L., SŁUPECKI J. — A Logical System Based on Rules and its Applications in Teaching Mathematical Logic, 71—114. KUBIŃSKI T. — Nazwy nieostre, 115—180. REICHBACH J. — On the First-order Functional Calculus and the Truncation of Models, 181—220. KAMIŃSKI S. — O początkach indukcji matematycznej, 221—241. CZERWIŃSKI Z. — On the Relation of Statistical Inference to Traditional Induction and Deduction, 242—263. Dyskusje: CZERWIŃSKI Z. — O paradoksie implikacji, 264—269. WIEGNER A. — O potrzebie ujednolicenia terminologii logicznej, 270—274. WIEGNER A. — W sprawie nowej klasyfikacji rozumowań, 274—275. Recenzje (277—284): Heyting A. — Intuitionism, An Introduction (A. Grzegorzczak). Körner S. — Conceptual Thinking — A Logical Inquiry (M. Przełęcki). Ruyer R. — La cybernétique et l'origine de l'information (M. Choynowski). Henkin L. — La structure algébrique des théories mathématiques (J. Łoś). Przegląd czasopism, 285—314. Bibliografia książek z zakresu logiki (1955—1956), 315—316.

Studia Logica T. VIII (1958). BORKOWSKI L., SŁUPECKI J. — The Logical Works of J. Łukasiewicz, 7—56. KOTARBIŃSKI T. — Jan Łukasiewicz's Works on the History of Logic, 57—62. Uzupełnienie bibliografii prac J. Łukasiewicza, 63—64. BORKOWSKI L. — On Proper Quantifiers, 65—128. SŁUPECKI J. — Towards a Generalized Mereology of Leśniewski, 131—154. KAMIŃSKI S. — W sprawie liczby konkludujących trybów sylogistycznych, 165—174. SŁUPECKI J. — O pewnych fragmentarycznych systemach rachunku zdań, 177—185. LEJEWSKI C. — On Implicational Definitions, 189—206. SUSZKO R. — Syntactic Structure and Semantical Reference I, 213—244. GŁAZOWSKA K. — Struktura poprawnych trybów sylogizmu n-terminowego, 249—254. AJDUKIEWICZ K. — Le problème du fondement des propositions analytiques, 259—272. BORKOWSKI L. — Reduction of Arithmetic to Logic Based on Types Theory without Axiom of Infinity and Typical Ambiguity of Arithmetical Constants, 283—295. SZARSKI H. — Tłumaczenie faktów przez nauki biologiczne, 299—304. ŁOŚ J. — Uwagi o tłumaczeniu, 305—312. PRZEŁĘCKI M. — W sprawie terminów nieostrych, 313—317. Recenzje (319—333): Greniewski H. — Ele-

menty logiki indukcji (S. Łuszczewska-Romahnowa), Beth E. W. — Semantic Construction of Intuitionistic Logic (H. Rasiowa), Van Laer P. H. — Philosophico-Scientific Problems; Van Laer P. H., Koren H. J. — The Philosophy of Science, Part One: Science in General (St. Kamiński). Lemon E. J., Meredith C. A., Meredith D., Prior A. N., Thomas I. — Calculi of Pure Strict Implication (L. Borkowski). Przegląd czasopism, 333—340. Bibliografia, 341—347.

## IV

Deutsche Zeitschrift für Philosophie VI. 4 (1958). KLEIN M., KOSING A. — Der Sozialismus siegt. Über die historische Bedeutung des V. Parteitages der SED, 497—516. JACOB H. — Gibt es eine zweite industrielle Revolution?, 517—549. JOHN E. — Der wissenschaftliche Kulturbegriff, 550—575. BUHR M. — Der religiöse Ursprung und Charakter der Hoffnungsphilosophie Ernst Blochs, 576—598. KURELLA A. — Zur Theorie der Moral. Eine alte Polemik mit Ernst Bloch, 599—621. BALOGH E. — Zur Kritik des Irrationalismus. Eine Auseinandersetzung mit Georg Lukács. Teil III, 622—633. Berichte: GORTARI E. de — Die gegenwärtigen Strömungen in der Philosophie in Mexiko, 634—642. ULLRICH H. — Eine neue philosophische Zeitschrift in der Sowjet-Union, 642—644. Referate, Besprechungen (645—663): Erhard A. — Die Beziehung von Erkenntnistheorie, Logik und Sprache (A. Händel, K. Kneist). Nietzsche F. — Werke in drei Bänden (W. Heise). Hengstenberg H. E. — Philosophische Anthropologie (R. Löther).

Deutsche Zeitschrift für Philosophie VI. 5 (1958). HOFFMANN E. — Über die Leninsche Revolutionslehre und ihre Anwendung auf Deutschland, 669—685. KAMMARI M. D. — Die revisionistische Theorie über die „Befreiung“ der Wissenschaft von der Ideologie, 686—707. SEIDEL-HÖPPNER W. — Zur Kritik der Auffassung des Positivismus über das Verhältnis von Philosophie und Naturwissenschaft, 708—731. MILLER R. — Kritische Bemerkungen zum „demokratischen Sozialismus“, 732—748. BEYER W. R. — Der Begriff der Praxis bei Hegel, 749—776. della VOLPE G. — Methodologische Fragen in Karl Marx Schriften von 1843—1859, 777—804. Diskussion: KLAUS G. —

Zur Diskussion über formale Logik, 805—820. Referate/Besprechungen (821—835): Schlechta K. — Der Fall Nietzsche (W. Heise). Brüning W. — Der Gesetzbegriff im Positivismus der Wiener Schule (E. Albrecht). Bocheński I. M. — Formale Logik (G. Klaus). Bibliographie, 836—853.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie VI. 6 (1958). LEY H. — Karl Jaspers als Atombombenideologe, 859—874. WENZLAFF B. — Über den Widerspruch in der Bewegung, 875—887. ELERT W. — David Hilbert und die Grundlagenkrise der modernen Mathematik, 888—902. VORHOLZER J. — Über einen Wesenszug des sozialistischen Staatsbewusstseins in der Deutschen Demokratischen Republik, 903—923. FINGER O. — Karl von Knoblauch — ein deutscher Atheist des 18. Jahrhunderts, 924—948. BERKA K. — Zur Problematik der peripatetischen Schlüsse kat'alogian, 949—957. Diskussion: LOESER F. — Zu einigen Grundproblemen der marxistischen Ethik, 958—979. Berichte: ZWEILING K. — XII. Internationaler Kongress für Philosophie, 980—986. STIEHLER G. — Tagung der Hegel-Gesellschaft in Frankfurt/Main, 987—988. Referate, Besprechungen (989—1011): Klaus G. — Einführung in die formale Logik (A. Händel, K. Kneist), Jaspers K. — Die Atombombe und die Zukunft des Menschen (G. Mende). Feuerbach L. — Das Wesen des Christentums (D. Bergner). Gehlen A. — Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt (R. Löther). Jahresinhaltsverzeichnis, 1012—1014.

## V

Dialectica Vol 12 nr 3—4 (47—48) (1958). ACKERMANN W. — Über die Beziehung zwischen strikter und strenger Implikation, 213—222. BETH E. N. — „Cogito ergo sum“ — raisonnement ou intuition?, 223—235. CARNAP R. — Beobachtungssprache und theoretische Sprache, 236—248. CURRY H. B. — Calculus and Formal Systems, 249—273. FRAENKEL A. A. — Paul Bernays und die Begründung der Mengenlehre, 274—279. GÖDEL K. — Über eine bisher noch nicht benützte Erweiterung des finiten Standpunktes, 280—287. GONSETH F. — Le problème du langage et l'ouverture à l'expérience, 288—295. GOODSTEIN R. L.

— On the Nature of Mathematical Systems, 296—316. HERMES H. — Zum Einfachheitsprinzip in der Wahrscheinlichkeitsrechnung, 317—331. HEYTING A. — Blick von der intuitionistischen Warte, 332—345. KREISEL G. — Hilbert's Programme, 346—372. PÉTER R. — Graphschemata und rekursive Funktionen, 373—393. ROBINSON A. — Relative Model-Completeness and the Elimination of Quantifiers, 394—407. SCHMIDT H. A. — Über einige neuere Untersuchungen zur Modalitätenlogik, 408—421. SCHÜTTE K. — Axiomlogische Grundeigenschaften formaler Systeme, 422—442. SKOLEM Th. — Reduction of Axiom Systems with Axiom Schemas to Systems with only Simple Axioms, 443—450. SPECKER E. — Dualität, 451—465. WANG H. — Eighty Years of Foundational Studies, 466—497.

## VI

Les Études Philosophiques No 1 (1958). LAVELLE L. — Sur la notion d'existence (inédit), 3—14. DAVY G. — Louis Lavelle, (suite), 15—31. FOREST A. — Lavelle et Malebranche, 32—46. LEVERT P. — Le problème de l'objet dans la philosophie de Louis Lavelle, 47—52. SCIACCA M. F. — Souvenir de Louis Lavelle, 53—59. Analyses et comptes rendus, 60—88. La vie philosophique, 89—100. Nouvelles philosophiques, 101—111.

Les Études Philosophiques No 2 (1958). BERGER G. — Hommage aux philosophes aixois, 115—122. DAVY G. — Gaston Bachelard: L'unité de l'homme et de l'oeuvre, 123—133. DUMAS J. L. — La théorie des idées chez Bordas-Demoulin, 134—142. FRUCHON P. — Signification de l'histoire de la philosophie selon l'autobiographie de Collingwood, 143—160. GUZZO A. — La parole et le divin Ulysse, 161—171. PARAIN-VIAL J. — Remarques sur le doute et sur la purification de l'amour, 172—186. In memoriam: BRUNNER F. — Arnold Reymond, 187—190. Études critiques: MESNARD P. — Les débuts du cartésianisme et la fin de la Renaissance, 191—195. MARLÉ R. — Une étude sur Karl Barth, 196—199. Philosophes d'aujourd'hui: LENZ-MEDOC P. — Buber — Jaspers — Conrad-Martius, 200—203. Analyses et comptes rendus, 204—237. La vie philosophique, 238—259. Nouvelles philosophiques, 260—270.

## VII

**Filosofia IX, 4 (1958).** GUZZO A. — Favella e favola, 529—542. CECCHINI A. — Problematicità e problemi, 543—567. BOSCO N. — La conoscenza come ricerca in Peirce, 568—590. VLEESCHAUWER H. J. de — Arnold Geulinx a Leida, 591—615. BARONE F. — 1748: Viaggio di Iume a Torino, 616—632. TONELLI G. — La polemica cantiana contro la teleologia cosmologica, 633—689. GUZZO A. — Giuseppe Tarozzi, 690—693. GUZZO A. — San Giorgio: La crisi della civiltà e l'individuo, 694—698. GUZZO A. — XII Congresso internazionale di filosofia, 699—706. VERRA V. — Simposio di Estetica, 707—708. IV Convegno di studi umanistici, 709—710. Rassegna di libri (711—749): Ronchi V. — L'ottica scienza della visione, e Storia della luce (M. Trinchero). Pagliaro A. — La parola e l'immagine (F. Barone). Merleau-Ponty M. — Elogio della Filosofia (V. Mathieu). Ulmo J. — La pensée scientifique moderne (V. Mathieu). Fichte G. A. — Il sistema della dottrina morale (V. Valerio). Semerari G. — Interpretazione di Schelling (V. Valerio). Regibus A. de — La filosofia religiosa di Alessandro Vinet (E. Mosca). Calvetti C. — La fenomenologia della credenza in Miguel de Unamuno (P. Fadda). Moreau J. — La conscience et l'être (G. Riconda). Pubblicazioni ricevute. 750—759. Decimo anno, 760.

**Filosofia X, 1 (1959).** GUZZO A. — „Siate abbracciate, o genti”, 3—16. MATHIEU V. — Dialettica trascendentale e mente finita in Kant, 17—31. BARONE F. — Determinismo e indeterminismo nella metodologia scientifica contemporanea, 32—50. ROSSO C. — Le „Lumières” in Svezia nel „tempo della libertà”, 51—89. BOSCO N. — La conoscenza come significazione in Peirce, 90—110. BRÜNING W. — Incontri filosofici in Germania dopo la guerra, 111—124. CAPPELLETTI TRUCI N. — Appendice a „Filosofia” IX, 3, 125. GUZZO A. — Joaquim de Carvalho 126. Rassegna di libri (127—142); Garin E. — Studi sul Platonismo medievale (G. F. Vescovini). Sancipriano M. — Il pensiero psicologico e morale di G. L. Vives (R. Fornaca). Leibniz G. W. — Vernunftprinzipien der Natur und der Gnade; Monadologie; Metaphysische Abhandlung (V. Mathieu). Kant — De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis (V. Mathieu). Seils M. — Theologische

Aspekte zur gegenwärtigen Hamman-Deutung (V. Verra). Munoz A. A. — Expresión filosófica y literaria de Espana (P. Fadda). Franchini R. — Metafisica e storia (V. Verra). Pubblicazioni ricevute, 143—156.

## VIII

**The Journal of Philosophy Vol. LV No 16 (1958).** RAJU P. T. — Actuality, 661—673. EPSTEIN J. — Quine's Gambit Accepted, 673—683. ADAMS E. M. — Perception and the Language of Appearing 683—690. AVERILL E. — Perception and Definition, 690—699. Book Review (699—703): Schneider H. W. — Paul E. Pfuete, *The Social Self*. New Books, 703. Notes and News, 704.

**The Journal of Philosophy Vol. LV No 17 (1958).** MADDEN E. — The Riddle of Induction, 705—718. BLACK M. — Self-Supporting Arguments, 718—725. RIEPE D. — What Is a Scientific Naturalist at Mid-Century?, 726—735. WEBB C. W. — The Antinomy of Individuals, 735—739. Book Reviews (739—748): Ortega y Gasset J. — *Man and People* (G. Clive), Jenas H. — *Gnosis und spätantiker Geist* (P. Merlan). New Books, 748.

**The Journal of Philosophy Vol. LV No 18 (1958).** LEVI A. W. — Substance, Process, Being, 749—761. RECK A. J. — Substance, Process, and Natur, 762—772. KALLEN H. M. — The Meaning of Tragedy in the Freedom of Man, 772—781. HARRAH D. — Eksplication of „Depth”, „Level”, and „Unity”, 781—785. Book Reviews (785—792): Ladd J. — *The Structure of a Moral Code: A Philosophical Analysis of Ethical Discourse Applied to the Ethics of the Navaho Indians* (S. Morgenbesser). Guy A. — *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui* (J. Ferrater Mora). New Books, 792.

**The Journal of Philosophy Vol. LV No 19 (1958).** HARTSHORNE C. — Freedom Requires Indeterminism and Universal Causality, 793—811. LADD J. — Remarks on the Conflict of Obligations 811—819. SWABEY M. C. — The Comic as Nonsense, Sadism, or Incongruity, 819—833. New Books, 833. Notes and News, 835—836.

**The Journal of Philosophy Vol. LV No 20 (1958).** BAHM A. J. — Aesthetic Ex-

perience and Moral Experience, 837—846. WALSH D. — Literature and the Categories, 846—855. HAYNER P. C. — Analogical Predication, 855—862. LOWE V. — Categorical Analysis, Metaphysics, and C. I. Lewis, 862—871. Book Review (871—878): White M. — Toward Reunion in Philosophy (R. M. Martin). New Books, 878. Notes and News, 879—880.

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 21 (1958). American Philosophical Association, Eastern Division: Abstracts of papers to be read at the Fifty-Fifth Annual Meeting, University of Vermont, December 27—29, 1958, 881—912: DYKHUIZEN G. — The Background of Dewey's Philosophy. FEUER L. S. — The Social Sources of Dewey's Thought. HENDEL C. W. — John Dewey and the Philosophical Tradition: A Study of some Significant Affiliations. BUTCHVAROV P. — Ordinary Language. The Paradigm-Case Argument. LINDLEY T. F. — Ordinary Language and Ordinary Terms. NIELSEN K. — On Talk about God. DUGGAN T. J. — Thomas Reid's Theory of Sensation. DAVIS J. W. — Berkeley's Imagism. PASCH A. — Perception, Thinking, and the Problem of Significant Units. SCHILLING S. P. — Individuality. WILSON N. L. — Substances without Substrata. TAYLOR R. — „I can". KYBURG H. E. — „Probability and Rationality". ALSTON W. P. — The Quest for Meanings. LAZEROWITZ A. A. — Proof and the Theorem Proved. PAULY H. — The Autonomy of Art: Fact or Norm?. GERHARD W. A. — Literature: The Phenomenological Art. NAKHNIKIAN G. — Prescriptive Assertions and Reasons. KENNEDY G. — The Process of Evaluation in a Democratic Society. FEIBLEMAN J. K. — Philosophical Empiricism from the Scientific Standpoint. RIESER M. — The Noëtic Models of Mythology and Metaphysics. BUTTS R. E. — Does „Intentionality" Imply „Reing"? A Paralogism in Sartre's Ontology. Book Reviews (912—923): Hampshire S. — The Age of Reason: The 17th Century Philosophers; Berlin I. — The Age of Enlightenment: The 18th Century Philosophers (H. S. Thayer). Hegel — Berliner Schriften, 1818—1831, and Briefe von und an Hegel, Vols. I—III (D. Baumgardt). Simmel G. — Brücke und Tür; Essays des Philosophen zur Geschichte, Religion, Kunst und Gesellschaft (R. H. Weingartner). Hutchison J. A. — Faith, Reason, and Exi-

stence: an Introduction to Contemporary Philosophy of Religion (T. M. Greene). New Books, 923.

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 22 (1958). SMITH J. E. — The Present Status of Natural Theology, 925—936. HUTCHISON J. — The Uses of Natural Theology; an Essay in Redefinition, 936—944. HARTSHORNE C. — The Philosophy of Creative Synthesis, 944—952. NELSON E. J. — Creativity as a Philosophic Category, 953—962. Book Reviews (963—968): Smith J. W. — Theme for Reason (G. Negley). Sartre J. P. — The Transcendence of the Ego; an Existentialist Theory of Consciousness (V. J. McGill).

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 23 (1958). Contents American Philosophical Association, Eastern Division, Symposium, papers to be presented at the Fifty-Fifth Annual Meeting, University of Vermont, December 27—29, 1958. Symposium: Knowledge of Other Minds: MALCOLM N. — Knowledge of Other Minds, 968—978. FEIGL H. — Other Minds and the Egocentric Predicament, 978—986. Symposium: Science „Versus" Humanities in the School Curriculum: A Philosophical Analysis of the Present Crisis: BROUDY H. S. — The Educational Claims of the Humanities, 987—997. McCLELLAN J. E. — Why Should the Humanities Be Taught?, 997—1008. Symposium: CHURCH A. — Ontological Commitment, 1008—1015. Programm, 1015. Book Reviews (1019—1028): The Mirror of USSR Philosophizing (J. H. Randall, Jr.). New Books, 1028.

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 24 (1958). SWABEY M. C. — Toynbee and the Limits of Religious Tolerance, 1029—1042. JARVIS J. — In Defense of Moral Absolutes, 1043—1053. BLACKSTONE W. T. — Objective Emotivism, 1054—1062. WALSH V. G. — Ascriptions and Appraisals, 1062—1072.

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 25 (1958). HANSON N. R. — The Logic of Discovery, 1073—1089. DOTY P. J. — Complementarity and Its Analogies, 1039—1104. OSOWITZ B. M. — Of Recent Origin, 1104—1110. Book Reviews (1110—1115): Festugière A. J. — La Révélation d'Hermès Trismégiste, Vols. III—IV (P. O. Kristeller). Fürstenau P.

— Heidegger: Das Gefüge seines Denkens (W. Kluback).

**The Journal of Philosophy** Vol. LV No 26 (1958). ROBISCHON T. — What is Objective Relativism?, 1117—1132. KURTZ P. W. — International Congress and International Tensions, 1132—1141. WEINBERG Y. L. — On Objective Modes, 1141—1144. RICHEY C. W. — On the Intentional Ambiguity of Heidegger's Metaphysics, 1144—1148. CLARK G. A. — Note on False Premises and True Conclusions, 1148—1149. New Books, 1149—1151. Index to Volume LV, 1151—1160.

**The Journal of Philosophy** Vol. LVI No 1 (1959). HARRIS E. E. — Teleology and Teleological Explanation, 5—25. SANT G. M. van — A Proposed Property of Relations, 25—31. Book Reviews (31—41): Anscombe G.E.M. — Intention (J. Jarvis). New Books, 41. Notes and News, 42—44.

**The Journal of Philosophy** Vol. LVI No 2 (1959). A Humanist Symposium on Metaphysics: LAMONT C., OTTO M., HUXLEY J., SELLARS R. W., WILLIAMS G., RANDALL J. H. (Jr), 45—64. Comments and Criticism: BONIFACIO A. F. — On Analytic-Synthetic Truths — A Methodological Comment, 64—67. Book Reviews (67—85): Boas G. — Dominant Themes of Modern Philosophy; a History (R. H. Popkin). Randall J. H. (Jr) — Nature and Historical Experience: Essays in Naturalism and in the Theory of History (G. Boas). Pap. A. — Semantics and Necessary Truth; an Inquiry into the Foundations of Analytic Philosophy (H. Tarter). Strasser S. — Das Gemüt; Grundgedanken zu einer phänomenologischen Philosophie und Theorie des menschlichen Gefühlslebens (A. Stern). Mosser S. — Metaphysik einst und jetzt: Kritische Untersuchungen zu Begriff und Ansatz der Ontologie (H. Schneider), New Books, 85. Notes and News. Letter from Professor George Melvil, Lomonosov University, Moscow, 86.

**The Journal of Philosophy** Vol. LVI No 3 (1959). Scandinavian Number Edited by C. Crockett: CROCKETT C., Editor's Note, 89. OFSTAD H. — Can We Produce Decisions?, 89—94. TRANÖY K. E. — Hume on Morals, Animals, and Men, 94—13. CROCKETT C. — An Attack upon Revelation in Semantics, 1003—111. HART-

NACK J. — Remarks on the Concept of Sensation, 111—117. HEDENIUS I. — On Law and Morals, 117—125. HINTIKKA J. — Existential Presuppositions and Existential Commitments, 125—137. Book Reviews (137—147): Hallden S. — On the Logic of „Better” (R. Lepley). Natanson M. — The Social Dynamics of George H. Mead (J. W. Yolton). Mehlberg H. — The Reach of Science (W. H. Hay). Madden E. H. — The Philosophical Writings of Chauncey Wright, Representative Selections (H. W. Schneider). New Books, 147—148.

## IX

**The Journal of Symbolic Logic** Vol. 21 (1956—1957). KEMENY J. G. — A New Approach to Semantics, Part I, 1—27. HENKIN L. — Two Concepts from the Theory of Models, 28—32. ROBINSON A. — Note on a Problem of L. Henkin, 33—35. GANDY R. O. — On the Axiom of Extensionality, Part I, 36—48. MYHILL J. — Solution of a Problem of Tarski, 49—51. COPI I. M. — Another Variant of Natural Deduction, 52—55. COBHAM A. — Reduction to a Symmetric Predicate, 56—59. PRIOR A. N. — Modality and Quantification in S5, 60—62. LÖB M. H. — Formal Systems of Constructive Mathematics, 63—75. Reviews, 76—109. COPI I. M. and WILDER R. L. — Nineteenth Meeting of the Association for Symbolic Logic, 109. Abstract of papers, 109. ACKERMAN W. — Begründung einer strengen Implikation, 113—128. MONTAGUE R. and HENKIN L. — On the Definition of 'Formal Deduction', 129—136. SHEPHERDSON J. C. — On the Interpretation of Aristotelian Syllogistic, 137—147. QUINE W. V. — On Formulas with Valid Cases, 148. KEMENY J. G. — A New Approach to Semantics, Part II, 149—161. ROBINSON R. M. — Arithmetical Representation of Recursively Enumerable Sets, 162—186. Reviews, 187—214. Problems in symbolic logic, 215. BERRY G. D. W. — Twentieth Meeting of the Association for Symbolic Logic, 216. Abstract of papers, 216—222. Elections, 223. Notice of a Meeting of the Association for Symbolic Logic, 224. HINTIKKA K. J. — Identity, Variables, and Impredicative Definitions, 225—245. OREY S. — On Omega-consistency and Related Properties, 246—252. BING K. — On Simplifying Truth-Functional Formulas,

253—256. ANDERSON A. R. — Independent Axiom Schemata for S5, 255—256. BERGMANN G. — The Representations of S5, 257—260. SHEPHERDSON J. C. — Note on a System of Myhill, 261—264. SCHWARZ G. — A Note on Transfinite Iteration, 265—266. QUINE W. V. — Unification of Universes in Set Theory, 267—279. OREY S. — On the Relative Consistency of Set Theory, 280—290. MENDELSON E. — Some Proofs of Independence in Axiomatic Set Theory, 291—303. RICE H. G. — On Completety Recursively Enumerable Classes and their Key Arrays, 304—308. Reviews, 309—336. FITCH F. B. — Recursive Functions in Basic Logic, 337—346. LEMMON E. J. — Alternative Postulate Sets for Lewis's S5, 347—349. MENDELSON E. — The Independence of a Weak Axiom of Choice, 350—366. Reviews, 367—413. Institutional contributing subscribers to the Journal, 414. List of officers and members of the Association for Symbolic Logic, 415—426.

## X

**Kant-Studien Bd 47 H. 1 (1955/56).** HEIDEMANN I. — Der Begriff der Spontaneität in der Kritik der reinen Vernunft, 3—30. KOPPER J. — Kants Gotteslehre, 31—61. STIELER G. — Leibniz als Politiker und Volkserzieher, 62—76. Buchbesprechungen, 77—96. Bibliographie, 97—112.

**Kant-Studien Bd 48 H. 2 (1956/57).** KOCH J. — Augustinischer und dionysischer Neuplatonismus und das Mittelalter, 117—133. HEMPEL H. — Konkretum und Abstraktum als sprachliche Kategorien, 134—160. ROTHACKER E. — „Anschauungen ohne Begriffe sind blind“, 161—184. VLEESCHAUWER H. J. de — La fonction de la philosophie dans la civilisation occidentale, 185—201. MARTIN G. — Existenz und Widerspruchsfreiheit in der Logik von Leibniz, 202—215. METZKE E. — Nicolaus von Cues und Hegel, 216—234. VOLKMANN-SCHLUCK — Die Lehre des Nicolaus von Cues von der Species, 235—246. WILPERT P. — Aristoteles und die Dialektik, 247—257. BALLAUFF Th. — Über Pestalozzis Elementarmittel des Unterrichtes, 258—267. LIEBRUCKS B. — Idee und ontologische Differenz, 268—301. FUHRMANS H. — Der Ausgangspunkt der Schellingschen Spätphilosophie,

302—323. PAPE I. — Zur Problemgeschichte der Modalität des Werdens, 324—343. HEIDEMANN I. — Person und Welt. Zur Kantinterpretation von Heinz Heimsoeth, 344—360.

**Kant-Studien Bd 48 H. 3 (1956/1957).** BETH E. W. — Über Lockes „Allgemeines Dreieck“, 361—380. FACKENHEIM E. L. — Kant's Concept of History, 381—398. FARRÉ L. — El sistema de valores de Max Scheler comparado con Aristoteles, 399—403. SCHNITZLER O. — Besteht für die Feststellung in einem Feststellenden ein An-sich?, 404—424. SCHRADER G. — Der Pragmatismus von James und Dewey, 425—436. Buchbesprechungen (437—458): Kant und die Scholastik heute. Pullacher Philosophische Forschungen Bd I (P. Menzer). We'n H. — Zugang zu Philosophischer Kosmologie. Überlegungen zum philosophischen Thema der Ordnung in nachkantischer Sicht (I. Pape). Lorenzen P. — Einführung in die operative Logik und Mathematik (O. Becker). Freytag Lörringhoff B. von — Logik. Ihr System und ihr Verhältnis zur Logistik (G. Frey). Juhos B. — Elemente der neuen Logik (G. Frey). Bibliographie, 459—471.

**Kant-Studien Bd 48 H. 4 (1956/1957).** MARCK S. — Paul Tillich. Zum 70. Geburtstag, 473—484. BRÖCKER W. — Was bedeutet die abstrakte Kunst?, 485—501. NAHM M. C. — „Sublimity“ and the „Moral-Law“ in Kant's Philosophy, 502—524. RALFS G. — Kritische Bemerkungen zu Heideggers Lehre von der Wahrheit, 525—549. Diskussion: ZELTNER H. — Deutsche Philosophie und deutsche Politik (In Auseinandersetzung mit John Dewey), 550—558. Buchbesprechungen (559—582): Cramer W. — Die Monade. Das philosophische Problem vom Ursprung (H. Wagner). Jaspers K. — Schelling. Grösse und Verhängnis (H. Fuhrmans). Fuhrmans H. — Schellings Philosophie der Weltalter. Schellings Philosophie in den Jahren 1806—1821 (L. Zahn), Looft H. — Der Symbolbegriff in der neuen Religionsphilosophie und Theologie (E. Edel). Bollnow O. F. — Neue Geborgenheit. Das Problem einer Überwindung des Existentialismus. Unruhe und Geborgenheit im Weltbild neuerer Dichter (G. Klotz). Inhaltsverzeichnis von Band 48 Heft 1—4, 583—585.

**Kant-Studien** Bd 49 H. 1 (1957/1958). Herbert James Paton zum siebzigsten Geburtstag. BECK L. W. — Apodictic Imperatives, 7—24. COUSIN D. R. — Kant on the Self, 25—35. EBBINGHAUS J. — Rechtsfähigkeit des Menschen, metaphysische Embryologie und politische Psychiatrie, 36—48. HENRICH D. Hutcheson und Kant, 49—69. KNOX T. M. — Hegel's Attitude to Kant's Ethics, 70—81. MARTIN G. — Der Begriff der Realität bei Leibniz, 82—94. WALSH W. H. — Schematism, 95—106. HEIDEMANN I. — Zur Kantforschung von H. J. Paton, 107—112.

**Kant-Studien** Bd 49 H. 2 (1957/1958). KOPPER J. — Die Dialektik der Gemeinschaft, 113—131. STOCKHAMMER M. — Zurechnungs- und Kausalgesetz, 132—153. TONELLI G. — Von der verschiedenen Bedeutungen des Wortes Zweckmässigkeit in der Kritik der Urteilskraft, 154—166. XENAKIS J. — Essence, Being, and Fact in Plato: An Analysis of one of Theaetetus „Koina“, 167—181. Diskussion: HILDEBRANDT K. — Über Kants Charakter, 182—197. Buchbesprechungen (198—215): Buess E. — Die Geschichte des mythischen Erkennens (E. Witzsche). Görland A. — Die Grundweisen des Menschseins (J. Konrad). Tomlin E. W. F. — Living and Knowing (H. Herring). Hyppolite J. — Etudes sur Marx et Hegel (J. Kopper). Strasser St. — Seele und Beseeltes (A. Klein). Bibliographie und Mitteilungen, 216—222.

## XI

**Logique et Analyse** No 5 (Janvier 1959). AJDUKIEWICZ K. — La notion de rationalité des méthodes d'inférence faillibles, 3—18. BAR-HILLEL Y. — Decision Procedure in Natural Languages, 19—29. ISSMAN S., LOREAU J. — Résumé des discussions du Colloque de Logique (Louvain, Septembre 1958), 30—47. KALINOWSKI G. Y. — a-t-il une logique juridique?, 48—53. Errata de la 1<sup>e</sup> Année (1958), 54—56.

## XII

**Mind** LXVII, 267 (July 1958). ROBINSON R. — Necessary Propositions, 289—304. HARSANYI J. C. — Ethics in Terms of Hypothetical Imperatives, 305—316. KENNICK W. E. — Does Traditional

Aesthetics Rest on a Mistake?, 317—334. MATTHEWS G. M. — „Evaluative and Descriptive“, 335—343. WATKINS J. W. N. — Confirmable and Influential Metaphysics, 344—365. FAIN H. — Prediction and Constraint, 366—378. Discussion Notes: ALEXANDER P. — Mackay on Complementary Descriptions, 375—381. SHAW R. — The Paradox of the Unexpected Examination, 382—384. RUSSELL B. — Mathematical Infinity, 385—386. McKINNEY J. P. — Experience and Reality, 386—393. KINCADE J. — On the Performatory Theory of Truth, 394—398. FARRELL P. M. — Evil and Omnipotence, 399—403. DANTO A. C. — A Note on Expressions of the Referring Sort, 404—407. KEMP D. — Do We Learn How to Behave Normally?, 408. New Books, 409—432. Note 403.

**Mind** LXVII, 268 (October 1958). PRICE H. H. — Professor Ayer on the Problem of Knowledge, 433—464. STACE W. T. — Some Misinterpretations of Empiricism, 465—484. BAYLIS C. A. — Grading, Values, and Choise, 485—501. FOOT P. — Moral Arguments, 502—513. LOON J. F. G. van — Rules and Commands, 514—521. Discussion Notes: MACKIE J. L. — 'This' as a Singular Quantifier, 522—526. WHITE A. R. — Belief Sentences, 527—532. MORAVCSIK J.M.E. — Mr. Xenakis on Truth and Meaning, 533—537. HUGGETT W.J. — The Fundamental Question of Ethics, 538—541. SMART R.N. — Negative Utilitarianism, 542—543. KATTSOFF L. O. — „Trampling on one's Neighbors“ and Nowell-Smith, 544—545. HANSON N.R. — Catenae Iterum Fractae, 546—547. Critical Notices (548—559): Cranston M. — John Locke, a Biography C. D. Broad). Smythies J. R. — Analysis of Perception (A. J. Ayer). New Books, 560—576. Notes, 577.

**Mind** LXVIII, 269 (1959). Moore G. E. (1873—1958), 1. SELLARS R.W. — Sensations as Guides to Perceiving, 2—15. BUTLER R.J. — Other Dates, 16—33. MARGOLIS J. — The Identity of a Work of Art, 34—50. DEMOS R. — Partly so and partly not so, 51—56. GLASSEN P. — The Cognitivity of Moral Judgments, 57—72. Discussions: OFSTAD H. — Frankena on Ought and Can, 73—79. MAYO B. — Truth as Appraisal, 80—86. RICHMAN R.J. — Ambiguity and Intuition, 87—92. JACK H.H. — Logical Truth and the Law of Excluded Middle, 93—97.

STERN K. — Mr. Hampshire and Professor Hart on Intention: A Note, 98—99. Critical Notices (100—104): Campbell C.A. — On Selfhood and Godhood (N. Brown). New Books, 105—118. List of officers and members of the Mind Association, 119—143. Notes, 144.

### XIII

**Philosophy and Phenomenological Research** XIX, 1 (1958). CHILD A. — Reflection: Its Nature, its Philosophic Import, 1—15. GORDON H. — The Dependence of Mind, 16—26. MARGOLIS J. — Kafka vs. Eudaimonia and Duty, 27—42. TIEBOUT H.M. — Appearance and Causality in Whitehead's Early Writings, 43—52. SCHON D. — Ultimate Rules and the Rational Settlement of Ethical Conflicts, 53—64. McNITT H. — An Event Theory of Culture, 65—73. Discussions: DEMOS R. — Tillich's Philosophical Theology, 74—85. CAPEK M. — Reichenbach's Early Kantianism, 86—94. BOYER M.W. — The Kantian Element in Lewis' Theory of Knowledge, 95—103. HOROWITZ I. L. — The Moral and the Ethical, 104—107. Reviews (108—138): Hocking W. — The Meaning of Immortality in Human Experience (R.W. Sellars). Brightman E. — Person and Reality (D. S. Robinson). Russell B. — Why I am not a Christian (R. Abelson). Landheer B. — Pause for Transition (R. Abelson). Mohanty J. — Nicolai Hartmann and A.N. Whitehead (A.H. Johnson). Hanslick E. — The Beautiful in Music (H. Pauly). Bruner J. et al. — A Study of Thinking (W. Cohen). Mascall E. — Words and Images (W. Horosz). Lyon Q. — The Great Religions (W. Horosz). Russell B. — Logic and Knowledge (H. Leblanc). Luce R., Raiffa H. — Games and Decisions (E.H. Madden). Barker S. — Induction and Hypothesis (R. Rosthal). Mouly A. — Structure, Function and Purpose (L. E. Palmieri). Hintikka J. — Two Papers on Symbolic Logic (R.M. Martin). Pandey K. — Western Aesthetics (G.E. Myers). Bachelard S. — La logique de Husserl (Q. Lauer, S.J.). Lefebvre H. — Pour connaître la pensée de Lénine; Garaudy R. — Humanisme marxiste (R. Handy). Cohn G. — Existenzialismus und Rechtswissenschaft (A. L. Michaelis). Jaspers K. — Die grossen Philosophen, I (E. M. Manasse). Volkmann-Schluck K. — Nicolaus Cusanus (P. Wolff). Wolff H.

— Plato. Der Kampf ums Sein (P. Wolff), Habel J. — Die Philosophie Heinrich von Recklinghausens (W. Schwarz). Della Volpe G. — Rousseau e Marx (P. Ginnetti). Uyeda S. — Bun seiki no tetsugaku no shiyomonda (Problems of Analytic Philosophy) (D. Riepe). Notes and News, 138—139. Recent Publications, 139—142.

**Philosophy and Phenomenological Research** XIX, 2 (1958). SCHNEIDER F. — Realism in Recent German Philosophy, 143—182. KOESTENBAUM P. — The Phenomenology of Metaphysics: The Nature of Philosophical Differences, 183—197. HODGES D. C. — Reward, 193—211. KADISH M. R. — Sin, Science, and the Dry, Hard Style, 212—225. Discussions: HARTSHORNE C. — The Structure of Metaphysics: A Criticism of Lazero-witz's Theory, 226—240. RESCHER N. — A Reinterpretation of „Degrees of Truth”, 241—245. DOLPHIN V. — Mr. Hochberg, Mr. Quine, and the Theory of Description, 246—247. McGLYNN J.V. — A Note on Philosophy in German Universities Today, 248—252. Reviews (253—280): Pepper S. — The Sources of Value (R. Handy). Nelson L. — System of Ethics (P.W. Kurtz), Wood A. — Bertrand Russell: The Passionate Sceptic (C.A. Fritz, Jr). Yolton J. — John Locke and the Way of Ideas (J. Linnell). Schreier F. — Human Motivation (R.F. Creegan). Pereira I. — The Lapis (R.F. Creegan). Romanell P. — Toward a Critical Naturalism (G. Williams). Selsam H. — Philosophy in Revolution (I. L. Horowitz). Lewis J. — Marxism and the Open Mind (I. L. Horowitz). Feibleman J. — The Institutions of Society (M. Roshwald). Wilkinson E. (ed) — Aesthetics: Lectures and Essays by Edward Bullough (J. P. Cobb, Jr.). Ballard E. — Art and Analysis (G. E. Myers). Anton J. — Aristotle's Theory of Contrariety (J. Xenakis). Hall-dén S. — On the Logic of „Better” (H. N. Castaneda). Greene T. — Moral, Aesthetic, and Religious Insight; Viscount S. — In Search of Reality (F. M. Hamblin). Snellgrove D., Buddhist Himalaya (D. Riepe). Gouhier H. (ed) — Maine de Biran Journal, Vol. II (P. P. Hallie) Silva Tarouca A. — Philosophie im Mittelpunkt (W. Schwarz). Wolf E. — Recht des Nächsten; Picht G. — Die Erfahrung der Geschichte (W. Schwarz). Koebner R. and G. — Vom Schönen und seiner Wahrheit (S. L. Hart). Brentano F. — Die Lehre vom richtigen Urteil (R. M. Chisholm).



Rintelen F. von — *Der Europaeische Mensch* (H. A. Weissmann). Mayz Vallennilla E. — *Fenomenologia del Conocimiento* (E. Nicol). *Dianoia: Anuario de Filosofia*, Vols I, II, III (H. G. Alexander). Cela Birro (pseud.). — *The Ways of Enjoyment* (A. K. Davis). *Notes and News*, 281. *Recent Publications*, 282—284.

**Philosophy and Phenomenological Research** XIX, 3 (1959). JOHNSON A. H. — Leibniz and Whitehead, 285—305. OLSON R. G. — A Naturalistic Theory of Conscience, 306—322. FEUER L. S. — The Bearing of Psychoanalysis upon Philosophy, 323—340. WEISSMANN H. A. — „Freedom” in Ethics, A Transcausal Concept, 341—353. ROSHWALD M. — The Concept of Human Rights, 354—379. SCHWANKL P. — Attempt of Understand a Common Vague Conception of the Unconscious, 380—390. *Discussions*: TOMAS V. — Dr Munro, Scientific Aesthetics, and Creative Art, 391—398. MUNRO T. — Art and Scientific Technology, 399—401. *Reviews* (402—422): Reichenbach H. — The Direction of Time (M. Capek). Adler M. — The Idea of Freedom (D. S. Robinson). Ushenko A. — The Field Theory of Meaning (V. Hinshaw, Jr.). Wiener P., Noland A. (eds) — *Roots of Scientific Thought* (E. H. Madden). Henle P. (ed) — *Language, Thought, and Culture* (H. W. Johnstone, Jr.). *Tulane Studies in Philosophy*, Vol. VI (R. Binkley). Greenwood D. — Truth and Meaning (J. Kaminsky). Nowell-Smith P. — Ethics (D. Schon). Kallen H. — *Utopians at Bay* (H.A.B. Rivlin). Burrow T. — *Selected Letters: A Search for Man's Sanity* (R. F. Creegan). Maritain J. — *Reflections on America* (W. H. Reither). Fraser W. — *A White Stone* (G. E. Myers). Fang T. — *The Chinese View of Life*; Fairbank J. (ed) — *Chinese Thought and Institutions* (F. C. Dommeyer). Kanal S. — *Dialogues on Indian Culture* (D. Riepe). Bergson H. — *Ecrits et paroles*; Alexander I. — *Bergson, Philosopher of Reflection* (H. A. Larabee). Lefebvre H. — *Problèmes actuels du marxisme*; Lefebvre H. — *Critique de la vie quotidienne* (R. Handy). Larroyo F. — *La filosofia americana* (R. S. Hartman). *Notes and News*: MORRIS B. — *Fritz Kaufmann (1891—1958)*, 423—425. *Recent Publications*, 425—428.

## XIV

**Revue de Métaphysique et de Morale** No 2—3 (1958) PATRI A. — Note sur la symbolique héraclitéenne de l'eau et du feu, 129—134. BOUSSOULAS N. I. — Essai sur la structure du Mélange dans la pensée présocratique. Empédocle, 135—148. MALVERNE L. — Remarques sur le „Sophiste”, 149—166. VALLIN G. — Essence et formes de la théologie négative, 167—201. COSTA F. — Instances transcendentales dans la „théorie des signes” de Locke, 202—232. BASTIDE G. — Le „malin génie” et la condition humaine, 233—245. WEBER J. P. — Sur une certaine „Méthodologie officieuse” chez Descartes, 246—250. KATTSOFF L. O. — Cogito ergo sum, 251—262. ZAK S. — Société et communion chez Spinoza, 263—282. ROBINET A. — Considérations sur un Centenaire (Notes soumises aux historiens de Fontenelle), 283—298. LEFEBVRE H. — Les rapports de la philosophie et de la politique dans les premières oeuvres de Marx (1842—1843), 299—324. KLOSSOWSKI P. — Nietzsche, le polythéisme et la parodie, 325—348. *Études critiques*: LENOBLE R. — La vocation et l'humanisme de Descartes, 349—357. BRUCH J. L. — La méthode de M. Gueroult et son application à la philosophie de Malebranche, 358—373. *Notes critiques* (374—376): Bentley A. F. — *Inquiry into Inquiries, Essays in Social Theorie*. Cazeneuve J. — *Psychologie de la joie*. *Bibliographie*, 377—383.

**Revue de Métaphysique et de Morale** No 4 (1958). WEIN H. — Métaphysique et antimétaphysique; accompagné de quelques réflexions pour la défense de l'oeuvre de Nietzsche, 385—411. RUYER R. — Les limites du progrès humain, 412—423. SANTILLANA M. de — Note sur l'article de M. Ruyer, 423—427. MERLEAU-PONTY J. — Réflexions sur la cosmologie contemporaine, 428—467. FERRATER MORA J. — Miguel de Unamuno et l'idée de la réalité, 468—473. *Études critiques*: WAHL J. — Sur des écrits récents de Heidegger et de Fink, 474—488. *Notes critiques* (489—506): Moreau J. — La conscience et l'être. Grégoire F. — *Études hégéliennes*. Wein H. — *Realdialektik. Von hegelscher Dialektik zu dialektischer Anthropologie*. Fichera G. — *Il problema del cominciamento logico e la categoria del divenire in Hegele nei suoi scritti*. Munitz M. K. — Space, Time, and

Creation. Munitz M. K. — Theories of the Universe from Babylonian Myth to Modern Science. Curry W. C. — Milton's Ontology, Cosmogony and Physics. Mueller W. H. — Die Philosophie Edmund Husserls, nach den Grundzügen ihrer Entstehung und ihrem systematischen Gehalt. Gurvitsch A. — Théorie du champ de la conscience. Ryle G. — Dilemmas. Lonergan B.J.F. — Insight. A Study of Human Understanding. Smith Ch. — Sensism, the Philosophy of the West. Chisholm R. M. — Perceiving: A Philosophical Study. Rubel M. — Karl Marx. Essai de biographie intellectuelle, Hersch J. — Idéologies et Réalité. Essai d'orientation politique. Wolf R. — Das Problem der Naturrechtslehre. Blardone G., Chartier M., Folliet J., Vial H. — Initiation économique et sociale. Paget E. — On a détruit les frontières. Corriéras J. — Au soir de mes pensées. Divers, 507—508. Table des auteurs, 510. Table des articles, 511.

## XV

**Revue Internationale de Philosophie XII**, 45—46 (1958). LAMM H. — Marx as a Philosopher, 237—248. GOLDMANN L. — Le matérialisme dialectique est-il une philosophie, 249—264. ACTON H. B. — Karl Marx's Materialism, 265—277. WELDON T. D. — The Union of Theory and Practice, 278—287. DESANTI J. — Histoire et vérité, 288—306. STERN A. — Marxisme et relativisme historique, 307—317. FLAM L. — Etudes sur Marx, 318—366. GRYNPAS J. — Bibliographie, 366—387. Ouvrages reçus, 388—392. Revue des revues, 393—414. La vie philosophique, 414—416.

## XVI

**Revue Philosophique No 2 (1958)**. Psychologie: BURLOUD A. — La pensée et les mécanismes mentaux, 145—151. MIN-KOWSKI E. — La vie des valeurs et des vertus vue à travers le langage, 152—173. SCHUHL P. M. — Les puissances de l'imagination, 174—189. DIEL P. — La culpabilité, 190—211. Revues critiques: SCHUHL P. M. — Gaston Bachelard et la „Poétique de l'Espace”, 212—214. RÉGIS G. — L'„Esthétique” de Bayer, 214—218. DURANDIN G. — Le psychodrame chez l'enfant selon Anzieu, 218—222. Notes et Documents: FORTI E. — Aspects psychologiques de la reprise de soi, 223—237.

BERTEVAL W. — Vraie et fausse conception de la volonté, 238—253. SCHUHL P. M., LEROY A. L. — Carnets de notes, 254—259. Analyses et comptes rendus (Psychologie) (260—283); Malrieu P. — Les émotions et la personnalité de l'enfant (J. P. Vernant). Berge A. — L'éducation sexuelle chez l'enfant (D. Anzieu). Tramer M. — Problèmes et détresses d'écoliers (D. Anzieu). Schneersohn F. — Jeu et nervosité chez les enfants (D. Anzieu). Ombredane A., Faverge J. M. — L'analyse de travail; Martin J. — L'organisme humaine et le travail (G. Durandin). De Greeff (red) — T. I: L'homme criminel, études d'aujourd'hui; T. II: L'homme devant l'humain, études de psychologie et de psychopathologie (D. Anzieu). Katz D. — Introduction à la psychologie de la forme (G. Durandin). Minkowska Fr. — Le Rorschach. A la recherche du monde des formes (D. Anzieu). Chauchard P. — Le langage et la pensée (M. David). Miller G. A. — Langage et communication; Grégoire F. — La nature du psychique (M. Chastaing). Bender L. — Un test visuo-moteur et son usage clinique (A. Inizan). Bal A. — L'attention et ses maladies; Foucault M. — Maladie mentale et personnalité (D. Anzieu). Fouquet P., Clavreul J. — Une thérapeutique de l'alcoolisme (G. Durandin). Mégret M. — La guerre psychologique (M. Chastaing). Forti E. — L'émotion, la volonté et le courage (D. Anzieu). Gaultier P. — Les défauts du caractère (P. M. Schul). Notice necrologique, 284. Revue des revues, 285—288.

**Revue Philosophique No 3 (1958)**. Histoire de la philosophie: DAVID M. — Action et histoire, 290—316. FRANCÈS M. — La liberté politique selon Spinoza, 317—337. Notes et documents: GRENIER J. — Molinos et son „Guide spirituel”, 338—347. ROBINET A. — Un ami de Malebranche: Pierre Berrand, 348—352. LEROY A. L. — Études berkeleyennes récentes, 353—363. POPKIN R. H. — David Renaud Boullier et l'évêque Berkeley, 354—370. REYMOND A. — Notes sur Cournot et Bergson, 371—372. SCHUHL P. M. — Carnets de notes, 373—380. Analyses et comptes rendus (381—404): Histoire de la philosophie moderne: Alquié F. — Descartes, l'homme et l'oeuvre (R. Blanché). Leibniz — Sämtliche Schriften und Briefe (G. Grua). Leibniz — Principes de la nature et de la grâce fondés en raison (L. Prenant). Moreau J.

— L'univers leibnizien (Mme L. Prenant).  
 Grua G. — Jurisprudence universelle et  
 Théodicée selon Leibniz (A. Robinet). Sal-  
 vucci P. — Linguaggio e monde umano  
 in Condillac (N. Namer). Deleuze G. —  
 Empirisme et subjectivité, essai sur la na-  
 ture humaine selon Hume (A. L. Leroy).  
 Daval R. — La métaphysique de Kant (P.  
 Aubenque). Martin G. — Immanuel Kant  
 (H. Dussort). Grayeff F. — Deutung und  
 Darstellung der theoretischen Philoso-  
 phie Kants (M. Gueroult). Torrès-Bodet  
 J. — Tres Inventores de Realidad (R. Le-  
 noir). Chastaing M. — La philosophie de  
 Virginia Woolf (A. L. Leroy). Informa-  
 tions, 405—408. Notices nécrologiques,  
 409—410. Revue des revues, 411—416.  
 Ouvrages déposés au bureau de la „Re-  
 vue”, 417—432.

**Revue Philosophique** No 4 (1958). So-  
 ciologie. Centenaire d'Émile Durkheim.  
 DURKHEIM E. — L'État (présenté par  
 R. Lenoir) 433—437. GURVITCH G. —  
 Le problème de la sociologie de la connais-  
 sance (II), 438—451. CAZENEUVE J. —  
 Les Zunis dans l'oeuvre de Durkheim,  
 452—461. Notes et documents: TUZET H.  
 — Variations sur le thème de la Comète,  
 462—478. SCHUHL P. M. — Carnets de  
 notes, 479—485. Revues critiques: DE-  
 RATHÉ R., MARGOT-DUCLOT J.  
 Déterminismes sociaux et liberté hu-  
 maine, 486—504. CAZENEUVE J.  
 — Tristes Tropiques, 504—507. D'EN-  
 TRÈVES A. P. — Droit international et  
 philosophie, 508—513. SCHUWER G. —  
 Rites et condition humaine, 514—519.  
 MALGAUD W. — Un nouveau traité de  
 l'argumentation: La Nouvelle Rhétorique,  
 520—527. Colloques et Congrès: NAMER  
 É. — XII<sup>e</sup> Congrès international de philo-  
 sophie à Venise, 528—529. MINKOWSKI  
 E. — IV<sup>e</sup> Congrès international de psycho-  
 thérapie (Barcelone), 529—535. *Analyses*  
 et comptes rendus (536—553): Durk-  
 heim E. — Pragmatisme et sociologie (J.C.  
 Margolin). L'Année sociologique. 3<sup>e</sup> série,  
 1953—1954 (R. Lenoir). Popper K. — Mi-  
 sère de l'historicisme (A. L. Leroy). Kli-  
 neberg O. — Psychologie sociale (H. Dus-  
 sort). Caillois R. — Les jeux et les hom-  
 mes; Béart Ch. — Jeux et jouets de  
 l'Ouest africain (H. Dussort). Faublée J.  
 — La cohésion des sociétés Bara (C. Schu-  
 wer). Schwartzmann F. — El sentimiento  
 de lo humano en América. Tome II (G.  
 Fabre). Combe P. — Niveau de vie et  
 progrès technique en France depuis 1860  
 (A. L. Leroy). Johnson A. — Essays in So-

cial Economics (C. Schuwer). Guelfi F. F.  
 — Lezioni e saggi di filosofia del diritto;  
 Petrone I. — Filosofia del diritto (H. Ba-  
 tiffol). Petruzzellis N. — Lineamenti di fi-  
 losofia politica (E. Namer). Informations,  
 554—555. Notices nécrologiques, 556—  
 558. Table des matières du tome CXLVIII  
 „Revue Philosophique” 1958, 559—564.

## XVII

**Rivista di Filosofia Neo-Scolastica** V—  
 VI (1958). BONTADINI G. — In margi-  
 ne al Congresso internazionale di Venezia,  
 391—405. MANCINI I. — Cronaca del  
 Congresso, 406—421. BARBÒ RIVETTI F.  
 — Prospettive di logica al Congresso di  
 Venezia, 422—426. ROVIGHI VANII S. —  
 Il primo Congresso internazionale di filo-  
 sofia medioevale, 427—435. REALE G. —  
 P. Gohlke e l'evoluzione della dottrina ar-  
 istotelica dei principi, 436—472. CALVET-  
 TI C. — Il „singolo” di Fausto Socino,  
 473—495. PASINETTI B. — La dottrina  
 del bello nel pensiero di P. Taparelli  
 d'Azeglio, 496—517. MODESTO P. — Un  
 filosofo russo contemporaneo: S. L.  
 Frank, 518—546. Note e discussioni: BAU-  
 SOLA A. — Sul criticismo nell'età pre-  
 romantica, 547—553. VIGONE L. — Alle  
 origini dell'etica contemporanea, 554—  
 557. Analisi d'opere (558—570):  
 Grappin P. — La théorie du génie dans le  
 préclassicisme allemand (P. Martelli). Pu-  
 celle J. — L'idéalisme en Angleterre. De  
 Coleridge à Bradley (A. Bausola). Damas-  
 cene St. J. — De Fide Orthodoxa; Aureo-  
 li P. — Scriptum super Primus Senten-  
 tiarum; Thomae P. — Quod libet (E. Bet-  
 toni). Duns Scoti J. — Opera Omnia (E.  
 Bettoni). Matteini N. — Il più antico op-  
 positore di Dante. Guido Vernani da Ri-  
 mini; Mariani U. — Chiesa e stato nei  
 teologi agostiniani del XIV secolo (E. Ber-  
 tola). Petruzzellis N. — Il pensiero poli-  
 tico e pedagogico di G. G. Rousseau (I.  
 Mancini). Sommario generale dell'annata  
 1958, 571—573.

**Rivista di Filosofia Neo-Scolastica** I  
 (1959). Cronaca delle Facoltà di filosofia  
 o di pedagogica della Università Cattolica  
 del S. Cuore. Anno accademico 1958—1959,  
 1—10. BONETTI A. — L'ontologia perso-  
 nalistica di Michele Federico Sciaccia, 11—  
 26. BARBÒ RIVETTI F. — L'origine dei  
 paradossi ed il regresso all'infinito, 27—  
 60. Note e discussioni: BAUSOLA A. —  
 A proposito di etica e di metodologia in

Schelling in un saggio recente, 61—70. *Analisi d'opere* (71—90): Aristotele — *L'anima*; Aristotele — *Etica Nicomachea* (G. Soleri). Vari autori — *Autor d'Aristotele* (G. Reale). Di Noto A. — *L'evidenza di Dio nella filosofia del secolo XIII* (E. Bertola). Mondolfo R. — *Filosofi tedeschi: saggi critici* (F. Sirchia). Kant I. — *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* (C. Arata). Fichte G. A. — *Il sistema della dottrina morale secondo i principii della dottrina della scienza* (A. Bausola). Luciani A. — *L'origine dell'anima umana, secondo A. Rosmini* (A. Benetti). Pittau M. — *Il linguaggio. I fondamenti filosofici* (I. Mancini). *Fatti e commenti*: GEMELLI A. — *Il giubileo episcopale di Mons. Giacinto Tredici ed i primi anni della nostra rivista*, 91—93. *Notiziario*, 93—95.

## XVIII

*Science & Society* XXI, 3 (1958). MORRIS J. — *Unemployment and Unproductive Employment*, 193—206. — DICKINSON J. — *Towards an Epistemological Development of Dialectics*, 207—217. GREENLEAF R. — *Emerson and Wordsworth*, 218—230. *Communications*: MACPHERSON C. B. — *Edmund Burke and the New Conservatism*, 231—238. PERLO V. — *A Current View of the Business Cycle*, 239—249. *Book Reviews* (250—285): Sartre. — *The Appreciation of Ancient and Medieval Science During the Renaissance*; Dreyer. — *A History of Astronomy from Thales to Kepler*; Clagett. — *Greek Science in Antiquity*; Hall. — *The Scientific Revolution, 1500—1800*; Kirby, Withington, Darling, Kilgour. — *Engineering in History* (D. J. Struik). Fleisher — *Sweden: The Welfare State* (G. Gustafsson). Leonard. — *A History of Russian Music* (N. Cazden). Dorson. — *Negro Folktales in Michigan* (R. Ames). Quigley, Turner, — *The New Japan*; Colbert. — *The Left Wing in Japanese Politics* (Koji Taira), Kessing. — *Elite Communication in Samoa: A Study of Leadership* (P. Worsley). Cranston. — *John Locke: A Biography* (H. Selsam). Mosse. — *The Holy Pretence* (Ch. Hill). Fairbank. (ed) — *Chinese Thought and Institutions* (R. Suter). Kornhauser (ed) — *Problems of Power in American Democracy*; Kahl. — *The American Class Structure* (H. L. Orbach). Gramsci. — *The Modern Prince and Other Writings*; Marzani. — *The Open Marxism*

of Antonio Gramsci (H. F. Mins). Whyte. — *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum* (A. K. Davis). *Books received*, 288.

*Science & Society* XXII, 4 (1958). MEEK R. L. — *The Economics of Control Prefigured by Sir James Steuart*, 289—305. BLUMBERG A. E. — *Science and Dialectics*, 306—329. BERNSTEIN S. — *Some Recent Historical Literature: From the Enlightenment to the Commune*, 330—355. *Communication*: VRIES T. de — *Spinoza Political Thinker*, 356—364. *Book Reviews* (365—382): Mason. — *Economic Concentration and the Monopoly Problem* (J. M. Gillman). Strachey. — *Contemporary Capitalism* (A. Evenitsky). Brown. — *Middle-Class Democracy and the Revolution in Massachusetts, 1691—1780*; Brown. — *The First Republicans: Political Philosophy and Public in the Party of Jefferson and Madison*; Walters. — *Albert Gallatin: Jeffersonian Financier and Diplomat* (M. Jensen). Majumdar. — *The Sepoy Mutiny and the Revolt of 1857*; Karim. — *Changing Society in India and Pakistan* (S. A. Shah). Stoller. — *After Walden: Thoreau's Changing Views on Economic Man* (A. T. Rubinstein) Woods. — *Cultural Values of American Ethnic Groups* (B. C. Reynolds). *Books received*, 382. *Index of Vol. XXII*, 383—384.

## XIX

*Woprosy Filosofii* 6 (1958). BUTIENKO A. P. — „*Nacyonalnyj kommunizm*” — *ideologiczeskoje oruzie burzuazii*, 3—16. YAN CHIN SZUN — *Ob ideologiczeskoj borbie v kitajskoj Narodnoj Respublikie*, 17—28. CZERKASZIN P. P. — *O socyalnych kornjach rieligii*, 29—41. URMANCJEW J. A., TRUSOW J. P. — *O spicifikie prostrastwiennych form i otnoszenij w ziwjoj priroddie*, 42—54. SZEDROWICKIJ G. P. — *O niekotorych momientach w razwittij ponjatij*, 55—64. ANIKIEJEW I. P. — *Problema licznosti w filosofii Ikbala*, 65—76. SZAD P. G. — *Zakarija Razi — iranskij materialist i atieist ranego sredniewiekowia*, 77—82. GRIGORJAN A. N. — *K woprosu o proschozdenii i filosofskich osnovach kalama*, 83—90. LEWIN Z. I. — *K charakteristieke arabskogo proswieszczenija XIX wieka*, 91—99. TUROK W. M. — *Otrieczenije ot nauczynego socyalizma*, 100—107. *Diskus-*

sy i obsuǳdzenia, 108—138. Kritika i bibliografija, 139—152. Nauczna ژیڟ, 153—164. Za rubiežom, 165—184. Otwiety na woprosy czitatielej, 185—188. Iz rieszzenija priezidiuma A. N. SSSR, 189.

**Woprosy Filosofii 7 (1958).** KAMMARI M. D. — Riewizionistskij mir ob „oswoboǳdzenii” nauki od ideologii, 3—19. OKUŁOW A. F. — Borba W. I. Lenina protiv riewizionizma, za czistotu marksistskoj teoriji, 20—29. CZESNOKOW D. I. — O funkcjach sowjetskogo socjalistycznego gosudarstwa, 30—47. ZIEMLANOWA L. M. — Diskussija ob absolutnom iskusstwie na stranicach progriessiwnoj pieczati SSZA, 48—55. FINKIELSZTAJN S. (USA) — Chudožnik i jego mir, 56—63. JANAGIDA KENDZJURO (Japonia) — Japonskaja filosofija siegodnja, 64—72. Naucznyje soobszczenija i publikacyi, 73—88. Diskussyi i obsuǳdzenia, 89—120. Kritika i bibliografija, 121—148. Nauczna ژیڟ, 149—166. Za rubiežom, 166—175. Filosofskie zamiatki i pisma, 176—179. Nowyje knigi, 180—190.

**Woprosy Filosofii 8 (1958).** GRICENKO I. I. — O powtorjajemosti w procesije razwitija, 3—13. BOGUSŁAWSKIJ W. M. — K woprosu ob obrazowanii ponjatija, 14—24. CHOLICZEW W. (Austria) — Antiewolucjonizm w sowriemiennoj buržuaznoj naturfilozofii, 25—36. WŁADIMOROWA A. I. — „Ontologiczeskaja dialektika” o bytii i niebytii, 37—50. EFIROW S. A. — Teorija dialektiki Ferdinanda Gonsetha i dialektičeskij materializm, 51—62. CZERNYSZEW B. S. Bonedetto Croce i dialektika, 63—73. Naucznyje soobszczenija i publikacyi, 74—81. Diskussyi i obsuǳdzenia, 82—141. Kritika i bibliografija, 142—169. Za rubiežom, 170—184. Nauczna ژیڟ, 185. Otwiety na woprosy czitatielej, 187—190.

**Woprosy Filosofii 9 (1958).** JEGOROW A. G. — Protiw riewizionizma w estietike, 3—22. SIELEKTOR M. Z. — Socjalistčeskaja diemokratija i licnost', 23—38. SIENIN N. G. — Kitajskij proswietitel i materialist końca XIX wieka: Tan Sy-tun, 39—47. GULYGA A. W. — Herder kak kritik estietičeskij teoriji Kanta, 48—57. FRANK G. M., ENGELGARDT W. A. — O roli fiziki i chimii w issledowanii biologičeskich problem, 58—72. WONSOWSKIJ S. W., KURSANOW G. A. — O roli matematiki w razwitii sow-

riemiennoj fiziki, 73—87. Naucznyje soobszczenija i publikacyi, 88—95. Diskussyi i obsuǳdzenia, 96—120. Kritika i bibliografija, 121—157. Woprosy filosofskogo obrazowanija, 158—168. Nauczna ژیڟ, 169—178. Za rubiežom, 179—186. Filosofskie zamiatki i pisma, 187—190.

**Woprosy Filosofii 10 (1958).** Pieriedowaja: Protiw filosofskogo riewizionizma, 3—18. STIEPANIAN C. A. — Oktjabrskaja riewolucija i stanowlenie kommunističeskogo formaciji, 19—36. MORDINOW A. E. — Byt naroda i nacjonalnaja forma jego kultury, 37—47. PODKORYTOW G. A. — Sootnoszenije istorii i teoriji w poznani, 48—55. JACHOT O. O. — Dietierminizm i statistika, 56—65. OMIELIANOWSKIJ M. E. — Dialektičeskoje protivoriečije w sowriemiennoj mikrofizike, 66—74. WŁADIMOROWA A. I. — Protiw ontologiczeskij filosofii smierti i uniczoženija, 75—87. SADOWSKIJ N. A. — Istorija marksistskoj filosofii w kriwom zierkale riewizionizma, 88—95. DE CASTRO J. — Kitaj i zapadnyj mir, 96—108. LEWIEN W. G. — Filosofskie wozzrieniija Sebastiana Franka, 109—118. Naucznyje soobszczenija i publikacyi, 119—130. Diskussyi i obsuǳdzenia, 131—136. Kritika i bibliografija, 137—174. Nauczna ژیڟ, 175—185. Zarubiežnaja literatura o zadaczach i metodie istorii filosofii (1945—1957), 186—190.

**Woprosy Filosofii 11 (1958).** NIKOŁAJEW W. W. — Protiw riewizionistich iskaženij marksistsko-leninskogo uczenija o gosudarstwie, 3—17. KIEDROW B. M. — „Jestestwienneje” i „iskusstwienneje” w poznani i w diejatielnosti czelowieka, 18—31. SZERSZUNOW A. D., SZCZEGŁOW A. W. — O swojeobrazyi protivoriečij stroitelstwa w SSSR, 32—43. OPARIN A. I. — Wozniknowienie i razwitije ژیڟ na ziemle, 44—60. GEJZENBERG W. — Otkrytije Planka i osnovnyje filosofskie woprosy uczenija ob atomach, 61—69. KUZNIECOW I. W. — W czem praw i w czem oszibajetsa Werner Heisenberg, 70—80. SOMERWILL J. (USA) — Ponjatije riewoluciji i diemokratičeskaja tradicija w USA, 81—88. Naucznyje soobszczenija i publikacyi, 89—95. Diskussyi i obsuǳdzenia, 96—138. Kritika i bibliografija, 139—167. Nauczna ژیڟ, 168—173. Za rubiežom, 174—183. Zarubiežnaja literatura o zadaczach i metodie istorii nauki (1945—1958), 184. Nowaja zarubiežnaja literatura po filosofii, 188—190.

**Woprosy Filosofii 12 (1958).** Pieriedo-  
waja: Na nowom etapie stroitielstwa kom-  
munisty, 3—13. MOŁODCOW W. S. —  
Klassowyje i gnoseologiczeskije osnovy  
riewizjonizma, 14—24. LEONTIEW L. A.  
— Sowriemiennyj kapitalizm i gosudar-  
stwo, 25—38. DWORKIN I. N. — O rie-  
formisttskich teorijach „tworoy promysz-  
lennoj riwoluycyi”, 39—53. MITIN M. B.  
— O XII Miedzunarodnom filofsokom  
kongriessy w Wenecyi, 54—66. SZTOFF  
W. A. — O roli modielej w kwantowej mie-  
chanikie, 67—79. SMIRNOW L. W. — Ka-  
tegorija wierojatnosti, 80—89. BORSZ-  
CZUKOW W. I. — Esteticzeskoje nasledi-  
je M. Gorkogo — orużije borby protiv  
riewizjonizma, 90—102. Naucznyje soob-  
szczenija i publikacyi, 103—109. Diskus-  
syi i obsużdienija, 110—132. Kritika i bi-  
bliografija, 133—162. Naucznaia żiżń,  
163—173. Filofsokije zamiotki i pisma,  
174—181. Ukazatiel' statiej, pomieszczenn-  
nych w żurnale „Woprosy filosofii” za  
1958 god, 182—190.

## XX

**Zeitschrift für Philosophische For-  
schung XII, 3 (1958).** ERISMANN T. —  
Wahrscheinlichkeit im Sein und Denken,  
321—350. KASTIL A. — Brentano und der  
Psychologismus, 351—359. GÜNTHER G.  
— Die aristotelische Logik des Seins und  
die nicht-aristotelische Logik der Refle-  
xion, 360—407. LENK K. — Die Mikro-  
kosmos-Vorstellung in der philosophischen  
Anthropologie Max Schelers, 408—415.  
Diskussion: BIRAULT H. — Der Philoso-

phie-Unterricht an den höheren Schulen  
Frankreichs, 416—422. MOSER S. — My-  
thos, Utopie, Ideologie, 423—436. Berichte  
und Mitteilungen: PÖGGELER O. — Jean  
Wahls Heidegger-Deutung, 437—457.  
WEIZ G. — Bemerkungen zum Freiheits-  
problem, 458—469. Aus dem philosophi-  
schen Leben, 470—472. Buchbespre-  
chungen (473—480): Adorno Th. W.  
— Zur Metaphysik der Erkenntnistheorie  
(H. J. Schüring). Moser S. — Metaphysik  
einst und jetzt (W. Szilasi).

**Zeitschrift für Philosophische Forschung  
XII, 4 (1958).** ULMER K. — Orientierung  
über Nietzsche, 481—506. HÖFLING H.  
— Der Epochenbegriff in Schellings Sys-  
tem des transcendentalen Idealismus,  
507—514. EBBINGHAUS J. — Die Idee  
des Rechts (Fortsetzung und Schluss),  
515—546. Diskussion: BECK H. — Kant  
und die Scholastik heute, 547—553. Be-  
richte und Mitteilungen: FLACH W. —  
Kroner und der Weg vom Kant bis Hegel,  
554—578. LAMBRECHT W. — Die Goe-  
thesche und d'e Newtonsche Farbenlehre,  
579—595. HENNEMANN G. — Allge-  
meine Ontologie der Wirklichkeit, 596—  
611. LANDGREBE L. — Fritz Kaufmann  
in memoriam, 612—614. Aus dem philo-  
sophischen Leben, 615—620. Buchbe-  
sprechungen (621—640): Ritter J.  
— Hegel und die französische Revolution  
(O. Pöggeler). Carnap R. — The Metho-  
dological Charakter of Theoretical Con-  
cepts (A. Scheibal). Brandenstein B. von  
— Vom Sinn der Philosophie und ihrer  
Geschichte (G. Kahl-Furthmann). In-  
haltsverzeichnis des XII Bandes, 641—644.

## Zapiski bibliograficzne

a) **Prace polskie i przekłady na język polski**  
(zestawił H. Moese)

## Skróty:

AK = Atenum Kapłańskie, Włocławek. ArchHFMSp = Archiwum Historii Fi-  
lozofii i Myśli Społecznej, Warszawa. AUMCS = Annales Universitatis Mariae  
Curie-Skłodowska, Lublin. BiKIFi = Biblioteka Klasyków Filozofii, Warszawa. ColTh  
= Collectanea Theologica, Warszawa. Cz. = Czytelnik, Warszawa—Kraków. DzJ =  
Dziś i Jutro, Warszawa. DzL = Dziennik Literacki, Kraków. EncWsp = Encyklo-  
pedia Współczesna, Warszawa. Euh = Euhemer, Warszawa. GłN = Głos Nau-  
czycielski, Warszawa. HD = Homo Dei, Kraków. Kier = Kierunki, Warszawa.  
Kr = Kraków. Kro = Kronika, Łódź. KsiW = Książka i Wiedza, Warszawa. KUL  
= Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. KwH = Kwartal-  
nik Historyczny, Warszawa. KwHNT = Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, War-

szawa. KwPe = Kwartalnik Pedagogiczny, Warszawa. KuSp = Kultura i Społeczeństwo, Łódź. L = Lublin. Ł = Łódź. ŁTN = Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Mea = Meander, Warszawa. MON = Ministerstwo Obrony Narodowej. NaP = Nauka Polska, Warszawa. NDr = Nowe Drogi, Warszawa. NKs = Nasza Księgarnia, Warszawa. NKu = Nowa Kultura, Warszawa. NLWyd = Nowiny Literackie i Wydawnicze, Warszawa. Ossol = Ossolineum, Wrocław. PAN = Polska Akademia Nauk, Warszawa. PaLi = Pamiętnik Literacki, Wrocław. Per = Perspektywy, Katowice. PiP = Państwo i Prawo, Warszawa. PIW = Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa. Pń = Poznań. Pm = Pomorze, Bydgoszcz. Pol = Polityka, Warszawa. Polem = polemika. Pro = Problemy, Warszawa. PrzH = Przegląd Historyczny, Warszawa. PrzK = Przegląd Kulturalny, Warszawa. PrzPO = Przegląd Polski i Obcy, Warszawa. PrzOr = Przegląd Orientalistyczny, Warszawa. PrzSoc = Przegląd Socjologiczny, Łódź. PrzZa = Przegląd Zachodni, Poznań. PWN = Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa. PZWL = Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich, Warszawa. PZWS = Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa. Rec. = recenzja. RFil = Roczniki Filozoficzne KUL. RHist = Roczniki Historyczne, Poznań. ROr = Rocznik Orientalistyczny, Warszawa. RTe = Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Warszawa. RuPE = Ruch Prawniczo-Ekonomiczny, Poznań. SiTy = Słowo Tygodnia, Kielce. SN = Studium Nauczycielskie. SPAN = Sprawozdania Polskiej Akademii Nauk, Warszawa. SPTPN = Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań. StFi = Studia Filozoficzne, Warszawa. STNT = Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu. StLo = Studia Logica, Poznań. StMNP = Studia i Materiały Nauki Polskiej, Warszawa. StPs = Studia Psychologiczne, Wrocław. T = Toruń. TNT = Towarzystwo Naukowe w Toruniu. TP = Tygodnik Powszechny, Kraków. TrLu = Trybuna Ludu, Warszawa. TrLi = Trybuna Literacka, Warszawa. TrWo = Trybuna Wolności, Warszawa. Tw = Twórczość, Kraków. TWP = Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Warszawa. WLud = Wojsko Ludowe, Warszawa. Wr = Wrocław. WszT = Wszelchświat, Warszawa. WSE = Wyższa Szkoła Ekonomiczna. WSP = Wyższa Szkoła Pedagogiczna. WP = Wiedza Powszechna, Warszawa. Wwa = Warszawa. WychPrz = Wychowanie w Przedszkolu, Warszawa. WŻ = Wiedza i Życie, Warszawa. ZaStEk = Zaoczne Studia Ekonomiczne, Warszawa. ZeNaKUL = Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie. ZeNaKUL = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. ZeNaWSPW = Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie. ZeTe = Zeszyty Teoretyczno-Polityczne, Warszawa. ŻiK = Życie i Kultura, Warszawa. ŻLit = Życie Literackie, Kraków. ŻMy = Życie i Myśl, Warszawa. ZSN = Zaoczne Studium Nauczycielskie. ŻSzW = Życie Szkoły Wyższej, Warszawa. ŻWa = Życie Warszawy, Warszawa.

1958\*

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje.

Barycz H. Alma Mater Jagellonica. Studia i szkice z przeszłości Uniwersytetu Krakowskiego. Kr Wyd. Literackie s. 411 tabl. 19 portr. 13 zł 28,—.

Bortnowska H. „Tydzień Filozoficzny” na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. TP nr 18 s. 7.

Gogacz M. List z Toronto. [Porównanie polskiego środowiska filozoficznego z zagranicznymi]. Znak nr 2 s. 208—211.

\* Wydawnictwa z lat wcześniejszych mają rok wymieniony.

Krąpiec M. Konfesyjność uczelni i wolność nauki. ZeNaKUL nr 1 s. 5—19.

Lazari-Pawłowska I. Mit — utopia — ideologia. Międzynarodowe seminarium w Alpbach. StFi 1957 nr 3 s. 221—222.

Przelaskowski R. Biblioteki naukowe w Polsce. Zarys problematyki. Wwa Państw. Ośrodek Kształc. Korespond. Bibliotekarzy s. 81, bibliogr.

Uniwersytet Warszawski 1808 — 1818 1958. Red. A. Gieysztor i M. Strzebiński. Wwa Arkady s. 95 tabl. 32 ilustr. portr. mapy.

W. M. Dni Filozoficzne na KUL. HD nr 2 s. 308—309.

Ważniejsze prace filozoficzne opublikowane w Polsce w 1957 r. StFi nr 1 s. 237—239.

**Wiatr J.** „Kultura” o filozofii polskiej. [Polem. z art. Jordana Z. O sytuacji w filozofii. Kultura R. 1958 nr 4]. Polityka nr 17 s. 6.

**Żółciński T.** Tydzień Filozoficzny na KUL-u. Więż nr 2 s. 94—97.

#### Zagadnienia ogólne

**Kotarbiński T.** Myśli o nauce. KuSp nr 1 s. 13—23.

**Krassowska E.** O poszerzaniu i wykorystywaniu warunków rozwoju nauki. Rozmowę przepr. M. Olkiewicz. Tygodnik Demokratyczny nr 2 s. 5.

**Miodoński J.** Pracownik nauki. ŻSzW nr 2 s. 60—69.

**Stępień A.** Filozofia jest nauką. Znak nr 2 s. 140—147.

**Szczepański J.** O ustalenie polityki wobec nauki. Polityka nr 4 s. 2.

**Żółkiewski S.** Kultura i polityka. Wwa PIW s. 289 zł 12,—.

#### Wstępy, podręczniki, nauczanie

**Czeżowski T.** Odczyty filozoficzne. TNT s. 323 rys. zł 55,—.

**Główne zagadnienia i kierunki filozofii.** Wykłady na Uniwersytecie Warszawskim. Cz. 1: A. Schaff. Teoria poznania. Wwa PWN s. 148 zł 16,—.

**Kotarbiński T.** Jak zacząłem filozofować, jak filozofuję i jak innym radzę to czynić. Polityka nr 8 s. 1, 11.

**Kowalski M.** Wstęp do filozofii. Pń Palotinum s. 219 bibliogr. s. 183—204 zł 20,—.

**Krajewski W.** Kierunki i zagadnienia filozofii. Dla wydziałów biologii, mat.-fiz. i chem. Wwa Uniw. Warszawski s. 202 powiel.

**Rudniański S.** Pogadanki filozoficzne. Przewodnicy ludzkości. Posłowie I. Szaniawski. Wwa KsiW s. 273 zł 12,—.

**Tatarkiewicz Wł.** Historia filozofii. Wyd. nowe (5) przejr. i uzup. T. 1: Filozofia starożytna i średniowieczna. T. 2: Filozofia nowożytna do r. 1830. T. 3: Fi-

lozofia XIX wieku i współczesna. Wwa PWN T. I s. 436 portr. 19 bibliogr. T. II s. 341 portr. 28 bibliogr. T. III s. 605 portr. 45 bibliogr. T. 1—3 zł 210,—.

#### Wydania i przekłady dzieł

**Arnauld A., Nicole P.** Logika czyli sztuka myślenia. Przeł. z franc. i wstęp S. Romahnowa. Wwa PWN BiKIFi s. XXVI + 531 portr. 2 zł 56,—.

**Aurelius Antoninus Marcus.** Rozmyślenia. Przeł. z grec. M. Reiter. Posłowie i przypisy K. Leśniak. Wwa PWN s. 192 portr. 1 zł 27,—.

**Bacon Fr.** Pochwała doświadczenia. Fragm. dzieła „Novum Organum” tł. z łac. J. Wikarjak. WŻ nr 4 s. 228—231 ilustr.

**Bentham J.** Wprowadzenie do zasad moralności i prawodawstwa. Wwa PWN BiKIFi s. XI + 471 portr. 1 zł 50,—.

**Condillac E.** Traktat o wrażeniach. Z franc. przeł. W. Wojciechowska. Wwa PWN BiKIFi s. XX + 324 portr. 1 zł 35,—.

**Descartes R.** Medytacje o pierwszej filozofii wraz z zarzutami uczonych mężów i odpowiedziami autora oraz Rozmowa z Burmanem. T. 1—2. Przeł. z łac. M. i K. Ajdukiewiczowie, S. Świeżawski, I. Dąbska. Wwa PWN BiKIFi T. I s. XXI + 455 portr. 5 ilustr. bibliogr. T. II s. 329, ilustr. T. 1—2 zł 75,—.

**Descartes R.** Medytacje o pierwszej filozofii. Przekł. z łac. M. i K. Ajdukiewiczowie. Wwa PWN s. 120 portr. 1 zł 12,—.

**Descartes R.** Namietności duszy. Przeł. z franc. L. Chmaj. Wwa PWN BiKIFi s. XVII + 186 portr. 1 zł 26,—.

**Descartes R.** Prawidła kierowania umysłem. Poszukiwanie prawdy poprzez światło przyrodzone rozumu. Wyd. 2. Przeł. z łac. i franc. L. Chmaj. Wwa PWN BiKIFi s. XIII + 170 portr. 1 zł 25,—.

**Dobroljubov N. A.** Pisma filozoficzne. Tłum. z ros. H. Kowalewska. Przekł. przejr. i wstępem poprzedził A. Walicki. Wwa PWN BiKIFi T. 1 s. XV + 411 portr. 1 T. 2 s. 455 T. 1—2 zł 85,—.

**Freud S.** Wstęp do psychoanalizy. Przeł. z niem. S. Kempnerówna i W. Zaniewicki. Wwa KsiW Wyd. 2 s. XXXI + 417 zł 45,—.



**Gilson E.** Chrześcijańskie pojęcie osoby. Fragm. książki „Esprit de la philosophie médiévale”. Tłum. z franc. W. S. Więz nr 2 s. 24—36.

**Hegel G. W. Fr.** Wykłady z filozofii dziejów. T. 1—2. Przeł. J. Grabowski, A. Landman. Wstęp T. Kroński. Wwa PWN BiKlFi T. I s. LXXVII + 337 portr. 1 T. II s. 392 T. 1—2 zł 75,—.

**Ibn Tufajl.** Hajj ibn Jakzan. Żyjący Syn Czuwającego czyli Tajemnice filozofii iluminatywnej. Tłum. z arab., wstęp i przypisy J. Bielawski. Wwa PWN s. 110 bibliogr. zł 30,—.

**Kotarbiński T.** Wybór pism. T. 2: Myśli o myśleniu. Wwa PWN s. 936 zł 80,—.

**Lucretius C. T.** O naturze wszechrzeczy. Przeł. E. Szymański. Do druku przygot. I. Krońska. Koment. K. Leśniak. Wwa PWN BiKlFi s. 429 zł 50,— brosz. zł 30,—.

**Montesquieu Ch.** O duchu praw. T. 1—2. Przeł. z franc. T. Boy-Żeleński. Przejrz. i uzup. M. Sczaniecki. Wwa PWN 1957 T. I s. 477 tabl. 1, T. II s. 541 portr. 1 T. 1—2 zł 98,—.

**Nietzsche Fr.** Aforyzmy. Tłum. z niem. TP nr 7 s. 5.

**Pascal Bl.** Myśli. Wyd. 3. Tłum. T. Żeleński. W nowym układzie wg wyd. Jacques Chevaliera przygot. do druku M. Tazbir. Wwa Pax s. 568 zł 45,—.

**Plato.** Fajdros. Przeł. z grec., wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 199 opr. zł 25,— brosz. zł 15,—.

**Plato.** Fedon. Przeł. z grec., wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 202 ilustr. zł 26,—.

**Plato.** Fileb. Przeł. z grec., wstęp i objaśn. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 158 zł 23,—.

**Plato.** Gorgiasz. Przeł. z grec., wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 228 zł 29,—.

**Plato.** Hippiasz mniejszy, Hippiasz większy, Ion. Przeł. z grec. wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 186 opr. zł 20,—.

**Plato.** Laches. Przeł. z grec., wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 95 zł 17,—.

**Plato.** Państwo. Z dodaniem siedmiu ksiąg Praw. T. 1—2. Przeł. z grec., wstęp, objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 458, 586 T. 1—2 zł 95,—.

**Plato.** Protagoras. Przeł. z grec., wstęp i objaśn. i ilustr. Wł. Witwicki. Wwa PWN s. 152 zł 20,—.

**Sniadecki Jan.** Pisma filozoficzne. T. 1—2. Wwa PWN BiKlFi T. I s. IX 299 portr. 1, T. II s. 449 T. 1—2 zł 80,—.

**Uszinskij K. D.** Pisma pedagogiczne. Wstęp M. Szulkin. T. 1: Problemy wychowania. Z ros. przeł. L. Geppertowa. Komentarzem opatrzył Fr. Urbańczyk. Wr Ossol s. XL + 643 portr. 1 bibliogr. zł 65,—.

## Historia filozofii

### Filozofia starożytna

**Czytelnik z Gliwic:** List do Bohdana Gębarskiego. [Filozofia indyjska. Polem.]. Kier. nr 4 s. 12.

**Głombik Cz.** W poszukiwaniu dobra i prawdy. [Sokrates, jego szkoły]. WŻ nr 3 s. 154—159 ilustr.

**Gogacz M.** Z problematyki badań nad recepcją Tomaszowego ujęcia bytu w tomiźnie średniowiecznym. RFil T. 5 1957 z. 4 s. 19—37.

**Leśniak K.** Stoicyzm i etyka Marka Aurelego. StFi nr 2 (5) s. 128—151.

**Kagia A.** Grecy filozofowie przyrody. WŻ nr 2 s. 86—91 ilustr.

**Krokiewicz A.** Sokrates. Wwa Pax s. 186 zł 23,—.

**Twój Maksymilian.** Stoicy. Listy Maksymiliana. Walka Młodych Wwa nr 1 s. 3, 7.

### Filozofia średniowieczna

**Głombik Cz.** Spór o uniwersalia. Z dziejów myśli filozoficznej. WŻ nr 1 s. 14—18 ilustr.

## Filozofia nowożytna

**Chmaj L.** Komeński w walce z kartezjanizmem. StFi nr 1 s. 42—60.

**Dąbska I.** Sceptycyzm francuski XVI i XVII wieku. TNT s. 88 bibliogr. s. 84—6 zł 18,—.

**Goldmann L.** Le Dieu caché. Etude sur la vision tragique dans les „Pensées” de Pascal et dans le théâtre de Racine. Paris 1955. Rec. Kołakowski L.: Pascal i epistemologia historyczna Goldmanna. StFi 1957 nr 3 s. 182—195.

**Heller A.** Hegłowska filozofia dziejów a rosyjscy rewolucyjni demokraci. StFi nr 1 s. 113—142.

**Litwin J.** Linquet i Oświecenie. StFi nr 2 (5) s. 97—127.

**Ogonowski Z.** Tolerancja a socynianizm w Polsce XVII w. SPAN z. 2 s. 64—66.

**Panofsky E.** Gotyk i scholastyka. Skróć książki „Gothic architecture and scholasticism”. Tłum. z ang. H. M. Znak nr 3 s. 254—269.

**Stasiewicz I.** Dyskusja z „Rozprawą o naukach i sztukach” J. J. Rousseaua w polskich czasopismach czasów stanisławowskich. StMNP T. 6 1957 z. 2 s. 135—162.

**Suchodołski B.** Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. Wr Ossol s. 942 tabl. 16 portr. 6 zł 80,—.

Współczesne kierunki  
filozofii

## Marksizm

**Cornforth M.** Nauka przeciw idealizmowi. W obronie filozofii przeciw pozytywizmowi i pragmatyzmowi. Wyd. 2 popr. i rozsz. Wwa 1957 KsiW s. 305.

**Baczko B.** Kryptoproblemy i historyzm. StFi nr 3 (6) s. 76—102.

**Krajewski W.** O przedmiocie filozofii marksistowskiej i innych sprawach spornych. StFi nr 2 (5) s. 172—185.

**Malewski A.** O rozbieżnościach w poglądach socjologicznych i o rozbieżnościach

w pojmowaniu nauki. StFi nr 2 (5) s. 186—205.

**Malewski A.** W sprawie artykułów o empirycznym sensie teorii materializmu historycznego po raz ostatni. StFi 5 (8) s. 158—163.

**Martel K.** Marksistowski materializm a filozoficzna koncepcja człowieka społecznego. Wwa KsiW s. 85 zł 3,—.

**Nowiński Cz.** Kształt myśli rewizjonistycznej. — Historiozofia i racjonalizm. Dogmatyzm — rewizjonizm — filozofia. Polityka nr 18 s. 3, 7, nr 19 s. 3.

**Nowiński Cz.** Przesłanki dyskusji z rewizjonizmem filozoficznym. Dogmatyzm — rewizjonizm — filozofia. Pol nr 17 s. 3, 7.

**Wiatr J. J.** Jeszcze o interpretacji materializmu historycznego. StFi 3 (6) s. 185—204.

**Wiatr J. J.** Socjologia a ideologia. StFi 4 (7) s. 89—106.

## Inne kierunki

**Bréhier E.** Problemy filozofii XX wieku. Tłum. z franc. M. Tazbir. Wwa Pax s. 99 zł 12,—.

**Eska J., Stanowski A.** Wstęp do dialogu z „polskim egzystencjalizmem”. Więź nr 1 s. 26—38.

**Genezyp.** Sartre psuje młodzież. [O egzystencjalizmie. Polem.]. Odra Katowice nr 12 s. 8.

**Gilson E.** Intelpekt a wiara. Fragm. pracy „Christianisme et philosophie”. Tłum. z franc. Biul. inf. Pax z. 3 s. 75—84.

**Jaeger W.** Humanizm i teologia. Wwa 1957. Rec. Bednarek H.: Wielki spór myśli. Kier nr 7 s. 3.

**Koj L.** Szkoła lwowsko-warszawska w filozofii. EncWsp nr 4 (16) s. 52—53.

**Kupis B.** Filozofia i humanizm chrześcijański. Kier nr 4 s. 4, 11.

**Lacroix J.** Sens dialogu. Wybór pism. Wwa 1957. Rec. Z. W.: Nowości Instytutu Wydawniczego Pax. Kier nr 10 s. 4.

**Marciszewski W.** Co to jest filozofia analityczna? [Omówienie pracy L. O. Urmsona: *Philosophical Analysis. Its development between the Two World Wars.* Oxford 1956 s. 202] *ZeNaKUL* nr 2 s. 109—114.

**Mazowiecki T.** Dlaczego personalizm? *Więź* nr 2 s. 11—23.

**Mounier E.** Chrześcijaństwo a pojęcie postępu. *Fragm. referatu.* Tłum. z franc. *Biul. inf. Pax* z. 4 s. 77—79.

**Mounier E.** Kryzys XX wieku. *Fragm. książki „Qu'est-ce que le personalisme?”*. Tłum. z franc. A. Turowiczowa. *Znak* nr 2 s. 125—129.

**Mounier E.** Perspektywa — metoda — zobowiązanie. *Fragm. książki „Qu' est-ce que le personalisme?”* Tłum. z franc. A. K. *Więź* nr 2 s. 52—55.

**Piechowski J. J.** O człowieka psyche wielostronnej. [Egzystencjalizm]. *Kier* nr 11 s. 4.

**Póttawski A.** Fenomenologia. *EncWsp* nr 3 (15) s. 25—26.

**Schaff A.** Semantyka. *EncWsp* nr 2 (14) s. 40—42.

**Świeżawski St.** O niektórych przyczynach niepowodzeń tomizmu. *RFil T. 5* z. 4 1957 s. 328—329.

**Turowicz J., Strzelecki J., Urbanowiczowa A.** Rozmowy o Emanuelu Mounier. *Rozm. przepr. J. Eska, A. Krasiński.* *Więź* nr 2 s. 42—51.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

**Jankowska A.** Posłowie. (E. Abramowski) *Euhemer* nr 1 s. 55—56.

**Osiadacz-Molska A. E.** Abramowski *EncWsp* nr 12 (24) s. 9—11.

**Kalinowski J.** Arystotelesowska teoria sprawności intelektualnych czyli o dwu pojęciach mądrości. *RFil T. 5* z. 4 1957 s. 45—65.

**Sroka M.** St. Brzozowski i Maksym Gorki. [Z materiałów do biografii Brzozowskiego]. *Tw* nr 2 s. 115—128.

**Gawecki B. J.** Założyciel pozytywizmu August Comte. *Pro* nr 1 s. 2—6 ilustr.

**Gansiniec R.** Cycero. *EncWsp* nr 3 (15) s. 15—17.

*In memoriam* Stefana Zygmunta Czarnowskiego (1879—1937). Tłum. z franc. *Kier* nr 2 s. 5.

**Jedlewski St.** Dawid nieznan. Nowa Szkoła nr 2 s. 18—20 ilustr.

**Tokarz Fr.** Teoria poznania Dharmakirtiego. *RFil T. 5* z. 4 1957 s. 259—270.

**Ostrowski J.** Antoni Bolesław Dobrowolski (1872—1954). *Euh* nr 1 1957 s. 9—10.

**Infeld L.** Albert Einstein. *EncWsp* nr 6 (18) s. 11.

**Tagliacozzo E.** Geniusz i pokora [Einstein]. Tłum. z włos. L. S. *Kier* nr 20 s. 10.

**Bardach A.** Karol Fourier (1772—1837). *WŻ* nr 1 s. 29 ilustr.

**Jones E.** The life and work of Sigmund Freud. New York 1953. *Rec. Ab: W rocznicę Freuda.* *Tw* nr 4 s. 148—153.

**Gandhi M. K.** Autobiografia. Dzieje moich poszukiwań prawdy. Przeł. z ang. J. Brodzki. *Przedm. do wyd. pol. J. Nehru.* *Wwa KsiW* s. 581 zł 60,—.

**Krońska I.** Ryszard Gansiniec. *EncWsp* nr 5 (17) s. 21—22.

**Nowicki A.** Grzegorz z Sanoka 1406—1477. *Wwa PWN* s. 254, ilustr. portr. bibliogr. zł 23,—.

**Kołodziej E.** Sir William Hamilton. *StFi* nr 2 (5) s. 153—171.

**Gawecki B.** O Hoene Wrońskim. *PrzPO* nr 1/2 s. 94—100.

**Baczko Br.** Problemy metodologiczne historyzmu w filozofii społecznej Henryka Kamińskiego. *SPAN* z. 1 s. 114—116.

**Bernstein E.** Twórca egzystencjalizmu (Sören Kierkegaard). *Tygodnik Zachodni Pń* nr 3 s. 1.

**Hinz H.** Rozważania Kołłataja o religii. StFi nr 1 s. 86—112.

**Newerly I.** Pedagogika Janusza Korczaka. Fragn. referatu Nowa Szkoła nr 1 s. 21—24.

**Wołoszyn S.** O poglądach i postawie pedagogicznej Janusza Korczaka. KwPe nr 1 s. 87—101.

**Kotarbiński T.** Z naukowego warsztatu uczzonego. ŻSzW nr 1 s. 133—134 ilustr.

**Pelc J.** Kotarbiński Tadeusz. EncWsp nr 4 (16) s. 26—28.

**Baczko B.** Kroński Tadeusz. EncWsp nr 8 (207 s. 31—32.

**Waśkiewicz H.** Teoria prawa prof. Jerzego Landego. (Próba charakterystyki). RFil T. 5 z. 4 1957 s. 271—302.

**Piekara A.** Stanisław Loria. EncWsp nr 11 (23) s. 26—27.

**Bartoń W.** Czy Lutosławski był katolikiem? TP nr 5 s. 7.

**Schaff A.** Ideologia w ujęciu Mannheim'a. Uzupełniony tekst stenogramu wykładu. Wwa KsiW s. 34 zł. 2,—.

**Łubnicki N.** Poglądy filozoficzne Adama Mahrburga. StFi nr 1 s. 61—85. Cz. II. StFi nr 2 s. 51—79.

**Choma W., Mysłakowski Z.** Antoni Makarenko. W siedemdziesiąt rocznicę urodzin. Nowa Szkoła nr 3 s. 19—22 ilustr.

**Wigdorowa F.** W 70 rocznicę urodzin A. Makarenki. Tłum. z ros. GfN nr 12 s. 3 ilustr.

**Cornu A.** Karol Marks i Fryderyk Engels. Życie i dzieła. T. 1: 1818/1820—1842. Przekł. z franc. pod red. M. Żurawskiego. Wwa PWN s. 285 bibliogr. zł. 40,—.

**Tokarski M. Fr.** Filozofia bytu u Miłkołaja z Kuzy. L KUL s. 370 rys. biogr. zł. 55,—.

**Wierzbicki Z. T.** Poglądy ekonomiczne Monteskiusza na tle jego twórczości. Roczn. Pol. Tow. Ekon. Pn 1957 s. 49—84.

**Mounier E.** [Nota biograficzna oraz] Bibliografia prac. Więż nr 2 s. 37—41 ilustr.

**Kubiak Z.** Filozof tragiczny. [F. Nietzsche]. TP nr 7 s. 5.

**Nietzsche sfalszowany.** Oprac. z franc. ab. TW nr 5 s. 153—158.

(t). Pośmiertne perypetie klasyka. F. Nietzsche. Pol nr 8 s. 7.

**Susul J.** Nietzsche i fałszerze. TP nr 7 s. 5 ilustr.

**Wirpsza W.** Mała glossa do spraw Nietzschego. ŻWa nr 82/83 s. 8.

**Brzęk G.** Nusbaum - Hilarowicz J. EncWsp nr 4 (16) s. 37—38.

**Pokorzyński L.** Wspomnienie o profesorsze Antonim Peretiatkowiczu. Roczn. Pol. Tow. Ekon. Pn 1957 s. 157—158.

**Landé J.** Socjologia Petrażyckiego. PrzSoc T. 12 s. 229—265.

**Kapuściński Wł.** Planck Max. EncWsp nr 6 (18) s. 33—34.

**Żytko M.** Zabezpieczmy dorobek uczonej. Pamięci Heleny Radlińskiej. GfN nr 16 s. 2 ilustr.

**Granat W.** Antyteistyczny humanizm J. P. Sartre'a. ZeNaKUL nr 1 s. 21—31.

**Zarankiewicz K.** Sierpiński Wacław. EncWsp nr 7 (19) s. 50—53.

**Komorowski Z.** Fryderyk Skarbek — polski prekursor socjologii PrzPO nr 3 s. 72—77.

**Taylor E.** Fryderyk Skarbek, ojciec polskiej ekonomii politycznej. Roczn. Pol. Tow. Ekon. Pn 1957 s. 9—14.

**Kołakowski L.** Jednostka i nieskończoność. Wolność i antynomie wolności w filozofii Spinozy. Wwa PWN s. 630 zł. 50,—.

**Borucka-Arctowa M.** Wkład St. Staszica do nauki o społeczeństwie. StMNP T. 6 z. 2 1957 s. 221—253.

Hulewicz J. Jan Śniadecki jako organizator nauki. *StMNP* T. 1 z. 2 1957 s. 81—102.

Opalek F. Jan Śniadecki jako historyk nauki. *StMNP* T. 6 z. 2 1957 s. 63—80.

Szyfman L. Jędrzej Śniadecki — biolog i filozof. *ŻWa* nr 118 s. 5 ilustr.

Gawecki B. Systemat Trentowskiego. *PrzPO* nr 3 s. 78—83.

Schillerowa I. Witwicki Władysław. *EncWsp* nr 10 (22) s. 53—55.

Miller-Csorbowa H. Wspomnienia o Florianie Znanięckim. *Orka* nr 15 s. 6 ilustr.

Szczepański J. Florian Znanięcki. *PrzK* nr 17 s. 1—2.

Szczepański J. Wspomnienie o Florianie Znanięckim. *ŻWa* nr 82/83 s. 4.

#### Metafizyka

Bejze B. J. Ten, który jest (O poprawną koncepcję istoty Boga). *ZeNaKUL* nr 2 s. 67—72.

Gawecki B. Zarys realizmu ewolucyjnego. *StFi* 5 (8) s. 81—100.

Hornowski B. Pojęcie i struktura światopoglądu. *SPTPN* nr 3 1956 s. 9—11.

Ingarden R. Niektóre twierdzenia o związku przyczynowym. *STNT* T. 9 z. 1/4 1955 s. 77—82.

Jaworski M. Arystotelesowska i tomistyczna teorie przyczyny sprawczej na tle pojęcia bytu. *L KUL* s. 135 bibliogr.

Kotarbiński T. Fazy rozwojowe konkretyzmu. *StFi* nr 4 (7) s. 3—13.

Krąpiec A. M. O rehabilitację analogii bytowych. *RFil* T. 5 z. 4 1957 s. 103—119.

Mazierski St. Zasada przyczynowości w aspekcie fizykalnym i metafizycznym. *ZeNaKUL* nr 4 s. 27—42.

Wilczek F. Ontologiczne podstawy dowodów na istnienie Boga według Tomasza

z Akwinu i Dunsza Szkota. Próba oceny stanowisk. *Wwa „Pax”* s. 331 bibliogr. zł. 45,—.

#### Teoria poznania

Gordon M. Czynna rola abstrakcyjnego myślenia w ujęciu Ernsta Cassirera. *Fragm. pracy „Analiza ujęcia racjonalnego czynnika poznania przez Ph. Franka i E. Cassirera”*. *StFi* nr 1 s. 175—208.

Kotarbiński T. Próba redukcji poznania psychologicznego do ekstraspekcji. Przyczynek metodologiczny do problemu poznawania natury ludzkiej. *StFi* nr 5 (8) s. 138—141.

Z problematyki psychologii i teorii poznania. *Studia* pod red. Cz. Nowińskiego. *Wwa PWN* s. 249 rys. zł. 37,—.

#### Filozofia nauki

A. B. Przyczynek do klasyfikacji praw nauki. *StFi* 3 (6) s. 242—244.

Amsterdamski S. Ph'lipp Frank o związku filozofii i nauki. *StFi* nr 2 (5) s. 215—231.

Stępień A. Charakterystyka metodologiczna teorii poznania. *ZeNaKUL* nr 3 s. 43—55.

#### Logika i metodologia

##### Historia i zagadnienia ogólne

Buczyńska H. Parę informacji o semantyce ogólnej. (Na marginesie kwartalnika „ETC”). *StFi* nr 2 (5) s. 232—236.

Greniewski H. Refleksje na marginesie „Wykładów z dziejów logiki” T. Kotarbińskiego. *StFi* 3 (6) s. 165—184.

Kamiński S. Rola Locke'a i Condillaca w dziejach teorii definicji. *RFil* T. 5 z. 4 1957 s. 67—101.

Kokoszyńska M. Krytyka niektórych poglądów na stosunek logiki do dialektyki. *StFi* nr 3 1957 s. 118—151.

Narbutt O. O pierwszym polskim podręczniku logiki. Z rozważań nad filozofią Oświecenia. *Ł ŁTN* s. 146 tabl. 6 portr. 1 bibliogr., zł. 22,—.

Schaff A. Filozoficzny aspekt procesu porozumiewania się. StFi nr 2 (5) s. 3—35.

Spirało A. Logika Jana Spangenberg'a. StFi nr 2 (5) s. 80—96.

Systemy, podręczniki, nauczanie

Ajdukiewicz K. Zarys logiki. Wyd. 5, 6. Wwa PZWS s. 207 rys. zł. 9,50.

Czeżowski T. Logika. Kurs elementarny. Skrypt wykładów dla humanistów. Wyd. 3 przejr. i popr. T Uniwersytet M. Kopernika s. 157 rys. powiel. zł. 10,—.

Dąbska I. Elementy logiki dla bibliotekarzy. Skrypt wykładów prowadzonych w Bibliotece Gdańskiej w r. 1957. Gdańsk Formoznak s. II + 80 jednostr. powiel.

Gołąb St., Krygowska Z., Leśniak J. Elementy logiki matematycznej. Wyd. 2 popr. i uzup. Kr WSP s. 223 rys. powiel.

Łukasiewicz J. Elementy logiki matematycznej. Wyd. 2 Oprac. J. Słupecki. Wwa Wwa PWN s. 98 rys. zł. 20,—.

Russell B. Wstęp do filozofii matematyki. Tłum. z ang. Cz. Znamierowski. Wwa PWN s. 308 zł. 34,—.

Ziemiński Z. Logika praktyczna. Wyd. 2 Pń PWN s. 258 rys. powiel. zł. 17,25.

Poszczególne zagadnienia

Ajdukiewicz K. Trzy pojęcia definicji. StFi 5 (8) s. 3—16.

Ajdukiewicz K. Zagadnienie racjonalności zawodnych sposobów wnioskowania. StFi 4 (7) s. 14—29.

Czerwiński Z. Nowe ujęcie logiki indukcyjnej. StFi nr 2 (5) s. 206—214.

Greniewski H. 2n—1 wartości logicznych. StFi nr 3 1957 s. 3—28.

Greniewski H. Obrona dysertacji doktorskiej Henryka Greniewskiego StFi nr 2 (5) s. 237—247.

Grzegorzczak A. Między dyskursywnym a kontemplacyjnym myśleniem. Znak nr 1 s. 36—57.

Kronasser H. Handbuch der Semasiologie. Heidelberg 1952. Rec. Zawadowski L.: O próbie syntezy semantyki. Biul. Pol. Tow. Językozn. z. 16 1957 s. 187—208.

Cybernetyka

Latil P. Sztuczne myślenie. Wstęp do cybernetyki. Z franc. tłum. K. Wołowski przy współud. S. Manczarskiego. Wwa PWT s. 447 tabl. 1 ilustr. portr. zł. 28,—.

Milewski T. Ewolucja teorii języka. Znak nr 2 s. 148—163.

Popularne

Malewski A. ABC porządnego myślenia. Wyd. 2 Wwa PZWS s. 163, zł. 5,20.

Psychologia

Historia i zagadnienia ogólne

Pieter J. Historia psychologii w zarysie. Katowice „Śląsk” s. 321 bibliogr. zł. 40,—.

B.F.P. Psychologiczna i pedagogiczna problematyka wydajności pracy. [Konferencja Naukowa]. NDr nr 4 s. 130—132.

Budkiewicz J. Fachowa rada i pomoc. [Psychologia stosowana]. TrLu nr 45 s. 4.

Budkiewicz J. Odnowa psychologii stosowanej. Nowa Szkoła nr 2 s. 11—13.

Co to jest psychologia topologiczna. Nowa Szkoła nr 3 s. 27 rys.

Czapów Cz. Psychologia chuligaństwa. NKu nr 16 s. 1, 4.

Geblewicz E. XV Międzynarodowy Kongres Psychologiczny. Bruksela 1957. Wychowanie fizyczne. Sport. nr 1 s. 197—198.

Gerathewohl S. Die Psychologie des Menschen im Flugzeug. München 1954. Rec. Miller R.: Z psychologii człowieka w samolocie. KuSp nr 1 s. 65—81.

J. R. Frustracja. Nowa Szkoła nr 1 s. 27.

Kosmala W. Zastosowanie psychologii w przedsiębiorstwie przemysłowym. Wwa

Inst. Ekonomiki i Organ. Przemysłu s. 32  
rys. powiel. zł. 5,—.

**Maucorps P.** Psycholog na froncie.  
Fragm. książki „Psychologia wojskowa”.  
Tłum. Wojsko Ludowe nr 3 s. 31—35.

#### Systemy i podręczniki

**Baley St.** Psychologia wychowawcza w  
zarysie. Wyd. 3, 4 zmien. i uzup. Ze wstępem  
St. Błachowskiego. Wwa PWN s. XV  
+ 415 portr. 1 brosz. zł. 35,— opraw. zł.  
45,—.

**Egorov T. G.** Psychologia. Tłum. z ros.  
H. Handelzac. Wwa MON s. 323 ilustr.

**Fragmety psychologii.** [Autorzy:] S.  
Błachowski, M. Kreutz, J. Pieter, St. Szuman.  
Red. J. Pieter. Katowice „Śląsk”  
s. 312 rys. zł. 40,—.

**Guillaume P.** Podręcznik psychologii.  
Przedm. M. Kreutz. Tłum. M. Kreutz i H.  
Suchorzewski. Wwa PWN s. XIII + 376  
ilustr. zł. 37,—.

**Kaczmarek L.** Zarys psychologii neotomistycznej.  
Pń Pallotinum s. 420 rys.  
portr. bibliogr. s. 402—405 zł. 35,—.

**Kretschmer E.** Psychologia lekarska.  
Red. H. Zajęczkowski. Tłum. T. Klimowicz.  
Wwa PZWL s. 399 tabl. 2 ilustr. tab.  
bibliogr. zł. 60,—.

**Mazur M.** On i ona. Z zagadnień psychologii  
seksualnej. Wwa PZWS s. 108 zł. 6.

**Muszyński H.** Repetitorium z psychologii.  
Dla słuchaczy ZSN. Pń s. 61 powiel.

**Nowacki T.** Wprowadzenie do nauki psychologii.  
Wwa PZWS s. 180 bibliogr. powiel.

**Pastuszka J.** Dusza ludzka. Jej istnienie  
i natura. Wyd. 2 zmien. Sandomierz Wydaw.  
Diecezjalne s. 118 1957 zł. 12,—.

**Piskorz J.** Psychologia duszpasterska  
kobiet. L KUL s. 254 bibliogr. zł. 40,—.

**Szardakow M. N.** Zarys psychologii ucznia.  
Tłum. z ros. M. Przetacznikowa. Wwa  
PZWS s. 233 rys. tab. zł. 8,20.

#### Poszczególne zagadnienia

**Budakowska W.** Transfer. EncWsp nr 6  
(18) s. 48—50.

**Geblewicz M.** Test. EncWsp nr 5 (17)  
s. 48. 49.

**Geblewicz M.** Wywiad psychologiczny.  
EncWsp nr 10 (22) s. 55. 56.

**Gryglewska B.** Frustracja. EncWsp nr 7  
(19) s. 21—22.

**Kosmala W.** Psychologia pracy. EncWsp  
nr 2 (14) s. 32—33.

**Kosmala W.** Psychologiczna racjonalizacja  
pracy. EncWsp nr 4 (16) s. 45—46.

**Kottas A.** Testy projekcyjne. EncWsp  
nr 11 (23) s. 48—50.

**Reutt J.** Z badań nad zagadnieniem  
słownej ekspresji aktów woli. RFil T. 5  
z. 4 1957 s. 195—205.

#### Etyka i teoria postępowania

##### Historia i zagadnienia ogólne

**Gurvitch G.** Morale théoretique et science  
des mœurs, leur possibilités, leur conditions.  
Paris 1948. Rec. Majlerowa J.:  
Gurvitch o etyce. Euh nr 1 s. 75—80.

**Kotarbiński T.** Zasady etyki niezależnej.  
StFi nr 1 s. 3—13.

**Ossowska M.** Zagadnienie powszechnie  
uznanych norm moralnych. StFi 1957 nr 3  
s. 80—96.

**Znamierowski Cz.** Naczelna norma  
moralna i jej pochodne. StFi nr 3 1957 s. 97—  
117.

#### Systemy i podręczniki

**Kotarbiński T.** Traktat o dobrej robocie.  
Wyd. 2 Wr Ossol s. 366 portr. 1 bibliogr.  
zł. 25,—.

**Ossowska M.** Motywy postępowania. Z  
zagadnień psychologii moralności. Wyd. 2.  
KsiW s. 327 zł. 38,—.

#### Poszczególne zagadnienia

**Beylin P.** Etyka świecka i jej oskarżyciele.  
PrzK nr 5 s. 1—2.

**Danowski A.** Nieporozumienia na temat  
moralności. NDr nr 4 s. 156—158.

**Deda A.** O niektórych problemach koleżeństwa żołnierskiego. Wwa [Wojsk. Zakł. Graf.] s. 28.

**Gawroński J.** Do dyskusji o etyce świeckiej przyczynek ze strony przeciwnej. Przk nr 9 s. 1—2.

**Gawroński J.** Warunki dyskusji światopoglądowej. Kier nr 17 s. 4.

**Grzegorzczak A.** Etyka niezależna — etyka sumienia. TP nr 15 s. 1, 7.

**Kondracki R.** Etyka sytuacyjna w świetle orzeczeń Kościoła. ŻMy nr 3 s. 1—21.

**Kotarbiński T.** Błąd praktyczny i jego rodzaje. STNT T. 9 z. 1/4 1955 s. 76.

**Krieglewicz E.** Etyka katolicka w świetle teologii moralnej. Wwa KsiW s. 68 zł. 2,—.

**Krzywicki L.** Takimi będą drogi wasze. Słowo wstępne T. Kotarbiński Wwa PWN s. 94 zł. 10,—.

**Kuszko E.** Zagadnienia moralności. Rola etyki w życiu społeczeństwa, etyka świecka a etyka religijna. Wwa Materiały do zajęć seminaryjnych dla oficerów s. 63.

**Schaff A.** Czy moralność może być amoralna. Pol nr 21 s. 5.

**Schaff A.** O sprawach moralności. Pol nr 14 s. 1, 6—7, nr 15 s. 1—2 nr 16 s. 3—4.

**Schaff A.** Spór o sprawę moralności. TrLu nr 102 s. 3.

**Schaff A.** Spór o zagadnienia moralności. Wwa KsiW s. 175 zł. 6,—.

**Schindler J.** Dobre samopoczucie zależy od nas samych. Oprac. z ang. Z. de Callier. WŻ nr 1 s. 10—13.

**Ślipko T.** Norma moralności w etyce chrześcijańskiej. HD nr 1 s. 39—46.

**Strzeszewski Cz.** Definicja pracy ludzkiej. ZeNAKUL nr 1 s. 43—52.

**Sztekker E.** Niektóre zagadnienia współczesnej etyki katolickiej. Wwa Wyd. Propag. WKW PZPR s. 28.

**Weron E.** Etyka sytuacyjna. HD nr 1 s. 46—50.

**Wojtyła K.** Elementarz etyczny: Kamień węgielny etyki społecznej. Sprawiedliwość a miłość. Problem walki. TP nr 1—3 s. 7.

**Wojtyła K.** Elementarz etyczny: Etyka niezależna w świetle idei sprawiedliwości. TP nr 6 s. 7.

**Wyszyński St.** Duch pracy ludzkiej. Myśli o wartości pracy. Wyd. 2 Pń Księg. św. Wojciecha s. 206 tabl. 6 brosz. zł. 18,—.

#### Estetyka i teoria sztuki

**Begenau H.** Grundzüge der Ästhetik Herders. Weimar 1956. Rec. Morawski S.: Casus Herder — dokument fałszywej interpretacji. STFi nr 3 1957 s. 201—213.

**Florczak Z., Pszczółowska L.** Ludzie Oświecenia o języku i stylu. Red. M. R. Mayenowa. T. 1 PIW s. 691, T. 1—3 zł. 200,—.

**Gierulanka D., Póltawski A.** O istnieniu i strukturze dzieła literackiego. Uwagi na marginesie artykułu J. Pelca. StFi 5 (8) s. 142—157.

**Ingarden R.** Dzieła filozoficzne. Studia z estetyki. T. 2 PWN s. 478 zł. 75,—.

**Jerschina St.** Zarys poetyki. Sandomierz Woj. Ośrodek Doskonalenia Kadr Oświatowych w Kielcach s. 176 zł. 25,—.

**Morawski S.** O istotnych problemach estetyki marksistowskiej. Tw nr 4 s. 94—105.

**Morawski S.** Spór o nazwę czy spór o fakty? [Realizm socjalistyczny]. StFi 4 (7) s. 107—126.

**Nagnajewicz M.** Neologizmy w teorii stylistycznej Cycerona i Kwintyliana. RFil T. 6 z. 2 1957 s. 29—55.

**Naksianowicz-Golaszewska M.** Twórczość a osobowość twórcy. Cz. 1: Analiza procesu twórczego. KUL s. 329 bibliogr. zł. 52,—.

**Pelc J.** O istnieniu i strukturze dzieła literackiego. Rozważania logiczne nad „Studiami z estetyki” R. Ingardena. StFi 3 (6) s. 121—164.



**Rzadkowska E.** Teorie dramatyczne Oświecenia francuskiego. Przeł. z franc. i oprac. Wr Ossol s. 227, zł. 30,—.

**Sawicki S.** Cassell's Encyclopaedia of Literature. London 1953. Uwagi informacyjno-krytyczne. ZeNaKUL nr 4 s. 60—68.

**Sławińska I.** Ku definicji dramatu poetyckiego. ZeNaKUL nr 3 s. 79—92.

**Strzemiński W.** Teoria widzenia. (Przedm. J. Przyboś, rys. W. Strzemiński). Kr Wyd. Literackie s. 274 portr. 1 zł. 49,—.

**Walicki M.** Historia sztuki. Rocznik literacki 1956 s. 536—544.

**Witwicki T.** O wyrażaniu uczuć przez muzykę. STNT T. 9 z. 1/4 1955 s. 84—85.

**Tatarkiewicz Wł.** Hellenistyczna teoria sztuki i poezji. Fragm. pracy „Dawna estetyka”. KuSp nr 4 1957 s. 3—30.

#### Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

##### Historia i zagadnienia ogólne

**A. K.** Prace nad słownikiem terminologii nauk społecznych. PrzSoc T. 12 s. 348—350.

**Chodak Sz.** Pojęcie partii politycznej a ewolucja struktury politycznej kapitalizmu. StFi nr 3 1957 s. 152—181.

**Craipeau Y.** Problemy ewolucji społecznej we Francji. Fragm. Tłum. z franc. ZeTe nr 1/2 s. 170—182.

**Czerniawski A.** Socjologia w służbie praktyki. (Ośrodek Badania Opinii Publicznej oraz Pracownia Socjologiczna w Polskim Radio) TrLu nr 38 s. 3.

**Friedmann G.** Teoria Durkheima a współczesne formy podziału pracy. Tłum. z franc. ZeTe nr 3/4 s. 163—173.

**Fromm E.** Piekło współczesnego człowieka. Fragm. książki „The sane society”. Tłum. z ang. K. T. Teplitz. NKu nr 3 s. 2.

**Historia Nauk Społecznych.** z. 2. Red. W. Voisé. Wwa PWN s. 253 zł. 58,—.

**Lebret L., Bride J.** Guide pratique de l'enquête sociale. V. 1—3. Paris 1951—

1955. Rec. Przeclawski K.: Przewodnik w dziedzinie badań społecznych. KwPe nr 1 s. 200—202.

**Lippmann W.** O opinii publicznej. Tłum. z ang. ZeTe nr 1/2 s. 193—202.

**Łapicki B.** Etyczna kultura starożytnego Rzymu a wczesne chrześcijaństwo. ŁLTN s. 322 zł. 35,—.

**Łapicki B.** Ideologiczna obrona i krytyka własności jednostkowej w starożytnym Rzymie. PrzSoc T. 12 s. 205—228.

**Krzywicki L.** Dzieła. (Kom. red.: J. Chałasiński, A. Grodek, H. Holland i in.). T. 2: Artykuły i rozprawy 1880—1886. (Red. H. Holland) Wwa PWN s. 606 tabl. 3 portr. 1 tab. zł. 65,—.

**Maneli M.** Historia doktryn polityczno-prawnych. Cz. 1: Starożytność. Wwa Uniw. Warszawski s. 79.

**Mills Ch.** The power elite. New York 1956. Rec. Piontek E. PrzPO nr 3 s. 93—100.

**Turowski J.** Człowiek a społeczeństwo. Historia zagadnienia i aktualność problemu. ZeNa KUL nr 2 s. 3—28.

**Turowski J.** Z badań Zakładu Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. PrzSoc T. 12 s. 315—316.

**Udział socjologów polskich w zjazdach, konferencjach i seminariach zagranicznych.** PrzSoc T. 12 s. 325.

**Wesołowski W.** Uwarstwienie społeczeństwa według kryterium prestiżu. StFi nr 5 (8) s. 101—137.

**Wesołowski W.** Teoria mitu w ujęciu D. Bidneya. [Sprawozdanie z rozdziału „Pojęcie mitu” z książki „Antropologia teoretyczna”]. Euh nr 1 s. 57—62.

**Zieliński T.** Z cyklu „Świat antyczny”. T. 3: Rzeczpospolita rzymska Wwa KsiW s. 443 tabl. 12 portr. 6 mapa 1 zł. 48,—.

##### Filozofia prawa i państwa

**Berezowski C.** Zagadnienia zwierzchnictwa terytorialnego. Z teorii prawa międzynarodowego. Wwa PWN s. 197 zł. 23,—.

**Maneli M.** Pojęcie funkcji państwa. SPAN z. 2 s. 67—73.

**Opalek K.** Prawo podmiotowe. Studium z teorii prawa. Wwa 1957. Rec. Ehrlich S.: Rzecz o prawie podmiotowym. PiP z. 2 s. 241—249.

**Papierkowski Z.** Proces karny w starożytności greckiej i rzymskiej. Streszcz. wykładu. RFil T. 6 z. 2 1957 s. 159—179.

**Płodzień St.** Geneza i zakres pomocy prawnej w stadium procesowym sędziowskiego orzekania. ZeNaKUL nr 1 s. 53—71.

**Podgórecki A.** Założenia polityki prawa. Metodologia pracy legislacyjnej i kodyfikacyjnej. Wwa Wydawn. Prawnicze s. 139 zł. 20,—.

**Stelmachowski A.** Istota i funkcja posiadania. Wwa Wydawn. Prawnicze. s. 299 bibliogr. zł. 24,50.

**Stelmachowski S.** Przyczynki do zagadnienia elitarystycznych doktryn imperalizmu. PiP z. 3 s. 442—456.

**Teoria państwa i prawa.** Wykłady. Red. St. Ehrlich. Cz. 2: Państwo i prawo burżuazyjne. Wwa PWN s. 63 zł. 10,—.

**Wójcik W.** Współczesne zagadnienia prawne. ZeNaKUL nr 4 s. 68—72.

**Znamierowski Cz.** Z abecadła prawnicy. RuPE z. 1 s. 115—134.

#### Filozofia gospodarcza

**Lange O.** Marksizm a ekonomia burżuazyjna. PrzPO nr 3 s. 3—19., żSzW nr 3 s. 1—15.

**Lange O.** Teoria rozwoju gospodarczego. Skrypt z wykładów. Oprac. A. Banaśński. Cz. 1. Wwa Uniw. Warszawski s. 90 rys. powiel.

**Kruszczyński S.** Z rozwoju pojęcia doходу. Pń WSE s. WSE s. 44 powiel.

**Majka J.** Społeczne nauki szczegółowe a etyka życia gospodarczego. ZeNaKUL nr 1 s. 33—41.

**Narski Z.** Rozwój ekonomii klasycznej. Bydgoszcz. Samorząd Słuchaczy Wyższego Stud. Ekonomicznego. s. 167.

**Strzeszewski Cz.** Współczesne kierunki rozwoju ekonomiki anglosaskiej. ZeNaKUL nr 2 s. 29—42.

**Witkowski H.** Produktywność. EncWsp nr 4 (16) s. 42—44.

**Uniejewska H., Sawoniak H.** Bibliografia polskiej myśli ekonomicznej 1831—1871. Przy współpracy zespołu pod kier. A. Grodka. Z. 1: Ekonomia polityczna. Statystyka. Wwa s. 152 + XX powiel.

#### Filozofia kultury

**Chałasiński J.** Przeszłość i przyszłość inteligencji polskiej. Wwa Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. s. 208 zł. 17,—.

**Kądzielski J.** Z zagadnień historii kultury i socjologii w radzieckich czasopiśmie naukowych. [Streszcz. art.] PrzSoc T. 12 s. 399—408.

**Malinowski B.** Szkice z teorii kultury. Tłum. z ang. H. Buczyńska, H. Stasiak, T. Święcki. Wwa KsiW s. 550 bibliogr. zł. 60,—.

**Pastuszka J.** Kultura materialna a postulaty etyki. ZeNaKUL nr 2 s. 57—65.

#### Filozofia wychowania

Zagadnienia ogólne, historia, systemy

**Podręczny leksykon pedagogiczny.** Zezszyt próbny. Część litery D: Dalekowzroczność — Dotyk. Red. S. Wołoszyn. Wwa WP s. 47 rys. portr.

**Szaniawski I.** Europejska sesja pedagogiczna w Sonnenbergu. Nowa Szkoła nr 2 s. 36—37.

**Walczyna J.** Międzynarodowa Konferencja poświęcona J. A. Komenskiemu w Pradze. Nowa Szkoła nr 6 1957 s. 664—667.

**Wroczyński R.** Kongres pedagogiczny we Florencji. KwPe nr 1 s. 140—142.

**Chałasiński J.** Społeczeństwo i wychowanie. Wyd. 2 zmien. Wwa PWN s. 335 zł. 40,—.

**Fessel A.** Kształtowanie podstaw naukowego poglądu na świat w procesie nau-

czania matematyki. Wwa PZWS 1957 s. 216 bibliogr. zł. 11,30.

**Dobrowolski A. B.** Pisma pedagogiczne. Oprac. kom. red.: W. Okoń, W. Delawska, E. Fonberg i in. Wstęp J. Ostrowski. T. 1: Ustrój oświatowy. Wwa PZWS s. LXX + 321 portr. 1 ilustr. zł. 17,20.

**Korczak J.** Wybór pism. T. 4 Wwa NKs s. 632 portr. 1 T. 1—4 zł. 110,—.

**Krawczyk M.** Zasady wychowania moralnego. Wstęp Z. Mysłakowski. Wwa PZWS s. 119 bibliogr. zł. 6,—.

**Kurdybacha Ł.** Z dziejów pedagogiki ariańskiej. (Teksty łac. tłum. I. Lichańska) Wwa PZWS s. 211 ilustr. portr. zł. 14,50.

**Mysłakowski Z.** Czy mamy już pedagogikę socjalistyczną? Życie Szkoły nr 3 s. 1—4.

**Nawroczyński B.** Zasady nauczania. Wyd. 2 Wr Ossol s. 375 zł. 30,—.

**Okoń W.** Proces nauczania. Wyd. 3 Wwa PZWS s. 303 bibliogr. tab. zł. 15,—.

**Przed 400 laty.** [Traktat pedagogiczny Erazma Glicznera z r. 1558]. Życie Szkoły nr 3 s. 14—15.

**Rowid H.** Podstawy i zasady wychowania. Wwa „Wspólna Sprawa” s. 378 zł. 28,—.

**Rowid H.** Szkoła twórcza. Podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia nowej szkoły. Wstęp B. Suchodolski. Wwa KsiW s. XXXII + 410 zł. 32,—.

**Sośnicki K.** Dydaktyka ogólna. Wyd. 2 rozsz. Wr Ossol s. 512 zł. 37,—.

**Suchodolski B.** O pedagogikę na miarę naszych czasów. Wwa KsiW s. 672 zł. 60,—.

**Suchodolski B.** O zadaniach i potrzebach nauk pedagogicznych w Polsce. NaP nr 4 1957 s. 71—90.

**Suchodolski B.** Wychowanie a rozwój nowoczesnej cywilizacji. StFi nr 3 (6) s. 3—41.

**Szelejewski J.** Historia wychowania. Skrypt wykładów. Cz. 1. Pń SN ZNP s. II + 179 bibliogr. powiel.

**Wroczyński R.** Pedagogika pozytywizmu warszawskiego. P. Chmielowski, Al. Głowacki, H. Wernic, Al. Świętochowski, A. Szcówna. Oprac. i wstęp. Wr Ossol s. LXV + 240 bibliogr. zł. 35,—.

**Z dziejów myśli pedagogicznej.** Materiały do studiów. Wstęp i red. B. Suchodolski, W. Okoń. Wwa PZWS s. 642 rys. zł. 31,40.

**Zarys pedagogiki.** Praca zbiorowa. Red. B. Suchodolski. T. 1. Wwa PWN s. 422 ilustr. portr. tab. zł. 38,—.

#### Poszczególne zagadnienia

**Bandura L.** Ekonomizacja procesu nauczania. Nowa Szkoła nr 6 1957 s. 593—599.

**Gierulanka D.** O przyswajaniu sobie pojęć geometrycznych. Wwa PWN s. 129 rys. zł. 18,—.

**Infeld L.** Nauka kształci charakter. Nowa Szkoła nr 2 s. 5—6.

**Kamiński W., Kuczyński J., Rutkowski A.** O mieszczańskiej pedagogice psychologicznej. KwPe nr 1 s. 102—121.

**Kotarbiński T.** Młodzi na manowcach. Fragm. przem. na naradzie ZMS w Warszawie. Nowa Szkoła nr 1 s. 4—8 ilustr.

**Kotarbiński T.** Sprawność i błąd. Z myślą o dobrej robocie nauczyciela. Wyd. 2 rozsz. Wwa PZWS s. 122 zł. 8,—.

**Kozłowski J.** Rozważania nad ideałem wychowawczym. Chowanna z. 1/2 s. 1—27.

**Mysłakowski Z.** Trzy typy prawidłowości: prawo, zasada, reguła. Życie Szkoły nr 1 s. 1—4.

**Miodoński J.** Zmysły a uzdolnienia. Wszechświat z. 1 s. 5—8.

**Nawroczyński B.** O kierunkach kształcenia w szkole średniej. Nowa Szkoła nr 3 s. 6—7.

**Pietrański Z.** Niektóre problemy i drogi wychowania dla postępu. Wwa 1957 s. 38 powiel.

**Piramowicz G.** Powinności nauczyciela. Wstęp i oprac. T. Mizia. Wwa PZWS s. XXXII + 90 ilustr. portr. zł. 4,20.

**Reykowski J.** O dwóch psychologicznych mechanizmach wychowania. Szkoła i Dom nr 3 s. 4—5 ilustr.

**Russell B.** Negatywna teoria wychowania, Wychowanie a religia, Zagadnienia seksualne w wychowaniu. Wstęp B. Suchodolski. Wwa „Iskry” s. 93 zł. 5,—.

**Spasowski W.** Dziecko a społeczeństwo. Wybrane fragmenty części 3 „Wyzwolenia człowieka”. Przedm. W. Oźga. Wwa „Iskry” s. 131 zł. 5,—.

**Suchodolski B.** Cywilizacja a wychowanie. Fragm. ref. na II konferencji teoretycznej na temat „Współczesne i przyszłe problemy wychowania, nauki i pracy młodzieży”. Walka Młodych nr 9 s. 2.

**Suchodolski B.** Perspektywy rozwoju cywilizacji współczesnej a zadania wychowania. Wychowanie w Przedszkolu nr 3 s. 114—123.

**Suchodolski B.** Sama ekonomika nie wystarcza. Czy jesteśmy przygotowani do przyszłości? [Problem wychowania młodzieży w epoce automatyzacji]. Rozm. przepr. M. Kozakiewicz. ŻWa nr 71 s. 3.

**Suchodolski B.** Początki materialistycznej teorii wychowania. SPAN z. 1 s. 8—16.

**Suchodolski B.** Problem eksperymentu w naukach pedagogicznych. KwPe nr 1 s. 143—145.

**Szuman St.** Rozwój orientacji dziecka w przestrzeni. Wychowanie w Przedszkolu nr 1 s. 2—15.

**Tomaszewski T.** Z zagadnień psychologii samodzielności. KwPe nr 1 s. 52—86.

**Wiloch T.** Nowe tendencje w pedagogice radzieckiej. (Streszcz. art. z czasop. „Sowetskaja Pedagogika”). KwPe nr 1 s. 228—232.

#### Filozofia historii i nauk historycznych

**Barycz H.** Z problematyki historiografii uniwersytetów włoskich. KwHTN nr 1 s. 57—94.

**Dingle H.** Miejsce historii nauki w świecie wiedzy. Tł. z ang. M. Galonowa. KwHTN nr 1 s. 3—8.

**Giedymin J.** Model historyzmu prof. K. Poppera. [K. R. Popper: The Poverty of Historicism. London 1957] StFi 3 (6) s. 205—214.

**Gruhle H.** Geschichtsschreibung und Psychologie. Bonn 1953. Rec. Średniowska K.: KWH nr 6 1957 s. 145—147.

**Hilckman A.** Feliks Koneczny a porównawcza wiedza o cywilizacjach. Tłum. z franc. B. Hłasko. Kier nr 19 s. 1, 4—5.

**Histoire générale des civilisations.** Publiée sous la direction de M. Crouzet. T. 1—6. Paris 1953—1955. Rec. Serejski M., Libiszowska Z., Kappesowa H., Dutkiewicz J. KWH nr 6 1957 s. 106—126.

**Jaspers K.** Origine et sens de l'histoire. Paris 1954. Rec. PrzPO nr 1/2 s. 102.

**Kłoczowski J.** Problem średniowiecza a współczesna historiografia ZeNaKUL nr 3 s. 61—78.

**Kroński T.** Hegel i problem filozofii historii. StFi nr 3 (6) s. 42—75.

**Kula W.** Rozważania o historii. Wwa PWN s. 296 zł. 22,—.

**Kupis B.** Religijny sens historii. Kier nr 18 s. 1, 4.

**Labuda G.** Próba nowej systematyki i nowej interpretacji źródeł historycznych. STNT T. 9 1955 z. 1/4 s. 65—68.

**Lazari-Pawłowska I.** Idiograficzna koncepcja historii. StFi nr 1 s. 14—41.

**Lazari-Pawłowska I.** O pojęciu typologicznym w humanistyce. StFi nr 4 (7) s. 30—53.

**Marrou H.** De la connaissance historique. 2 éd. revue et corrigée. Paris 1956. Rec. Moszczeńska W. Wiadomości historyczne nr 1 s. 50—57.

**Serejski M. H.** Koncepcja historii powszechnej Joachima Lelewela. Wwa PWN s. 429 zł. 35,—.

**Toynbee A. J.** Study of history. V. 1—10. Oxford 1934, 1939. London 1954. Rec. Rogalski A.: Wielkie wydarzenia w humanistyce światowej. Kier. nr 6 s. 1, 11.

**Toynbee A. J.** A Study of history. Abridgment of volumes VII—X by D. C. Somervell. T. 2 New. York 1957. Rec. Elektorowicz L.: Historia i wróżby. *ŻLit* nr 2 s. 10.

**Voisé W.** O zadaniach i metodzie historii nauk społecznych. *KwHTN* nr 1 s. 9—56, *SPAN* z. 2 s. 10—13.

#### Filozofia przyrody

**Augustynek Z., Majewski Z.** Problem obiektywności czasu i przestrzeni w świetle teorii względności. *StFi* nr 3 (6) s. 103—120.

**Cassirer E.** Determinism and indeterminism in modern physics. Historical and systematic studies of the problem of causality. New Haven 1956. Rec. Kapuściński W.: Książka o filozoficznych podstawach fizyki. *Pro* nr 3 s. 222—224 ilustr.

**Eilstein H.** Laplace, Engels i nasi współczesni. Uwagi o determinizmie na tle dyskusji w fizyce. *StFi* nr 1 (4) s. 143—174, nr 2 (5) s. 36—50.

**Einstein A.** Istota teorii względności. Z ang. tłum. A. Trautman. Wwa PWN s. 195 portr. 1 rys. zł. 23,—.

**Gordon M.** Zagadnienie powtarzalności jako cechy prawidłowości koegzystencjalnych i przyczynowych w ujęciu Arthura Papa i Philippa Franka. *StFi* 4 (7) s. 54—88.

**Krapiec M.** Matematyczny i filozoficzny interpretacjonizm materii. *ZeNaKUL* nr 3 s. 10—30.

**Szczeniowski Sz.** Nowe fakty dotyczące cząstek elementarnych i ich znaczenia dla struktury czasoprzestrzeni. *StFi* 5 (8) s. 52—80.

#### Filozofia religii

**A. N.** Historia filozoficznej krytyki religii. (Wstęp do bibliografii) *Euh* 1957 nr 1 s. 110—115.

**A. N.** Ogólna teoria religii. (Wstęp do bibliografii). *Euh* 1957 nr 1 s. 97—109.

**Małunowicz L.** Wskazówki bibliograficzne z dziedziny katolickiej literatury re-

ligijnej w Polsce. *Znak* nr 2 s. 200—207, nr 3 s. 335—337, nr 4 s. 462—467.

**Margul T.** Bibliografia najważniejszych bibliografii religioznawczych. *Euh* nr 1 s. 96—100.

**Zagadnienia** psychologii religii na XV Międzynarodowym Kongresie Psychologicznym w Brukseli. *Euh* nr 1 1957 s. 116—124.

**Ateizm a religia.** Wykłady wygłoszone na centralnym kursie aktywu partyjnego, maj 1957. *Wwa KsiW* s. 337 zł. 15,—.

**Buzek A.** Historia kościoła. Wyd. 2 Wwa „Strażnica Ewangeliczna” 1957 s. 391.

**Danowski A.** Czy religia jest zjawiskiem ideologicznym? *Polityka* nr 13 s. 1.

**Dobrowolski A.** Charakterystyka i ocena magiomistyki jako drogi poznania. *Streszcz. Oprac. E. Fonberg, J. Ostrowski, A. Zbrożyna.* *Euh* nr 1 1957 s. 11—17.

**Gastorowska A.** Budda. Przekrój nr 675 s. 9—13 ilustr.

**Huxley J.** „Religia bez objawienia”. *Oprac. z ang. PrzK* nr 11 s. 8.

**James W.** Doświadczenia religijne. Tłum. z ang. i przedm. J. Hempel. Przekł. sprawdził R. Radziwiłłowicz. *Wwa KsiW* s. XXIX + 481 zł. 40,—.

**Klimczyk W.** „Ahimsa” w hinduizmie. *HD* nr 1 s. 145—148.

**Kopeć E.** Co to jest religia? *ZeNaKUL* nr 2 s. 73—85.

**Krieglewicz E.** O typach religijności. *Euh* nr 1 s. 17—29.

**Krywielew I. A.** W sprawie głównej cechy pojęcia religii. Tłum. z ros. M. N. *Euh* 1957 nr 1 s. 39—58.

**Lechicki Cz. Ignacy Radliński** jako religioznawca. *Euh* nr 1 s. 39—48.

**Leuba J. H.** Definicje religii. *Oprac. z ang. M. Nowaczyk, A. Sikorski.* *Euh* 1957 nr 1 s. 59—68.

**Nailis M. A.** Świętość w życiu codziennym. Wyd. 2 Tłum. z niem. Pn Pallotinum s. 303 zł. 25,—.

**Nowicki A.** O pismach świętych żydów, chrześcijan i mahometan. Stary testament i Koran. Odczyt. Wwa Komitet Wojew. PZPR s. 27.

**Nowicki A.** Psychologia religii. Wstęp do bibliografii. Euh nr 1 s. 81—88.

**Nowicki A.** Tezy do wykładów. Z zagadnień psychologii religii. (Kant i Hegel o religii; Definicja religii). Druk. RSW „Prasa” Kielce 1957 s. 15.

**Ogonowski Zb.** Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku. Wwa PWN s. 349 bibliogr. zł. 28,—.

**Pastuszka J.** Religia a charakter człowieka. HD nr 1 s. 28—34.

**Pastuszka J.** Religijność wewnętrzna a zewnętrzna. HD nr 2 s. 195—199.

**Poniatowski Z.** Istota i struktura religii. Kielce Tow. Szkoły Świeckiej s. 36 bibliogr. zł. 3,50.

**Poniatowski Z.** Istota religii. Katowice s. 47 bibliogr. zł. 3,—.

**Poniatowski Z.** Nauka a religia. Kr Stow. Ateistów i Wolnomysłicieli s. 84 bibliogr. zł. 2,—.

**Poniatowski Z.** Rola uczucia w religijnej deprecjacji nauki. Euh. 1957 nr 1 s. 18—30.

**Rosen H.** Dawid Fr. Strauss i geneza szkoły liberalnej w religioznawstwie. Euh. 1957 nr 1 s. 31—38.

**Spasowski W.** Człowiek i świat. [Fragmenty] z „Wyzwolenia człowieka”. [Polsłowie M. Szulkin]. Wwa KsiW s. 198 portr. 1 zł. 10,—.

**Weil S.** Przecucie chrześcijaństwa. Fragm. z książki „Intuitions pre-chrétiennes”. Tłum. z franc. M. D. Dobraczyńska. Kier nr 13 s. 1, 4.

## b) Prace w językach obcych

(zestawił L. Gumański)

### Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

**Piéron (Henri).** Vocabulaire de la psychologie. Publ. avec la collab. de l'Association des travailleurs scientifiques. 2-e éd. revue et augmentée. Paris, Presses Universitaires de France, 1958, XVI + 470 p., 2400 f. f.

**Schmidt (Heinrich),** Philosophisches Wörterbuch. Durchges., ergänzt u. hrsg. von Georgi Schischkoff (Kröners Taschenausgabe, 13). 14. Aufl. Stuttgart, Kröners, 1957, VI + 678 p., 15 DM.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

**Alain,** Philosophie. Textes choisis pour les classes par A. Drevet. Tome I („Les grands textes”). 2-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, XII + 304 p., 500 f. f.

### Publikacje zbiorowe

**Centenaire de Lucien Léry-Bruhl** (Rev. philos. France Etrang., 1957 (82), n. 4). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 397 + 576 p.

**Lavelle.** Articles de G. Davy, J. Ecole. J. Lacroix et J. Pucelle (Etudes philosophiques 1957 (12), n. 4). Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 319—469 p., 450 f. f.

**Wesen und Wirklichkeit des Menschen.** Festschrift f. Helmuth Plessner. Hrsg. von Klaus Ziegler. (Mit Plessner-Bibliographie). Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1957, 403 p., 28 DM.

### Wydania i przekłady dzieł

**S. Ambrosii Opera.** Pars VII, recensuit O. Faller (S. J.). (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, LXXIII). Vin-

dobonae, Hoelder-Pichler-Tempsky, 1955, XVIII + 125 + 443 p., 50 DM.

**Aristotelis Metaphysica.** Recognovit brevique adnotatione critica instruxit W. Jaeger (Scriptorum classicorum bibliotheca oxoniensis). Oxford, Clarendon Press; New York, Oxford University Press, 1957, 322 p., L. 1 5 s., 4 doll.

**Aristotelis Politica.** Recognovit brevique adnotatione critica instruxit W. D. Ross (Scriptorum classicorum bibliotheca oxoniensis). Oxford, Clarendon Press; New York, Oxford University Press, 1957, X + 282 p., 2.40 doll.

**Aristotelis de Anima libri tres.** Ad interpretum graecorum auctoritatem et codicum fidem recognovit, commentariis illustravit Frider. Adolph. Trendelenburg. Editio altera emendata et aucta. (Unveränderter photomechanischer Nachdruck der 1877 in Berlin bei W. Weber erschienenen Ausgabe). Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1957, XXVIII + 500 p., 280 S.

**Aristoteles Latinus**, vol. VII, 2: Physica. Translatio Vaticana ed. Augustinus Mansion (Corpus Philosophorum Medii Aevi Academicarum consociatarum auspiciis et consilio editum). Bruges—Paris, Desclée de Brouwer, 1957, XVI + 44 p., 75 f. b.

**Avicenne**, Le Livre de science. Tome II: Physique — Arithmétique — Géométrie — Astronomie — Musique. Traduit par M. Achena et H. Massé (Collection „Persane“). Paris, Les Belles Lettres, 1958, 278 p., 1500 f. f.

**Bedae Venerabilis Opera.** Par III: Opera homiletica. D. Hurst. — Pars IV: Opera rhythmica. J. Fraipont (Corpus christianorum. Series latina. T. CXXII). Turnolti, Brepols, 1955, XXIV + 473 p., 450 f. b.

**Berkeley (George)**, The works of George Berkeley Bishop of Cloyne. Edited by A. A. Luce and T. E. Jessop. Vol. IX: Notes to Berkeley's Letters. Addenda etc. General index. Edited by A. A. Luce and T. E. Jessop (Biblioteca Britannica Philologica). Londo, Edinburgh, Thomas Nelson, 1957, VIII + 192 p., 30 s.

**Campanella (Tommaso)**, De Sancta Monotriade. Inediti. Theologicorum liber secundus. Testo critico e traduzione a cura di Romano Amerio (Edizione nazionale dei classici del pensiero italiano. Serie II, 6). Roma, Centro internazionale di studi umanistici, 1958, 182 p.

**Diderot (Denis)**, Correspondance, recueillie, établie et annotée par Georges Roth. T. II: Décembre 1757 — Novembre 1759. Paris, Les Editions de Minuit, 1956, 346 p., 1350 f. f.

**Galenii in Hippocratis Epidemiarum librum VI commentaria V—VIII.** Ediderunt Ernst Wenkebach — Franz Pfaff. Editio altera lucis ope expressa. Excerpta a Mose Maimonide addiderunt Karl Deichgraber et Karl-Heinz Deller (Corpus medicorum graecorum, V, 10, 2, 2). Berlin, Akademie—Verlag, 1956, XXX + 554 p., 51 DM.

**Galenii in Hippocratis Epidemiarum libros commentaria.** Indices nominum et verborum graecorum composuerunt Ernst Wenkebach — Konrad Schubring (Corpus medicorum graecorum, V, 10, 2, 3). Berlin, Akademie—Verlag, 1955, 260 p., 42 DM.

**Gandhi (M. K.)**, Autobiography. The story of my experiments with truth. Tr. from the original in Gujarati by Mahadevi Desai. Boston, Beacon Press, 1957, 528 p., 1.95 doll.

**Giannantoni (Gabriele)**, I Cirenaici. Raccolta delle fonti antiche, traduzione e studio introduttivo (Pubblicazioni dell'Istituto di Filosofia dell'Università di Roma, 5) Firenze, G. C. Sansoni, 1958, 520 p., 6000 L.

**Gregorius Nyssenus (S)**, Opera, Auxilio aliorum virorum doctorum edenta curavit Wernerus Jaeger. Vol. III. Pars I: Opera dogmatica minima. Edidit Fredericus Mueller. Leiden, E. J. Brill, 1958, LXV + 235 p., 30 fl.

**Hamann (Johann Georg)**, Sämtliche Werke. BdV: Tagebuch eines Lesers. 1753—1788 (Hist. krit. Ausg. von Josef Nadler). Wien, Thomas-Morus-Presse in Verl. Herder, 1953, 451 p., 167 s.

**Hamann (Johann Georg)**, Sämtliche Werke. Bd VI: Der Schlüssel. 1750—1788 (Hist.-krit. Ausg. von Josef Nadler).

Wien, Thomas-Morus-Press in Verl. Herder, 1957, XVIII — 430 p., 250 s.

**Kierkegaard** (Sören), Entweder-Oder (Enten-Eller, dt). T. 2: Zwei erbauliche Reden (To opbyggelige taler, dt) 16. 5. 1843. Uebers. von Emanuel **Hirsch** (Gesammelte Werke, Abt. 2/3). Düsseldorf, Diederichs, 1957, XII + 447 p., 22 DM.

**Kierkegaard** (Sören), Abschliessende unwissenschaftliche Nachschrift zu den Philosophischen Brocken. T. 1. Uebers. von Hans Martin **Junghans** (Gesammelte Werke, Abt. 16, T. 1). Düsseldorf—Köln, Diederichs, 1957, IX + 355 p., 19.50 DM.

**Leonardo da Vinci**, Philosophische Tagebücher. Italienisch u. Deutsch. Zsgest., übers. u. mit e. Essay „Zum Verständnis der Texte“ u. e. Bibliographie hrsg. von Giuseppe **Zamboni** (Rowohlts Klassiker d. Wissenschaft, XXV, 2). Hamburg, Rowohlt, 1958, 172 p., 1.90 DM.

**Malebranche**, Oeuvres complètes. Tome XV: Entretien d'un philosophe chrétien et d'un philosophe chinois sur l'existence et la nature de Dieu, publié par André **Robinet** (Bibliothèque les textes philosophiques). Paris, J. Vrin, 1958, XXXIV + 92 p., 990 f. f.

**Malebranche**, Oeuvres complètes. Tome XVI: Réflexions sur la prémotion physique, publié par André **Robinet** (Bibliothèque des textes philosophiques), Paris, J. Vrin, 1958, XXII+228 p., 1800 f. f.

**Natorp Paul**, Philosophische Systematik. Aus dem Nachlass herausgegeben von Hans **Natorp**. Mit Hans-Georg **Gadamer's** Gedenkrede zum 100. Geburtstag, sowie mit Einleitung und textkritischen Anmerkungen von Heinrich **Knittermeyer**. Hamburg, Felix Meiner, 1958, XLII+420 p., 36 DM.

**William Ockham**, Summa logica. Vol. I. Pars prima (Reprint of the 1951 edition). Edit. by Philotheus **Boehner** (Franciscan Institute Publications. Text series, N2). St. Bonaventura (N. Y.), The Franciscan Institute; Louvain, E. Nauwelaerts; Paderborn, F. Schönig, 1957, XVI+216 p., 2.50 doll., 140 f. b.

**Ortega y Gasset** (José), Der Mensch und die Leute (El hombre y la gente, dt). Nachlasswerk. Übers. von Ulrich **Weber**.

Stuttgart, Dt. Verl.-Anst., 1957, 370 p., 14.80 DM.

**Peano** (Giuseppe), Opere scelte. A cura dell'Unione Matematica Italiana e con il contributo del Consiglio Nazionale delle Ricerche. Vol. I: Analisi matematica — calcolo numerico. Roma, Ediz. Cremonese, 1957, 530 p.

**Peirce** (Charles S.), Values in a universe of chance. Selected writings of Charles S. Peirce (1839—1914), ed. with an introd. and notes by Philip P. **Wiener**. Stanford (Calif.), Stanford University Press, 1958, XXVI+446 p., 3.95 doll.

**Il Pensiero stoico ed epicureo**. Antologia di testi a cura di R. **Mondolfo** e D. **Pesce**. („Pensatori antichi e moderni“, 52). Firenze, La Nuova Italia, 1958, VIII+180 p., 500 L.

**I Pitagorici**. Testimonianze e frammenti. Fasc. I. A cura di Maria **Timpanaro Cardini** („Bibliotheca di studi superiori“, No 28). Firenze, La Nuova Italia, 1958, XX+180 p., 2000 L.

**Platon**, Phaidon, Politeia (Sämtliche Werke). In dt. Übers. von Friedrich **Schleiermacher** mit d. Stephanus-Numerierung hrsg. von Walter **Friedrich Otto**, Ernesto **Grassi** u. Gert **Plamböck**, (Rowohlts Klassiker der Literatur u. der Wissenschaft, 27). Hamburg, Rowohlts, 1958, 312 p., 1.90 DM.

**Ravaisson** (Félix), De l'habitude. Nouvelle édition (1933) précédée d'une introduction par Jean **Baruzi** (Bibliothèque de philosophie contemporaine). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, XLIV+60 p., 320 f. f.

**Royce** (Josiah), The religious aspect of philosophy. A critique of the bases of conduct and of faith (Harper Torchbooks. Tb 29). New York, Harper, 1958, XXIII+484 p., 1.75 doll.

**Schelling** (Friedrich Wilhelm Joseph von), System des transzendentalen Idealismus. Mit e. Einl. von Walter **Schulz**. Hrsg. von Ruth Eva **Schulz** (Philosophische Bibliothek. 254). Hamburg, F. Meiner, 1957, XLIV+305 p., 11.80 DM.

**Ioannes Duns Scotus**, Opera omnia, studio et cura Commissionis Scotisticae ad



fidem codicum edita, praeside P. Carolo **Balic**. Tomus IV: Ordinatio, Liber primus: a distinctiones quarta ad decimam. Romae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1956, XII+50+442 p., 8500 L.

**Simmel** (Georg), Brücke und Tor. Essays des Philosophen zur Geschichte, Religion, Kunst und Gesellschaft. In Verein mit Margarete Susman hrsg. von Michael **Landmann**. Stuttgart, K. F. Koehler, 1957, XXIII+281 p., 9.80 DM.

**Tertulianus** (Quintus Septimus Florens), Opera. Pars IV: Ad martyras. Ad Scapulam. De fuga in persecutione. De monogamia. De virginibus velandis. De pallio. Opera Aemilii Kroymann usus ed. **Vincentius Bulhart**. De paenitentia. Ed. **Philippus Borleffs** (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Lat' norum, 76). Vindobonae, Hölder—Pichler—Tempsky, 1957, LIX+170 p., 174 S.

**Thasci Caecili Cypriani**, De bono patientiae. A transl. with an introduction and a commentary by Sister M. George **Edward Conway** (Patristic Studies of the Catholic University of America, XCII). Washington, The Catholic University Press, 1957, XX+193 p., 2.50 doll.

**Vico** (Giambattista), Tutte le opere. A cura di **Francesco Flora**. Vol. 1: Principi di scienza nuova di G. B., d'intorno alla comune natura delle nazioni (I classici Mondadori). Milano, Mondadori, 1958, LXIV+1223 p., 5000 L.

**Wust** (Peter), Briefe und Aufsätze. Mit. e. biogr. Einl. hrsg. von **Wilhelm Vernekohl**. Münster, Regensburg, 1958, 366 p., 13.80 DM.

## Historia filozofii

### Caloksztaft dziejów

**Abbagnano** (Nicola), Corso di storia della filosofia: Il concetto di anima. (Università degli Studi di Torino. Facoltà di lettere e filosofia). Anno 1956—57. Torino, Tip. A. Viretto, 1957, 99 p.

### Filozofia starożytna

**Joly** (Robert), Le thème philosophique des genres de vie dans l'antiquité classique (Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres et des Sciences morales et politi-

ques. Mémoires. T. LI, fasc. 3), Bruxelles, Palais des Académies, 1956, 202 p., 120 f.b.

**Kirk** (Geoffrey Stephen) and **Raven** (J. E.), Presocratic philosophers. A critical history with a selection of texts. London, New York, Cambridge Univ. Press, 1957, 486 p., 55 s., 9.50 doll.

**Kroner** (Richard), Speculation and revelation in the history of philosophy. Vol. I: Speculation in pre-Christian philosophy. London, Longmans, 1957, 251 p., 16 s.

**Paci** (Enzo), Storia del pensiero presocratico (Letterature e civiltà, 7). Torino, Ed. Radio Italiana, 1957, 328 p.

### Filozofia średniowieczna

**Gregory** (Tullio), Platonismo medievale. Studi e ricerche. (Istituto Storico Italiano per il Medio Evo. Studi storici, fasc. 26—27). Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 1958, VIII+162 p., 2700 L.

### Filozofia nowożytna

**Hirschberger** (Johannes), Geschichte der Philosophie. T. II: Neuzeit und Gegenwart. 3. Aufl. Freiburg, Herder, 1958, XVII+640 p., 32 DM.

**Hübscher** (Arthur), Denker unserer Zeit. Bd 1: 62 Porträts. Mit 32 Abb. Erw. Neuausg. von Hübscher: Philosophen der Gegenwart. München, Piper, 1956, 363 p., 7.80 DM.

**Hübscher** (Arthur), Denker unserer Zeit. Bd II: 30 Texte. Dokumente zeitgenössischen Philosophierens. Antworten auf Daseinsfragen der Gegenwart. München, Piper, 1957, 357 p., 7.80 DM.

**Lukács** (Georg), La destruction de la raison (Die Zerstörung der Vernunft). Les débuts de l'irrationalisme moderne de Schelling a Nietzsche. Texte français de Stanislas George, André Gisselbrecht et Edouard Pfrimmer („Le sens de la marche"). Paris, L'Arche, 1958, 352 p., 1500 f. f.

**Schneider** (Herbert Wallace), Geschichte der amerikanischen Philosophie (A history of American philosophy, dt.). Die

dt. Übers. aus d. Amerikan. u. Bearb. besorgte Peter Krausser. Hamburg, F. Meiner, 1957, XV+424 p., 19.81 DM.

Weber (Alfred) et Huisman (D.), Histoire de la philosophie européenne. (15-e éd.). T. II: Tableau de la philosophie contemporaine, de 1850 à 1957. Avant-propos de Gabriel Marcel. Paris, Edit. Fischbaher, 1957, 665 p., 2980 f. f.

#### Filozofia Wschodu

Classicisme et déclin culturel dans l'histoire de l'Islam. Actes du Symposium international d'histoire de la civilisation musulmane (Bordeaux 25—29 juin 1957). Organisé par R. Brunschvig et G. E. von Grunebaum. Paris, Librairie G.—P. Maisonneuve, Editions Besson—Chantemerle, 1957, VII+396 p., 2400 f. f.

Fakhry (Majid), Islamic occasionalism and its critique by Averroës and Aquinas. London, G. Allen, 1958, 221 p., 21 s.

Husik (Isaac), History of Mediaeval Jewish Philosophy. Philadelphia, The Jewish Publ. Society of America; New York, Meridian Books, 1958, 466 p., 1.95 doll.

Stcherbatsky (Th.), Buddhist logic. Photomechanic reprint (Indo-iranian reprints. Ed. by the editorial board of the Indo-iranian journal. Vol. 4). (Edit. orig.: Leningrad, 1932). 's-Gravenhage, Mouton & Co., 1958, XX+560 p., et VI+469 p., 70 fl.

Suzuki (Daisetz Teitaro), Essais sur le bouddhisme Zen. 3-e série. Trad. sous la direction de Jean Herbert (Coll. „Spiritualités vivantes“). Paris, Albin Michel, 1958, 432 p., 1380 f. f.

Wolff (Otto), Indiens Beitrag zum neuen Menschenbild. Ramakrishna, Gandhi, Sri Aurobindo (Rowohlts deutsche Enzyklopädie, 56). Hamburg, Rowohlt, 1957, 152 p., 1.90 DM.

#### Filozofia współczesna

##### Egzystencjalizm

L'Esistenzialismo. Una antologia degli scritti di Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Marcel, Sartre, Abbagnano. A cura di Pietro Chiodi (Classici della filosofia).

Torino, Ed. Loescher, 1957, XXXII+223 p., 800 L.

Jaspers (Karl), Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze. München, Piper, 1958, 403 p., 11.80 DM.

Sartre (Jean Paul), Transcendence of the ego; an existentialist theory of consciousness. Tr. and annot. with an introd. by Forrest Williams and Robert Kirkpatrick. New York, Noonday Press, 1957, 119 p., 1.25 doll.

De Waelhens (Alphonse), Existence et signification. Louvain, Edit. Nauvelaerts; Paris, Edit. Béatrice-Nauvelaerts, 1958, 292 p., 145 f. b.

#### Filozofia katolicka

Brennan (Robert Edward), Thomistische Psychologie. Eine philosophische Analyse d. menschl. Natur. Hrsg. n Theodor Karl Lieven. Aus d. Amerikan. ins Dt. übertr. von Theodor Karl Lieven u. Josef Rehme. Durchges. u. in d. Ann. überprüft u. erg. von Dietrich M. Schlüter (Die deutsche Thomas-Ausgabe. erg.-Bd 1) Heidelberg, Kerle; Graz, Vien. Köln, Verlag Styria, 1957, 388 p., 18.80 DM.

Mounier (Emmanuel), Le personnalisme („Que sais-je?“ 395). 5-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 136 p., 153 f. f.

#### Materializm dialektyczny

Baumgarten (Arthur), Bemerkungen zur Erkenntnistheorie des dialektischen und historischen Materialismus. Berlin, Akademie—Verlag, 1957, VII+181 p., 8 DM-Ost.

Cornu (Auguste), Karl Marx et Friedrich Engels. Leur vie et leur oeuvre. T. 2: Du libéralisme démocratique au communisme. La „Gazette rhénane“. Les „Annales franco-allemandes“. 1842—1844. Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 368 p., 1200 f. f.

Cornu (Auguste), Origins of Marxian thought (Am. lecture ser., n. 321. Am. lectures in philosophy). Oxford, Blackwell scientific publications, 1957, 136 p., 27 s. 6 d.

**Garaudy (Roger)** Humanisme marxiste. Paris, Editions sociales, 1957, 320 p., 600 f.f.

**Lefebvre (Henri)**, Problèmes actuels du marxisme („Initiation philosophique”). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 128 p., 300 f.f.

**Lefebvre (Henri)**, Critique de la vie quotidienne, I. Introduction. Deuxième édition, augmentée d'un avant-propos (Coll: „Le sens de la marche”). Paris, L'Arche, 1958, 272 p., 900 f.f.

**Lefebvre (Henri)**, La pensée de Karl Marx („Pour connaître”), 3-e éd. Paris, Bordas, 1956, 279 p., 480 f.f.

**Lenin (W. I.)**, Karl Marx, Friedrich Engels. Eine Einführung in d. Marxismus (Kleine Bücherei d. Marxismus-Leninismus). 12. Aufl. Berlin, Dietz, 1957, 60 p., 0.50 DM.-Ost.

**Mao-Tse-Tung**, Ueber den Widerspruch. 6. Aufl. Berlin, Dietz, 1957, 60 p., 0.45 DM.-Ost.

**Mao-Tse-Tung**, Ueber die Praxis. Ueber d. Zusammenhang von Erkenntnis und Praxis, von Wissen u. Handeln. 5—6 Aufl. Berlin, Dietz, 1957, 25 p., 0.30 DM.-Ost.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

**Else (Gerald F.)**, Aristotle's poetics: the argument (Published in cooperation with the State University of Iowa). Leiden, E. J. Brill, 1957 (1958), XVI+670 p., 25 fl.

**Alessio (Franco)**, Mito e scienza in Ruggero Bacone (Pubblicazioni della Facoltà di Filosofia e Lettere dell'Università di Pavia). Milano, Casa editrice Geschina, 1957, 330 p., 2000 L.

**Heck (Erich)**, Roger Bacon. Ein mittelalterlicher Versuch e. historischen u. systematischen Religionswissenschaft (Abhandlungen zur Philosophie, Psychologie u. Pädagogik, 13) Bonn, Bouvier, 1957, VIII+344 p., 15 DM.

**Van Acker (Leonardo)**, Structure épistémologique et méthodologique de la métaphysique bergsonienne. São Pau-

lo, Ed. da Revista da Universidade Católica de São Paulo, 1956.

**Broda (Engelbert)**, Ludwig Boltzmann. Mensch, Physiker, Philosoph. Mit e. Geleitwort von Hans Thirring. Berlin, VEB Dt. Verlag d. Wissenschaften, 1957, VIII+172 p., 6.80 DM-Ost.

**Stanlis (Peter J.)**, Edmund Burke and the natural law. Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1958, XIII+311 p., 5.75 doll.

**Poncelet (Roland)**, Cicéron traducteur de Platon. L'expression de la pensée complexe en latin classique. Paris, E. de Boccard, 1957, 401 p., 2500 f. f.

**Galati (Vito G.)**, Colloqui con Benedetto Croce (Confidenziali. Candidior interius). Brescia, Ed. Morcelliana, 1957, 135 p., 700 L.

**Lefèvre (Roger)**, Le criticisme de Descartes (Bibliothèque de philosophie contemporaine. Histoire de la philosophie et philosophie générale). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 340 p., 1200 f. f.

**Slater (Noel B.)**, The development and meaning of Eddington's „Fundamental theory”, including a compilation from Eddington's unpublished manuscripts. Cambridge, University Press; New York, Cambridge University Press, 1957, 309 p., 7.50 doll.

**Mohanty (Jitendra Nath)**, Nicolai Hartmann and Alfred North Whitehead. A study in recent platonism. Foreword by Professor Hermann Wein. Calcutta, Progressive Publishers, 1957, XI+214 p., 10 Rs., 18 s.

**Grégoire (Franz)**, Etudes hégéliennes. Les points capitaux du système. (Bibliothèque philosophique de Louvain, 19). Louvain—Paris, Nauwelaerts, 1958, X+412 p., 260 f. b.

**Fürstenau (Peter)**, Heidegger. Das Gefüge seines Denkens (Philosophische Abhandlungen XVI). Frankfurt a. Main, Klostermann, 1958, 185 p., 12.50 DM.

**Compton (Charles Herrick)**, William James, philosopher and man, New

York, Scarecrow Press, 1958, 229 p., 4.50 doll.

**Schilpp** (Paul Arthur) (ed.), *Philosophy of Karl Jaspers* (Library of living philosophers). New York, Tudor Publ. Co., 1958, XXVI+918 p., 10.75 doll.

**Altaner** (Berthold), *Patrologie. Leben, Schriften u. Lehre d. Kirchenväter*. 5. völlig neu bearb. Aufl. Freiburg, Herder, 1958, XXVII+507 p., 25 DM.

**Firth** (Raymond William) (ed.), *Man and culture. An evaluation of the work of Bronislaw Malinowski*. New York, Humanities Press; London, Routledge, 1957, 292 p., 6 doll., 32 s.

**Daniélou** (Jean), *Philon d'Alexandrie* („Les temps et les destins“). Paris, Librairie Arthème Fayard, 1958, 220 p., 875 f. f.

**Cushman** (Robert Eugene), *Therapeia: Plato's conception of philosophy*. Chapel Hill, Univ. of North Carolina Press, 1958, XXII+322 p., 6 doll.

**Gauss** (Hermann), *Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons*, 2. Teil, 2. Hälfte: *Die Dialoge der literarischen Meisterschaft: Phädo, Symposium, Staat und Phädrus*. Bern, Lang, 1958 (1957), 272 p., 20 f. s.

**Luccioni** (Jean), *La pensée politique de Platon* (Publications de la Faculté des Lettres d'Alger, XXX). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 354 p.

**Arnett** (Willard Eugene), *Santayana and the sense of beauty*. Foreword by Irwin Edman (Midland bk). Bloomington, Ind. Univ. Press; Toronto, The Copp Clark Company, 1957, 252 p., 1.25 doll.; 2.15 doll.

**Voegelin** (Eric), *Order and history*. Vol. III: *Plato and Aristotle*. Baton Rouge, Louisiana State Univ. Press, 1958, XVII+383 p., 6 doll.

**Steinitz** (Benno), *Albert Schweitzer. Leben, Werk, Botschaft* (Schriftenreihe d. Oesterr. Unesco-Kommission, 16). 2. Aufl. Wien, Frick, 1956, 144 p.

**Chroust** (Anton Hermann), *Socrates: man and myth; the two Socratic*

*Apologies of Xenophon*. London, Routledge, 1957, 336 p., 32 s.

**Treu** (Kurt), *Synesios von Kyrene. Ein Komm. zu seinem „Dion“* (Texte u. Untersuchungen zur Geschichte d. altchristlichen Literatur, 71). Berlin, Akademie-Verlag, XII+184 p., 14.50 DM—Ost.

**Rhein** (Christoph), *Paul Tillich, Philosoph und Theologe. Eine Einführung in sein Denken*. Stuttgart, Evang. Verl.-Werk, 1957, 199 p., 9.80 DM.

#### Metafizyka

**Lamouche** (André), *L'homme dans l'harmonie universelle*. Paris, Editions de la Colombe, 242 p., 980 f. f.

**Moser** (Simon), *Metaphysik einst und jetzt. Kritische Untersuchungen zu Begriff und Ansatz der Ontologie*. Berlin, W. de Gruyter, 1958, 294 p., 18 DM.

**Nink** (Caspar) S.J., *Zur Grundlegung der Metaphysik. Das Problem der Seins- und Gegenstandskonstitution*. Freiburg, Herder, 1957, VII+179 p., 10.80 DM.

**Le Roy** (Edouard), *Essai d'une philosophie première. L'exigence idéaliste et l'exigence morale. T. II: L'action* (Bibliothèque de philosophie contemporaine. Histoire de la philosophie et philosophie générale). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 443—882 p., 1600 f. f.

**Silva Tarouca** (Amadeo), *Philosophie im Mittelpunkt. Entwurf einer Ontophänomenologie*. Graz—Wien, Stiasny, 1957, 191 p., 15 S.

**Topitsch** (Ernst), *Vom Ursprung und Ende der Metaphysik. Eine Studie zur Weltanschauungskritik*. Wien, Springer, 1958, 320 p., 156 S.

**Weiss** (Paul), *Modes of being*. Carbondale (Ill.), Southern Illinois University Press, 1958, XI+617 p., 10 doll.

#### Teoria poznania

**Anscombe** (Gertrude Elisabeth Margaret), *Intention*. Oxford, Blackwell; Ithaca, Cornell Univ. Press, 1957, 105 p., 10 s. 6 d., 1.50 doll.

**Cassirer (Ernst)**, Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit. Bd. 4: Von Hegels Tod bis zur Gegenwart (1832—1932), (Bd. 1—3 erschienen 1906—1920). Stuttgart, Kohlhammer, 1957, 331 p., 29 DM.

**Chisholm (Roderick M.)**, Perceiving. A philosophical study (Contemporary philosophy. General editor: Max Black). Ithaca (N. Y.), Cornell Univ. Press, 1957, XI+203 p., 2.75 doll.

**McGilvary (Evander Bradley)**. Toward a perspective realism. Ed. by Albert G. Ramsperger (The Paul Carus Lectures, 5-th series). La Salle (Ill), Open Court, 1956 (1958?), XI+378 p., 4.50 doll.

**Smith (James Ward)**, Theme for reason. Princeton, Princeton University Press, 1957, 215 p., 4 doll.

#### Filozofia nauki

**Butterfield (H.)**, The origins of modern science 1300—1800. New York, Macmillan Co., 1957, 242 p., 3 doll.

**Concepts, theories, and the mind-body problem**. Edited by Herbert Feigl, Michael Scriven, and Grover Maxwell (Minnesota Studies in the philosophy of science, Vol. II). Minneapolis, Univ. of Minnesota Press, 1958, XV+553 p., 7 doll.

**Félix (Lucienne)**, L'aspect moderne des mathématiques. Préface et commentaires de Georges Bouligand. Paris, Librairie scientifique Albert Blanchard, 1957, 170 p., 800 f. f.

**Kraft (Julius)**, Die Unmöglichkeit der Geisteswissenschaft. 2. Aufl. Frankfurt a. Main, Verlag Oeffentl. Leben, 1958, 132 p., 9.80 DM.

**Mehlberg (Henryk)**, The reach of science. Toronto, Univ. of Toronto Press, 1958, XII+356 p., 5.50 doll.

**Newmann (James)**, The world of mathematics. Four volumes. New York, Simon & Schuster, 1956, 2535 p., 14.95 doll.

**Rothstein (Jerome)**, Communication, organization, and science. With a foreword by C. A. Muses. Indian Hills (Colorado), The Falcon's Wing Press, 1958, XCVI+110 p., 3.50 doll.

**Sarton (G.)**, The study of the history of mathematics and the study of the history of science. New York, Dover, 1957, 112 p., 1.25 doll.

**Science and the creative spirit**. Essays on humanistic aspects of science. By Karl W. Deutsch, F. E. L. Priestley, Harcourt Brown, David Hawkins. Ed. by Harcourt Brown for the American Council of Learned Societies. Toronto, Univ. of Toronto Press, 1958, XXVII+163 p., 4.50 doll.

**Ullmo (Jean)**, La pensée scientifique moderne (Bibliothèque de philosophie scientifique). Paris, Flammarion, 1958, 288 p., 850 f. f.

**Wittenberg (Alexander Israel)**, Vom Denken in Begriffen. Mathematik als Experiment des reinen Denkens. Mit einem Geleitw. von Paul Bernays (Wissenschaft und Kultur, 12). Basel, Stuttgart, Birkhäuser, 1957, 360 p., 24.15 f. s.

#### Logika i metodologia

#### Wstępny, podręczniki, nauczanie

**Werkmeister (W. H.)**, An introduction to critical thinking. A beginner's text in logic. Revised edition. Lincoln (Nebr.). Johnsen Publ. Co., 1957, XX+663 p.

#### Poszczególne zagadnienia

**St. Aubyn (Giles)**, Art of argument. London, Christophers Publishers, 1957, 112 p., 6 s. 6 d.

**Ladrière (Jean)**, Les limitations internes des formalismes. Etude sur la signification du théorème de Gödel et des théorèmes apparentés dans la théorie des fondements des mathématiques (Collection de Logique mathématique. Série B, II). Louvain, Nauwelaerts; Paris, Gauthier—Villars, 1957, XII+715 p., 650 f. b. 6000 f. f.

**Mises (Richard von)**, Probability, statistics and truth. Second revised English edition prepared by Hilda Geiringer. New York, Macmillan, 1957, IX+244 p., 5 doll.

**Observation and interpretation**. A symposium of philosophers and physicists. Ed. by S. Körner in collaboration with M.H.L. Pryce (Proceedings of the Ninth Symposium of the Colston Research Society,

held in the Univ. of Bristol, April 1957). New York, Academic Press; London, Butterworths Scientific Publications, 1957, XIV+218 p., 40 s.

**Stegmüller** (Wolfgang), Das Wahrheitsproblem und die Idee der Semantik. Eine Einführung in die Theorien von A. Tarski und R. Carnap. Wien, Springer-Verlag, 1957, X+328 p., 198 S., 7.85 doll.

**Toulmin** (Stephen E.), The uses of argument. London, New York, Cambridge University Press, 1958, VI+264 p., 22 s. 6 d., 4.50 doll.

**Ushenko** (Andrew Paul), The field theory of meaning. Preface by Stephen C. Pepper. An Arbor, Univ. of Michigan Press, 1958, XXII+182 p., 4.75 doll.

#### Psychologia

Zagadnienia ogólne, wstępy, podręczniki, historia

**Money** (John), The psychological study of man. Springfield, C. C. Thomas; Oxford, Blackwell Scientific Publ., 1957, 216 p., 4.75 doll., 36 s.

#### Systemy, kierunki, metody

**Cohen** (John), Humanistic psychology. London, George Allen & Unwin, 1958, 206 p., 18 s.

**Görres** (Albert), Methode und Erfahrungen der Psychoanalyse. München, Kösel, 1958, 300 p., 19.80 DM.

**Hermann** (Theo), Problem und Begriff der Ganzheit in der Psychologie (Oesterr. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Kl. Stzungsberichte, 231, 3). Wien, Rohrer, 1957, 129 p., 39 S.

**O'Neil** (William Matthew), Introduction to method in psychology. New York, Cambridge Univ. Press, 1957, 155 p., 4.50 doll.; Victoria, Melbourne Univ. Press, 25 s.

#### Zjawiska, stany, dyspozycje

**Clark** (Walter Houston), Psychology of religion. An introduction to religious experience and behavior. London, New York, The Macmillan Co., 1958, 485 p., 5.95 doll., 41 s. 6 d.

**Freud** (Sigmund), Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. Ungekürzte Ausg. (Fischer-Bücherei, 193), Frankfurt a. M., Fischer Bücherei, 1958, 201 p., 2.20 DM.

**Häfner** (H.), Schulterleben und Gewissen. Stuttgart, Klett, 1956, 182 p., 11.80 DM.

**Piéron** (Henri), La sensation („Que sais-je?“ 555). 2-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 136 p., 153 f.f.

**Schottlaender** (Rudolf), Theorie des Vertrauens. Berlin, Walter de Gruyter, 1957, 148 p., 18 DM.

#### Psychologia jednostek i typów, psychologia społeczna

**Jolivet** (Régis), L'homme métaphysique (Coll. „Je sais-je crois“). Paris, A. Fayard, 1958, 350 f. f.

**Thouless** (Robert Henry), General and social psychology. A textbook for students of psychology and of the social sciences. 4-th ed. London, Univ. Tutorial Press, 1958, 464 p., 18 s. 6 d.

**Young** (Kimball), Handbook of social psychology (Int. lib. of sociology and social reconstruction). 5-th ed. London, Routledge, 1957, 632 p., 35 s.

#### Teoria wartości

**Borne** (Etienne), Le problème du mal („Initiation philosophique“). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 120 p., 300 f. f.

#### Etyka i teoria postępowania

**Baier** (Kurt), The moral point of view. A rational basis of ethics (Contemporary philosophy. Gen. edit.: Max Black). Ithaca, Cornell Univ. Press, 1958, XII+326 p., 4 doll.

**Mackinnon** (Donald M.), A study in ethical theory, London, Black, 1957, VIII+280 p., 21 s.

**Macmurray** (John), The self as agent (Gifford lectures for 1953). London, Faber & Faber, 1957, 230 p., 25 s.

**Ortega y Gasset** (José), *On love. Aspects of a single theme.* Tr. by Toby Talbot (Greenwich eds.). New York, Meridian bks. 1957, 204 p., 3.50 doll.; Toronto, Longmans, 4.25 doll.

**Utz** (Arthur-Fridolin), *Sozialethik. Mit internationaler Bibliographie. I: Die Prinzipien der Gesellschaftslehre* (Sammlung Politeia), 10). Heidelberg, Kerle; Louvain, Nauwelaerts, 1958, XXIV+520 p., 34.80 DM.

**Weischedel** (Wilhelm), *Das Wesen der Verantwortung. Ein Versuch.* 2. unveränd. Aufl. Frankfurt a. M., Klostermann, 1958, 110 p., 6.50 DM.

#### Estetyka i teoria sztuki

**Bullough** (Edward), *Aesthetics. Lectures and essays.* Ed. with an introd. by Elizabeth M. Wilkinson. Stanford (Calif.), Stanford Univ. Press, 1957, XLIII+158 p., 4.50 doll.; Cambridge, Bowes, 30 s.; Toronto, British bk. service, 5.10 doll.

**Collingwood** (R. G.), *The principles of art* (A Galaxy Book, GB 11). New York, Oxford Univ. Press, 1958, XI+347 p., 1.95 doll.

**Gilson** (Etienne), *Peinture et réalité („Problèmes et controverses“).* Paris, J. Vrin, 1958, 370 p., 2100 f. f.

**Huisman** (Denis). *L'esthétique („Que sais-je?“ 635),* 2-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 128 p., 153 f. f.

**Konrad** (Hedwig), *Etude sur la métaphore. Avec une préface de René Poirier.* Deuxième édition, conforme à la première. Paris, J. Vrin, 1958, 174 p., 990 f. f.

**Zenkovskij** (V.), *Aus der Geschichte der ästhetischen Ideen in Russland im 19. und 20. Jahrhundert,* (Musagetes. Contributions to the history of Slavic literature and culture. Ed. by Dmitri'j Cizevskij, 7). 's-Gravenhage, Mouton & Co., 1958, 62 p., 5 fl.

#### Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

#### Zagadnienia ogólne, historia

**Aron** (Raymond), *German sociology.* Tr. by Mary and Thomas Bottomore (Bks

in sociology). London, Heinemann, 1957, 141 p., 16 s.; Toronto bk. service, 2.60 doll.; Chicago, Free Press, 3.50 doll.

**Coser** (Lewis A.), and **Rosenberg** (Bernard) (eds.), *Sociological theory. A book of readings.* New York, Macmillan, 1958, 578 p., 6.50 doll., 45 s. 6 d.

**Emmet** (Dorothy), *Function, purpose and powers. Some concepts in the study of individuals and societies.* London, Macmillan Co., New York, St. Martin's Press, 1958, VI+300 p., 6.50 doll.

**Mannheim** (Karl), *Systematic sociology. An introduction to the study of society.* Ed. by J. S. Erös and W. A. Stewart (Int. lib. of sociology and social reconstruction). London, Routledge, 1957, XXXI+169 p., 24 s.

**Popper** (Karl Raymond), *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde.* Uebers. von P. K. Feyerabend. 1: *Der Zauber Platons* (Sammlung Dalp. 84). Bern, Francke, 1957, 436 p., 15.40 f. s.

**Ross** (Ralph) and **Van den Haag** (Ernest), *The fabric of society. An introduction to the social sciences.* New York, Harcourt, Brace, 1957, XV+777 p.

**Schilling** (Kurt), *Geschichte der sozialen Ideen. Individuum. Gemeinschaft. Gesellschaft* (Kröners Taschenausgabe, 261). Stuttgart, Kröner, 1957, 411 p., 12 DM.

#### Filozofia prawa i państwa, filozofia gospodarcza

**Authority.** Edited by Carl J. Friedrich for the American Society of Political and Legal Philosophy. Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1958, VIII+234 p., 5 doll.

**Barth** (Hans), *Die Idee der Ordnung. Beiträge zu einer politischen Philosophie.* Erlenbach—Zürich u. Stuttgart, Rentsch, 1958, 254 p., 13 DM.

**La Justice.** Contribution au Dictionnaire international des termes fondamentaux de la philosophie et de la pensée politique (Rev. int. Philos., 1957, (II), fasc. 3 (No 41). Bruxelles, 65 av. Louis Lepoutre, 1957, 251—398 p., 140 f. b.

**Kantorowicz** (Hermann), *Definition of law.* Ed. by A. H. Campbell. With an in-

trod. by A. L. Goodhart. London, New York, Cambridge University Press, 1958, XXIII+112 p., 3 doll., 15 s.

Müller-Deham (Albert), Human relations and power. Socio-political analysis and synthesis. New York, Philosophical Library, 1957, XXI+410 p., 3.75 doll.

Roussel (Jean), Déontologie coloniale. Namur, Editions Wesmael—Charlier, 1956, 415 p.

#### Filozofia kultury

Le basi culturali dell' unità europea. Atti del I-o Incontro Internazionale, 10—20 settembre 1956 (Istituto int. Studi Superiori „Antonio Rosmini” Bolzano). Bolzano, Istituto Internazionale Studi Superiori „A. Rosmini”, Tip. Athesia, 1957, XII+290 p., 2500 L.

L'Europe et le monde d'aujourd'hui (Recontres internationale de Genève, 1957). Paris, Société française du livre, 1958, 352 p., 2100 f. f.

Ferrater Mora (José), Man at the crossroads. Transl. from the Spanish by Willard R. Trask. Boston, Boston Press, 1957, 252 p., 5 doll.; Toronto, S. J. R. Saunders, 6.50 doll.

Grönbech (Vilhelm), Der Hellenismus, Lebensstimmung-Weltmacht. Berechtigte Übertragung aus dem Dänischen von Christiane Boehncke-Sjöberg. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1953, 326 p.

Mumford (Lewis), The transformations of man (World Perspectives), New York, Harper, 1956, 249 p., 3.50 doll.; London, Allen & Unwin, 1957, 192 p., 15 s.

Schaaf (Julius), Grundprinzipien der Wissenssoziologie. Hamburg, Felix Meiner, 1956, 216 p.

Sorokin (Pitrim A.), Social and cultural dynamics. A study of change in major systems of art, truth, ethics, law and social relationships. Rev. and abr. in I v. by the author (Extending horizons bks). Boston, Sargent, 1957, 718 p., 7.50 doll.

#### Filozofia wychowania

Berkson (I. B.), The ideal and the community. A philosophy of education. New York, Harper, 1958, XII+302 p., 4.50 doll.

Butler (James Donald), Four philosophies and their practice in education and religion. Rev. ed. New York, Harper, 618 p., 6 doll.

Mondolfo (Rodolfo), Educazione e cultura come problemi sociali (Biblioteca di cultura filosofica, 3). Bologna, Cappelli, 1957, 202 p., 800 L.

Schwarz (Richard), Wissenschaft und Bildung, Freiburg, Alber, 1957, 335 p., 19.50 DM.

#### Filozofia historii i nauk historycznych

Beiträge zur Kritik der gegenwärtigen bürgerlichen Geschichtsphilosophie. Hrsg. von Robert Schulz. Berlin, VEB Dt. Verl. d. Wissenschaften, 1958, 543 p., 16.60 DM—Ost.

Brandenstein (Béla von), Vom Sinn der Philosophie und ihrer Geschichte. Bonn, Bouvier, 1957, 255 p., 22 DM.

Randall (John Hermann) Jr., Nature and historical experience. Essays in naturalism and in the theory of history. New York, Columbia Univ. Press, 1958, VIII+326 p., 5.50 doll.

Rotenstreich (Nathan), Between past and present. An essay on history. With a foreword by Martin Buber. New Haven, Yale Univ. Press, 1958, XXIX+329 p., 5 doll.

#### Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych

De Broglie (Louis), Une tentative d'interprétation causale et non linéaire de la mécanique ondulatoire: la théorie de la double solution. Paris, Gauthier-Villars, 1956, VII+297 p., 3500 f.f.

Dessauer (Friedrich), Naturwissenschaftliches Erkennen. Beiträge zur Naturphilosophie, Frankfurt a. Main, Knecht, 1958, 445 p., 24.80 DM.

Duhem (Pierre), Le système du monde. Histoire des doctrines cosmologiques de Platon à Copernic. T. VIII: La physique parisienne au XIV-e siècle (II) Paris, Hermann, 1958, 3.400 f.f.



**Eddington** (Arthur Stanley), Nature of physical world (Ann Arbor Paperbacks. Gifford Lectures, 1927). Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1958, 361 p., 1.95 doll.

**Faggiani** (Dalberto), La struttura logica della fisica (Biblioteca di cultura scientifica, XLIX). Torino, Ed. scieitifiche Einaudi, 1957, X+318 p., 2.500 L.

**Heisenberg** (Werner), Das Naturbild der heutigen Physik (Rowohlts deutsche Enzyklopädie). Hamburg, Rowohlt, 1956, 149 p., 1.90 DM.

**Kaindl** (K.), Die physikalische Grundlage des lebenden Systems (Grundlagen der allgemeinen Vitalchemie in Einzeldarstellungen. Hrsg. von H. Linser. Bd I). Wien, Urban und Schwarzenberg, 1956, 201 p., 32 DM.

**Kaindl** (K.) und **Hölzer** (St.), Die physikalisch-chemischen Grundlagen des lebenden Systems (Grundlagen der allgemeinen Vitalchemie in Einzeldarstellungen. Hrsg. von H. Linser. Bd II). Wien, Urban und Schwarzenberg, 1956, 138 p., 31 DM.

**Koren** (Henry), Readings in the philosophy of nature. Sel. with introd. and commentary (College readings ser.). Westminster, Newman Press, 1958, 401 p., 2.25 doll.

**Van Melsen** (A.G.M.), Atom gestern und heute (Van atomos naar atoom, dt.). Die Geschichte d. Atombegriffs von d. Antike bis zur Gegenwart. Dt. Ausg. mit Quellentexten erw. von Heimo Dolch. Dt. Uebers: Carlgeorg Stoffregen (Orbis academicus). Freiburg, Alber, 1957, XIII+315 p., 23.80 DM.

**Ruyer** (Raymond), La genèse des formes vivantes (Bibliothèque de philosophie scientifique). Paris, Flammarion, 1958, 272 p., 775 f.f.

**Vom Unbelebten zum Lebendigen.** Eine Ringvorlesung an der Universität Münster (Westf.) (H. Becher, H. Dolch, H. Doms, u. a.). Stuttgart, Enke, 1956, 273 p., 35 DM.

**Vigier** (J. P.), Structure des micro-objects dans l'interprétation causale de la théorie des quanta (Les grands problèmes

des sciences, 5). Paris, Gauthier-Villars, 1956, XI+192 p., 3000 f.f.

**Weizsäcker** (Carl Friedrich von), Zum Weltbild der Physik. 7, erw. Aufl. Stuttgart, Hirzel, 1958, 378 p., 14.70 DM.

#### Filozofia religii

**Cazeneuve** (Jean), Les rites et la condition humaine (Bibliothèque de philosophie contemporaine). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 502 p., 1500 f.f.

**Greene** (Theodore Meyer), Moral, aesthetic, and religious insight (Tacoma, Washington. College of Puget sound. Brown and Haley lectures, 1957). New Brunswick (N. Y.), Rutgers Univ. Press, 1958, 141 p., 2.75 doll.

**Huxley** (Julian), Religion without revelation. New York, Harper, 1957, X+252 p., 4 doll.

**Otto** (Rudolf), Das Heilige. Ueber d. Irrationale in d. Idee d. Göttlichen u. sein Verhältnis zum Rationalen. 29—30. Aufl. München, Beck, 1958, VIII+229 p., 13.50 DM.

**Russell** (Bertrand), Why I am not a christian, and other essays on religion and related subjects. Ed., with an appendix on the „Bertrand Russell case“ by Paul Edwards. New York, Simon & Schuster, 1957, XVII+166 p., 3.50 doll.

**Toynbee** (Arnold Josef), Wie stehen wir zu Religion? Die Antwort eines Historikers. Deutsche Bearb. von Jürgen von Kempster. (An historian's approach to religion). Zürich, Stuttgart, Europa Verlag, 1957, 384 p., 19.10 f.s.

Mistyka, teozofia, okultyzm

**Scholem** (Gershom), Die Jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen (Major trends in Jewish mysticism, dt.). Aus d. Amerikan, übers. Frankfurt a. M., Metzner; Zürich, Rhein-Verlag, 1957, XV+490 p., 29 DM.

#### Varia

**Ashby** (W. Ross), An introduction to cybernetics. London, Chapman & Hall, 1956, IX+295 p., 36 s.

## Wiadomości wydawnicze

### Publikacje jednostkowe

**Adam Krokiewicz: Sokrates.** (Warszawa 1958. Pax. Str. 188. Cena 23,— zł). W słowie wstępnym autor powiada, że za najważniejsze cechy Sokratesa uważa patriotyzm, przekorę i dialektyczną pasję. „Patriotyzm starałem się opisać i oświetlić w dwóch początkowych rozdziałach, przekorę w rozdziale trzecim, a dialektyczną pasję w czwartym [...], w rozdziale piątym starałem się wytłumaczyć dlaczego Platon przypisał swój „idealizm” Sokratesowi, choć on go nigdy nie głosił, a także dlaczego przestał w późniejszych dialogach wprowadzać zmarłego mistrza jako rzecznika swojej nauki. W szóstym wreszcie rozdziale usiłowałem wyjaśnić tło procesu”. Poszczególne rozdziały noszą następujące tytuły: I. Uwagi wstępne, II. Arystofanes oskarża Sokratesa, III. Sokrates i jego przekora, IV. Dialektyczna pasja Sokratesa, V. Platon i tzw. mniejsi sokratycy, VI. Powody skazania Sokratesa.

**Leszek Kołakowski: Jednostka i nieskończoność. Wolność i antynomie wolności w filozofii Spinozy.** (Warszawa 1958. PWN. Str. 630. Cena 50,— zł). Autor w przedmowie zaznacza, że książka nie stanowi monografii spinozizmu. Głównym zadaniem piszącego było: „zinterpretować klasyczne kwestie filozoficzne jako kwestie natury moralnej, przelożyć pytania metafizyki, antropologii\* i teorii poznania na pytania wyrażone w języku ludzkich problemów moralnych, dążyć do zdemaskowania ich utajonej treści humanistycznej, przedstawić problem boga jako problem człowieka, problem ziemi i nieba jako problem ludzkiej wolności, problem natury jako problem stosunku człowieka do świata, problem duszy jako problem wartości życia, problem natury ludzkiej jako problem stosunku między ludźmi”. Pogląd na wielość i różnorodność omawianych zagadnień daje poniższy spis treści: I. Emancypacja od objawienia. Logika Spinozy jako doktryna moralna: 1. Wiara i rozum. 2. Zmysły i rozum. 3. Spinozy teoria wiedzy i sądy analityczne. Konieczność i wieczność w poznaniu. 4. Istnienie i nieistnienie jako predykaty sądów analitycznych. 5. Krytyka do-

świadczenia jako krytyka objawienia. 6. Wiedza a priori i życie moralne. 7. Tradycja racjonalizmu i jej przewyższenie. II. Emancypacja od boga: 1. W sprawie pojęcia panteizmu. 2. O przyczynie samej siebie. 3. O wielości światów w jednej przyrodzie. 4. Substancja i atrybuty. Pierwsza zasada nominalizmu. 5. Substancja rozciągła i modi. Indywiduum i nieskończoność materialna (Nieskończoność świata rozciągłego. Determinacja i negacja. Kwestia nieskończoności u Spinozy. Substancja i świat rozciągły. Możliwość indywiduum cielesnego. Istota spinozyzmu jako metafizyki. Dopelnienie w sprawie pojęcia intuicji. Substancja rozciągła i ruch. Natura naturata). 6. Substancja myśląca i modi (Rzeczy myślące i rzeczy pomyślane. Wielość rzeczywistości. Kartezjanizm jako źródło negatywne spinozizmu. Humanizacja natury. Problem osobowości boga. *Principium individuationis* w substancji myślącej). 7. Przyczynowość i wynikanie (Nieskończoność jako przyczyna. Granice fatalizmu. Mechanycyzm i fatalizm). 8. Istnienie i czas. 9. Konsekwencje ateizmu. 10. Spinoza i materializm. III. Emancypacja od nieśmiertelności: 1. Materializm i pozytywizm Spinozy. 2. Nieśmiertelność: kręgi tradycji. 3. Nieśmiertelność: soteriologia doczesna Spinozy. IV. Wartość poznania. — V. Człowiek jako twórca wartości: 1. Nominalizm w etyce. 2. Racjonalizm w etyce. 3. Dualizm w etyce. 4. Monizm w etyce. 5. Determinizm w etyce. 6. Część i całość w etyce. VI. Granice wolności: 1. Prawo naturalne: Grotius, Hobbes, Spinoza. 2. Wolność religii. Rozum teoretyczny i praktyczny. 3. Pismo święte. Problem CAUTE. 4. Wolność w metafizyce i wolność w polityce. Antynomie wolności. **Zakończenie:** Proces spadkowy o Spinozę.

**Stanisław Ignacy Witkiewicz — człowiek i twórca.** Księga pamiątkowa pod redakcją Tadeusza Kotarbińskiego i Jerzego Eugeniusza Płomieńskiego. (Warszawa 1957. PIW. Str. 408+ portret. Cena w opr. pl. 60,— zł). Książka, składająca się ze wspomnień i analiz różnych stron działalności St. I. Witkiewicza, zawiera artykuły dwudziestu autorów, między innymi Tadeusza Kotarbińskiego, Stefana Szumana, Mieczysława Wallisa, Jana Leszczyńskiego, Romana Ingardena, Władysława Tatarkiewicza. Zamykają całość Piotra Grzegorzycy „Dzieło pisarskie

Stanisława Ignacego Witkiewicza — próba bibliografii” oraz staranne indeksy.

**Maria Naksianowicz - Gołaszewska:** *Twórczość a osobowość twórcy. Część I: Analiza procesu twórczego.* (KUL. Rozprawy doktorskie, magisterskie i seminaryjne. III Wydział Filozoficzny. Tom 2. Lublin 1958. Towarzystwo Naukowe KUL. Str. 331. Cena 52,— zł). Autorka pisze w przedmowie: „Książkę tę pisałam w latach 1953—1955 [...] pragnę jak najgoręcej podziękować Prof. Ingardenowi za okazaną mi pomoc, za bezinteresowne poświęcenie mi czasu, za ukazanie mi całego bogactwa i atrakcyjnej siły zagadnień filozoficznych, a zwłaszcza za tę myśl, która stała się myślą przewodnią wszystkich moich poczynań naukowych: że filozofię warto uprawiać jedynie wtedy, gdy czuje się niezwalczoną konieczność poznania, gdy samodzielnie podejmuje się trud filozoficznych przemyśleń”. Spis treści: 1. Rozważania wstępne. 2. Ogólne uwagi o twórczym procesie i wytworze. 3. Przyporządkowanie procesu twórczego wytworowi. 4. Struktura procesu twórczego. 5. Dwa typy procesów twórczych. 6. Wiedza o własnym procesie twórczym. 7. Stosunek twórcy do szczegółów. 8. Nowość dzieła twórczego. 9. Nowość a oryginalność. 10. Zmechanizowanie a twórczość. 11. Rola procesów zmechanizowanych w procesie twórczym. 12. O całościowym charakterze twórczości. 13. Tworzenie a poznawanie. 14. Zagadnienie pewności w tworzeniu, poznawaniu i działaniu. 15. Subiektywistyczna koncepcja twórczości. 16. Psychogenetyczna metoda badania dzieł twórczych. 17. O rodzajach twórczości. — Bibliografia. Streszczenie francuskie.

**Ks. Marian Kowalewski:** *Wstęp do filozofii.* (Biblioteka pomocy seminaryjnych. T. I. Poznań 1958. Pallotinum. Str. 220. Cena 20,— zł). Podręcznik ten jest przeznaczony dla teologicznych zakładów naukowych; napisany ze stanowiska neotomizmu, zawiera dużo informacji, ale jest nie zawsze dokładny, o ile chodzi o wiadomości dotyczące innych dziedzin filozofii. Poszczególne części: I. Czym jest filozofia. II. Czym się zajmuje filozofia. III. Jak się rozwijała filozofia. IV. Neotomizm. V. Poradnik filozoficzny. — Skorowidz nazwisk. Skorowidz rzeczowy.

**Bronisław Malinowski:** *Szkice z teorii kultury.* (Warszawa 1958. Książka i Wiedza. Str. XXXII+551. Cena 60,— zł). Na

pokaźnych rozmiarów tom złożyło się pięć prac Malinowskiego, w tym cztery tłumaczone z angielskiego: „Naukowa teoria kultury” — tłumaczona przez H. Buczyńską; „Dynamika przemian kulturowych” — tłumaczona przez H. Stasiaka; „Zwyczaj i zbrodnia w społeczeństwie dzikich” — przedruk z Przeglądu Socjologicznego; „Magia, nauka i religia” oraz „Mit w psychologii ludów pierwotnych” — tłumaczone przez T. Świecką. Całość poprzedził wstępem Konstanty Judenko. Książka zawiera indeks nazwisk i indeks rzeczowy. A oto spis treści: *Naukowa teoria kultury:* I. Kultura jako przedmiot badań naukowych. II. Minimalistyczna definicja nauki w humanistyce. III. Pojęcia i metody antropologii. IV. Czym jest kultura? V. Teoria zorganizowanego zachowania. VI. Konkretne jednostki zorganizowanego zachowania. VII. Funkcjonalna analiza kultury. VIII. Czym jest natura ludzka? IX. Pochodzenie potrzeb kulturowych. X. Podstawowe potrzeby i kulturowe reakcje. XI. Istota potrzeb pochodnych. XII. Integratywne potrzeby kultury ludzkiej. XIII. Instrumentalne działanie ciągów życiowych. *Dynamika przemian kulturowych.* Część I: I. Zadania nowoczesnej antropologii. II. Teorie przemiany kulturowej. III. Wartość historii i jej ograniczenia. IV. Funkcjonalna teoria kultury. V. Funkcja i przystosowalność instytucji afrykańskich. VI. Zasada wspólnego czynnika w przemianie kulturowej. VII. Instrumenty i zasady badania naukowego przemiany kulturowej. — Część II: VIII. Wojna równowagi. X. Problemy wyżywienia tuafrykańska. IX. Refleksje na temat czabyłców w istniejącej sytuacji ekonomicznej. XI. Problem ziemi w Afryce. XII. Rządy pośrednie i ich naukowe planowanie. XIII. Nadzieja na przemianę kulturową i jej spełnienie. Bibliografia. *Zwyczaj i zbrodnia w społeczeństwie dzikich.* Wprowadzenie. Część I. Prawo pierwotne i porządek społeczny: 1. Automatyczne posłuszeństwo wobec zwyczaju a istota zagadnienia. 2. Melanezyjska gospodarka a teoria pierwotnego komunizmu. 3. Wiążąca siła zobowiązań gospodarczych. 4. Wzajemność i organizacja dwuklasowa. 5. Prawo, własny interes i ambicja społeczna. 6. Reguły prawa w aktach religijnych. 7. Prawo małżeńskie. 8. Zasada do ut des przenikająca życie plemienne. 9. Wzajemność jako podstawa struktury społecznej. 10. Reguły zwyczaju zdefiniowane i poklasyfikowane. 11. Et-

nologiczn. definicja prawa. 12. Specyficzne urzadzenia prawne. 13. Wnioski i perspektywy. Część II. Pierwotna zbrodnia i kara: 1. Złamanie prawa i przywrócenie porządku. 2. Czarownictwo i samobójstwo oraz ich prawne znaczenie. 3. Systemy prawa w konflikcie. 4. Czynniki społecznej zwartości w plemienu pierwotnym. **Magia, nauka i religia:** I. Człowiek pierwotny i jego religia. II. Rozumowe ujmowanie otoczenia przez człowieka. III. Życie, śmierć i przeznaczenie w pierwotnej wierze i kulcie: 1. Twórcze akty religii. 2. Opatrzność w życiu pierwotnym. 3. Selektywne zainteresowanie człowieka przyrodą. 4. Śmierć i reintegracja grupy. IV. Publiczny i plemienny charakter kultów pierwotnych: 1. Społeczność jako substancja bóstwa. 2. Moralna skuteczność wierzeń dzikich. 3. Społeczny i indywidualny wkład w religię pierwotną. V. Sztuka magii i potęga wiary: 1. Obrzęd i zaklęcie. 2. Tradycja magii. 3. Mana i moc magii. 4. Magia i doświadczenie. 5. Magia a nauka. 6. Magia a religia. Bibliografia. **Mity w psychologii ludów pierwotnych:** Dedykacja. I. Rola mity w życiu. II. Mity o pochodzeniu człowieka. III. Mity o śmierci i powtarzającym się cyklu życia. IV. Mity magii. V. Zakończenie.

**Paul Guillaume: Podręcznik psychologii.** Tłum. z wyd. z 1953 r. Mieczysław Kreutz i Henryk Suchorzewski, przedmowa Mieczysława Kreutza. (Warszawa 1958. PWN. Str. XII+3 nlb+378. Cena w opr. pl. 37,— zł). Przedmowa informuje o autorze książki i o powodach tłumaczenia tego właśnie podręcznika. Paul Guillaume, ur. 1878 r., profesor honorowy psychologii na Sorbonie „znany jest z mistrzostwa w poprawnym przedstawianiu nowych kierunków i badań psychologicznych”; jego podręcznik ukazał się po raz pierwszy w r. 1931, przekład został dokonany z wydania ósmego, a w chwili obecnej ukazało się wydanie dziewiąte. Nie tylko jednak wartość podręcznika zadecydowała o jego wyborze, lecz względy bardziej podstawowej natury: „Gdy przed 25 laty pisałem o nowych kierunkach psychologii, mogłem stwierdzić, że w psychologii ówczesnej pojawiły się trzy nowe kierunki, mianowicie: psychologia całości, psychologia głębi i psychologia obiektywna, i że między nimi toczyła się walka o podstawowe założenia naszej nauki. Z biegiem lat [...] zaszedł pewien bardzo istotny proces [...] z psychologii wydzieliła się w ostatnich

latach nowa, odrębna nauka, różniąca się od psychologii właściwej przedmiotem, celem, metodami i zastosowaniami praktycznymi. Dziś mamy obok siebie dwie nauki: psychologię właściwą i naukę o zachowaniu się, czyli behawioryzm [...] Guillaume mówi raczej o psychologii właściwej, przedstawia szereg problemów dotyczących procesów psychicznych, podczas gdy psychologowie amerykańscy są raczej behawiorystami i zwracają główną uwagę na problemy dotyczące zachowania się, a nie procesów świadomych [...] Drugim niemniej ważnym powodem wyboru Guillaume'a jest jego sposób przedstawiania materiału. Guillaume nie pisze dogmatycznie; przy każdej prawie ważniejszej kwestii podaje kilka różnych rozwiązań i argumenty przemawiające za i przeciw różnym stanowiskom [...] Wreszcie jako trzeci powód wyboru podręcznika Guillaume'a przytoczę chęć kontynuowania linii rozwojowej naszej psychologii i niezrywania z dotychczasową tradycją”. — Wydanie podręcznika Guillaume'a ma rozpocząć serię przekładów i monografii z dziedziny psychologii, zaplanowanych przez PWN na wniosek Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Plan na rok 1959 wymienia dziewięć pozycji, w tym cztery prace oryginalne (m. in. Baley: Psychologia społeczna) i pięć przekładów.

**Bertrand Russell: Wstęp do filozofii matematyki.** Tłumaczył Czesław Znamierowski. (Warszawa 1958. PWN. Str. 309. Cena w opr. pl. 34,— zł). Przekład czyni zadość dawno odczuwanej potrzebie przyswojenia tego dzieła, jednego z najznakomitszych w twórczości Russella, literaturze polskiej. Posiada ono doniosłość filozoficzną przez to, że przedstawia wyniki logicznej analizy podstawowych pojęć matematycznych, które niejednokrotnie mają zastosowanie w rozważaniach filozoficznych. Książka podaje je bez posługiwania się współczesną symboliką logiczną, jest więc dostępna także dla czytelników nie znających tej symboliki. Treść poszczególnych rozdziałów: Ciąg liczb naturalnych. Definicja liczby. Skończoność a indukcja matematyczna. Definicja porządku (uporządkowania). Rodzaje stosunków. Podobieństwo stosunków. Liczby wymierne, rzeczywiste i zespolone. Liczby kardynalne nieskończone. Ciągi nieskończone i liczby porządkowe. Granice i ciągłość. Granice i ciągłość funkcji. Wybór i aksjomat mnożenia. Aksjomat nieskończoności i ty-

py logiczne. Niezgodność (wykluczanie) i teoria dedukcji. Funkcje zdaniowe. Opisy (deskrypcje). Klasy. Matematyka i logika. — Indeks nazwisk, indeks rzeczowy.

**William James: Doświadczenia religijne.** (Biblioteka przeglądu religioznawczego „Euhemer”. Warszawa 1958. Książka i Wiedza. Str. XXIX+481. Cena w opr. pl. 40,— zł). Książka jest nowym wydaniem przekładu Jana Hempla, zrewidowanego przez dra Rafała Radziwiłłowicza, a wydanego w 1918 r.; została nadto uzupełniona przedmową Andrzeja Nowickiego. W dalszym ciągu tej samej serii zapowiedziano: A. Niemojewski: Biblia a gwiazdy; J. Wach: Socjologia religii; J. Radliński: Jezus, Paweł, Spinoza; R. Wipper: Rzym i wczesne chrześcijaństwo.

**Galénos: Úvod do logiky.** (Ceskoslovenské Akademie Věd. Praha 1958. Filozofická Knihovna. Str. 80. Cena 5 koron). Przekład dokonał z greckiego oryginału w wydaniu C. Kalbfleischa „Galeni Institutio logica” (Lipsk 1896) dr R. Hošek, wstępem i objaśnieniami opatrzył dr K. Berka. Cenne to źródło do historii logiki starożytnej wyszło w czeskim przekładzie — niewątpliwie byłoby pożądane także wydanie polskie w Bibliotece Klasyków Filozofii, zwłaszcza że istnieje już rozprawa ks. Witolda Michałowskiego: Dialektyka Galenosa z punktu widzenia logiki nowoczesnej (maszynopis 1957). Treść: Wstęp „Eisagogē dialektikē” Galena i jej znaczenie w dziejach logiki (s. 5—26). Przekład „Úvod do logiky” (s. 27—54). Objasnienia (s. 55—74). Indeksy: osobowy i rzeczowy.

**F. T. Archiszczew: W. I. Lenin o nauce i poznaniu materii.** (Moskwa 1957. Gospolizdat. Str. 142). Praca rozpoczyna się przeglądem teorii materialistycznych w filozofii i przyrodoznawstwie od XVI w., ze szczególnym uwzględnieniem poglądów Marksa i Engelsa na materię jako kategorię filozoficzną. Rola Lenina w rozwoju marksistowskiej teorii materii jest przedstawiona na tle rozwoju fizyki w XX w., przy czym autor kładzie nacisk na trafność ujęć lenińskich, wytrzymujących konfrontację z współczesnymi wynikami badań eksperymentalnych.

**W. P. Czertkow: Nieantagonistyczne przeciwieństwa przy socjalizmie.** (Moskwa 1957. Gospolizdat. Str. 232). Książka

jest poświęcona badaniu dialektyki rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. W części pierwszej autor rozpatruje zagadnienie konkretno-historycznych praw dialektyki, drugiej omawia cechy jedności przeciwieństw w socjalizmie; następnie części zawierają analizę starcia przeciwieństw oraz jego rozstrzygnięcia w warunkach socjalizmu. W zakończeniu jest mowa o charakterze postępu w ustroju socjalistycznym.

**S. Ł. Rubinsztejn: Byt i rozumienie.** (Moskwa 1957. Wydawnictwo Akademii Nauk ZSRR. Str. 328). Autor daje nowe ujęcie teorii świadomości, krytykując poglądy idealistyczne i mechanistyczne i stawiając w jej świetle szereg zagadnień teorii poznania. Książka składa się z czterech części: Pierwsza zawiera ogólne omówienie psychologicznych podstaw teorii poznania, w części drugiej autor rozpatruje poszczególne problemy epistemologiczne, część trzecia ma za temat analizę reflektorowej teorii czynności psychicznej, w części czwartej są omówione metodologiczne zagadnienia psychologii w historycznym oświetleniu.

**Sowremiennyj subiektywnyj idealizm (kriticzijskije očerki).** (Moskwa 1957. Akademia Nauk ZSRR. Instytut Filozofii. Str. 527). Dzieło zbiorowe, na które składają się następujące rozprawy: M. P. Baskin, M. S. Bachitow: O niektórych cechach współczesnego idealizmu subiektywnego; J. K. Mielwil: Pragmatyzm, filozofia subiektywnego idealizmu; I. S. Narskij: Filozoficzna istota neopozytywizmu; G. A. Bruttian: Idealistyczna istota semantycznej filozofii; D. P. Gorskij: Spaczenie zagadnień logiki przez neopozytywistów; T. N. Torszcztein: Współczesny pozytywizm i filozoficzne zagadnienia fizyki; T. I. Ojzerman: Istota reakcyjności niemieckiego egzystencjalizmu; G. D. Sulzenko: Francuski egzystencjalizm katolicki, filozofia irracjonalizmu i mistyki.

**A. F. Łosjew: Antyczna mifologia w jej historycznym rozwoju.** (Moskwa 1957. Uczpegiz. Str. 620). Autor zajmował się przez wiele lat mozołnymi badaniami źródeł, szczególnie filozoficzno-literackich a częściowo i archeologicznych, aby na ich podłożu zbudować system historycznych i filozoficznych uogólnień, zmierzający do stworzenia, jako celu ostatecznego, szeroko-

kiego obrazu powstawania, rozwoju i upadku mitologii antycznej, swoistej i niepowtarzalnej formy rozumienia świata.

**W. N. Stoletow: Wnutriwidowyje priewraszczenija i ich charakter.** (Moskwa 1957. Izdat. Sowietskaja Nauka. Str. 696). Książka zbiera wyniki olbrzymiej ilości, prowadzonych przez 17 lat, eksperymentalnych i teoretycznych badań autora i jego współpracowników, odnoszących się do jednego z centralnych zagadnień teoretycznej biologii, mianowicie zagadnienia przeobrażeń wewnątrzgatunkowych.

**A. J. Ujemow: Łogicziskije oszibki — kak oni miszajut pravilno myslit'.** (Moskwa 1958. Gospolitizdat. Str. 119). Praktyczny, popularnie napisany podręcznik poprawnego myślenia zawiera treść następującą: Charakterystyka błędów logicznych. Szkodliwość błędów logicznych. Przyczyny ich powstawania. Znaczenie praktyki i nauki dla ich usunięcia. Logiczne formy myślenia i jak unikać błędów w różnych formach myślenia? w pojęciach, w sądach, we wnioskowaniu, w dowodzeniu. Sposoby ułatwiające wykrywanie błędów logicznych.

**Fontaine Jacques: Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne Wisigothique.** (Paris 1959. Etudes Augustiniennes. 2 vols. Pp. XIX+1014 7.500 f.f.). Książka jest wyczerpującą źródłową monografią, przedstawiającą rolę Izydora z Sewilli (560—636), ostatniego humanisty łacińskiej starożytności chrześcijańskiej i pośrednika między kulturą antyczną i średniowieczem, na tle współczesnego mu świata i wyjaśniającą doniosłą rolę, którą odegrał dla wieków późniejszych.

**Michele F. Sciacca: Act et Être.** Paris 1958. Aubier — Éditions Montaigne. Pp. 226). Autorem książki jest jeden z duit de l'italien par Francis Authier. (Panauczynniejszych filozofów włoskich, profesor Uniwersytetu w Genui, przedstawiciel intuicjonistycznej metafizyki, spokrewnionej ze spirytualizmem francuskim Lavella i Le Senne'a. Po wstępie, w którym autor broni autonomii ontologii w stosunku do nauk szczegółowych, następują dwie części: „Essence de l'Être et dialectique de ses formes” oraz „Existence et réalité et leur dialecticité”, a wreszcie Appendice: „Réflexions critiques sur l'acte de l'actualisme” (aktualizmem na-

zywa się odmianę włoskiego neohegelianizmu w ujęciu Giovanni Gentile).

**Robert Blanché: Introduction à la logique contemporaine.** (Collection Armand Colin. Nr 322, Section philosophie. Paris 1957. Libr. A. Colin, 160. Pp. 208). Autor, profesor Uniwersytetu w Tuluzie, jest wybitnym logikiem współczesnym we Francji, umiejącym pisać niezwykle jasno i zajmująco. Zalety te pozwalają mu przedstawić pojęcia i metody logiki współczesnej ściśle, a jednocześnie w sposób dostępny. Książeczka, nie wielka rozmiarem, ale bardzo treściwa, zawiera w kolejnych rozdziałach wiadomości wstępne o logice i metalogice; klasyczny (dwuwartościowy) rachunek zdań; teorie nieklasyczne, tj. systemy logiki modalnej; systemy wielowartościowe i logiki „osłabione”, jak logika intuicjonistyczna; analize budowy zdan'a (teorię funkcji propozycjonalnych i kwantyfikatorów); teorię predykatów, klas i relacji.

**G. Polya: Les mathématiques et le raisonnement plausible.** Traduit de l'anglais par R. Vallée. (Paris 1958. Gauthier-Villars. Pp. XV+300. Prix 3.200 f.f.). Autor, profesor honorowy Politechniki w Zurychu i Stanford University, przedstawia rolę rozumowania prawdopodobieństwowego w matematyce przy szukaniu uogólnień i hipotez na bogatym materiale przykładów z różnych dziedzin matematyki oraz systematyzuje materiał zawarty w tych przykładach. Treść: I. L'induction et l'analogie en mathématiques: 1. L'induction. 2. Généralisation, particularisation et analogie. 3. L'induction en géométrie dans l'espace. 4. L'induction en théorie des nombres. 5. Quelques exemples d'induction. 6. Passage à un énoncé plus général. 7. Le raisonnement par récurrence. 8. Maxima et minima. 9. La physique mathématique. 10. Le problème des isopérimètres. 11. Autres types d'arguments plausibles. — II. Schèmes d'inférence plausible: Introduction. 12. Quelques schèmes remarquables. 13. Nouveaux schèmes et premières relations. 14. Le hasard, hypothèse concurrente toujours présente. 15. Le calcul des probabilités et la logique du raisonnement plausible. 16. Le raisonnement plausible dans l'invention et l'enseignement. — Notes complémentaires: 1. Le logicien, le mathématicien, le physicien et l'ingénieur. 2. Grandes analogies. 3. Quelques citations. 4. Il n'y a pas d'idée vraiment mauvaise. 5. Conclusion inductive faisant

suite à des efforts infructueux. 6. Essais de généralisation. 7. Règles fondamentales du calcul des probabilités. 8. Vraisemblance et plausibilité. Règles de recevabilité. — Bibliographie.

**Luis Couffignal:** Les notions de base. Information et cybernétique. Collection internationale sous la direction de L. Couffignal. (Paris 1958. Gauthier-Villars. Prix 600 f.f.). Jest to zeszyt pierwszy wymienionego wyżej zbioru, zawierający informacje ogólne. Treść: 1. Sur la lancée de Norbert Wiener. 2. L'information. 3. La cybernétique est l'art de rendre efficace l'action. 4. Les domaines de la cybernétique. 5. Concepts de base de la cybernétique.

**Kazimierz Ajdukiewicz:** Abriss der Logik. (Berlin 1958. Aufbau-Verlag. S. 204). Jest to niemiecki przekład książki: Zarys logiki — książka pomocnicza dla nauczyciela (Warszawa 1953 PZWS), dokonany przez Marianą Dobrosielskiego.

**Brücke und Tür — Essays des Philosophen zu Geschichte, Religion, Kunst und Gesellschaft.** Georg Simmel. Im Verein mit Margarete Susman, herausgegeben von Michael Landmann. (Stuttgart 1957. K. F. Koehler-Verlag. S. XXIV+281. Preis 9,80 DM). Georg Simmel (1858—1918), długoletni docent prywatny Uniwersytetu w Berlinie, później profesor Uniwersytetu w Strasburgu, filozof i socjolog, za życia sławny, po śmierci zapomniany, obecnie znowu — zwłaszcza w Ameryce — jest czytany i uznawany. Wymieniony w tytule zbiór zawiera dwadzieścia osiem artykułów i szkiców z różnych okresów życia Simmela, ułożonych w działy: Życie i filozofia, Historia i kultura, Religia, Piękno i sztuka, Postaci historyczne, Społeczeństwo. Wydawcy umieścili w zbiorze przede wszystkim to, co jest najtrudniej dostępne, jako nie zamieszczone w poprzednich publikacjach zbiorowych. Całość jest wprowadzeniem w zagadnienia filozofii Simmela i daje obraz filozofii niemieckiej u końca XIX w., której Simmel był jednym z typowych przedstawicieli. — W związku ze stuleciem urodzenia Simmela (a także Durkheima), przypadającym w 1958 r., The American Journal of Sociology poświęcił im numer specjalny (t. LXIII, no 6), w tymże roku zostało zapowiedziane wydanie tomu listów Simmela, wspomnień i artykułów o nim wraz z pełną bibliografią jego dzieł i literatury je-

mu poświęconej (wydawcy Michael Landmann i Kurt Gassen, firma nakładowa Duncker & Humboldt, Berlin—Monachium), zaś The Ohio State University Press wydaje książkę pamiątkową pod redakcją K. H. Wolffa, składającą się z artykułów analitycznych o Simmlu oraz wyboru przekładów jego prac.

**Arno Borst:** Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker. (Stuttgart 1957. Anton Hiersemann. Band I. S. VIII+357. Preis 40 DM; Bd. II, 1 Teil. 1958, S. VII+255, Preis 37 DM). Autor, docent historii Uniwersytetu w Münster, oparł swoje zestawienie poglądów dotyczących źródeł wielości ludów i języków na podstawie źródłowej, obejmującej przeszło 2000 pozycji; dzieło zostało nagrodzone przez Deutsche Forschungsgemeinschaft. Całość obejmuje cztery woluminy o łącznej objętości ok. 1100 str. wielkiej ośemki, rastepujacej treści: Bd. I: Einführung. 1.72 Sprachen; 2. Mittelalterliche Anschauungen von den Sprachen und Völkern: 3. Religiöses Geschichtsdenken; 4. Detail und Weltgeschichte. I. Fundamente. 1. Naturvölker; 2. Alt-Ägypten; 3. Der Ferne Osten; 4. Indien; 5. Der alte Orient; 6. Hellas. II. Aufbau: 1. Israel; 2. Der Hellenismus; 3. Der spätantike Synkretismus; 4. Das Spätjudentum; 5. Das Frühchristentum; 6. Griechische Kirchenväter; 7. Christliche Orientalen; 8. Byzanz und die Slaven; 9. Der Islam. — Band II. Teil 1: III. Ausbau: 1. Lateinische Kirchenväter; 2. Romanen in der Völkerwanderung; 3. Die neuen Völker; 4. Die karolingische Kultur; 5. Herrscher und Völker im 10. und 11. Jahrhundert; 6. Kirchenfreiheit und Volksbewusstsein. — Band II. Teil 2: 7. Weltordnung und Heilsgeschichte im 12. Jahrhundert; 8. Scholastik und Volksglaube im 13. Jahrhundert; 9. Nationalstaaten und Spätscholastik im 14. Jahrhundert. Anhang: Mittelalterliche Sprachenlisten. — Band III—IV. Abbruch: 1. Gelehrte und Patrioten; 2. Humanisten und Reformatoren; 3. Konfession und Skepsis; 4. Rationalismus und Orthodoxie; 5. Aufklärung und Apologetik; 6. Revolution und Romantik; 7. Altes und neues im 20. Jahrhundert. — Schlüsse. — Abgekürzt zitierte Werke. Register der Sachen, Namen, Bibelstellen.

**G. J. Warnock:** English Philosophy since 1900. (London 1958. Oxford University

Press. Pp. X+180. Price 7 s. 6 d.). Nie-  
wielka objętością, lecz bardzo treściwa  
książeczka autora, należącego do oksfordz-  
kiej szkoły filozoficznej, zawiera jasne i  
przejrzyste przedstawienie najważniej-  
szych kierunków angielskiej myśli filozo-  
ficznej w ostatnim półwieczu. Treść: Pre-  
face. 1. The Point of Departure. 2. G. E.  
Moore. 3. Bertrand Russell. 4. Logical Pos-  
sitivism. 5. First Retrospect. 6. Wittgen-  
stein (Language. Logical Atomism. Phi-  
losophical Problems. Philosophical Paradox).  
7. Categories and Dilemmas. 8. A  
Qualification. 9. Second Retrospect. 10.  
Logic. 11. Metaphysics. 12. New Questions.  
13. Philosophy and Belief. — Short Bi-  
bliography. Index.

**American Philosophers at Work.** The  
Philosophic Scene in the United States.  
Edited by Sidney Hook. (New York 1956.  
Criterion Books. Pp. 512. Price 7,50 dol).  
Wydawca, profesor filozofii w New York  
University, poprzedził książkę wstępem,  
w którym podkreśla, że w Ameryce nie  
ma państwowej filozofii. Książka zawiera  
wypowiedzi dwudziestu dziewięciu filozo-  
fów działających obecnie w USA. Całość  
dzieli się na trzy części. Na pierwszą z  
nich składają się prace z zakresu logiki  
i metodologii, a mianowicie: Alice Am-  
brose: Justifying Inductive Inference;  
Max Black: Definition, Presupposi-  
tion and Assertion; Rudolf Carnap:  
Meaning and Synonymy in Natural Lan-  
guages; Nelson Goodman: The Revi-  
sion of Philosophy; Clarence I. Lewis:  
Some Suggestions Concerning Metaphy-  
sics of Logic; Ernest Nagel: Mechan-  
istic Explanation and Organismic Biolo-  
gy; Willard V. Quine: Logical Truth;  
Wilfrid Sellars: Is There a Synthet-  
ic A Priori?; Charles L. Stevenson:  
Persuasive Definitions. Tematem części  
drugiej są zagadnienia metafizyczne i teo-  
riopoznawcze. Znajdujemy tu następujące  
prace: Brand Blanshard: The Nature  
of Mind; C. J. Ducasse: God as a  
Function in Modern Systems of Philoso-  
phy; Some Empty Though Important  
Truths; Charles Hartshorne: A  
Preface to Metaphysics; Sidney Hook:  
Naturalism and First Principles; Stephan  
C. Pepper: Metaphysical Method;  
Herbert W. Schneider: To Be and  
Not to Be; Walter T. Stace: Time  
and Eternity; Paul Weiss: The New  
Outlook; Donald C. Williams: The  
Myth of Passage. W części trzeciej zebra-  
no prace z zakresu etyki i filozofii społec-

cznej: William R. Dennes: Conflict;  
Everett W. Hall: Mill's „Proof” of  
Utility; Horace M. Kallen: On Hu-  
manistic Sources of Democracy; Abrah-  
am Kaplan: Obscenity as an Esthetic Ca-  
tegor; Charles Morris: The Science  
of Man and Unified Science; Arthur E.  
Murphy: The Common Good; F.S.C.  
Northrop: Ethical Relativism in the  
Light of Recent Legal Science; Charner  
M. Perry: The Rationale of Political  
Discussion; Wilmon H. Sheldon: The  
Absolute Truth of Hedonism. T. V.  
Smith: Philosophy and Democracy.  
— Książka zawiera informacje biografi-  
czne o autorach poszczególnych prac oraz  
indeks nazwisk wymienionych w tekście.

**Austin Farrer: The Freedom of the  
Will.** The Gifford Lectures delivered in  
the University of Edinburgh 1957. (Lon-  
don 1958. Black. Pp. 330. Price 28 s.)  
Książka może służyć jako wprowadzenie  
w klasyczne zagadnienie wolności: woli z  
współczesnego punktu widzenia. Podaje  
szczegółowe analizy pojęć działania i wol-  
ności, z uwzględnieniem wyników badań  
psychologicznych i neurologicznych, w ze-  
stawieniu z założeniami teologicznymi.

**Arthur Pap: Semantics and Necessary  
Truth — An Inquiry into the Foundations  
of Analytic Philosophy.** (New Haven 1958.  
Yale University Press. Pp. XII+456. Pri-  
ce 6,75 doll). Autor, profesor Uniwersy-  
tetu Yale, systematycznie analizuje różne  
znaczenia rozróżnienia między poznaniem  
analitycznym i empirycznym, biorąc pod  
uwagę zarówno rozwój historyczny, jak  
też współczesną doniosłość tego rozróżnie-  
nia. Treść: I. The Concept of Necessary  
Truth in Traditional Epistemology: 1.  
Leibniz. 2. Kant. 3. Locke. 4. Hume. — II.  
The Concept of Analytic Truth in Con-  
temporary Analytic Philosophy: 5. Ana-  
lytic Truth and A Priori Knowledge. 6.  
Logical Truth. 7. The Linguistic Theory  
of Logical Necessity. 8. Analytic Truth  
and Implicit Definitions. 9. Analytic  
Truth and Ostensive Definition. 10. Ana-  
lysis and Synonymy. 11. Reduction and  
Open Concepts. 12. Pragmatics and the  
Meaning of Entailment. 13. Semantic  
Analysis of Natural Language. 14. System-  
atic Explication. — Glossary. Biblio-  
graphy. Index.

**Alonzo Church: Introduction to Mathe-  
matical Logic.** Vol. I (Princeton, New  
Jersey 1956, second printing 1958. Prin-



ceton University Press. Pp. X+378. Price 7,50 doll.). Autor książki jest w Princeton University profesorem matematyki, znany ze swej twórczości w dziedzinie logiki. Książka stanowi przejrane i znacznie powiększone nowe wydanie dzieła, które ukazało się pod tym samym tytułem w 1944 r. jako tom *Annals of Mathematical Studies*. Jest to pierwszy tom planowanej dwutomowej całości, która objąć ma główne działy współczesnej logiki matematycznej. W obecnym tomie po części wstępnej, omawiającej podstawowe pojęcia i metody logiczne, autor w dwóch rozdziałach wyłożył rachunki zdań, w następnych dwóch rachunki funkcyjne pierwszego rzędu oraz w rozdziale piątym rachunki funkcyjne drugiego rzędu. Tom pierwszy posiada indeksy definicji i autorów cytowanych. Tom drugi ma mieć treść następującą: VI. Rachunki funkcyjne wyższych rzędów; VII. Arytmetyka drugiego rzędu; VIII. Gödela teorematy niepełności IX. Rekurencyjna arytmetyka; X. Alternatywne sformułowane prostej teorii typów; XI. Aksjomatyczna teoria mnogości; XII. Intuicjonizm matematyczny. Całość jest pomyślana przede wszystkim jako podręcznik dla studentów matematyki, toteż zawiera liczne ćwiczenia o różnym stopniu trudności. Jednakże ze względu na duży zakres poruszanych zagadnień, mnogość nagromadzonego materiału i ścisłość wykładu, książka może stanowić też cenny informator dla fachowca.

Arthur N. Prior: *Logic and the Basis of Ethics*. (Oxford 1956. At the Clarendon Press — przedruk z pierwszego wydania z 1949 r. — Pp. 111. Price 12 s. 6 d.). Książka stanowi próbę zbadania historii sporu między etycznym naturalizmem i jego przeciwnikami od czasów Hobbesa i Cudwortha do chwili obecnej. Zamiarem autora było wyjaśnienie zagadnienia, a nie jego ostateczne rozstrzygnięcie oraz przedstawienie błędów powstających, gdy przedstawiciele zwalczających się stanowisk usiłują uzasadnić swe poglądy. Autor, będąc sam reprezentantem antynaturalizmu, nie zwalcza bezpośrednio naturalizmu, lecz stara się rozpatrzyć kwestię z punktu widzenia logiki, wskazując obu stronom, jak mogą oczyścić swe pozycje z logicznych błędów. Książka łączy z logiczną analizą badań historycznych. Zawiera wiele cennych informacji, a m. in. ujawnia, że znany argument G. E. Moore'a przeciw naturalizmowi posiadał dłuższą historię niż to się zwykle podaje. Autor

nie posługuje się symboliką logiczną, mając na względzie czytelnika nie obeznanego bliżej z logiką a interesującego się problematyką etyczną.

Bess Sondel: *The Humanity of Words — A Primer of Semantics*. (Cleveland — New York 1958. The World Publishing Company. Pp. 245. Price 4 doll.). Autorka wykłada w University of Chicago jako Professorial Lecturer in Communication i opublikowała już poprzednio kilka prac na podobne tematy. Książka ma za cel jasne i przystępne przedstawienie współczesnej semantyki w jej żywych i praktycznych zastosowaniach; poszczególne rozdziały noszą następujące tytuły: *The Communication Process Relates Man to Mankind* (elementy socjologii języka); *An Analysis of „The Meaning of Meaning”* by C. K. Ogden and I. A. Richards; *An Analysis of „Science and Sanity”* by Alfred Korzybski; *An Analysis of „Signs; Language and Behavior”* and *„The Open Self”* by Charles Morris; *A Field Theory of Communication* (własna teoria autorki). Książkę zamyka obszerny wybór bibliografii oraz indeks nazwisk i terminów.

Ludwig Wittgenstein: *The Blue and Brown Books*. (Oxford 1958. Blackwell. Pp. 202. Price 25 s.). Książka powstała z dwóch wydanych pośmiertnie notatników („niebieskiego” i „brązowego”), w których Wittgenstein spisywał doraźnie pomysły i rozważania do swych wykładów i seminariów w Cambridge w latach 1933—1935; pierwszy zajmuje się tym, co autor nazywał „*Language games*” — rozmaitością języków, drugi zawiera rozważania dotyczące stosunku języka do rzeczywistości. Kursowały one z ręki do ręki, zanim zostały wydane. Zawarte w nich treści, jakkolwiek zapisywane w formie skrótowej i nie tworzące zwartej całości, posiadają znaczenie jako klucz dla zrozumienia filozofii ich autora, którego wpływ na współczesną filozofię angloamerykańską jest porównywalny z wpływem wywieranym niegdyś przez Kanta i Hegla.

David Pole: *The Later Philosophy of Wittgenstein. A Short Introduction with an Epilogue on John Wisdom*. (University of London 1958. The Athlone Press. Pp. 6+132. Price 15 s.). Książka jest wprowadzeniem do późniejszej fazy filozofii Wittgensteina. W zakończeniu autor omawia kontynuację myśli Wittgensteina, ja-

ką przedstawia w swoich pismach John Wisdom, następca Wittgensteina na katedrze profesorskiej w Cambridge. Poszczególne rozdziały: I. The Linguistic Approach to Philosophy; II. Logic and Normative Language; III. Inner Experience; IV. Difficulties in Wittgenstein's Philosophy; V. Epilogue: John Wisdom. — Index.

**Ludwig Wittgenstein** — A Memoir by Norman Malcolm, Professor of Philosophy, Cornell University, with a Biographical Sketch by Georg Henrik von Wright, Professor of Philosophy in the University of Helsinki. (London 1958. Oxford University Press — New York, Toronto. Pp. 6+100. Portrait. Price 12 s. 6 d.). Książka składa się z dwóch części, których autorami są ludzie blisko związani osobistymi węzłami przysiężni ze zmarłym w 1951 r. Ludwikiem Wittgensteinem — inspiratorem dwóch kierunków filozoficznych, logicznego empiryzmu (lub logicznego pozytywizmu), wypracowanego przez Koło Wiedeńskie oraz filozofii analizy lingwistycznej, uprawianej przez tzw. szkołę oksfordzką. Szkic biograficzny G. H. v. Wrighta (s. 1—22) podaje koleje życia i rozwój filozoficzny, wspomnienia N. Malcolma są żywą charakterystyką osobowości i sposobu myślenia zmarłego. Piękny portret przed kartą tytułową przedstawia Wittgensteina w ogrodzie G. E. Moore'a w Cambridge 1937 r.

**Erwin Schroedinger: Mind and Matter.** The Tarner Lectures delivered at Trinity College Cambridge in October 1956. (Cambridge 1958. At the University Press. Pp. VIII+104. Price 13 s. 6 d.). Książka składa się z wykładów mających za przedmiot trudności związane z zagadnieniem psychofizycznym; oto spis treści: 1. The Physical Basis of Consciousness (The Problem, A Tentative Answer, Ethics). 2. The Future of Understanding (A Biological Blind Alley? The Apparent Gloom of Darwinism, Behaviour Influences Selection, Feigned Lamarckism, Genetic Fixation of Habits and Skills, Dangers to Intellectual Evolution). 3. The Principle of Objectivation. 4. The Arithmetical Paradox. The Oneness of Mind. 5. Science and Religion. 6. The Mystery of the Sensual Qualities.

**Erwin Schroedinger, Science Theory and Man.** (London 1957. George Allen & Unwin. Pp. 23. Price 18 s.). Zbiór artykułów znakomitego fizyka, dotyczących zagadnień filozoficznych fizyki, a poprze-

dzonych wstępem biograficznym, którego autorem jest James Murphy. Książka jest przedrukiem wydania z 1935 r., noszącego tytuł „Science and the Human Temperament” — rozszerzonym o pozycję ostatnią (IX). Treść: Preface (by Rutherford). Biographical Introduction (by James Murphy). I. Science, Art and Play. II. The Law of Chance. III. Indeterminism in Physics. IV. Is Science a Fashion of the Times? V. Physical Science and the Temper of the Age. VI. What is a Law of Nature? VII. Conceptual Models in Physics and Their Philosophical Value. VIII. The Fundamental Idea of Wave Mechanics. IX. What is an Elementary Particle?

**Werner Heisenberg: The Physicist's Conception of Nature.** Translated by A. J. Pomerans from Das Naturbild der heutigen Physik (Hamburg 1955 Rowohlt.). (London 1958. Hutchinson Co. Pp. 192. Price 16 s.). Autor rozpatruje zagadnienie, jakie pociąga za sobą dla współczesnego społeczeństwa przekształcenie obrazu świata we współczesnej fizyce. Treść: 1. The Idea of Nature in Contemporary Physics (The Probleme of Nature, Technology, Science as a Part of the Interplay between Man and Nature). 2. Atomic Physics and Causal Law (The Concept of Causality, Statistical Laws, The Statistical Charakter of Quantum Theory, The History of More Recent Atomic Physics, Relative Theory and the Dissolution of Determinism). 3. Classical Education, Science and the West (The Traditional Reasons for the Defence of a Classical Education, The Mathematical Description of Nature, Atoms and Classical Education, Science and Classical Education, Faith in Our Task). — Historical Sources: 4. The Beginnings of Modern Science (Johannes Kepler, Galileo Galilei, Isaac Newton). 5. The Origins of the Mechanistic and Materialist World-View (The Application of Newton's Methods: Christian Huyghens — Gassendi — Boyle — Descartes, D'Alembert, De la Mettrie, Wilhelm Ostwald). 6. The Crisis of the Mechanistic-Materialist Conception (Heinrich Hertz, Louis de Broglie). — Summary. About the Author. Bibliography. Name Index.

**Issac Newton, Papers and Letters on Natural Philosophy and Related Documents,** ed. with a general introduction by I. Bernard Cohen, assisted by Robert E. Schofield, with explanatory prefaces by

M. Boas (et al.). (Cambridge 1958. Cambridge University Press. Pp. XIII+501. Price 12,50 doll.). Wydawnictwo to zawiera następujące części: General Introduction. Newton's Papers on the Telescope and on Physical Optics. Newton on Chemistry and Atomism. Newton's four Letters to Bentley and Boyle Lectures. Halley and the Principia. The first Biography of Newton.

### Publikacje zbiorowe

Zbiorowe wydanie spuścizny piśmienniczej Władysława Witwickiego (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 104b) objęło w dalszym ciągu następujące pozycje: 3) Platona Fajdros, 4) Platona Eutyfron, Obrona Sokratesa i Kriton, 5) Platona Laches, 6) Platona Protagoras, 7) Platona Hippiasz mniejszy, Hippiasz większy i Ion, 8) i 9) Platona Państwo z dodatkiem siedmiu ksiąg Praw, 10) Platona Gorgiasz, 11) Platona Fedon, 12) Platona Fileb — wszystkie przekłady ze wstępem, objaśnieniami i ilustracjami tłumacza, 13) Dobra Nowina według Mateusza i Marka, Wstęp, przekład i komentarz oraz ilustracje tłumacza. Słowo wprowadzające Jana Legowicza.

Krytyczne wydanie wszystkich dzieł Kanta w 22 tomach, rozpoczęte przez Niemiecką Akademię Nauk w Berlinie w 1896 r. zostało doprowadzone do końca w 1955 r. Obejmuje ono prócz dzieł wydanych za życia całą spuściznę rękopiśmienną i korespondencję. Historię wydawnictwa i krytyczną jego ocenę omawia Gerhard Lehmann: Zur Geschichte der Kant-Ausgabe 1896—1955. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1946—1956. Berlin 1956. S. 422—434.

Wilhelm Dilthey: Gesammelte Schriften ukazują się w nowym, fotomechanicznym wydaniu, nakładem firm wydawniczych: B. G. Teubner w Stuttgarcie i Vandenhoeck und Ruprecht w Getyndze. Wyszły dotychczas tomy: I. Einleitung in die Geisteswissenschaften — Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte (4 Aufl. 1958. S. 449. Preis 5,35 doll.); II. Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation (5 Aufl. 1957. S. 539. Preis 5,35 doll.); III. Studien zur Geschichte des deutschen Geistes — Leibniz und sein Zeitalter, Friedrich der Grosse und die deutsche Aufklärung, Das 18.

Jahrhundert und die geschichtliche Welt (2 Aufl. 1959. S. 291. Preis 3,45 doll.); IV. Die Jugendgeschichte Hegels und andere Abhandlungen zur Geschichte des deutschen Idealismus (2 Aufl. 1959. S. 593. Preis 6,65 doll.); V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte: Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften (2 Aufl. S. 559. Preis 6,40 doll.); VI Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Zweite Hälfte: Abhandlungen zur Poetik, Ethik und Pädagogik (3 Aufl. 1958. S. 330. Preis 4 doll.). VII. Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften (2 Aufl. 1958. S. 393. Preis 4,65 doll.). Nadto po raz pierwszy został wydany tom X: System der Ethik. Herausg. v. Hermann Nohl. (1958. S. 125. Preis 2,95 doll.).

Dzieła Nicolai Hartmanna (1882—1950), (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 129b). Wykaz wydawnictw księgarni Walter de Gruyter & Co (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 106a) należy uzupełnić pozycją: Ontologie, Bd 1. Zur Grundlegung der Ontologie (3 Aufl. 1949. S. 322. Preis 12,60 DM); Bd 2. Möglichkeit und Wirklichkeit (2 Aufl. 1949. S. XIX+481. Preis 16,20 DM); Bd 3. Der Aufbau der realen Welt — Grundriss der allgemeinen Kategorienlehre (2 Aufl. 1949. S. XX+616. Preis 21,10 DM); Bd 4. Philosophie der Natur — Grundriss der speziellen Kategorienlehre. (1950. S. XX+709. Preis 27,50 DM).

Raimundi Lull: Opera Omnia Latina curante Friderico Stegmüller, Universitatis Friburgensis in Brisgovia Professore ordinario publico, Maioricensis Scholae Lullisticae Magistro (Maioricensis Schola Lullistica Palma de Mallorca (Espagne) Editorial Moll). Raimundus Lullus (1235—1316), teolog i mistyk, logik wsławiony pomysłem oryginalnej kombinatoryki, inicjator studów arabistycznych i propagator zbliżenia między cywilizacją łacińską i arabską, pozostawił 250 pism, niektóre bardzo obszerne. Pisał w trzech językach: łacińskim, arabskim i katalońskim, pisma arabskie i katalońskie są zachowane także w tekstach łacińskich. Spomiędzy tych pism tylko część była wydana drukiem; zasługuje na uwagę wydanie mogunkie z lat 1721—1742, zamierzone jako „Opera Omnia”, lecz niedokończone; wyszło jedynie 8 tomów zawierających 48 tytułów, z tych 36 w pierwszym wydaniu. Program obecnego wydania obejmuje co najmniej

30 tomów in quarto po około 500 stron, w cenie około 8 dolarów; rocznie mają się ukazywać dwa tomy. Prenumeratorzy, którzy będą subskrybować całość wydawnictwa w terminie do 1 stycznia 1960 r., otrzymują 15% zniżki. Tom pierwszy: „Opera Messanensia” i tom drugi: „Opera Tuniciana” mają się ukazać w 1959 r.

#### Wydawnictwa seryjne

**Biblioteka Klasyków Filozofii.** W dalszym ciągu (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 107a) ukazały się następujące tomy: Hegel: Wykłady z filozofii dziejów, przekład Janusza Grabowskiego i Adama Landmana, wstępem poprzedził Tadeusz Kroński (2 tomy. Str. LXXVII+337, 393. Cena 75,— zł). Wolzogen: Uwagi do Medytacji Metafizycznych René Descartes'a, przeł. Leon Jachimowicz, przekład przejrzała D. Gromska, wstępem i przypisami opatrzył Ludwik Chmaj — tekst równoległy, polsko-łaciński (Str. XXVII+63+63, 24. Cena 25,— zł). Bacon: Eseje, przeł. Cz. Znam'erowski, słowo wstępne napisał Tadeusz Kotarbiński. (Str. XVI+284. Cena 26,— zł). Feuerbach: O istocie chrześcijaństwa, przeł. Adam Landman. (Str. XI+479. Cena 40,— zł).

**Arbeitsgruppe „Philosophiehistorische Texte an der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin,** wyłoniona z końcem roku 1955, podjęła trzy serie wydawnictw: a) Gesamtausgaben der Schriften bedeutender Repräsentanten der deutschen Philosophiegeschichte. Wydawnictwo to ma czynić zadość wszelkim wymaganiom naukowej metody edytorskiej. W serii tej rozpoczęto edycję pism Ludwika Feuerbacha, która ma objąć zarówno jego prace wydane, jak spuściznę rękopiśmienną i korespondencję. b) Philosophische Studientexte, seria przeznaczona dla celów nauczania filozofii ma obejmować dzieła podstawowe w poprawnym przekładzie niemieckim, ze wstępami i objaśnieniami, lecz bez aparatu krytycznego. Do 1958 r. wydano 8 pozycji, cztery dalsze są przygotowane, m. i. dwa tomy tekstów filozofii indyjskiej (wyjątki z Wed i z filozofii buddyzmu), Ksenofon, Diogenes Laertius, Kopernik, Bacon, Toland, Berkeley, D'Alembert, Condillac, c) Quellen und Texte zur Geschichte der Philosophie, które mają podawać z rękopisów teksty dotychczas niedrukowane oraz przedruki dzieł

trudno dostępnych, niedostatecznie uwzględnianych w dotychczasowych opracowaniach historyczno-filozoficznych. Jako tom pierwszy wydano: Ideen von August von Einsiedel, pisarza z drugiej połowy XVIII w., zaprzyjaźnionego z Herderem. Wśród wydawnictw filozoficznych Akademii poza powyższymi seriami wychodzą dzieła wszystkie Arystotelesa w niemieckich przekładach — wydano Etykę Nikomachejską (t. 6) i Magna Moralia (t. 8), w przygotowaniu: O Duszy (t. 13).

**Symbolik der Religionen,** herausg. von Ferdinand Herrmann. (Stuttgart, Anton Hiersemann). Heft 1. Dr Hermann Koster: Symbolik des chinesischen Universums (1958. S. 104. Preis 15 DM); Heft 2. Prof. Dr Rudi Paret: Symbolik des Islam (1958. S. 96. Preis 18 DM). W następnej kolejności w latach 1959 i 1960 mają się ukazać dalsze zeszyty: 3. Dr. E. Ehrlich: Kultsymbolik im Alten Testament und im nachbiblischen Judentum; 4. Prof. Dr Willibald Kirfel: Symbolik des Hinduismus und des Jainismus; 5. Prof. Dr W. Kirfel: Symbolik des Buddhismus; 6. Prof. Dr J. A. Jungmann; Kultsymbolik der römisch-katholischen Kirche; 7. Prof. Dr K. Koldammer; Kultsymbolik der evangelischen Kirche. Wreszcie do r. 1961 projektowane są następujące zeszyty, zamykające całość dzieła: 8. Symbolik der Ostkirche; 9. Symbolik der christlichen Sekten, 10. Symbolik des Parsismus. 11. Symbolik des Lamaismus. 12. Symbolik der Religionen der Naturvölker. Subskrybenci całości dzieła otrzymają zniżkę ok. 20%.

#### Wydawnictwa ciągłe i czasopisma

**Studia mediawityczne,** wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne, ukazuje się od r. 1958 jako dział Archiwum historii filozofii i myśli społecznej (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 107b), staraniem Pracowni historii starożytnej i średniowiecznej w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, wydanie PWN. Redaktorami są Jan Legowicz i Stefan Świeżawski. Zeszyt I wypełnia tekst „Hajj Ibn Jakzan (żyjący Syn Czuwającego) czyli Tajemnice Filozofii Iluminatywnej (Wschodniej) dzieło filozofa Abu Bakra Ibn Tufajla (oby Bóg się nad nim zmiłował) w przekładzie z arabskiego, dokonanym przez Józefa Bielawskiego, który poprzedził tekst (s. 39—100) rozprawą

wstępną o Ibn Tufajlu (Abubacer) i jego dziele (s. 5—38) oraz dodał Przypisy i Bibliografię (s. 101—110). Cena 30,— zł.

**Mediaevalia Philosophica** (Polonorum, biuletym Pracowni filozofii starożytnej i średniowiecznej, stanowiącej część Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Zakładu Bibliografii i Dokumentacji PAN, ma jako zadanie podawać krótkie informacje o aktualnych badaniach polskich w zakresie filozofii średniowiecznej; ukazywać się będzie w miarę napływania materiałów. Jako redaktor podpisuje wydawnictwo Władysław Seńko, komitet redakcyjny stanowią pracownicy wyżej wymienionych zakładów PAN z Janem Legowiczem i Stefanem Świeżawskim na czele. Zeszyt pierwszy (str. 31) ukazał się w jesieni 1958 r. zawiera komunikaty W. Seńki, A. Połtawskiego, J. B. Korolca i Z. Włodek.

**Psychologia Wychowawcza**, kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego (zob. Ruch Fil. t. XVI, s. 193b), który po wyjściu tomu XIV w 1949 r. przestał się ukazywać podobnie jak kilka innych polskich czasopism filozoficznych i psychologicznych, został wznowiony w 1958 r. zeszytem 1 tomu I (XV) obj. 160 stron, jako organ Wydziału Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Redakcję objęła prof. Maria Żebrowska. W słowie wstępnym Redakcja zapowiada: „...pragniemy nie tylko powrócić do dawnych i dobrych tradycji naszego Związku, który szerzenie wiedzy psychologicznej i pedagogicznej wśród rzesz nauczycielskich stawiał na ważnym miejscu swojej działalności. Pragniemy również wypełnić dotkliwą lukę, jaką w ostatnich latach stanowił brak jakiegokolwiek czasopisma psychologicznego w naszym kraju [...] Dając czytelnikowi możliwie wszechstronną i pogłębianą informację z zakresu psychologii rozwojowej i wychowawczej, jak również innych ważnych działów psychologii, chcemy mu udostępnić najnowsze zdobycze teoretyczne metodologiczne i praktyczne nauki światowej [...] Tak więc publikowanie i dyskutowanie wyników badań naukowych oraz kształcenie w zakresie psychologii — to dwa główne zadania, które stawia sobie nasze pismo”. Zeszyt jest poświęcony pamięci Prof. Stefaną Baleya (zmarłego w 1952 r.), długoletniego redaktora czasopisma, kierownika katedry psychologii wychowawczej w Uniwersytecie Warszawskim od 1928 r. oraz dyrekto-

ra Instytutu Pedagogicznego ZNP. Adres redakcji: Warszawa, ul. Spasowskiego 6/8. Prenumerata roczna 32,— zł.

**Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego**, które zaczęły wychodzić w 1958 r., zawierają m. in. rozprawy o tematyce filozoficznej. W pierwszym zeszycie zamieszczono rozprawę Ks. Wincetego Granat: Antyteistyczny humanizm J. P. Sartre'a oraz recenzje z książek: *Contemporary British Philosophy*, wydanej przez H. D. Lewisa i Cz. Znamierowskiego: *Zasady i kierunki etyki*. Następny zeszyt przyniósł rozprawę Antoniego Stępnia: *Charakterystyka metodologiczna teorii poznania* i ks. Józefa Pastuszki: *Kultura materialna a postulaty etyki*, a także recenzję z książki L. O. Urmsona: *Philosophical Analysis. Its development between the Two World Wars*. W trzecim zeszycie zamieszczono rozprawę o Alberta Mieczysława Krąpca: *Matematyczny i filozoficzny interpretacjonizm materii* oraz artykuł sprawozdawczy ks. Bohdana Bejze: *Filozoficzna nauka o Bogu a metafizyka*.

**Euhemer — Przegląd religioznawczy**, wychodzi w zeszytach dwumiesięcznych, objętości ok. 6 ark. od 1 stopada 1957 r. Tytuł czasopisma pochodzi od imienia Euhemera z Messeny (IV—III w.p.n.e.). Pismo jest redagowane przez Komitet, redaktorem naczelnym jest Andrzej Nowicki, sekretarzem redakcji Zygmunt Poniatowski. Na treść pisma składają się artykuły, recenzje, konsultacje, kronika itp., informujące o zagadnieniach religii i jej historii, z szerokim uwzględnieniem psychologii i etyki w oświetleniu filozofii marksistowskiej. Adres redakcji: Warszawa, PKiN, pok. 1119. Prenumerata roczna 120,— zł.

**Naucznyje doklady wysszoi szkoly — Filozofskie nauki**, kwartalnik, wychodzi od początku 1958 r. jako organ Wydziału filozoficznego Uniwersytetu Moskiewskiego (Moskwa K-9, Mochowaja 11), nakładem wydawnictwa Sowietskaja Nauka. Skład redakcji: M. T. Jowczuk (redaktor naczelny), W. F. Asmus, G. S. Waseckij (zastępca red. nacz.), F. I. Georgijew, D. F. Kozłow, P. W. Kopnin, S. F. Mamiedow, G. A. Nidosziwin, T. I. Ojzerman, G. W. Płamonow, M. H. Rutkiewicz, Ł. N. Suworow, (zastępca red. nacz.), W. K. Tanczer, A. G. Charezew, B. A. Czagin. Czasopismo publikuje rozprawy, artykuły

i komunikaty podające rezultaty badań w dziedzinie nauk filozoficznych (materializm dialektyczny, logika, filozoficzne problemy przyrodoznawstwa, materializm historyczny, etyka i estetyka, historia filozofii), materiały, sprawozdania z dyskusji, przeglądy i recenzje z literatury filozoficznej, bibliografię oraz wiadomości z życia naukowego.

**Wissenschaft und Weltbild**, kwartalnik wydawany przez Oestreichischer Bundesverlag — Wien, obchodzi dziesięciolecie istnienia. Jego redaktor naczelny, prof. Leo Gabriel, zaznacza w artykule jubileuszowym, że idea czasopisma zrodziła się w obozie koncentracyjnym w Dachau i ta okoliczność zadecydowała o kierunku pisma, które zwraca szczególną uwagę na problemy alienacji człowieka i na zagadnienia stosunku moralności i postępu technicznego. Czasopismo posiada wśród współpracowników przedstawicieli wielu narodowości i jest czołowym organem humanistycznym, w szerokim tego słowa znaczeniu, na obszarze nie tylko Austrii, lecz innych krajów niemieckiego obszaru językowego.

**Kant-Studien Ergänzungshefte** (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 109b), od wznowienia wydawnictwa w 1954 r. ukazały się następujące pozycje: 66. E. K. Specht: *Der Analogiebegriff bei Kant und Hegel* (S. 86, Preis 6 DM). 67. H. Herring: *Das Problem der Affektion bei Kant* (S. 112, 8 DM). 68. L. Muth: *Kleist und Kant* (S. 83, 6 DM). 69. H. Loeff: *Der Symbolbegriff in der neueren Religionsphilosophie u. Theologie* (S. 208, 14 DM). 70. G. Martin: *Klassische Ontologie der Zahl* (S. 159, 10 DM). 71. Heinz Heimsoeth: *Studien zur Philosophie Immanuel Kants — Metaphysische Ursprünge und ontologische Grundlagen* (S. 257, 17 DM). 72. P. Menzer: *Goethes Ästhetik* (S. 224, 14 DM). 73. H. U. Asmussen: *Strukturanalytische Probleme der Wahrnehmung in der Phänomenologie Husserls* (S. 100, 8 DM).

**La collaboration philosophique**. Pubblicazioni della Rivista „Ricerche Filosofiche” VIII, 1958, Pp. 152. Towarzystwo filozoficzne w Kalabrii, które wydaje czasopismo *Ricerche Filosofiche* od 1931 r. pod redakcją Domenico Cardone, prezesa Towarzystwa, poświęciło tę książkę XII Kongresowi filozoficznemu w Wenecji jako świadectwo międzynarodowej współ-

pracy filozoficznej; treścią tomu są referaty przedstawiające udział włoski w kształtowaniu współczesnych kierunków filozoficznych o znaczeniu międzynarodowym; składają się na nią artykuły: F. Brancatisano: *Le pragmatisme en Italie au commencement du siècle*; A. Lovecchio: *Tesi marxistiche in Italia*; A. Pugliesi: *Le bergsonisme en Italie*; G. Semerari: *L'existentialisme italien*; G. De Crescenzo: *Le néopositivisme en Italie*. Zamknięciem tomu jest artykuł D. Cardone: *Pour une collaboration internationale dans le domaine de la moralité*. Zawartym w tym artykule wniosk'em zajęła się Międzynarodowa Federacja Towarzystw Filozoficznych na Zebraniu Generalnym w Wenecji, w czasie trwania Kongresu 14 września 1958 r. i uchwaliła jednomyślnie swoje pełne poparcie idei międzynarodowej „entente éthique”.

**Revue des Etudes Augustiniennes** jest kwartalnikiem, który wychodzi w Paryżu od 1955 r. jako organ instytutu *Etudes Augustiniennes*. (Adres: Paris VIII, 8, rue Francois I-er. Prenumerata roczna 5 doll.).

**Convivium, Estudios Filosoficos — Universidad de Barcelona**, wychodzi od r. 1956 jako czasopismo w zeszytach półrocznych, o objętości co najmniej 200 stron druku. Zawiera artykuły, przyczynki i komentarze, recenzje z książek i przegląd czasopism; streszczenia artykułów są podawane w pięciu językach. Redaktorem jest prof. Jaime Bofill. Prenumerata zagraniczna wynosi 4 doll.

#### Bibliografie, słowniki

Bolesław J. Gawecki: *Wroński i o Wrońskim. Katalog prac filozoficznych Hoene Wrońskiego oraz literatury dotyczącej jego osoby i filozofii*. (Polska Akademia Nauk — Komitet Filozoficzny, Monografie Bibliograficzne Nr 1. (Warszawa 1958. PWN. Str. 163, portret. Cena 35,— zł). Praca, jak informuje autor, opiera się na materiałach zebranych przez S. Dicksteina, Z. Przesmyck'ego, A. Bara i innych, a została uzupełniona własnymi poszukiwaniami. Wstęp (s. 7—34) informuje o osobie filozofa, jego dziełach, ich losach i o ruchu mesjanicznym. Następuje Bibliografia (s. 35—145) podzielona na działy I—IX, opatrzona licznymi adnotacjami. Zamykają całość: Skorowidz nazwisk,

Dodatek, Uzupełnienia, poprawki, wątpliwości do wyjaśnienia.

**Philosophische Wörterbuch** (Kröners Taschenausgabe Bd 13) — doskonały podręczny słownik Schmidta ukazał się w 1957 r. w 14 wydaniu (czwartym po wojnie), które opracował Georgi Schischkoff, z uwzględnieniem najnowszych zjawisk w filozofii. Słownik zawiera 2850 haseł. Cena 15 DM.

**Psychologische Wörterbuch von Prof. Dr Friedrich Dorsch** (Tübingen), sechste, völlig revidierte Auflage unter Mitarbeit von Dr Werner Traxel (Marburg), mit einem Verzeichnis von Testen und Testautoren und einer Einführung in die mathematische Behandlung psychologischer Probleme von Prof. Dr Wilhelm Witte (Tübingen) (Hamburg 1959, Richard Meiner. S. VIII+488. Preis 10 doll.). Nowe to wydanie encyklopedycznego podręcznika założonego przez prof. Giese zostało prawie w trójnasób rozszerzone i uwzględnia w wyczerpujących artykułach wszystkie ważniejsze pojęcia, metody, kierunki i działy badań psychologicznych wraz z ich literaturą.

## Wykłady, odczyty, referaty

**Oddział P. Tow. Filoz. w Krakowie** — 17.XI.58 r. Ajdukiewicz K.: Sąd jako konotacja zdania. — 22.I.59 r. Studnicki Fr.: Koncepcja człowieka w amerykańskich naukach społecznych. — 5.III.59 r. Hempoliński M.: Niektóre problemy reizmu. — 16.IV.59 r. Dąbwska I.: Model i jego rola w naukach. — 9.V.59 r. Czeżowski T.: Jak budować logikę dóbr? — 19.VI.59 r. Kamiński St.: O aksjomatyzacji metafizyki ogólnej.

**Oddział P. Tow. Filoz. w Lublinie** — 17.X.58 r. Łubnicki N.: XII Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Wenecji i Padwie. — 24.X.58 r. Kałkowski W.: Ekologiczna i neurofizjologiczna analiza spontanicznego zachowania się zwierząt. — Odczyty popularno-naukowe: 26.XI.58 r. Ziemonowicz M.: Czy zdolności umysłowe są dziedziczne? — 3.XII.58 r. Łubnicki N.: Nad czym obradował Międzynarodowy Kongres Filozoficzny. — 11.XII.58 r. Darwaj B.: Elektroencefalografia jako metoda badania czynności mózgu.

**Oddział P. Tow. Filoz. w Łodzi** — 16. I. 58 r. Pawłowski T.: Klasyfikacja sztuczna i naturalna w biologii. — 2. XII. 58 r. Bittner I.: O pojęciu światopoglądu osobniczego.

**Oddział P. Tow. Filoz. w Poznaniu** — 11.I.58 r. Ajdukiewicz K.: O pojęciu racjonalności niededukcyjnych sposobów wnioskowania. — 21.I.58 r. Romahnowa S.: Pascal i Leibniz o dowodzeniu i uzasadnianiu. — 26.III.58 r. Gniedek St.: Zagadnienie sensowności świata. — 19.XI.58 r. Malewski A.: Postawy warszawskiego świata pracy wobec zróżnicowania dochodów.

**Oddział P. Tow. Filoz. w Toruniu** — 22.X.58 r. Lis-Olszewski W.: Rozważania o Boecjusza „Pociechach filozofii”. — 11.XI.58 r. Sztumski J.: O dowodzie retorycznym. — 25.XI.58 r. Znamierowski J.: Kto to są i czego chcą „ezoterycy”. — 15.XII.58 r. Kubik W.: Uwagi w związku z metodologią wykładni norm prawnych. — 20.I.59 r. Soldenhoff St.: Uwagi o pesymizmie etycznym. — 24.II.59 r. Korcik A.: Fregego symbol asercji i jego znaczenie. — 24.III.59 r.: Sztumski J.: Metodologiczne problemy propagandy. — 21. IV. 59 r. Czeżowski T.: Jak budować logikę dóbr? — 19.V.59 r. Wierzychowski J.: O metodzie opracowania polskiej terminologii filozoficznej wczesnego Oświecenia. — 20.V.59 r. Misz H.: O tzw. znaczeniowym rozłonkowaniu zdania. — 9.VI.59 r. Moese H.: Nurt pedagogiczny w logice Oświecenia. — 23.VI.59 r. Dubikajtis L.: Próba analizy komizmu.

**Oddział P. Tow. Filoz. w Warszawie** — 15.III.58 r. Ajdukiewicz K.: Systemy aksjomatyczne z metodologicznego punktu widzenia. — 19.V.58 r. Lelesz H.: Poglądy Durkheima na uzasadnienie moralności. — 13.VI.58 r. Ajdukiewicz K.: Konotacja i sąd. — 16.VI.58 r. Gawecki B.: Operacjonizm i jego granice.

**Oddział P. Tow. Filoz. we Wrocławiu** — 23.X.58 r. Hławiczka S.: Świat znaczeń logicznych. — 6.XI.58 r. Koko-szyńska-Lutman M.: XII Międzynarodowy Kongres Filozoficzny — Wenecja, wrzesień 1958 r. — 4.XII.58 r. Kubieński T.: Pewien nadsystem ontologii elementarnej. — 11.XII.58 r. Gre-

niewski H.: Zastosowanie algebry Boole'a do ekonomii politycznej. — 26. I. 59 r. Kubiński T.: Prawdy względne. — 1.VI.59 r. Marcuse H.: (USA): Rola negacji w filozofii. — 15.VI.59 r. Ładosz J.: O sprzeczności dialektycznej.

**Wydział Filozoficzny Tow. Nauk. KUL** — 20.III.58 r. Strzeszewski Cz.: Praca — zagadnienie etyczno-społeczne. 17.IV.58 r. Pliszczyńska J.: Podręcznik języka greckiego dla słuchaczy wydziału filozoficznego. — 25.IV.58 r. Kamiński St.: Gergonne'a teoria definicji. — 22.V.58 r. Mazierski St.: Pojęcie konieczności w filozofii św. Tomasza z Akwinu. — 29.V.58 r. Adamczyk St.: Podręcznik metafizyki ogólnej. — 16.X.58 r. Kamiński St.: Nauki praktyczne a nauki teoretyczne. — 30. X. 58 r. Krąpiec A.: Reguły uznawania zdań metafizycznych. — 12.XI.58 r. Kamiński St.: O błędach słownego przekazywania myśli. — 27.XI.58 r. Stepien A.: W sprawie stosunku między teorią poznania a metafizyką. — 13. XII. 58 r. Kozłowski Si.: Istota życia w świetle filozofii.

**Wydział Nauk Społecznych Tow. Nauk. KUL** — 15.XII.58 r. Czuma I.: Preliminarium do rozważań o stosunku etyki do nauk społecznych.

**Uroczyste zebranie naukowe poświęcone pamięci Kazimierza Twardowskiego** odbyło się staraniem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego 11 lutego 1959 r. w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica w Warszawie z następującym programem: Tadeusz Kotarbiński: Zagajenie; Tadeusz Czeżowski: Wkład Kazimierza Twardowskiego do teorii nauki; Daniela Gromska: O poglądach etycznych Kazimierza Twardowskiego; Helena Słoniewska: Rola Kazimierza Twardowskiego w psychologii polskiej; Kazimierz Sośnicki: Działalność pedagogiczna Kazimierza Twardowskiego; Kazimierz Ajdukiewicz: Zakończenie. Teksty wygłoszonych referatów zostały wydrukowane w niniejszym zeszycie.

**Uroczyste zebranie ku czci Floriana Znanięckiego** odbyło się staraniem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego 21 lutego 1959 r. w Sali Zwierciadlanej Pałacu Staszica w Warszawie, z odczytem Józefa Chałasińskiego: Florian Znanięcki, socjolog polski i amerykański;

przemawiali nadto prof. Stanisław Osowski i prof. Jan Szczepański.

**Prof. Tadeusz Kotarbiński** odbył w ciągu kwietnia br. podróż do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej na zaproszenie Fundacji Forda i Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Berkeley, oraz w pierwszej połowie maja — podróż do Anglii na zaproszenie Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Cambridge. W toku podróży po Stanach Zjednoczonych wygłosił w Uniwersytecie Stanowym (State University) Pensylwanii dn. 9.IV.59 r. wykład o zasadniczym postulacie konkretyzmu (The Basic Postulate of Concretism) jako hasła metodologicznego oraz wykład o naczelnym postulacie etyki laickiej (The Principles of Independent Ethics), domagającej się zachowania postawy opiekuna, na którym można by polegać w trudnych okolicznościach. Ostatni wykład był powtórzony (20.IV.59) w Berkeley, gdzie nadto profesor Kotarbiński miał 17.IV.59 r. wykład o ogólnym pojęciu działania (The Concept of Action), ze szczególnym uwzględnieniem pojęcia działania elementarnego. Po wykładach odbywały się dyskusje. Ponadto odwiedził Uniwersytet w Stanford, w New-Yorku (Uniwersytet Columbia) i w amerykańskim Cambridge koło Bostonu (Uniwersytet imienia Harvarda), gdzie 24.IV.59 r. przeprowadził dyskusję w gronie filozofów na temat pansomatyzmu, głoszącego, że jedyne składnikami rzeczywistości są obiekty fizyczne. W pobliskim Brooklinie, na posiedzeniu tamtejszej Akademii 26.IV.59. zobrazował strukturę i zadania Polskiej Akademii Nauk. Krótsze przemówienie podobnej treści wygłosił też na walnym zebraniu członków Akademii ogólnej (National Academy of Sciences), odbytym 28. IV.59. w Waszyngtonie. Przeprowadził poza tym w New Yorku i w Waszyngtonie szereg rozmów o charakterze organizacyjnym z osobami, które dysponują funduszami publicznymi służącymi popieraniu nauk, głównie zaś z zarządcami Fundacji Forda. Podczas pobytu w Anglii wygłosił w Cambridge 12.V.59 wykład o pojęciu działania (było to powtórzenie wykładu w Berkeley) i odbył szereg rozmów z tamtejszymi filozofami; nadto miał odczyt 15.V.59 w Polskim Instytucie Kulturalnym, działającym pod egidą ambasady i w porozumieniu z PAN. Tematem odczytu były dzieje logiki w Polsce (An Outline of the History of Logic in Poland). Zetknął się z szeregiem osób ze świata nauki



i z grona zarządców instytucji służących nauce i został zaproszony przez Uniwersytet w Londynie do wygłoszenia tam cyklu z trzech wykładów w ciągu nadchodzącego roku szkolnego 1959/60.

**Prof. Kazimierz Ajdukiewicz** odbył w czasie od 1 marca do 21 czerwca 1959 r. na koszt Fundacji Forda podróż naukową do Stanów Zjednoczonych i do Anglii. W czasie tej podróży odwiedził w Stanach następujące uniwersytety: Harvard University (Cambridge, Mass.), University of Chicago (Chicago, Ill.), Wayne State University (Detroit, Michig.), University of California w Berkeley, w Los Angeles i Santa Barbara, Stanford University (Stanford, Cal.), Columbia University (New York, N. Y.), Princeton University (Princeton, N. Jersey), wygłaszając w nich następujące odczyty: *The Problem of Validation of Analytic Sentences* (Harvard), *The Axiomatic Systems from the Methodological Point of View* (Stanford), *Problem of Justification of Failable Modes of Inference* (Chicago, Wayne, Berkeley, Columbia), *Must Analytic Sentences Be True* (Berkeley, Sta. Barbara), *The Proposition as the Connotation of a Sentence* (Wayne, Berkeley, Los Angeles), *The Problem of Intentionality* (Stanford). Ponadto odwiedził *The Research Centre for Behavioral Studies* w Stanford i *The Institute for Advanced Studies* w Princeton, nawiązując tam kontakty naukowe. Prócz tego wygłosił w *The Polish Institute for Arts and Sciences* w Nowym Jorku w języku polskim odczyt: *Filozofia polska po drugiej wojnie światowej*. — W Anglii wygłosił prof. Ajdukiewicz w londyńskim *University College* odczyt: *What a Sentence States?*

**Prof. Izydora Dąmbska** wygłosiła w Paryżu następujące odczyty: 9.XII.58 *Le scepticisme et l'agnosticisme dans la contemporaine théorie de la connaissance et des sciences* (Sorbona), 9.I.59. *Le problème des songes dans la philosophie grecque* (Centre de Recherches de Philosophie Antique — kierownik prof. P. M. Schuhl, Sorbona), 11.II.59. *Le concept de modèle et son rôle dans les sciences* (Centre International de Synthèse).

**Prof. Adam Schaff** wygłosił w Paryżu w ciągu kwietnia 1959 r. dwa wykłady na temat „Marksizm a teoria znaczeń”, urządzone przez istniejący przy Sorbonie Ośrodek studiów nad historią i cywilizacją Polski.

**Prof. Andrzej Mostowski** miał 19.I.59 w Pennsylvania State University odczyt o problemie zupełności w pewnych systemach logicznych o nieskończonościowych regułach dowodzenia; odczyt odbył się w ramach Distinguished Lecture Series in Philosophy.

**Prof. Czesław Nowiński** wygłosił w 1958 r. na zaproszenie Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii odczyty: *O podstawach filozoficznych współczesnego rewizjonizmu* oraz: *O przedmiocie filozofii*, a w Belgradzie na zaproszenie Jugosłowiańskiego Towarzystwa Filozoficznego odczyty: *Spór o przedmiot filozofii* oraz: *W sprawie podstaw marksistowskiej metodologii nauk*.

**Prof. Maria Ossowska** zagaiła zebranie dyskusyjne Klubu Krzywego Koła w Warszawie 11.VI.59 na temat „Próba systematyzacji poglądów etycznych Marksa”. Tekst zagajenia został wydrukowany w *Przeglądzie Kulturalnym* z 25.VI.59 nr 26 pt. *Myśl etyczna Karola Marksa (próba systematyzacji)*.

**Centre International de Synthèse** w Paryżu urządził 28.I.58 uroczyste posiedzenie pod przewodnictwem prof. Louis de Broglie z odczytem prof. Hansa Hartmanna: *Centenaire de la naissance de Max Planck*.

**La Maison des Lettres** w Paryżu wraz z *Groupe d'Etudes de Philosophie* zorganizowały w Amphithéâtre Descartes na Sorbonie cykl odczytów „Problématique philosophique”: 20.I.59. *Hypolyte J.: Psychoanalyse et philosophie* — 27.I.59. *Beaufret J.: La philosophie peut-elle être actuelle?* — 3.II.59. *Lefebvre H.: La crise de la philosophie* — 12.II.59. *Aron R.: Histoire, politique et philosophie*.

**Collège Philosophique** w Paryżu (44, rue de Rennes), na którego czele stoi prof. J. Wahl, ogłosiło w swym programie na jesień i zimę 1958/59 m. i. następujące wykłady: 26.XI. *Henry P.: Le Plotin arabe* — 2.XII. *Hersch J.: Les expériences communistes et l'optimisme éclairé* — 3.XII. *Alquié F.: Expérience et Totalité* — 9.XII. *Kaufmann P.: Situation de la psychologie dans la culture moderne* — 10.XII. *Auger P.: L'intégration biologique* — 17.XII. *Ey H.: La champ de la conscience* — 3.II. *Minowski E.: Que veut dire „Les don-*

nées immédiates de la conscience"? — 11.II. Vignaux P.: La place de l'histoire de la pensée médiévale dans l'histoire de la philosophie — 18.II. Baruk H.: Le problème de l'âme et du corps dans l'histoire de la médecine et dans la neuro-psychiatrie moderne — 24.II. Merleau-Ponty J.: Aspects physiques de l'irréversibilité — 25.II. Marcel G.: Théâtre et philosophie — 10.III. Vajda G.: Vérités de raison et vérités de foi dans la pensée juive du Moyen Age.

**Société Française d'Esthétique.** Na tygodniowych zebraniach wygłoszono m. i. następujące odczyty: 15.XI.58 Schuhl P. M.: Remarques sur l'imagination, la raison et l'art — 20.XII.58. Lapique Ch.: Le mouvement du monde en peinture — 17.I.59 Marceau M.: L'art du mime et le théâtre de mime.

**The Royal Institute of Philosophy** w Londynie zorganizował w sezonie zimowym 1958/59, jak corocznie, serię odczytów, mianowicie: Acton H. B. (London): The Politics of Existentialism — Price H. G. (Oxford): Self-Vivifying Beliefs — Warnock G. J. (Oxford): Similarity — Mundle C.W.K. (Bangor): Is the Concept of Prognition Intelligible? — Jessop T. E. (Hull): Moras Error — Findlay J. N. (London): Hegel and Contemporary Thought — Broad C. B. (Cambridge): The Philosophy of F. H. Bradley — Ross W. D. (Oxford): — Aristotle's Conception of Reason — Wisdom J. (Cambridge): A Pattern in Metaphysics — Walsh W. H. (Oxford): The Limits of Scientific History — Blanshard B. (Yale University): The Ideal of the Reasonable Man — MacLagan W. G. (Glasgow): Respect for Person as a Moral Principle — Copleston F. C. (Norton): Wittgenstein versus Husserl.

W setną rocznicę urodzin John Deweya został wygłoszony w Yale University 6.II—13.III.59 cykl odczytów pod wspólnym tytułem „John Dewey — Philosophy and the Experimental Spirit”, mianowicie Hendel Ch. W.: The Philosophical Tradition and the New Empiricism — Lawrence N. M.: Education as Social Process — Bernstein R. J.: Knowledge, Value and Freedom — Smith J. E.: Evolution, Experience and Metaphysics.

Prof. Dr Paul Henry z Institut Catholique w Paryżu, przebywający w Stanach jako profesor wymienienny wygłosił w Columbia University w Nowym Jorku 11.II.—13.III.59 serię trzech wykładów pod wspólnym tytułem „The Sources and Influences of Plotinus in the Light of Recent Research”, mianowicie: The Originality of Plotinus; Augustine's Transformed Platonism; The Plotinian Pseudo-Aristotle in Arabic Tradition.

## Organizacje

**Polskie Towarzystwo Filozoficzne.** Dorooczne Walne Zgromadzenie odbyło się w dniu 11 lutego 1959 r. Zatwierdzono sprawozdanie Zarządu za rok 1959, w myśl którego Towarzystwo posiadało w siedmiu swoich oddziałach na początku roku sprawozdawczego 306, a przy jego końcu 317 członków. Sekcja socjologiczna odłączyła się od Towarzystwa, przekształcając się w Polskie Towarzystwo Socjologiczne; przy Zarządzie Głównym czynna była nadal Sekcja Logiki, która odbyła jedno posiedzenie naukowe. We wszystkich oddziałach Towarzystwa zorganizowano 48 odczytów naukowych, ponadto Oddział Lubelski urządził 9 odczytów popularnych dla szerokiej publiczności. Towarzystwo wznowiło kwartalnik *Ruch Filozoficzny*, w roku sprawozdawczym wydano z. 1—3 tomu XVIII. Księgozbiór Towarzystwa, połączony z Biblioteką Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego, wzrósł o 146 tomów, był on w dalszym ciągu porządkowany i katalogowany. Sprawozdanie finansowe zamyka się sumą 131.707 zł 45 gr w dochodach (w tym saldo z roku poprzedniego 26.832 zł 55 gr) oraz 76.371 zł 77 gr w rozchodach, saldo na rok następny wynosi 55.335 zł 68 gr. Zarząd Towarzystwa na okres 1959—1961 został wybrany w następującym składzie: Przewodniczący — Tadeusz Kotarbiński, członkowie i ich zastępcy: Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Czeżowski, Roman Ingarden, Maria Kokoszyńska-Lutmanowa, Narcyz Lubnicki, Jerzy Pelc, Marian Przełęcki, Adam Schaff, Władysław Tatarkiewicz, Adam Wiegner. Czynności zastępcy przewodniczącego objął Adam Schaff, sekretarza Marian Przełęcki, skarbnika Jerzy Pelc. Do Komisji Rewizyjnej weszli: I. Dąbska, J. Gregorowicz, T. Pawłowski, do Sądu Koleżeńskiego B. Baczko, B. Gawecki, J. Kotarbińska, K. Pasenkiewicz i S. Romahnowa.

W wytycznych pracy na przyszłość postanowiono położyć nacisk na organizację wykładów popularnych, podjąć wymianę prelegentów z zagranicą, zorganizować uroczyste zebranie naukowe dla uczczenia pamięci Wł. M. Kozłowskiego w związku z setną rocznicą urodzin, przygotować do druku spuściznę pisarską Kazimierza Twardowskiego; zarazem zatwierdzono skład Komitetu wydawniczego tej spuścizny w składzie T. Czeżowski (przewodniczący), K. Ajdukiewicz, I. Dąbska, D. Gromska, M. Kokoszyńska, H. Słoniewska, T. Witwicki.

Oddział w Warszawie — Oddział liczy 104 członków. W roku 1953 Zarząd Oddziału miał następujący skład: przewodniczący — prof. dr Kazimierz Ajdukiewicz, zastępca przewodniczącego — prof. dr Bolesław Gawecki, sekretarz — z-ca prof. dr Jerzy Pele, członkowie Zarządu — prof. dr Maria Ossowska, mgr Irena Krońska. Do Komisji Rewizyjnej należeli: dr Janina Budkiewicz, dr Wanda Łempicka, dr Jerzy Kreczmar. W ciągu roku 1958 odbyły się w Oddziale cztery zebrania naukowe, dwa posiedzenia Zarządu oraz przygotowano uroczyste zebranie w 20 rocznicę śmierci Kazimierza Twardowskiego. Postanowiono zorganizować działalność odczytową, popularyzującą nauki filozoficzne wśród społeczeństwa Stolicy. Przeprowadzono akcję regulowania zaległych składek członkowskich. Dochód wraz z saldem z 1957 r. wynosił zł 1.724,57, rozchody 148 zł, saldo na 1959 r. 1.576,57 zł. Na dorocznym Walnym Zgromadzeniu wybrano na rok 1959 Zarząd Oddziału w składzie: przewodniczący — prof. de B. Gawecki, zastępca przewodniczącego — doc. dr L. Kołakowski, sekretarz — mgr K. Leśniak oraz skarbnik — dr N. Krajewski.

Oddział w Krakowie — Oddział liczy 66 członków. W roku 1958 odbyło się dziewięć posiedzeń naukowych i trzy posiedzenia Zarządu. Dochód Oddziału wraz z saldem z poprzedniego roku wynosił zł 12.619, 05, rozchody zł 4.091,10, saldo na 1959 r. 8.527,95 zł. Na Walnym Zgromadzeniu zwołanym na dzień 22 stycznia 1959 r. wybrano Zarząd w dotychczasowym składzie, a mianowicie: przewodniczący — prof. dr Roman Ingarden, zastępca przewodniczącego — prof. dr Izydora Dąbska, skarbnik — dr Danuta Gierulanka, sekretarz mgr Marja Turoniewicz, bibliotekarz — mgr Andrzej Pół-

tawski, zastępcy członków — ks. mgr Jan Popiel i mgr Władysław Stróżewski. Do Komisji Rewizyjnej należą: prof. dr Kazimierz Pasenkiewicz, doc. Jan Leszczyński, dr Witold Galeński.

Oddział w Poznaniu — Oddział liczy 40 członków. W ciągu 1958 r. zorganizowano cztery posiedzenia naukowe, jedno posiedzenie Zarządu oraz Walne Zgromadzenie. Dochód Oddziału wraz z saldem z poprzedniego roku wynosił zł 2.622,77, rozchody zł 335,17, saldo na rok 1959 zł 2.287,60. Zarząd na rok 1959 ma skład następujący: przewodniczący — prof. dr Cz. Znamierowski, członkowie Zarządu: doc. dr S. Romahnowa (zastępca przewodniczącego), mgr T. Batów (sekretarz), mgr J. Kmita (zastępca sekretarza), mgr R. Kozłowski (skarbnik), prof. dr A. Wiegner, prof. dr T. Szczurkiewicz.

Oddział we Wrocławiu — Oddział liczy 31 członków. W 1958 r. odbyło się siedem posiedzeń naukowych oraz Walne Zgromadzenie. Dochód Oddziału wraz z saldem z poprzedniego roku wynosił zł 3.617,02, rozchody zł 798,50, saldo na rok 1959 zł 2.818,52. Na Walnym Zgromadzeniu, które miało miejsce w dniu 26 stycznia 1959 r., wybrano nowy Zarząd w składzie: przewodniczący — prof. dr M. Kokoszyńska-Lutmanowa, członkowie Zarządu: prof. dr S. Dür, dr T. Kubiński, mgr W. Pogorzelski, prof. dr H. Słoniewska, prof. dr J. Słupecki. Komisję Rewizyjną tworzą: prof. dr Fr. Longchamps, doc. dr R. Lutman, prof. dr H. Steinhaus.

Oddział w Lublinie — Oddział liczy 27 członków. Odbyło się dziewięć posiedzeń naukowych oraz dziewięć odczytów popularno-naukowych. Dochody Oddziału wraz z saldem z roku 1957 wyniosły zł 6.632,33, rozchody zł 3.445,50, saldo na rok 1959 zł 3.186,83. Na Walnym Zgromadzeniu wybrano Zarząd na rok 1959 w następującym składzie: przewodniczący — prof. dr Narcyz Lubnicki, zastępca przewodniczącego — doc. dr Józef Reutt, sekretarz — dr Antoni Stępień, skarbnik; z. prof. Dr Natalia Reuttowa.

Oddział w Toruniu — Oddział liczy 38 członków. W 1958 r. miało miejsce jedno posiedzenie Zarządu, Walne Zgromadzenie oraz 13 posiedzeń naukowych. Dochody wraz z saldem z poprzedniego roku wynosiły zł 4.072,40, rozchody

zł 1.576,—, saldo na 1959 r. 2.496,40 zł. Na Walnym Zgromadzeniu w dniu 20.I. 1959 r. wybrano Zarząd w dotychczasowym składzie: przewodniczący — prof. dr Tadeusz Czeżowski, zastępca przewodniczącego — prof. dr Henryk Elzenberg, sekretarz-skarbnik — mgr Wacław Kubik. Komisja Rewizyjna: prof. dr K. Sośnicki, z. prof. mgr K. Moroz.

Oddział w Łodzi — Oddział posiada 27 członków. W ciągu 1958 r. odbyły się w Oddziale dwa posiedzenia naukowe. W skład Oddziału wchodził: przewodniczący — z. prof. J. Gregorowicz, zastępca przewodniczącego — doc. dr J. Lutyński, sekretarz — kand. n. J. Kulpińska, skarbnik — dr I. Pawłowska. Komisja Rewizyjna: doc. dr A. Kłoskowska, mgr S. Amsterdamski, mgr J. Kądzelski. Stan kasy na dzień 31.XII.1958 r. wynosił zł 810,20.

**Polskie Towarzystwo Socjologiczne.** Sekcja socjologiczna Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (zob. Ruch Filoz. t. XVIII, s. 115a) została przekształcona w grudniu 1957 r. na Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Walne Zgromadzenie Towarzystwa w dniu 28 lutego 1959 r. przyjęło sprawozdanie Zarządu tymczasowego i obrało nowe władze Towarzystwa z prof. Stanisławem Ossowskim jako przewodniczącym. W części drugiej Walnego Zgromadzenia St. Ossowski wygłosił odczyt pt. Koncepcje ładu społecznego i typy przewidywań. Adres Towarzystwa — Warszawa, Krakowskie Przedmieście 3, Wydział Filozoficzny UW.

**Pracownia Psychometryczna**, powstała w 1958 r. jako komórka naukowa PAN; została ona przyłączona pod względem administracyjno-finansowym do Instytutu Filozoficznego; kierownikiem pracowni jest dr Mieczysław Choynowski.

Na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 116a) przewodniczącym Wydziału w miejsce prof. Kalinowskiego, który wyjechał na dłuższy czas do Francji, został wybrany ks. prof. dr Stanisław Adamczyk.

**Federation Internationale des Sociétés de Philosophie (F. I. S. P.)**, (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 116a). Po wyborach, które odbyły się w Wenecji 14 września 1958 r., zarząd (Comité Directeur) Fede-

racji ma skład następujący: przewodniczący — F. Battaglia (Bologna), przewodniczący honorowy — M. Barzin (Bruksela), zastępcy przewodniczącego — G. Berger (Paryż) i R. P. McKeon (Chicago), sekretarz generalny — Ch. Perelman (Bruksela), skarbnik — A. C. Ewing (Cambridge), członkowie: S. H. Bergmann (Jeruzalem); S. Blanshard (New Haven, USA), J. Bocheński (Fryburg Szw.), Ch. Boyer (Rzym), A. F. Szyszkin (Moskwa), L. de Raeymaeker (Louvain), H. Dumery (Paryż), C. Giaccon (Padwa), A. B. Gibson (Melbourne), F. Gonseth (Zurych), J. Hyppolite (Paryż), R. Klibansky (Montreal), H. Kuhn (Monachium), K. Marc-Wogau (Uppsala), N. A. Nikam (Mysore, Indie), E. Omeljanowski (Moskwa), J. A. Passmore (Canberra), S. Ramos (Meksyk), F. Romere (Buenos Aires), Sir W. D. Ross (Oxford), A. Schaff (Warszawa), M. F. Sciacca (Genewa), M. Sharif (Lahore), Wł. Tatarkiewicz (Kraków), M. ten Hoor (Tuscaloosa, USA), J. Theodoracopoulos (Ateny), A. G. M. van Melson (Nimwegen), J. Vasconcelos (Meksyk), F. J. von Rintelen (Moguncja), Ch. Werner (Genewa), J. Zaragueta (Madryt). Siedziba Federacji mieści się w Paryżu (173, Bd. St. Germain, Paris 6<sup>e</sup>, Institut International de Philosophie).

**Société Internationale pour l'Etude de la Philosophie Médiévale (S. I. E. P. M.)** ukonstytuowała się w czasie obrad I Kongresu międzynarodowego filozofii średniowiecznej (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 270a) w Louvain 2 września 1958 r. Celem Towarzystwa jest popieranie badań filozoficznej myśli średniowiecznej i współpracy międzynarodowej na tym polu. Zarząd został wybrany w następującym składzie: prezes — A. Mansion (Louvain), wiceprezesi — M. de Gandillac (Paryż) i P. Wilpert (Kolonja), asesorie — S. Vanni-Rovighi (Mediolan), R. Klibansky (Montreal), J. Legowicz (Warszawa) oraz I. Madkour (Kair), sekretarz — M. Giele (Louvain), skarbnik — W. Kluxen (Kolonja). Zarząd postanowił zorganizować biuro informacyjne (Secrétariat d'informations sur les travaux de philosophie médiévale) i cztery komisje naukowe; pierwsza ma się zająć unifikacją aparatu krytycznego dla edycji źródeł, druga ma ustalić program pożądaných reedycji tekstów drogą fotomechaniczną, trzeciej powierzono ułożenie spisu przekładów łacińskich z arabskich tekstów fi-

lozoficznych, czwarta ma opracować repertorium manuskryptów scholastycznych znajdujących się w Polsce, Czechosłowacji i na Węgrzech oraz zaprojektować organizację wymiany mikrofilmów między tymi krajami i krajami zachodnimi. Adres sekretariatu Towarzystwa: 2, Place Cardinal Mercier — Louvain, Belgique.

The Metaphysical Society of America odbyła doroczne zebranie w Brooklyn College 20—21 marca 1959 r. Prezesem towarzystwa został wybrany prof. Richard McKeon z Uniwersytetu Chicago, sekretarzem i skarbnikiem prof. Francis H. Parker z Haverford College. Następne doroczne zebranie ma się odbyć w marcu 1960 r. w Natre Dame University.

The American Society for Aesthetics odbyła swoje XVI doroczne zgromadzenie w University of California, Berkeley, od 30.X. do 1.XI.1958. W czasie zgromadzenia przedstawiono dwadzieścia referatów, m. in. The Role of Communication in Art (J. Schnier), Communication and Obscurity (A. Isenberg), Aesthetic Perception (J. Margolis), Resolution in Critical Disputes (Pr. Charlson), On Interpreting a Work of Art (C. Crockett), Cognitive Claims in Literature (Symposium, J. Hoppers, I. Hungerland, B. Jessup), Convention and Originality (Ph. Fehrl), The Reality of Literary Fictions (K. Price), A Next Step in Aesthetics (D. W. Gotschalk), The View that Art is Expressive of Values (C. Schuster). Towarzystwo posiada pięć oddziałów lokalnych (Cleveland Society for Aesthetics, Northwest Division, California Division, Michigan Division, Central Ohio Division). Towarzystwo liczy ponad 600 członków w różnych krajach, składka roczna wynosi 7 dol. (zagranicą 8 dol.). Zadaniem towarzystwa jest wszechstronne popieranie badań estetycznych, m. in. wydaje ono kwartalnik The Journal od Aesthetics, bezpłatnie dostarczany członkom. Redaktorem kwartalnika jest prof. dr Thomas Munro (Cleveland Museum of Art, Cleveland 6, Ohio, USA), członkami zagranicznymi międzynarodowego komitetu doradczego są z polski prof. R. Ingarden (Kraków) i doc. St. Morawski (Warszawa).

The Centre for Philosophical Research honoring Jacques Maritain został utworzony przy University of Notre Dame, w którym Maritain, obecnie em. profesor Uniwersytetu Princeton, wykładał od

1948 r. Dyrektorem ośrodka jest dr Joseph W. Ewans.

## Zjazdy

Symposium podstaw matematyki (International Symposium of Foundations of Mathematics: Infinitistic Methods), zorganizowane przez Międzynarodową Unię Matematyczną oraz Instytut Matematyki PAN odbyło się w Warszawie 2—9 września 1959 r. Na czele Komitetu Organizacyjnego stał prof. Andrzej Mostowski, w symposium wzięli udział m. i.: P. Bernays (Zurych), E. W. Beth (Amsterdam), P. Février (Paryż), L. Henkin (Berkeley), A. Heyting (Amsterdam), L. Kalmar (Szeged), S. C. Kleene (Madison, USA), P. Lorenzen (Kiel), A. Robinson (Jeruzalem), K. Schrötter (Berlin), A. Tarski (Berkeley).

IV Ogólnopolski Zjazd poświęcony higienie psychicznej i psychiatrii dziecięcej odbył się w Warszawie 16—18 kwietnia 1959 r. staraniem Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej. Wygłoszono m. i. następujące referaty treści ogólniejszej: J. Chałasiński: Zagadnienie socjopsychicznej dezorganizacji w nowoczesnym społeczeństwie; B. Suchodolski: Perspektywy postępu jako czynnik kształtujący osobowość; T. Tomaszewski: Rola procesów myślenia w rozwiązywaniu sytuacji problemowych i trudnych; S. Szuman: Wychowanie i kształtowanie charakteru jako istotny warunek zabiegów psychohigienicznych.

Konferencja naukowa pt. „Zagadnienia dynamiki rozwoju człowieka”, urządzona przez P. Tow. Przyrodników im. Kopernika i Tow. Wiedzy Powszechnej odbyła się w Warszawie 28—29 marca 1959 r. W jedenastu referatach przedstawiono zagadnienie rozwoju dzieci i młodzieży zarówno z punktu widzenia przyrodniczego i lekarskiego, jak psychologicznego i pedagogicznego.

Studenckie Dni Filozoficzne Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) odbyły się we Wrocławiu 7—9 maja 1959 r. Miały one charakter dyskusji w oparciu o trzy wykłady: prof. M. Fritzhand: Humanizm w filozofii Karola Marksa, prof. J. Legowicz: Zagadnienie filozofii Tomasza z Akwinu w aktualnej problematyce ideologii katolickiej, doc. J.

**Wiatr:** Moralność a polityka. W zjeździe wzięli udział studenci różnych kierunków studiów z uniwersytetów państwowych, delegowani przez miejscowe organizacje w łącznej liczbie około 150 osób.

**Narada naukowa na temat zagadnień etyki marksistowsko-leninowskiej** odbyła się 18—20 marca 1959 r. w Leningradzie z inicjatywy Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR i leningradzkiej katedry filozofii AN ZSRR. Udział w naradzie wzięli przedstawiciele Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego ZSRR, pracownicy zakładów naukowych oraz pracownicy partyjni.

**Konferencja przedstawicieli katedr filozofii z europejskich państw socjalistycznych** odbyła się w Sofii 24—28 listopada 1958 r. W konferencji wzięli udział delegowani przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego prof. M. Fritzhand, doc. W. Krajewski i dr Z. Augustynek. Sprawozdanie z przebiegu konferencji zob. *Studia Filozoficzne* nr 2 (11), 1959, s. 221.

**Wszzechwiązkowa Konferencja poświęcona filozoficznym problemom przyrodoznawstwa**, która odbyła się w Moskwie 21—25 października 1958 r., została szczegółowo omówiona w sprawozdaniu Jana Sucha (*Studia Filozoficzne* nr 2 (11), 1959, s. 203—217).

**13 Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w r. 1963** odbędzie się w Meksyku.

**Union Académique Internationale** w Amsterdamie (zob. *Ruch Fil.*, t. XVIII, s. 269b) odbyła swój zjazd doroczny 8—13 czerwca 1959 r. Przedstawiciel Polski w Unii, prof. Władysław Tatarkiewicz, został wybrany członkiem Zarządu.

**X Congrès des Sociétés de Philosophie de Langue Française**, organizowany przez Société Française de Philosophie, odbył się w Paryżu pod przewodnictwem Gastona Berger 17—19 maja 1959 r. i był poświęcony setnej rocznicy urodzin Henri Bergsona; temat ogólny obrad brzmiał „Bergson et nous”; w dniu ostatnim odbył się obchód uroczysty pod tytułem „Homages to Henri Bergson”. Na kongres zgłoszono kilkadziesiąt referatów, które zostały ułożone w 12 grupach: 1) Psychologie, phénoménologie, intuition. 2) Durée et mémoire. 3) Physique. 4) Vie et évolution. 5) Matière, causalité, discontinu.

6) Néant, existentialisme. 7) Liberté. 8) Morale. 9) Religion. 10) Esthétique. 11) Unicité, unité et dialogue. 12) Sources et histoire du bergsonisme. Referaty były dostarczone uczestnikom w druku i nie były odczytywane, każda grupa posiadała sprawozdawcę (rapporteur), który podawał przegląd poruszonych zagadnień, po czym odbywała się dyskusja. W Kongresie wzięło udział blisko 400 uczestników, wśród nich z Polski I. Dąbbska (referat: Sur quelques idées communes à Bergson, Poincaré et Eddington), R. Ingarden (L'intuition bergsonienne et le problème phénoménologique de la constitution) i Wł. Tatarkiewicz (L'esthétique de Bergson et l'art de son temps); prof. Tatarkiewicz został zaproszony na sprawozdawcę w grupie estetycznej, a prof. Ingarden przewodniczył w grupie 11.

**IV Międzynarodowy Kongres Psychoterapii** odbył się w Barcelonie 1—7 września 1958 r., dając wyraz zapoczątkowanemu przez wybitnych psychiatrów (L. Binswanger, E. Straus, von Gebattel, E. Minkowski) „filozoficznemu” prądowi współczesnej psychopatologii i psychiatrii, który kładzie nacisk na rolę czynników światopoglądowych w powstawaniu i leczeniu schorzeń psychicznych. Główny temat brzmiał „Psychoterapia i analiza egzystencjalna”. W jego obrębie wygłoszono m. i. referaty: Contribution à la connaissance des différentes images du monde pour la psychothérapie (M. Carp), La valeur thérapeutique de l'analyse existentielle (H. Ey), Individualisme, personnalisme et existentialisme (M. Zilboorg), La psychanalyse vraie la fausse (J. Lacan), L'homme créateur, problème central de la psychothérapie (M. Neumann), Sainteté et névrose (P. Mailloux). — Obszerne sprawozdanie z Kongresu podała *Revue Philosophique de la France et de l'Etranger* No 4, 1958, s. 529.

**Joint Session of the Aristotelian Society and the Mind Association**, doroczny zjazd filozoficzny angielski, odbył się w S. Andrews University 10—12 lipca 1959 r. z następującym programem: Przemówienie inauguracyjne: Mind and the Concept of Mind (J. N. Wright); Symposium: Is there only one correct system of Modal Logic? (W. C. Kneale, E. J. Lemmon, G. P. Henderson); Symposium: Pleasure and Belief (J. O. Urm-

son, A. B. O. Williams, E. Bedford); Symposium: Phenomenology and Linguistic Analysis (G. Ryle, Ch. Taylor, A. J. Ayer); Symposium: On Determinables and Resemblance (R. B. Braithwaite, S. Körner, R. J. Edgley); Symposium: Rules and Morality (H. L. A. Hart, N. Cooper, J. Searle); Symposium: Paradox in Religion (D. M. McKinnon, I. T. Ramsey, N. Smart).

**Colloquium on Contemporary British Philosophy** urządzane jest periodycznie przez British Council (The Director, Courses Department, the British Council, 65 Davies Street, London) dla gości obco-krajowych. W 1959 r. Kolokwium odbyło się 8—18 września w London University, przewodniczył mu prof. H. B. Acton poprzednio podobne kolokwia odbyły się w Cambridge 1953 r. i w Oxfordzie 1955 r. (zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 258b).

Joachim Jungius Gesellschaft der Wissenschaften in Hamburg, zorganizowała 31.X.—1.XI.1957 r. zjazd naukowy w 300 rocznicę śmierci tego wybitnego logika hamburskiego (1587—1657). Referaty zjazdowe zostały wydane w księdze pt. Die Entfaltung der Wissenschaft — Zum Gedenken an Joachim Jungius (Glückstadt, Kommissions Verlag, J. J. Augustin, 1958, s. 159).

**The Sixth Inter-American Congress of Philosophy**, organizowany przez Interamerykańskie Towarzystwo Filozoficzne i Argentynskie Towarzystwo Filozoficzne, odbył się w Uniwersytecie Buenos Aires 31.VIII.—5.IX.1959 r. pod przewodnictwem prof. Risieri Frondizi. Obrady obejmowały następujące punkty: Posiedzenia plenarne — 1) Misja filozofii w świecie współczesnym: a) filozofia w okresie przełomu dziejowego, b) odpowiedzialność filozofa w świecie współczesnym. 2) Stulecie Bergsona, Husserla, Deweya i Meyersona; znaczenie wpływu ich filozofii w myśli Ameryki Łacińskiej. Posiedzenia sekcyjne. 1) Filozofia w obu Amerykach. 2) Aksjologia. 3) Logika: a) zagadnienie modalności, b) analityczność i synonimiczność. 4) Metodologia, a) indukcja i prawdopodobieństwo, b) logika prawnicza. (Kongres poprzedni odbył się 1957 r. w Waszyngtonie — zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 272b).

**American Philosophical Association Eastern Division** odbyła w Uniwersytecie

Vermont pięćdziesiąty piąty doroczny zjazd w dniach 27—29 grudnia 1958 r. W programie pierwszego dnia przewidziano równoczesne posiedzenia trzech komisji. Tematem obrad pierwszej komisji było „Tło filozofii Dewey'a”, drugiej — „Język potoczny”, trzeciej — „Spostrzeganie a wyobrażanie”. Program następnego dnia zjazdu przewidywał obrady ośmiu komisji na tematy: „Obecny stan teologii naturalnej” (sympozjum). „Filozofia matematyki” (sympozjum). „Indywidualność a indywidualizowanie”. „Wolność i racjonalność”. „Twórczość jako kategoria filozoficzna”. „Znaczenie i dowód”. „Estetyka”. „Etyka i filozofia społeczna”. Posiedzenia trzeciego dnia poświęcone były następującej problematyce: „Nauka przeciw humanistyce w szkolnym programie nauczania: filozoficzna analiza obecnego kryzysu” (sympozjum). „Poznanie innych umysłów” (sympozjum). „Empiryzm, metafizyka i fenomenologia”. W ostatnim dniu odbyła się konferencja dotycząca filozofii w wychowaniu oraz zebrania Society for Creative Ethics, The Peirce Society, Association for Realistic Philosophy wraz z Personalistic Discussion Group (wspólne zebranie) i Society for Ancient Greek Philosophy.

**Third East-West Philosopher's Conference** została zorganizowana przez Uniwersytet Hawajski w Honolulu w zamiarze wykorzystania dla praktyki społecznej prac i rezultatów poprzednich dwóch konferencji, które miały miejsce w latach 1939 i 1949. (zob. Ruch Fil. t. XVII, s. 296a) Konferencja odbyła się 22.VI—31.VII.1959 r. Tematem jej było „Filozofia Wschodu i Zachodu w praktycznej perspektywie”, celem zaś „rozważenie praktycznych wniosków filozofii porównawczej dla rozwoju instytucji kulturalnych jako podstawy światowego porozumienia i współpracy”. Znaczenie tej konferencji organizatorzy upatrują w tym, że rzeczywiste porozumienie może być osiągnięte tylko przez poznanie podstawowych przekonań ludów Wschodu i Zachodu, przez próbę wykorzystania filozoficznych podstaw porozumienia, rozwinięcie obszerniejszych perspektyw w dziedzinie filozofii społecznej oraz w bardziej technicznych dziedzinach metodologii i metafizyki. Prace konferencji zostały podzielone na sześć tygodniowych odcinków poświęconych następującej tematyce: 1) Stosunek teorii filozoficznych do spraw praktycznych, 2) Nauki przyrodnicze i technologia w sto-

sunku do instytucji kulturalnych i praktyki społecznej. 3) Religia a wartości duchowe. 4) Etyka a praktyka społeczna. 5) Filozofia prawa, polityki i ekonomii. 6) Konspekt praktycznych wniosków dla światowego porozumienia i współpracy. W związku z konferencją Uniwersytet Hawajski zorganizował w letniej sesji osiem specjalnych kursów: dwa dotyczące filozofii zachodniej, trzy z zakresu filozofii azjatyckiej (buddyjskiej, chińskiej, indyjskiej) oraz trzy kursy porównawcze (filozofia religii, filozofia prawa, etyka, socjologia). Informacji udziela: Director Charles A. Moore, East-West Philosopher's Conference, University of Hawaii, Honolulu 14, Hawaii.

Association for Symbolic Logic odbyła swój doroczny zjazd w University of Pennsylvania w Filadelfii 22 stycznia 1959 r. Główny referat wygłosił J. Barkley Rosser (Cornell University): Results on the completeness of infinite-valued logics; wśród dziesięciu innych referatów prof. A. Mostowski (który w roku 1958/59 wykładał w Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley) przedstawił wyniki prac własnych i C. Ryll-Nardzewskiego dotyczące przedstawialności zbiorów w modelach teorii aksjomatycznych.

## Nauczanie

Verband zur Förderung der Philosophie am deutschen Gymnasium (Bremen, Arnold-Böcklinstr. 14 — zob. Ruch Fil. t. XVIII, s. 270a) wspólnie z komisją wyłonioną przez Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland opracował wytyczne dla rozważań w sprawie kształcącej roli filozofii jako przedmiotu nauczania w szkole średniej ogólnokształcącej, streszczone w sześciu punktach, które w oryginalnym sformułowaniu brzmią następująco: 1) Den Fachunterricht zu einer Bildungseinheit zusammenzuschliessen. 2) Zur Besinnung über den Bildungswert der Fächer und Stoffe zu führen. 3) Den Menschen als das Zentrum der Bildung erleben zu lassen, aber zugleich zur Ehrfurcht vor dem Transzendenten zu führen. 4) Die Jugend gegen pseudophilosophische Einflüsse abzuschrmen. 5) Grundbegriffe und Grundwerte der staatsbürgerlichen Erziehung philosophisch zu vertiefen und dadurch. 6) Zu einer klaren und entschiedeneren Haltung allen Vorurteilen und Ideologien gegenüber zu

führen. — Oddziały związku są czynne w Nadrenii-Westfalii, Hesji, Dolnej Saksonii, Szleswiku-Holsztynie-Hamburgu, Bremie-Oldenburgu. W myśl postulatów Związku rząd Hesji wydał ostatnio „Empfehlungen für den Unterricht in Philosophie an den Gymnasien”, uzasadniające potrzebę nauczania filozoficznego oraz zawierające szczegółowe wskazówki metodyczne i obszernie zestawienie lektury szkolnej. Związek utrzymuje kontakt z analogicznymi organizacjami we Francji, Włoszech, Szwajcarii i Szwecji oraz projektuje zorganizowanie międzynarodowej konferencji.

## Wiadomości osobiste

Tytuł naukowy docenta otrzymali na mocy uchwały Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla pracowników nauki, z 27 listopada 1958 r.:

Ks. Dr Stanisław Kamiński z Wydziału filozoficznego KUL (dziedzina pracy — logika).

Dr Wiktor Kornatowski z Wydziału prawa Uniwersytetu w Toruniu (dziedzina pracy — teoria prawa i państwa).

Prof. Tadeusz Kotarbiński i prof. Maria Grzegorzewska, dyrektor Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, zostali odznaczeni w dniu 22 lipca 1959 r. orderem „Budowniczy Polski Ludowej”.

Etienne Gilson obchodził w 1959 r. siedemdziesięciolecie urodzin; z tej okazji otrzymał on liczne dowody uznania i życzenia; m. i. Katolicki Uniwersytet Lubelski przesłał mu w darze Księgę pamiątkową, zawierającą w przekładzie francuskim streszczenie rozpraw doktorskich i magisterskich, opracowanych pod kierunkiem profs. St. Świeżawskiego i A. Krapca, uczniów prof. Gilsona.

Prof. I. M. Bocheński z Uniwersytetu w Fryburgu w Szwajcarii wykładał w semestrze zimowym 1958/59 r. jako „Flint professor” na wydziale filozoficznym University of California w Los Angeles. Niedawno ukazała się nakładem firmy Karl Alber (Freiburg/München) nowa książka tegoż autora pt. Logisch-philosophische Studien. Jego: Die zeigenössischen Denkmethoden zostały wydane w przekładzie hiszpańskim przekład angielski jest w druku. Ukazać się ma również niebawem angielski przekład dzieła: Formale Logik.



**Et'enne Souriau**, profesor estetyki w Sorbonie, został członkiem Akademii francuskiej (Institut de France).

**Martin Buber** (zob. XVIII s. 259b) ukończył osiemdziesiąty rok życia, z okazji czego Uniwersytet w Jeruzolimie, którego jubilat jest honorowym profesorem, zorganizował uroczystą akademię, a Uniwersytet paryski nadał mu zaś godność doktora honorowego. Dzieła Bubera, pisane po niemiecku i po angielsku, wychodzą obecnie w przekładach francuskich.

**Paul Tillich**, ur. 1886, jeden z najznakomitszych współczesnych przedstawicieli filozofii religii, teolog protestancki, obchodził w 1956 r. siedemdziesięciolecie. Z tej okazji ukazała się w Kant-Studien (t. 48, z. 4, 1957) charakterystyka jego działalności, którą napisał Siegfried Marck (Chicago). Tillich, teolog protestancki, profesor Uniwersytetu w Marburgu, później w Frankfurcie nad M., w 1933 r. musiał opuścić Niemcy i osiadł w Sanach Zjednoczonych jako profesor studium teologicznego w Nowym Jorku, a później Harvard University. Bliski filozofii Fichtego i Schellinga, pozostawał także pod wpływem Troeltscha i Schweizera. Główne dzieła m. i.: *Ideen zu einer Theologie der Kultur* (1921); *Kairos — zur Geisteslage und Geisteswendung der Gegenwart* (2 t., 1926—29); *Zwei Wege der Religionsphilosophie* (1946); *The Shaking of the Foundations* (1948, niem.: *In der Tiefe ist Wahrheit*, 1952); *The Courage to Be* (1952); *Love, Power and Justice* (1954); *Biblical Religion and the Search for Ultimate Reality* (1955). Tillich brał żywy udział w życiu społecznym Niemiec jako protestancki socjalista.

Waszyngtoński Klub Filozoficzny na zebraniu, które miało miejsce w John Hopkins University, (Baltimore) 11 października 1958 r. pod przewodnictwem ambasadora Luis Quintanilla, złożył hołd profesorowi Arturowi O. Lovejoy z okazji jego osiemdziesiątej piątej rocznicy urodzin. Odpowiadając prof. Lovejoy poczynił uwagi na temat jednomyślności w filozofii i zaznaczył, że wartościowa byłaby nie sama zgoda, lecz zgoda uzasadniona.

Akademia dla uczczenia pamięci G. E. Moore'a, zmarłego 24 października 1958 r. odbyła się 15 stycznia 1959 r. w Columbia University. Na uroczystości przemawiali: prof. Alice Ambrose Lazerowitz ze

Smith College, prof. Morton White z Harvard University, prof. Martin Lean z Brooklyn College oraz prof. Ernest Nagel z Columbia University.

## Konkursy i nagrody

Der Stiftverband für die deutsche Wissenschaftsogłosil z terminem do 1.VI.1958 konkurs na pracę o temacie: „Die Bedeutung der Geisteswissenschaften für Kultur und Gesellschaft der Gegenwart”. Nagroda konkursowa wynosiła 10.000 DM, obok niej przewidziano dodatkowo dwie nagrody dla prac wyróżniających się, po 3.000 DM. Sąd konkursowy składał się z profesorów filozofii uniwersytetów zachodnio-niemieckich. W objaśnieniach podano następujące rozwiniecie tematu: Postępy nauk przyrodniczych i technicznych obniżyły znaczenie nauk humanistycznych i zaufanie do nich, jako takich, które nie rozporządzają metodami dorównującymi metodom tamtych nauk. Do tego dołączyły się głębokie przemiany w obrębie kultury humanistycznej, które podważyły ustalone — jak sądzono poprzednio — zasady i wyniki uznane w naukach humanistycznych. Należy zbadać powstały stan rzeczy. Powstaje następnie pytanie, czy badania humanistyczne mogą wyrzucić jakiś wpływ na pobudzenie sił społecznych, niezbędnych do podniesienia etycznych i humanistycznych wartości w życiu ludzkości, a także, czy nie da się uniknąć zrelatywizowania wszelkich wartości humanistycznych, jakie zdaje się być następstwem pewnego typu historyzmu. Wreszcie, czy i jaki wpływ wywarły nauki humanistyczne na opracowanie pojęć i podstaw nauk przyrodniczych.

The American Academy of Arts and Sciences (280 Newton Street, Brookline Station, Boston 46, Mass.) ustanowiła trzy doroczne nagrody po 1.000 dol. za prace monograficzne z dziedziny nauk humanistycznych, fizyki lub biologii, które nie były publikowane, jako zbyt obszerne na artykuł do czasopisma, a zbyt szczupłe lub zbyt specjalne dla publikacji książkowej. Nagrody mają umożliwić autorom publikację.

The Fund for Social Analysis. (Room 2800, 165 Broadway, New York 6, N. Y.) zaprasza do zgłaszania projektów prac naukowych na temat zagadnień związa-

nych z teorią filozofii marksistowskiej i jej zastosowaniami; prace o charakterze monografii książkowych lub mniejszych rozpraw z różnych dziedzin nauk społecznych, włączn'e z filozofią społeczną i socjologią wiedzy, będą popierane stypendiami w granicach od 500 do 3.000 dol.

Prof. Ernest Nagel, zajmujący katedrę J. Deweya w Columbia University w Nowym Jorku, otrzymał w 1959 r. za całość pracy naukowej nagrodę 10.000 dolarów, przyznawaną wybitnym uczonym przez American Council of Learned Societies.

## Varia

„O początkach mojego filozofowania”: pod takim tytułem ogłosiło Życie Szkoły Wyższej nr 5, 1959 r., str. 93—102, wypowiedź Henryka Elzenberga w ramach rubryki „Z naukowego warsztatu uczonego”.

Liczne i poważne błędy w korekcie — dokonanej przez PWN — oraz samowolne zmiany tamże dokonane zniekształciły tekst w takim stopniu, że autor nie może za niego przyjąć odpowiedzialności w tej jego formie. Podajemy poniżej sprostowanie tych tylko błędów, które wyraźnie pa-czą intencję myślową lub stylistyczną, ewentualnie obniżają poziom języka.

Str. 93 ww. 22—23: psychologicznie... ciekawe [nie „psychologiczne i... c'ekawe”].

Str. 94 w. 3: członek [nie „człowiek”].

Str. 94 ww. 7—22: zdanie winno być rozbite na 4 zdania przez kropki po „li-cha”, „wolności” i „treściami”.

Str. 94 w. 23: wyników mniej więcej pomyślnych [nie „mniej pomyślnych”].

Str. 95 w. 32: już raczej w roli krytyka się widziałem [nie „już raczej widziałem się w roli krytyka”].

Str. 95 w. 23: literatura [nie „literaturą”].

Str. 95 w. 28: skłonność [nie „skłonności”].

Str. 96 w. 9: tylko jednego, peryferyjnego jej działu [nie „tylko peryferyjnego”].

Str. 96 w. 33: rozumiem [nie „rozumiałem”].

Str. 97 w. 40: był nim [nie „był taki”].

Str. 98 w. 15: dają tu całość [nie „mają tu całość”].

Str. 98 w. 26: dotyczyło [nie „dotyczy”].

Str. 98 w. 29: dość przemożnych [nie „przemożnych”].

Str. 99 w. 14: nie tu miejsce bliżej wspominać [nie „nie tu będę bliżej wspominać”].

Str. 99 w. 21: należy skreślić rzązący w zdaniu Kartezjusza wykrzyknik.

Str. 99 ww. 29—30: przytoczony w oryginale greckim zwrot z Epikteta został samowoln'e i opacznie przetłumaczony. Poprawne tłumaczenie brzmi: „co od nas zależne i co niezależne” [nie „co się zna i co (sic!) się nie zna”].

Str. 100 w. 11: nigdy [nie „gd”].

Str. 100 w. 33: Obcą mi była wtedy [nie „Obca”].

Str. 100 w. 40: często i nęci [nie „często nęci”].

Str. 101 w. 1: poszedłem tamtą inną drogą [nie „poszedłem inną drogą”].

Str. 101 ww. 26—27: ów pierwszy, wstępny okres — czego właściwie? powiedzmy, że „zwierania się w sob'e”. [nie „zawierania”; szereg błędów adiustatora uczynił tę część zdania niezrozumiałą].

Str. 102 w. 16: Sobieskiego [nie „Sobackiego”].

Str. 102 w. 29: myśleć systematycznie [nie „myśleć syntetycznie”].

Pominięto w tym spisie kilka niedokładności drobniejszych oraz wszystkie błędy drukarskie, jasne dla czytającego. Jako pewną osobliwość warto jednak zanotować, że wszystkie „by” autorskie, w liczbie siedmiu, zostały przez adiustatora przerobione na „aby”. Autor stwierdza, że to zespuło mu rytm zdań; niezależnie od tego można zapytać, jaki miał być cel i sens takiej zmiany.

Rok Braci Polskich (Ariański) (zob. *Ruch Fil. t. XVIII, s. 275b*) przyniósł szereg przedświewięc naukowych, o których informuje sprawozdanie pt. „Rok Braci Polskich”, *Studia Filozoficzne* nr 2 (11) 1959, s. 218.

W dniach 4—13 lutego br. bawiła w NRD polska delegacja filozoficzna w składzie: prof. dr A. Schaff, prof. dr M. Fritzhand, prof. dr M. Kokoszyńska-Lutman, prof. dr W. Legowicz i pracownik biura KC PZPR dr J. Ładosz. Delegacja odwiedziła Berlin, Lipsk i Jenę, przeprowadzając szereg rozmów zbiorowych i indywidualnych z przedstawicielami filozofii i logiki tamtejszych uniwersytetów. Rozmowy przebiegały w atmosferze szczerzej wymiany poglądów i ukazały możli-

wość daleko posuniętej współpracy naukowej między obu krajami.

W setną rocznicę śmierci Roberta Owena odbyło się 18 listopada 1958 r. w Moskwie wspólne posiedzenie Rady Naukowej Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR i Sekcji Nauk Społecznych Związku Radzieckich Stowarzyszeń Przyjaźni i Łączności Kulturalnej z Zagranicą. Referaty omawiające działalność Owena wygłosili M. A. Dynnik i W. M. Ławrowski.

The Journal of Philosophy (t. LVI nr 2 z 15 stycznia 1959) zamieścił list prof. George Melvil z Uniwersytetu Lomonosowa w Moskwie na temat potrzeby zbliżenia i wymiany myśli między filozofami Wschodu i Zachodu. Autor listu formułuje główne zainteresowania filozofów radzieckich w następujących punktach: a) filozoficzne problemy współczesnych nauk przyrodniczych, b) zagadnienia metody i logiki dialektycznej, c) podstawowe prawa dialektyki, d) zagadnienia teorii poznania, stadium zmysłowego i logicznego stopnia w poznaniu, analiza kategorii logicznych, e) prawa rozwoju społecznego i stopniowego przejścia od socjalizmu do komunizmu, f) zagadnienia wychowania, stosunek szkoły do życia, zagadnienie jedności teorii i praktyki, g) zagadnienia estetyki i wychowania estetycznego, i) historia filozofii krajów Wschodu i Zachodu, j) analiza krytyczna współczesnych kierunków filozoficznych w różnych krajach i ich monograficzne opracowanie, k) logika matematyczna.

Ważna korektura tekstu „Metafizyki” Arystotelesa. Prof. Jannone (Rzym) przedstawił na Kongresie filozoficznym w Wenecji 1958 r., a potem w Sorbonie 19.XII.1958 referat, w którym przeprowadził dowód, że księga II (alfa elatton) „Metafizyki” Arystotelesa, która od dawna była uważana za wtętr tam nie należący, dostosowuje się dokładnie do księgi pierwszej „Fizyki” Arystotelesa, a jej pierwsze zdanie stylistycznie uzupełnia niedokończone ostatnie zdanie tamtej. Sprawozdawca (Prof. P. M. Schuhl, w Revue Philos. de la France et de l'Etr. No 1, 1959, s. 135) uważa wywód za całkowicie przekonujący. Tekst dowodzenia ma być zamieszczony w Aktach Kongresu.

Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland. Okólnik w sprawie pro-

jektowanego na jesień 1959 r. zjazdu w Hamburgu, rozesłany do uczestników tzw. Węższego Koła (Engefer Kreis) w łonie towarzystwa skupiającego filozofów uniwersyteckich, tak charakteryzuje stan obecny niemieckiej filozofii: Kto bez uprzedzeń przygląda się rozwojowi niemieckiej filozofii fachowej od końca pierwszej wojny światowej, nie potrafi się oprzeć wrażeniu, że największym, wszystko inne zasłaniającym niebezpieczeństwem w jej obecnej sytuacji jest coraz bardziej postępujące zróżnicowanie się szkół, między którymi coraz trudniej znaleźć porozumienie choćby ze względów językowych. Wydaje się przeto konieczne, by wytrwale i usilnie mieć na myśli wspólne podstawy naszej nauki. — Okólnik proponuje, by szukać tych podstaw w pojęciach filozofii Arystotelesa.

Archiv ungedruckter wissenschaftlicher Schriften bei der Deutschen Bibliothek (Frankfurt a/Main, Untermainka 14). Celem Archiwum, które powstało staraniem organizacji Deutsche Forschungsgemeinschaft, jest zabezpieczenie manuskryptów wartościowych prac naukowych, które ze względów finansowych nie mogły być wydrukowane jako przeznaczone dla zbyt małego kręgu odbiorców lub też były drukowane tylko w streszczeniach. Autorowie nie ponoszą żadnych kosztów w związku z przekazaniem pracy do Archiwum, zachowują pełne prawa autorskie i mogą pracę wycofać, gdy zdarzy się możliwość druku.

Aristotle and the American Indians (Hollis and Carter Ltd, London 1958). Książka, której autorem jest profesor historii w University of Texas i dyrektor Institute of Latin American Studies, Lewis Hanke, przedstawia gwałtowną walkę ideologiczną, jaka toczyła się w Hiszpanii w połowie XVI wieku na temat podbojów, których ofiarą padły społeczeństwa indiańskie w Ameryce. Przedstawicielem ówczesnej polityki zaborczej był Juan Gines de Sepulveda, który uzasadniał metody podboju i chrystianizowania Indian, stosowane przez Korteza i innych, powołując się na Arystotelesa „Politykę” i jego tezę o naturalnym przeznaczeniu niektórych ludzi do niewolnictwa oraz na tomistyczne pojęcie sprawiedliwej wojny. Jego przeciwnikiem był dominikanin Bartolomeo de las Casas, autor książki „Historia General de las Indias”, która do dziś jest podstawowym źródłem dla

poznania historii Meksyku; Las Casas dowodził, że argumenty Sepulvedy są wyraźnie sprzeczne z Ewangelią, z nauką Kościoła i wreszcie z naturą Indian, którą Las Casas dokumentował swymi własnymi badaniami. Prof. Hanke przedstawia istotną rolę walki tych dwóch stanowisk w całej następnej hiszpańskiej polityce kolonialnej.

## Nekrologia

**Tadeusz Strumiłło**, ur. w 1884 r., studiował filozofię pod kierunkiem Kazimierza Twardowskiego we Lwowie, gdzie w 1917 r. uzyskał tytuł doktora filozofii. Głównymi dziedzinami jego działalności było harcerstwo oraz szkolnictwo kształcące nauczycieli, przez całe życie interesował się jednak filozofią. Brał czynny udział w pracach Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, wygłosił referat na Polskim Kongresie Filozoficznym w 1936 r., wykładał też filozofię na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1945 i 1946. Zmarł w październiku 1958 r.

**Ks. Jan Stepa**, biskup ordynariusz tarnowski, b. profesor filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza, ur. w 1892 r., zmarł 28 maja 1959 r. Ogłosił drukiem kilkadziesiąt rozpraw i artykułów, m. in. Metafizyczne podstawy nauki Arystotelesa o państwie (1935); Le caractère total de l'état d'après St. Thomas d'Aquin (1935); Filozoficzne podstawy i sens Hegłowskiej teorii państwa (1936); Neokantowskie próby realizmu a neotomizm (1927); Poznawalność świata rzeczywistego w oświeceniu św. Tomasza (1930).

**Helena Konczewska**, urodzona w Brzeźnie koło Chełma Lub. 2 listopada 1887 r., szkoły średnie ukończyła w Warszawie, od 1908 r. studiowała w Paryżu i uzyskała tam licencjat z nauk przyrodniczych w 1912 r.; po przerwie wojennej powróciwszy do Paryża, otrzymała licencjat z filozofii w 1925 r., doktorat uniwersytecki w 1927 r. i doktorat państwowy w 1937 r. W 1939 r. przyjechała do kraju i tu wkrótce uległa nieuleczalnej chorobie, pomimo której nie ustawała w pracy naukowej. Zmarła 2 marca 1959 r. w Jarach Tarnogórskich k. Krasnego Stawu. Ogłosiła drukiem, oprócz drobniejszych referatów i recenzji w czasopismach, książki i roz-

prawy: Le problème de la substance (Paris, Vrin, 1937, s. 300); Contingence, liberté et la personnalité humaine (Paris, Vrin 1937, s. 189); L'Unité de la matière et le problème des transmutations (Paris, Alcan 1939, s. 295); Les métamorphoses de l'espace et du temps dans la mémoire (Journal de Psychologie 1949); La crise de la physique contemporaine et la conversion idéaliste (Revue Philosophique 1955); Les éléments de la philosophie de Newton et la philosophie contemporaine (Revue d'Histoire des Sciences 1955). W rękopisie pozostał przekład, dokonany dla Biblioteki Klasyków Filozofii, Voltaira'a Elementów filozofii Newtona.

**Stanisław Loria**, urodzony w Warszawie w 1883 r., profesor fizyki kolejno w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, w Uniwersytecie Wrocławskim, wreszcie w Uniwersytecie Poznańskim, zmarł w Londynie, dokąd udał się w odwiedziny, 8 sierpnia 1958 r. Miał zainteresowania filozoficzne w dziedzinie psychologii i metodologii nauk, ogłosił z tego zakresu kilka rozpraw i artykułów m. i.: Untersuchungen über das periphere Sehen (Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane, Leipzig 1906, t. 40, s. 160—186, praca doktorska wykonana w Pracowni psychologicznej UJ w Krakowie pod kierunkiem prof. Heinricha); Z historii zagadnień i metod psychologii (Poradnik dla Samouków — Dzieje myśli, Warszawa 1909, cz. 6, t. 2, z. 2, s. 1—83); Eter i materia (Lwów 1921); Względność i grawitacja — teoria A. Einsteina (Lwów 1921); O znaczeniu fizyki współczesnej dla metodologii i nauk przyrodniczych (Przeł. Współcz., Kraków 1933, nr 132); Determinizm i indeterminizm w fizyce współczesnej (Wiadomości Literackie, Warszawa 1934, nr 36).

**Henryk Piętka**, urodzony 1900 r. w Warszawie, w 1929 r. habilitowany na Wydziale Prawa w Uniwersytecie Warszawskim do ogólnej teorii i socjologii prawa, ostatnio profesor nadzwyczajny przy katedrze prawa w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie, zmarł 8 marca 1959 r. Ogłosił m. i. Poglądy filozoficzno-prawne Szymona Starowolskiego (1925); Słuszność w teorii i praktyce (1930); Il carattere assoluto del diritto (w zbiorze: Studi in onore di professore del Vecchio, 1931); Przedmiot i metoda socjologii prawa (1933); Wstęp do nauki prawa (1947).

**Bela Fogarasi**, ur. w 1891 r., profesor filozofii Uniwersytetu w Budapeszcie i członek Węgierskiej Akademii Nauk, zmarł w lecie 1959 r. Jako członek węgierskiej partii komunistycznej po 1918 r. emigrował z Węgier, przebywał najpierw w Niemczech, a w latach 1930—1945 był profesorem szkół wyższych w Związku Radzieckim. Rozwijał ożywioną działalność pisarską jako działacz polityczny, filozof i teoretyk literacki, znany był zwłaszcza ze swych artykułów kierowanych przeciw Lukacowski. Napisał doskonały podręcznik logiki (*Logik*, 2 wyd. Berlin 1955), polemizował także z przedstawicielami fizykalnego idealizmu (*Kritik des physikalischen Idealismus*, 1953).

**Maurice Pradines**, em. profesor psychologii na Sorbonie, członek Akademii Nauk Moralnych i Politycznych, ur. w 1874 r., zmarł w 1958 r. Był jednym z wybitnych przedstawicieli psychologii francuskiej, traktowanej filozoficznie. Ogłosił m. i. *Critique des conditions de l'action* (1910); *Philosophie de la sensation* (trzy tomy — 1934); *Esprit de la religion* (1941); *Traité de psychologie générale* (I. Le psychisme élémentaire, II. Le génie humain, ses oeuvres, III. Ses instruments — 1948), *L'aventure de l'esprit dans les especes* (1955).

**Robert Lenoble**, zakonnik oratorianin, wybitny historyk nauki, zwłaszcza XVII w., ur. 1901 r., zmarł 4 stycznia 1959 r. Jego główne publikacje: *Mersenne ou la naissance du mécanisme*, oraz rozprawa uzupełniająca: *Essai sur la notion d'expérience* (1943, zob. *Ruch Fil.* XVII, s. 304a); *Les origines de la pensée scientifique moderne* (obszerne studium w *Histoire de la science* — *Encycl. de la Pléiade*, 1957); *La révolution scientifique du XVII<sup>e</sup> s.* (rozdział w *Histoire générale des Sciences d'r.* par M. R. Taton, t. II, 1958). Opracował wraz z M. de Waard monumentalne wydanie *Korespondencji Mersenne'a*.

**Agostino (Edoardo) Gemelli**, franciszkanin, założyciel i rektor Katolickiego Uniwersytetu w Medolanie, prezydent Papieskiej Akademii Nauk, czołowy włoski filozof katolicki, urodzony w Medolanie w 1878 r., zmarł tamże 16 lipca 1959 r. Obdarzony niezwykłym temperamentem, za młodu wojujący ateista i założyciel socjalistycznego dziennika *Il Plebe*, w 25 roku życia nawraca się na katolicyzm.

W swojej działalności filozoficznej był przede wszystkim psychologiem, uprawiającym ją zarówno z punktu widzenia filozoficznej nauki o człowieku, jak i w jej różnych zastosowaniach praktycznych i wychowawczych. Napisał m. i. *Le dottrine moderne della delinquenza* (1908, 3 wyd. 1920); *Nuovi metodi e orizzonti della psicologia sperimentale* (1926); *La psicologia applicata all'industria* (1944); *La personalità del delinquente nei suoi fondamenti biologici e psicologici* (1946); *Introduzione alla psicologia* (1947, 4 wyd. 1954); *La psicologia dell'età evolutiva* (1947, 4 wyd. 1955). Założył i redagował dwa reprezentujące filozofię tomistyczną czasopisma *Revista di Filosofia Neoscolastica* (1909) oraz *Vita e Pensiero* (1914).

**Fritz Kaufman**, urodzony 1891 r. w Lipsku, zmarł 9 sierpnia 1958 r. w Zurychu, gdzie osiadł pod koniec życia jako emeryt. Był uczniem Husserla, u którego habilitował się w 1926 r.; po 1933 r. ze względów rasowych musiał emigrować z Niemiec i objął katedrę filozofii i na Uniwersytecie w Buffalo. Pracował naukowo głównie w dziedzinie filozofii humanistycznej i estetyki. Ogłosił dużą liczbę rozpraw i artykułów, osobno m. i. *Geschichtssphilosophie der Gegenwart* (1931); *Thomas Mann — The World as Will and Representation* (1957); był jednym z inicjatorów czasopisma *Philosophy and Phenomenological Research*.

**Hans Pichler**, em. profesor Uniwersytetu Greifswald, urodzony 26 lutego 1882 r. w Lipsku, zmarł 10 listopada 1958 r. Habilitował się u Meinonga w Grazu 1913 r., katedrę w Gryfii objął 1921 r. Zajmował się głównie zagadnieniami teorii przedmiotów, ogłosił m. i. *Über die Arten des Seins* (1906); *Die Erkennbarkeit der Gegenstände* (1909); *Entwicklung des Rationalismus von Descartes bis Kant* (1914); *Zur Lehre von Gattung und Individuum* (1917); *Logik der Gemeinschaft* (1924); *Leibniz' Metaphysik der Gemeinschaft* (1929); *Einführung in die Kategorienlehre* (1937).

## Wydawnictwa nadane

Bacon F., *Eseje*. BKF, PWN, 1959.

La *Collaboration philosophique*. Bologna, S. T. Mareggiani, 1959.

Feuerbach L., *O istocie chrześcijaństwa*. BKF, PWN, 1959.

Gierulanka D., Zagadnienie systematyzacji matematyki — Teoria struktur. Odbitka z czasopisma *Matematyka*, nr 3, 1959.

Harwas E., Kształcenie dorosłych a społeczny system wychowania. Poznań, Pozn. Tow. Przyj. Nauk, PWN, 1959.

Hegel G. W. F., Wykłady z filozofii dziejów. T. 1—2, BKF, PWN, 1958.

Hornowski B., Psychologiczne podstawy kształtowania poglądu na świat dzieci i młodzieży. Poznań, Pozn. Tow. Przyj. Nauk, PWN, 1959.

Kamiński S., Gergonne'a teoria definicji. Lublin, Tow. Nauk. KUL, 1958.

Litwiński L., L'Aspect théâtral de l'Hystérie. Odbitka z czasopisma *Synthèse* nr 157, 1959.

Mill J. S., Utylitaryzm — O wolności. BKF, PWN, 1959.

Pflug G., Henri Bergson. Berlin, W. de Gruyter, 1959.

Plotyn, *Enneady*. T. 1—2, BKF, PWN, 1959.

Relazioni introduttive. Atti del XII Congresso Internazionale. Firenze, Sansoni, 1958.

Salamucha J., The Proof 'Ex Motu' for the Existence of God. Transl. by T. Gierymski and M. Heitzman. USA. Odbitka z czasopisma *The New Scholasticism*, t. XXXII, 3, 1958.

Slattery M. P., Gierymski T., A-propositions. Odbitka z czasopisma *The Modern Schoolman*, t. XXXVI, 1959.

Wolzogen J. L., Uwagi do medytacji metafizycznych, BKF, PWN, 1959.

*Annales Universitat's M. Curie-Skłodowska*. Vol. X, s. F, Lublin, 1958.

*Dialectica*. Vol. XII, nr 3/4 (47/48), vol. XIII, nr 1 (49), Neuchâtel, 1958—1959.

*Filosofia* — *Rivista trimestrale*. Vol. X, No 1, 2, Torino, 1959.

*The Journal of Philosophy*. Vol. LVI, Nos 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; New York, 1959.

*The Journal of Aesthetics & Art Criticism*. Vol. XVII, No 1, 2, 3, 4; Baltimore, Amer. Soc. f. Aesth., 1958—1959.

Kierunki — Pismo społeczno-kulturalne. R. IV, nry 1—36, Warszawa, PAX, 1959.

*Kultura i Społeczeństwo*. T. III, nr 2, Warszawa, PWN, 1959.

*Letopis Slovenske Akademije Znanosti*. T. VIII, Ljubljana, 1958.

*Logique et Analyse*, vol. I, No 3/4, vol. II, No 5, 6/7, Louvain, 1959.

*Nowa Szkoła*. Nr 4, Warszawa, 1959.

*Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. XIX, Nr 1, 2, 3, 4, Buffalo, 1959.

*Przegląd Psychologiczny*, Nr 1, 2, Poznań—Wrocław, 1958.

*Revue International de Philosophie*. No 43, 44, 45/46, 47, Bruxelles, 1958—1959.

*Rivista di Filosofia Neo-scolastica*. Anno L, fasc. III, V/VI; anno LI, fasc. I, II, III, Milano, Univ. Catol., 1958—1959.

*Roczniki Filozoficzne*. T. VI, 1, 2, Lublin, Tow. Nauk. KUL, 1958.

*Science & Society*. Vol. XXII, Nr 4; vol. XXIII, Nr 1, 2, New York, 1958—1959.

*Studia Mediewistyczne*. Zesz. 1, Warszawa, 1958.

*Studia Logica*. T. VII, VIII, Poznań, 1958—1959.

Wykaz nabytków Biblioteki Wydziału Filozoficznego UW, (powielane). Warszawa, 1959.

*Znak* — Miesięcznik. Zesz. 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, Kraków, 1959.

T R E Ś Ć

strona

W dwudziestolecie śmierci Kazimierza Twardowskiego	
Tadeusz Kotarbiński, Styl pracy Kazimierza Twardowskiego . . . . .	1
Tadeusz Czeżowski, Wkład Kazimierza Twardowskiego do teorii nauki . . . . .	4
Daniela Gromska, Poglądy etyczne Kazimierza Twardowskiego . . . . .	9
Helena Słoniewska, Kazimierz Twardowski w psychologii polskiej . . . . .	17
Kazimierz Sośnicki, Działalność pedagogiczna Kazimierza Twardowskiego . . . . .	24
Kazimierz Ajdukiewicz, Pozanaukowa działalność Kazimierza Twardowskiego . . . . .	29
<hr/>	
Lidia Wołoszynowa, Psychopatologia i psychologia amerykańska . . . . .	36
<hr/>	
Recenzje i sprawozdania . . . . .	41
Karl Schlechta: Der Fall Nietzsche (H. Elzenberg), s. 41. Stanisław Kamiński: Gergonne'a teoria definicji (L. G.), s. 43. Pierre de Latil: Sztuczne myślenie (L. G.), s. 44. Władysław Sluckin: Mózg i maszyny (J. S.), s. 45. Filozofia amerykańska. Wybór rozpraw i szkiców historycznych — wybrał i przełożył Jerzy Krzywicki (L. G.), s. 16. Katharina Kanthack: Vom Sinn der Selbsterkenntnis (T. C.), s. 47. Rudolf Carnap: Inductive Logik und Wahrscheinlichkeit. Bearb. von Wolfgang Stegmüller (L. G.), s. 48. Henryk Mehlberg: The Reach of Science (L. G.), s. 48. Philip Frank: Philosophy of Science (J. S.), s. 49. Karl R. Popper: The Logic of Scientific Discovery (L. G.), s. 51. M. Polanyi: Personal Knowledge (L. G.), s. 52. David Bohm: Causality and Chance in Modern Physics (H. M. — L. G.), s. 52. Willard Van Orman Quine: Mathematical Logic (L. G.), s. 54. S. F. Barker: Induction and Hypothesis (L. G.), s. 54.	
Autoreferaty z odczytów i wykładów . . . . .	55
Maria Ossowska: Główne modele systemów etycznych, s. 55. Henryk Moese: Typy dydaktycznych dzieł z logiki, s. 56. Janusz Sztumski: O dowodzeniu retorycznym, s. 60. Wacław Kubik: Kilka uwag metodologicznych w sprawie wykładni norm prawnych, s. 62 . . . . .	63
Przegląd czasopism . . . . .	63
Roczniki Filozoficzne, s. 63a. Studia Filozoficzne, s. 64a. Studia Logica, s. 64b. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, s. 65b. Dialectica, s. 66a. Les Études Philosophiques, s. 66b. Filosofia, s. 67a. The Journal of Philosophy, s. 67b. The Journal of Symbolic Logic, s. 69b. Kant-Studien, s. 70a. Logique et Analyse, s. 71a. Mind, s. 71a. Philosophy and Phenomenological Research, s. 72a. Revue de Métaphysique et de Morale, s. 73b. Revue Internationale de Philosophie, s. 74a. Revue Philosophique, s. 74a. Rivista di filosofia Neoscolastica, s. 75b. Scienae and Society, s. 76a. Woprosy Filozofii, s. 76b. Zeitschrift für Philosophische Forschung, s. 78a.	
Zapiski bibliograficzne . . . . .	78
a) Prace polskie i przekłady na język polski: Skróty, s. 78. Filozofia w ogóle, s. 79a. Wydania i przekłady dzieł, s. 80b. Historia filozofii, s. 81b. Współczesne kierunki filozoficzne, s. 82a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 83a. Metafizyka, s. 85a. Teoria poznania, s. 85b. Filozofia nauki, s. 85b. Logika i metodologia, s. 85b. Psychologia, s. 86b. Etyka i teoria postępowania, s. 87b. Estetyka i teoria sztuki, s. 88b. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 89a. Filozofia wychowania, s. 90b. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 92a. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 9-a. Filozofia religii, s. 93a.	

b) Prace w językach obcych: Filozofia w ogóle, s. 94a. Wydania i przekłady dzieł, s. 94b. Historia filozofii, s. 97a. Filozofia współczesna, s. 98a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 99a. Metafizyka, s. 100b. Teoria poznania, s. 101b. Psychologia, s. 102a. Teoria wartości, s. 102b. Etyka i teoria postępowania, s. 102b. Estetyka i teoria sztuki, s. 103a. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 103a. Filozofia wychowania, s. 104a. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 104b. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 104b. Filozofia religii, s. 105b. Mistyka, teozofia, okultyzm, s. 105b. Varia, s. 105b.

Wiadomości wydawnicze	106
Publikacje jednostkowe, s. 106. Publikacje zbiorowe, s. 115. Wydawnictwa seryjne, s. 116. Wydawnictwa ciągle i czasopisma, s. 116. Bibliografie, słowniki, s. 118.	
Wykłady, odczyty, referaty	119
Organizacje	122
Zjazdy	125
Nauczanie	128
Wiadomości osobiste	128
Konkursy i nagrody	129
Varia	130
Nekrologia	132
Wydawnictwa nadesłane	133

Tomy XVI, XVII i XVIII „Ruchu Filozoficznego” za lata 1948, 1949/50, 1958 są do nabycia w Redakcji po cenie: tom XVI — 40 zł, tom XVII — 50 zł, tom XVIII — 60 zł.

Wydawca: Polskie Towarzystwo Filozoficzne. — Nakład 500+30 egz. Ark. wyd. 13, arkuszy druku 8,5. Papier ilustr. V kl. 70 gr. 70x100. Oddano do składania 3.8.59. Druk ukończono w grudniu 1959 r. Cena 40 zł.

Drukarnia WZPT we Włocławku, ul. Waryńskiego nr 4. Zam. nr 1095 D-10.